

# STERK SPUL

Aard, omvang en ernst van de dopinghandel  
in Nederland

Ilse van Leiden  
Marjan Olfers  
Anton van Wijk  
Rebecca Rijnink  
Joey Wolsink  
Juno van Esseveldt

Beke // reeks

Sterk spul

# STERK SPUL

Aard, omvang en ernst van de dopinghandel  
in Nederland

Ilse van Leiden

Marjan Olfers

Anton van Wijk

Rebecca Rijnink

Joey Wolsink

Juno van Esseveldt

**Beke** // *reeks*

## Colofon

### In opdracht van

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

### Met medewerking van

Sjoerd Zijlstra en Gerine van Barneveld

### Omslag en opmaak

Marcel Grotens, Bureau Beke

### Omslagfoto

H. Esben, Getty Images/iStockphoto

### Druk gebonden versie

Drukwerknodig.nl

## Sterk spul

### Aard, omvang en ernst van de dopinghandel in Nederland

*Ilse van Leiden, Marjan Olfers, Anton van Wijk, Rebecca Rijnink, Joey Wolsink  
en Juno van Esseveldt*

© 2020 Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Auteursrechten voorbehouden. Voor deze publicatie is licentie verleend aan Bureau Beke en de Vrije Universiteit Amsterdam.

### ISBN

978-94-92255-40-2



Bureau **Beke**

# Inhoud

|          |   |           |
|----------|---|-----------|
|          | <b>Voorwoord</b>  | <b>9</b>  |
| <b>1</b> | <b>Introductie</b>  | <b>11</b> |
| 1.1      | Onderzoek naar dopinghandel   | 12        |
| 1.1.1    | Vraagstelling en onderzoeksvragen   | 13        |
| 1.1.2    | Afbakening en definities  | 14        |
| 1.2      | Onderzoeksdesign  | 15        |
| 1.2.1    | Kwantitatieve dataverzameling   | 16        |
| 1.2.2    | Kwalitatieve dataverzameling  | 21        |
| 1.3      | Leeswijzer  | 25        |
| <b>2</b> | <b>Sportcontext: doping en het civielrechtelijke kader</b>                | <b>27</b> |
| 2.1      | Wet houdende regels tot uitvoering antidopingbeleid                       | 27        |
| 2.1.1    | Dopingcontroles   | 28        |
| 2.1.2    | Meldpunt Doping   | 29        |
| 2.2      | WAD Code als basis voor NDR   | 30        |
| 2.2.1    | Toepassingsbereik van het NDR   | 31        |
| 2.3      | Prohibited list   | 32        |
| 2.3.1    | Anabole middelen  | 33        |
| 2.3.2    | Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica             | 34        |
| 2.3.3    | Bèta-2 agonisten  | 35        |
| 2.3.4    | Hormoon- en metabole modulators   | 35        |
| 2.3.5    | Diuretica en maskerende middelen  | 36        |
| 2.3.6    | Stimulantia, narcotica, cannabinoïden, glucocorticoïden en bètablokkers   | 36        |
| 2.3.7    | Nieuwe middelen: (nog) geen doping in de betekenis van de prohibited list | 37        |
| 2.4      | Andere pijlers van het NDR  | 38        |
| 2.4.1    | Handel of poging tot handel in doping                                     | 39        |
| 2.4.2    | Sportrechtspraak, tuchtrecht (civiel recht)                               | 39        |

|          |   |           |
|----------|---|-----------|
| 2.5      | Resumé  | 39        |
| <b>3</b> | <b>Signalering en opsporing van dopinghandel</b>                  | <b>41</b> |
| 3.1      | Wetgeving in relatie tot het staatstoezicht op de gezondheidszorg | 41        |
| 3.1.1    | Geneesmiddelenwet   | 41        |
| 3.1.2    | IGJ   | 43        |
| 3.1.3    | Warenwet: regels op het gebied van voedselveiligheid en kwaliteit | 45        |
| 3.1.4    | NVWA  | 45        |
| 3.2      | Wetgeving op het gebied van onder meer fiscale fraude             | 47        |
| 3.2.1    | FIOD  | 47        |
| 3.3      | Opiumwet: wetgeving ter bestrijding van drugs                     | 48        |
| 3.4      | Wetgeving: Strafbare feiten                                       | 49        |
| 3.4.1    | Openbaar Ministerie   | 49        |
| 3.4.2    | Nationale politie   | 50        |
| 3.5      | Douane  | 51        |
| 3.6      | Europol   | 52        |
| 3.7      | Samenwerking tussen instanties                                    | 53        |
| 3.8      | Resumé  | 54        |
| <b>4</b> | <b>Gebruik, gebruikers en impact van doping</b>                   | <b>57</b> |
| 4.1      | Prevalentie van dopinggebruik                                     | 57        |
| 4.1.1    | Middelen  | 58        |
| 4.1.2    | Doping in de sport  | 59        |
| 4.1.3    | Dopingcontroles   | 60        |
| 4.1.4    | Sporttuchtzaken   | 61        |
| 4.1.5    | Ontwikkelingen in dopinggebruik                                   | 62        |
| 4.2      | Typen gebruikers  | 63        |
| 4.2.1    | Topsporters   | 63        |
| 4.2.2    | Amateur- en recreatieve sporters                                  | 68        |
| 4.3      | Impact van dopinggebruik  | 73        |
| 4.3.1    | Gezondheid  | 73        |
| 4.3.2    | Eerlijke sport  | 79        |
| 4.4      | Resumé  | 79        |
| <b>5</b> | <b>Doping op de markt</b>   | <b>83</b> |
| 5.1      | Onderschepte zendingen met doping                                 | 83        |
| 5.1.1    | Dopingmiddelen  | 83        |
| 5.1.2    | Andersoortige middelen  | 90        |
| 5.1.3    | Combinatie van middelen   | 93        |
| 5.1.4    | Douane Laboratorium   | 93        |

|          |  |            |
|----------|--|------------|
| 5.2      | Doping op de online markt                                    | 100        |
| 5.2.1    | Aanbod op het clear web                                      | 101        |
| 5.2.2    | Aanbod op het dark web                                       | 104        |
| 5.3      | Resumé   | 105        |
| <b>6</b> | <b>Aard en modus operandi van dopingproductie en -handel</b> | <b>109</b> |
| 6.1      | Inkoop en productie  | 109        |
| 6.1.1    | Farmaceutische industrie                                     | 109        |
| 6.1.2    | Underground labs   | 113        |
| 6.1.3    | Inkoopstrategieën  | 122        |
| 6.2      | Opslag- en productielocaties                                 | 123        |
| 6.2.1    | Geografische ligging en soort locatie                        | 123        |
| 6.2.2    | Inrichting en professionaliteit                              | 125        |
| 6.3      | Verkoop  | 130        |
| 6.3.1    | Online verkoop   | 130        |
| 6.3.2    | Offline verkoop  | 132        |
| 6.4      | Betaling   | 134        |
| 6.5      | Overdracht en distributie                                    | 135        |
| 6.5.1    | Post- en pakketzendingen                                     | 135        |
| 6.5.2    | Fysieke overdracht   | 136        |
| 6.6      | Reikwijdte afzetmarkt  | 138        |
| 6.6.1    | Internationale markt   | 139        |
| 6.6.2    | Resellers  | 139        |
| 6.6.3    | Detectie in de EU  | 141        |
| 6.7      | Resumé   | 141        |
| <b>7</b> | <b>Betrokkenen bij dopinghandel</b>                          | <b>145</b> |
| 7.1      | Categorieën  | 145        |
| 7.1.1    | Recreatieve sportscene                                       | 145        |
| 7.1.2    | Wereld van de topsport                                       | 149        |
| 7.1.3    | Gezondheidszorg  | 150        |
| 7.1.4    | Generalisten   | 152        |
| 7.2      | Drijfveren   | 153        |
| 7.2.1    | Financiële drijfveren  | 154        |
| 7.2.2    | Sociale drijfveren   | 155        |
| 7.2.3    | Prestatieve drijfveren                                       | 156        |
| 7.3      | Kenmerken van betrokkenen en netwerken                       | 157        |
| 7.3.1    | Algemene kenmerken   | 157        |
| 7.3.2    | Individueen en informele groepen                             | 158        |

|           |   |            |
|-----------|---|------------|
| 7.3.3     | Georganiseerde criminaliteit                | 159        |
| 7.3.4     | Criminele carrière en verwevenheid          | 161        |
| 7.3.5     | Conflicten en geweld                        | 164        |
| 7.3.6     | Ontwikkelingen                              | 165        |
| 7.4       | Kennis, dekmantels en facilitators          | 165        |
| 7.4.1     | Kennis                                      | 165        |
| 7.4.2     | Dekmantels en facilitators                  | 167        |
| 7.5       | Resumé                                      | 170        |
| <b>8</b>  | <b>Samenvatting en conclusies</b>           | <b>173</b> |
| 8.1       | Onderzoek naar dopinghandel                 | 173        |
| 8.1.1     | Focus van het onderzoek                     | 173        |
| 8.1.2     | Doel en vraagstelling                       | 174        |
| 8.1.3     | Onderzoeksmethoden                          | 174        |
| 8.2       | Resultaten en conclusies                    | 176        |
| 8.2.1     | Gebruik en gebruikers                       | 176        |
| 8.2.2     | Productie en handel                         | 178        |
| 8.2.3     | Betrokkenen bij illegale dopinghandel       | 182        |
| 8.2.4     | Gevolgen van dopinggebruik en -handel       | 185        |
| 8.2.5     | Aanpak door de betrokken instanties         | 186        |
| 8.3       | Slotbeschouwing                             | 188        |
|           | <b>Bronnen en referenties</b>               | <b>191</b> |
|           | <b>Bijlagen</b>                             |            |
| Bijlage 1 | Topiclijst Interviews                       | 205        |
| Bijlage 2 | Respondenten casestudies en interviews      | 206        |
| Bijlage 3 | Analyseformat casestudies                   | 207        |
| Bijlage 4 | Middelen en delictcategorieën BVH-analyse   | 210        |
| Bijlage 5 | Onderschepte middelen                       | 212        |
| Bijlage 6 | Herkomstlanden onderschepte zendingen       | 217        |
| Bijlage 7 | Merken van dopingproducten op het clear web | 224        |



# Voorwoord

In de media duiken met enige regelmaat berichten op over doping in de sport. Niet alleen in de topsport maar ook daarbuiten. Een recente zaak speelt zich af in een sportschool in Rotterdam waar illegale dopingmiddelen zijn verkocht en ook geïnjecteerd bij gebruikers. Wat gaat er achter het dopinggebruik en de -handel schuil? Hoe komen gebruikers aan geneesmiddelen die hun (sport)prestaties kunnen bevorderen en welke risico's kleven er aan het gebruik van doping? Daarnaast zijn belangrijke vragen hoe grootschalig de handel in dopingmiddelen is, in hoeverre deze handel gerelateerd is aan andere vormen van criminaliteit en welke aanpak dit fenomeen vraagt. Om antwoord te geven op deze vragen, hebben Bureau Beke en de Vrije Universiteit Amsterdam samen in opdracht van de directie Sport van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) een fenomeenonderzoek verricht. In deze publicatie staan de resultaten van het onderzoek naar de aard, omvang en ernst van de handel in doping in Nederland uitgebreid geschetst.

Bij het onderzoek hebben we zoveel mogelijk relevante instanties en personen betrokken. Dat varieert van wetenschappers, medici, professionals uit de sportwereld en andere kennisdragers van de wereld van de sport en doping(handel) tot aan instanties die een rol hebben bij het signaleren, opsporen en vervolgen van doping(handel). We hebben een groot aantal data van diverse instanties geanalyseerd, veel gesprekken gevoerd, zowel online als offline veldwerk verricht en opsporingsonderzoeken bestudeerd. De gevoeligheid en daarmee ook de ongrijpbaarheid van het thema doping werd ons in de interviews en het veldwerk duidelijk. Het kostte veel tijd om met name professionals en atleten uit de sportwereld en (oud-)gebruikers van doping over de streep te trekken voor een interview. Dat geduld werd echter beloond en de gesprekken waren waardevol. Typerend voor dit onderzoek is dat het merendeel van de interviews onder waarborging van anonimiteit zijn gevoerd. Om die reden staan niet alle respondenten genoemd

in de bijlage. Wij willen iedereen die met ons in gesprek is gegaan daarvoor heel hartelijk danken.

Ook de instanties die ons de benodigde data voor analyse hebben geleverd, met ons hebben meegedacht, ons naar de juiste personen, informatie en zaken hebben geleid en ons van ruimte en tijd hebben voorzien voor de uitvoering van onderzoeksactiviteiten danken wij van harte. In dat kader bedanken wij in het bijzonder de Douane, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de Nationale Politie, het Openbaar Ministerie (OM), de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ), de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), de Dopingautoriteit, het Instituut Sportrechtspraak (ISR) en de Federale Politie België.

Voor het mogelijk maken van het onderzoek bedanken wij het ministerie van VWS, met speciale dank aan Arjan van Drielen en Rivka van Maastricht voor de begeleiding. Tot slot, maar niet in de laatste plaats, zijn wij de leden van de begeleidingscommissie erkentelijk voor hun suggesties tijdens het onderzoekstraject en de beoordeling van het manuscript. Veel dank aan de leden van de commissie: Erik Duiven (Dopingautoriteit), Ron van Geffen, Hugo van Rosmalen en Tijmen Oegema (IGJ), Antonio Vicedomini en Remko Dorrestein (Douane), Karen Gussow, Emile Laurensse en Anne Mariët (NVWA), John Jespers (Nationale Politie), Harry Siebelink en Thees Rijkhold Meesters (OM) en Leontine Sitee (ministerie van Justitie en Veiligheid).

Het projectteam,  
Ilse van Leiden, Marjan Olfers, Anton van Wijk, Rebecca Rijnink, Joey Wolsink en Juno van Esseveldt

# 1 Introductie

Dit onderzoek gaat over de handel in dopingmiddelen. In tegenstelling tot wat er bekend is over het dopinggebruik is informatie over de handel schaars. Het gebruik van doping wordt vooral geassocieerd met de sport, in het bijzonder de topsport. In de media verschijnen regelmatig berichten over topsporters en doping. Niet alleen buitenlandse sporters gebruiken doping, ook in Nederland vindt het gebruik van doping plaats. Inmiddels is duidelijk dat ook amateur- en recreatieve sporters doping gebruiken, soms om hun sportprestaties te verbeteren, maar vaker om er 'goed uit te zien'. De bodybuildersscene is een duidelijk voorbeeld van dat laatste, maar ook in 'gewone' fitnessscholen is dopinggebruik geen onbekend verschijnsel meer.

Het gebruik van dopinggeduide middelen kan niet los worden gezien van de handel daarin. Gebruikers moeten over de middelen kunnen beschikken en de vraag is hoe zij daaraan komen. De geruchtmakende dopingzaak rond de Spaanse arts Fuentes uit 2006 laat zien dat topsporters, voornamelijk wielrenners, gebruikmaakten van de diensten en producten van de arts. In zijn kliniek werden 200 zakjes bloed en transfusiemateriaal aangetroffen. De voormalig Nederlandse wielrenner Thomas Dekker maakte ook gebruik van de diensten van de arts en heeft in zijn boek (Thomas Dekker. Mijn gevecht) verteld over de dopingperikelen bij de Rabobankploeg.<sup>1</sup>

Dat topsporters gebruikmaken van een arts is goed voorstelbaar. Er staat sportief maar vaak ook financieel voor de topsporter veel op het spel. De middelen moeten de gezondheid niet in gevaar brengen, zorgen voor een verbetering van de prestaties en vanwege de (out of competition) dopingcontroles niet traceerbaar zijn. Amateur- en recreatieve sporters, die bijvoorbeeld dopingmiddelen gebruiken om hun spieren te versterken of af te slanken, hebben minder gemakkelijk toegang tot de hulp van een arts. Zij zijn aangewezen op andere kanalen om te kunnen beschikken over dopinggeduide middelen. De mogelijkheden die

internet daartoe bijvoorbeeld biedt, zijn groot. Buitenlandse literatuur suggereert dat de illegale markt voor dopingmiddelen de markten van meer traditionele illegale drugs (zoals cocaïne en heroïne) evenaart of zelfs overtreft (Compton & Volkow, 2006). De handel in doping is een lucratieve bezigheid en heeft daarom de aandacht getrokken van professionele criminelen, zo blijkt uit onderzoek van Koert en Van Kleij (1998). Dit onderzoek brengt duidelijk in beeld hoe die handelstructuren in elkaar zitten en wat de rol is van sportscholen en (tussen) handelaren die zich ook inlaten met kleding, voedingssupplementen en drugs. In de afgelopen ruim twintig jaar is er weinig wetenschappelijke aandacht geweest voor de handel in dopingmiddelen. Daarin lijkt recent een kentering te komen, hoewel de nadruk nog steeds ligt op het gebruik van doping. Er zijn signalen dat er in Nederland sprake is van een stijgende productie en handel in dopinggeduide middelen (Van de Bunt, 2017). De illegale markt speelt in op de groeiende vraag naar dopingmiddelen in Nederland (Van de Ven, 2016). Nederland heeft als logistiek knooppunt veel voordelen, ook voor criminelen. Op luchthaven Schiphol constateren de instanties dat er veel dopingmiddelen (met name anabolen) per post worden verstuurd (Van Wijk et al., 2020). In een opsporingsonderzoek naar de organisatie daarachter bleek sprake te zijn van een scala aan strafbare handelingen, waaronder fraude en witwassen. Voornoemd onderzoek maakte ook duidelijk dat de handel in doping en illegale geneesmiddelen vaak samengaat. In een onderzoek naar de illegale medicijnenhandel constateren Van Leiden et al. (2018) dat de handel een sterk internationaal component en een ondermijnend karakter heeft. Van de Ven (2016) nuanceert het stereotype beeld van de gewelddadige, economisch gedreven handelaar en gaat in haar proefschrift in op verschillende typen handelaren, hun achtergronden en motieven. De wetenschappelijke publicaties gaan in op enkele aspecten die (mogelijk) samenhangen met de handel in dopinggeduide middelen. Er bestaan echter nog belangrijke kennislacunes. Voor een effectieve aanpak van dopinghandel is meer inzicht in het fenomeen van de dopinghandel noodzakelijk. Doping zorgt in de sport voor 'oneerlijke' krachtmeting en kan gezondheidsrisico's met zich meebrengen. De handel kan bovendien samengaan met (andere) ondermijnende activiteiten en criminaliteit.

## 1.1 Onderzoek naar dopinghandel

In opdracht van de directie Sport van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft Bureau Beke samen met de Vrije Universiteit Amsterdam onderzoek verricht naar de aard, omvang en ernst van de handel in doping in Nederland.

### 1.1.1 Vraagstelling en onderzoeksvragen

De vraagstelling van het onderzoek luidt:

*Wat zijn de aard, omvang en ernst van de handel in doping in Nederland en hoe is die handel georganiseerd?*

Daarbij zijn de volgende onderzoeksvragen naar thema geformuleerd:

#### *I Gebruik en gebruikers*

1. Hoeveel dopingstoffen/dopingmiddelen worden er gebruikt in Nederland?
2. Welke dopingstoffen/dopingmiddelen worden er gebruikt?
3. Welke typen gebruikers zijn er te onderscheiden?

#### *II Betrokken organisaties*

4. Welke instanties zijn betrokken bij de signalering en aanpak van (doping) handel?
5. Welke taken en bevoegdheden hebben de instanties en hoe verhouden die zich tot elkaar?

#### *III Productie en handel*

6. Is er sprake van productie van doping in Nederland en zo ja, wat is daarvan de omvang?
7. Heeft Nederland in de EU- en/of de internationale dopinghandel een positie als distributieland c.q. doorvoerland en zo ja, in welke mate?
8. Via welke netwerken en kanalen verloopt de import, export (zowel van en naar andere EU-landen als van en naar landen buiten de EU) en binnenlandse handel in doping?
9. Hoe is de structuur van een netwerk van handelaren opgebouwd, wat zijn de vitale schakels in het netwerk en hoe komen gebruikers uit de topsport en breedtesport in contact met dit netwerk?
10. In welke dopingstoffen/dopingmiddelen wordt het meest gehandeld?
11. Is er sprake van verwevenheid van de handel in doping met andere (illegale) activiteiten?

#### *IV Ernst en risico's<sup>2</sup>*

12. Wat is de impact van het gebruik van en de handel in doping op het belang van een eerlijke sport?

13. Wat is de impact van het gebruik van en de handel in doping op het belang van de volksgezondheid?
14. Wat is de impact van het gebruik van en de handel in doping op het belang van de regelgeving?
15. Waar zitten de grootste risico's van het gebruik en de handel in relatie tot de bedreigde belangen?

### 1.1.2 Afbakening en definities

Hierna wordt geschetst welke afbakening het onderzoek kent en welke definities worden gehanteerd.

#### *Dopingstoffen en -middelen*

Er bestaat een grote hoeveelheid aan dopinggeduide middelen. De Prohibited List International Standard van het WADA vormt in de sport het richtinggevend document dat bepaalt wat doping is en welke stoffen en methoden verboden zijn voor gebruik in de sport. Deze WADA-dopinglijst is continu in ontwikkeling en wordt minimaal één keer per jaar herzien. In deze rapportage wordt over doping gesproken wanneer het een stof betreft die op voornoemde lijst voorkomt. Een stof of methode kan op de dopinglijst worden geplaatst als het aan minimaal twee van de volgende drie criteria voldoet: het is (1) (mogelijk) prestatiebevorderend, (2) (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid en (3) in strijd met de *spirit of sport*. In het Nationaal Dopingreglement 2016 (NDR) dat volledig gebaseerd is op de internationale WAD-code staan voorts de volgende overtredingen: (1) aanwezigheid van verboden stof(fen) en/of verboden methode(n), (2) (poging tot) het gebruik van verboden stof(fen) en/of verboden methode(n), (3) gebrekkige medewerking, (4) whereabouts-fouten, (5) (poging tot) manipuleren, (6) bezit, (7) (poging tot) handel, (8) (poging tot) toediening, (9) medeplichtigheid en (10) verboden samenwerking.

Omdat het onderzoek zich richt op het gebruik van en de handel in dopinggeduide middelen zijn de 'verboden methoden', zoals opgenomen in de WADA-dopinglijst, niet in het onderzoek meegenomen. De opdrachtgever heeft daarnaast een nadere afbakening van dopingstoffen gegeven die door experts als relevant voor het onderzoek zijn aangemerkt. Dat houdt in dat er bepaalde stoffen, die op de dopinglijst staan, buiten het onderzoek zijn gehouden. Dat zijn dopingstoffen die op een legale wijze buiten de sport om worden gebruikt (waaronder astmamedicijnen en bètablokkers) en dopinggeduide middelen die weliswaar prestatiebevorderend kunnen zijn maar vaak als pijnstiller of drugs worden gebruikt (zoals cocaïne en cannabinoïden). Anderzijds zijn er middelen

in het onderzoek meegenomen die niet op de dopinglijst staan maar die wel een rol kunnen spelen bij de bevordering van sportprestaties. Dat betreft geneesmiddelen die worden gebruikt om het prestatievermogen te vergroten dan wel het uiterlijk te verbeteren en daarmee tot de zogeheten Performance and Image Enhancing Drugs (PIED's) behoren, zoals schildklierhormonen en melanotan.

### *Doelgroep*

Het gebruik van dopinggeduide middelen kan voorkomen onder alle sporters en andere doelgroepen. De type stoffen en middelen, het type handelaren en de modus operandi van de handel kunnen echter verschillend zijn voor bepaalde doelgroepen. Het onderzoek richt zich daarom op de handel in zowel de topsport als de breedtesport, maar ook op eventuele gebruikersgroepen buiten de sport.

#### **Definitie topsport**

Het begrip topsport of topsporter is lastig is af te bakenen en geen eenduidig begrip. In de regel gaat het om sporters die deelnemen aan de hoogste competities of sporters die dat niveau binnen afzienbare tijd kunnen halen. Een topsporter is volgens Van Staveren (1993): 'een sportman of sportvrouw die in een interlandwedstrijd een land mag vertegenwoordigen in een gekwalificeerde tak van sport en individueel of met zijn of haar team presteert op het niveau van finales of eindrondes van Europese kampioenschappen, wereldkampioenschappen, Olympische Spelen of met deze kampioenschappen of spelen vergelijkbare toernooien, dan wel zijn of haar leeftijd, talent en inzet in aanmerking nemend, in staat is dat niveau binnen afzienbare tijd te halen.' Volgens de Wet uitvoering anti doping beleid (Wuab) betreft het begrip 'topsportgroep' een door de Dopingautoriteit aangewezen groep van sporters die vanwege het niveau van sportbeoefening een verhoogd risico lopen op overtreding van het dopingreglement (artikel 1 begripsbepalingen Wuab).

## **1.2 Onderzoeksdesign**

Zoals gesteld, is er beperkt wetenschappelijk onderzoek voorhanden over de dopinghandel. Om die reden is er in dit onderzoek een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden toegepast. Hierna volgt een korte beschrijving van de uitgevoerde onderzoeksmethoden.

### **1.2.1 Kwantitatieve dataverzameling**

De kwantitatieve dataverzameling heeft tot doel de aard en omvang van het gebruik van en de handel in doping te kwantificeren. Vooraf moet worden gesteld dat de exacte omvang niet precies te bepalen is. Illegale handel blijft voor een belangrijk deel buiten het zicht van de overheid en registratiesystemen schieten tekort wat betreft het vaststellen van de werkelijke omvang. Niet alles wordt systematisch geregistreerd. Voor zover daartoe medewerking en toestemming is verleend door de betrokken instanties is in kaart gebracht wat er op basis van beschikbare bronnen bekend is. Hetgeen bekend is, biedt namelijk een indicatie van de ondergrens van de omvang van het probleem. De data zijn verzameld over recente jaren om een actueel beeld te verkrijgen. Afhankelijk van de instantie en de beschikbare informatie heeft de analyse betrekking op een aantal jaren in de periode 2014 tot 2020.

### **Data van opsporingsinstanties**

In Nederland gelden diverse wetten, waaronder de Opiumwet, Geneesmiddelenwet en de Warenwet, die een rol kunnen spelen bij de bestrijding van dopinggeduide middelen. Geen van deze wetten voorziet evenwel specifiek op de bestrijding van doping. Wel kan een door de WADA dopinggeduid middel tegelijkertijd worden aangemerkt als drugs op basis van de Opiumwet, bijvoorbeeld cocaïne. Een dopinggeduid middel kan ook een geneesmiddel zijn en onder het bereik van de Geneesmiddelenwet vallen, zoals een geneesmiddel dat testosteron bevat. De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) houdt toezicht op de naleving van de Geneesmiddelenwet. Daarnaast ziet de Warenwet bijvoorbeeld toe op voedingssupplementen en kunnen in voedingssupplementen even zo zeer dopinggeduide middelen voorkomen. De NVWA is de autoriteit die de veiligheid bewaakt van voedsel en consumentenproducten. Hieruit blijkt dat meerdere instanties, ieder vanuit de eigen taken en bevoegdheden, betrokken kunnen zijn bij de handhaving van wetten die – ook – betrekking kunnen hebben op dopinggeduide middelen.

Verder kunnen meer generieke wetten van toepassing zijn, zoals de Wet Economische Delicten. Indien sprake is van handel in dopinggeduide middelen kan er sprake zijn van financiële of belastingfraude waardoor de FIOD betrokken kan zijn. Met andere woorden, veel verschillende instanties kunnen ieder uit hoofde van de eigen – wettelijke – taken en bevoegdheden een rol spelen bij de bestrijding van de handel in dopinggeduide middelen.



In dit onderzoek zijn de data van diverse opsporingsinstanties betrokken:

- Nationale Politie
- Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA)
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ)
- Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD)

Omdat de registraties van deze instanties een indicatie kunnen geven van de aard en omvang van geconstateerde incidenten waarin doping een rol speelt, is aan alle instanties om data verzocht over de jaren 2017 en 2018. Het betreft een verzoek om geregistreerde data (meldingen, constatering en opsporingsacties). Overigens kunnen de verschillende instanties dezelfde signalen ontvangen waardoor er overlap bestaat in wat de verschillende opsporingsinstanties signaleren dan wel gemeld krijgen.

De Nationale Politie, de IGJ en NVWA hebben de gevraagde informatie geleverd. Informatie van de FIOD ontbreekt omdat deze instantie aangaf summier betrokken te zijn bij het fenomeen van doping(handel) en daardoor geen gegevens beschikbaar heeft. Hierna worden de onderzoeksmethoden per analysebron geschetst.

### *Nationale Politie*

Om meer cijfermatig en inhoudelijk inzicht te krijgen in de aard en omvang van dopinggeduide middelen, waarmee de Nationale Politie in haar taakuitoefening wordt geconfronteerd, is een analyse uitgevoerd van registraties in de Basisvoorziening Handhaving (BVH) over de jaren 2017 en 2018. Dopinggerelateerde incidenten worden niet in een aparte categorie in BVH geregistreerd. Doping(handel) kan in de context van andere strafbare feiten plaatsvinden, zoals in relatie tot het bezit van en handel in harddrugs. Om de dopinggerelateerde incidenten in beeld te brengen, heeft de Nationale Politie een databestand verstrekt met alle registraties uit 2017 en 2018 waarin relevante zoektermen voorkomen. Deze zoektermen zijn gebruikt om in de aparte categorie 'inbeslaggenomen goederen' dopinggerelateerde zaken te kunnen inventariseren.<sup>3</sup>

## Zoektermen in BVH

Om de kans op 'missers' zo klein mogelijk te houden, is de zoekactie zo breed mogelijk opgezet. Er zijn twee sets van zoektermen gebruikt.

1. De eerste set omvat zoektermen met de officiële benaming van middelen maar ook afkortingen. Deze termen worden gehanteerd op de markt van de dopinghandel. Aan de Dopingautoriteit is gevraagd de meest voorkomende middelen en merknamen te noemen. Deze middelen en merknamen zijn als volgt: Trenbolone, Parabolan, Finajet, nandrolon, Deca-Durabolin, Drostanolone, Masteron, Mastabolic, Oxymetholone, Anadrol, Anapolon, Methandrostenolone, Dianabol, methandienone, oxandrolone, Anavar, Stanozolol, Stromba, Winstrol, Tamoxifencitraat, clomifeencitraat, Clomid, Nolvadex, Anastrozol, Arimidex, Humaan Chorion Gonadotrofine (HCG), Pregnyl, Profasi, groeihormoon (GH), somatropine, somatotroop hormoon (STH), insuline, clenbuterol, Spiropent, Cytomel, Melanotan, sildenafil, Viagra en EPO.
2. De tweede set zoektermen is samengesteld uit termen die in het alledaagse spraakgebruik gangbaar zijn voor dopinggerelateerde zaken, te weten: doping, anabolen, steroïden, spierversterkers, testosteron en prestatiebevorderend.

Het databestand dat met de zoektermen verkregen is, bevat ruim zesduizend unieke BVH-registraties (6.117) waarbij in 262 zaken dopinggeduide middelen in beslag zijn genomen.<sup>4</sup> In totaal hebben 92 registraties een hit op beide sets met zoektermen. Uit deze 92 registraties zijn willekeurig 80 zaken geselecteerd en – ter controle – 40 zaken uit het ruwe databestand voor een verdiepende analyse. Van deze 120 zaken zijn de processen-verbaal nader bestudeerd om te bezien of er sprake is van dopinghandel en zo ja, om welk soort zaken het gaat. Met deze analyse is onder andere in kaart gebracht wat de wijze en locatie van aantreffen van doping zijn, wat het type en de omvang van de middelen zijn en wat de kenmerken van de betrokkenen zijn.

### *LFO*

In aanvulling op de gegevens uit BVH is een analyse verricht over de constateringen door de Landelijke Faciliteit Ondersteuning Ontmantelen (LFO). De LFO is een speciale dienst bij de Nationale Politie die productie- en bewerkingslocaties voor illegale middelen onderzoekt en ontruimt. Om een indicatie te krijgen van

de aard en omvang van het aantreffen van doping en andersoortige middelen in opslag- en productielocaties zijn zaken, waarbij de LFO is betrokken, bestudeerd aan de hand van zogenaamde ‘beslaglijsten’. In deze lijsten legt de LFO vast wat zij aan middelen aantreffen op de locaties waar zij komen. Omdat er in de lijsten geen aparte registratie bestaat voor dopingmiddelen heeft de LFO op basis van de kennis van twee medewerkers twaalf zaken waarin doping een rol speelt ter nadere analyse aangedragen. Deze zaken deden zich voor in de periode van 2014 tot en met 2019, waarvan de helft in 2018 en 2019.<sup>5</sup> In de geselecteerde zaken is informatie geanalyseerd over de locatie van de productie of opslag van aangetroffen dopingmiddelen, de aard van de aangetroffen dopingmiddelen, de wijze van verpakking, de kenmerken van eventuele overige aangetroffen (genees)middelen en de eventuele aangetroffen machines, apparaten en overige spullen.

### *NVWA en IGJ*

De NVWA en de IGJ beschikken evenals de Nationale Politie niet over een aparte registratie voor zaken omtrent doping(handel). Beide partijen hebben op basis van de kennis van medewerkers en een extractie uit de registratiesystemen aangegeven hoe vaak zij betrokkenheid hebben gehad bij incidenten en zaken waarin doping(handel) een rol heeft gespeeld over de jaren 2017 en 2018. Een inhoudelijke analyse van deze incidenten en zaken is vanwege het ontbreken van toestemming door de minister van Justitie en Veiligheid niet mogelijk geweest. De informatie is daarom verdiept aan de hand van interviews.

### **Data van de Douane**

De Douane is vanwege haar controlerende rol in de grensoverschrijdende goederenstroom een belangrijke bron voor het verkrijgen van inzicht in de (ontwikkeling van de) aard en omvang van dopingmiddelen in Nederland.

Er is een analyse verricht over de registraties van de Douane omtrent onderschepte zendingen met geneesmiddelen (waaronder doping) over de jaren 2016 tot en met 2018.<sup>6</sup> Omdat de Douane niet alle zendingen kan controleren en zich richt op de goederen die de EU-grens passeren<sup>7</sup>, bieden de data inzicht in de ondergrens van het aantal zendingen met doping dat Nederland wordt ingevoerd dan wel doorgevoerd.

## **Extractie van dopingmiddelen en andersoortige middelen**

De databestanden van de Douane over de jaren 2016 tot en met 2018 bevatten tezamen ruim achtduizend zendingen (n=8.015) met geneesmiddelen. Die zendingen kunnen bestaan uit meerdere geneesmiddelen en hebben betrekking op ruim dertenduizend registraties (n=13.314). Daarbinnen is ten eerste een extractie gemaakt van dopingmiddelen, zoals opgenomen in de WADA-dopinglijst 2019. Ten tweede is een extractie gemaakt van andersoortige middelen die mogelijk met doping in verband kunnen worden gebracht. Tot deze middelen behoren middelen die gebruikt worden om doping te maskeren en middelen die gebruikt worden om de bijwerkingen van doping tegen te gaan. In het databestand van de Douane met onderschepte geneesmiddelen worden de hiernavolgende acht onderscheiden categorieën, zoals onderdeel van de WADA-dopinglijst, als uitgangspunt gehanteerd: (1) Anabole middelen, (2) Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica, (3) Bèta-2 agonisten, (4) Hormoon- en metabole modulators, (5) Diuretica en maskerende middelen, (6) Stimulantia, (7) Glucocorticoïden en (8) Bètablokkers.

De analyse van de zendingen biedt inzicht in de ontwikkeling in het aantal zendingen over de recente jaren, de typen dopingmiddelen en andersoortige middelen, de omvang van de inhoud van de zendingen en de geografische herkomst van de zendingen.

De Douane heeft een eigen laboratorium waar onderzoeken naar monsters van onderschepte producten worden gedaan indien de samenstelling onbekend is of er twijfel bestaat over de aangegeven samenstelling. De data van het Douane Laboratorium bieden een aanvulling op en verdieping van de analyse van een deel van de onderschepte dopingmiddelen. Er is een analyse verricht van de bevindingen in de jaarlijkse memo's over monsteronderzoeken aan doping die het Douane Laboratorium jaarlijks opstelt. De analyse heeft betrekking op de jaren 2016 tot en met 2018. Deze analyse biedt aanvullend inzicht in de typen onderschepte dopingmiddelen, de doseringen en de verschijningsvorm (zoals vloeistoffen en vaste stoffen).

## **Data van de Dopingautoriteit**

De gegevens van de Dopingautoriteit over de uitgevoerde dopingcontroles gaan over de constatering van dopinggebruik in de (top)sport. Daarmee wordt een beeld verkregen van gebruikers van doping in met name de topsport en de aard van de middelen. Daartoe is een analyse verricht van de dopingcontroles, zoals

verwerkt in de jaarverslagen van de Dopingautoriteit in de jaren 2016 tot en met 2018. De analyse richt zich op de typen sporten en de geconstateerde dopingovertredingen en -middelen.

Aanvullend is een analyse verricht over de geregistreerde data van het Meldpunt Doping over de periode 2016 tot en met 2018. Bij dit meldpunt, dat medio 2016 door de Dopingautoriteit is gestart, kan vertrouwelijke informatie over dopingovertredingen worden gemeld. De meldingen geven een beeld van wat aan dopingovertredingen en dopinghandel gesignaleerd is.

### **1.2.2 Kwalitatieve dataverzameling**

De kwalitatieve dataverzameling bestaat uit de onderzoeksactiviteiten die hierna worden geschetst.

#### **Deskresearch**

De deskresearch bestaat uit het verdiepen van openbare bronnen, rapportages, documenten en internationale literatuur. Ter oriëntatie op het onderwerp is met behulp van LexisNexis een media-analyse verricht.<sup>8</sup> De casuïstiek uit de media draagt bij aan het vinden van respondenten voor de interviews en opsporingsonderzoeken. De hoofdmoot van de deskresearch is gevormd door de (inter) nationale literatuur over doping en dopinghandel. Ten eerste is daarbij aandacht besteed aan wat bekend is over de prevalentie van dopinggebruik, typologieën van gebruikers en de impact van dopinggebruik. Ten tweede ligt de focus in de literatuurstudie op onderzoeken over de dopinghandel: de aard, omvang, modus operandi en de betrokkenen. Tot slot is gebruik gemaakt van jaarverslagen en beleidsdocumentatie omtrent doping van diverse relevante instanties. Hiertoe behoren onder andere de jaarverslagen van de Dopingautoriteit en – om ook een blik over de grens te werpen – jaarverslagen over dopinghandel van de Federale Politie in België.

#### **Interviews**

Door middel van verdiepende, semigestructureerde interviews met 62 respondenten is enerzijds kwalitatieve informatie vergaard over dopinggebruik en de impact daarvan en anderzijds over de aard, omvang en modus operandi van de dopinghandel. Zie bijlage 1 voor de topiclijsten die gebruikt zijn.

Allereerst is een bijeenkomst van het Handel in Doping Intervisieoverleg, onder voorzitterschap van het ministerie van VWS, bijgewoond waarbij vier afgevaardigden van de IGJ, de Dopingautoriteit, de Douane en het ministerie van Justitie en Veiligheid aanwezig waren. Daarnaast zijn er interviews gevoerd

met professionals van diverse relevante instanties die kennis hebben van doping en dopinghandel. Dat betreft tien respondenten van de Nationale Politie, de NVWA, de IGJ en de Dopingautoriteit. Gezien het internationale karakter van dopinghandel is tevens gesproken met twee functionarissen van Europol en een functionaris van het Pharma- and Foodcrime Platform, voorheen genaamd de Multidisciplinaire Hormonencel van de Federale Politie in België. Daarnaast is gesproken met twee respondenten van het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) en met twee respondenten van de Dopingautoriteit. Aanvullend zijn interviews afgenomen bij vijf respondenten uit de wetenschap die kennis hebben over de (ontwikkeling in) aard en omvang van de handel in doping en de risico's die het met zich meebrengt. Het betreft respondenten van het RIVM, buitenlandse universiteiten en uit de medische wereld. Ook is gesproken met vijf respondenten uit de (sport)journalistiek.

Een andere categorie respondenten komt uit de sportwereld. Er zijn interviews gevoerd met elf vertegenwoordigers van sportbonden en personen die behoren tot de sportentourage en de medische entourage van topsporters (artsen, coaches, trainers, managers). Daarnaast is in gesprek gegaan met zes topsporters om hun ervaringen met en visie op dopinggebruik- en handel op te tekenen. Aanvullend zijn interviews afgenomen bij zes eigenaren van sportclubs en sportscholen, bij vier respondenten die behoren tot de entourage van sporters in de breedtesport (coaches/trainers) en bij vijf sporters c.q. (oud-)gebruikers van dopingmiddelen. Tot slot is een interview afgenomen bij een (veroordeelde) dopinghandelaar.

De meeste interviews zijn face-to-face gevoerd op een locatie aangegeven door de respondent. In enkele gevallen zijn de interviews telefonisch of via beeldbellen gevoerd, bijvoorbeeld wanneer de respondent zich in het buitenland bevond. De interviews duurden over het algemeen anderhalf tot twee uur en soms waren het kortere gesprekken.

Gezien de gevoeligheid van het thema wilde niet iedere respondent met naam worden vermeld. Dat geldt in het bijzonder voor een groot deel van de respondenten vanuit de sportwereld. Een belangrijk deel van de interviews is dan ook onder de voorwaarde van anonimiteit gevoerd: 39 van de 62 respondenten wensden anoniem te blijven. De respondenten van wie de naam genoemd mag worden, zijn opgenomen in het overzicht in bijlage 2.

### **Analyse clear web**

Om een beeld te krijgen van de aard en wijze van de handel van doping via het internet is een analyse verricht van het aanbod op het openbare web, ofwel het

*clear web*. In de *clear web*analyse zijn op basis van een zoekslag in Google op 'anabolen kopen' vijftien websites bezocht die als eerste naar voren kwamen bij de ruim 117.000 resultaten. Gekeken is naar de verschillende kenmerken en achtergronden van de websites waarna een verdieping is gemaakt van het assortiment dat wordt aangeboden, de prijzen en de wijze van betaling en verzending.

De onderzoekers zijn per e-mail in de rol van potentiële klant in contact getreden met drie websites. Een van de websites reageerde meermaals en voorzag de onderzoeker van de gevraagde informatie over onder andere de herkomst en betrouwbaarheid van aan te kopen middelen. Op het *clear web* is aanvullend een verkenning gemaakt van de verkrijgbaarheid van grondstoffen voor dopingmiddelen en van machines en apparatuur om zelf doping te produceren.

### **Analyse dark web**

Naast het *clear web* is het *dark web* een online platform waar illegale handel in dopingmiddelen plaatsvindt. Op het *dark web* bevinden zich websites die niet toegankelijk zijn voor 'normale' browsers zoals Google Chrome, Internet Explorer en Firefox, maar alleen toegankelijk met behulp van encryptiesoftware. Om online anoniem te blijven, gebruiken zowel kopers als verkopers een TOR-browser (The Onion Router). Via een TOR-browser is een exploratieve analyse gemaakt van het aanbod van doping op het *dark web*. Via de website *dark.fail* zijn de drie meest populaire marktplaatsen geselecteerd: Empire Market, Berlusconi Market en Apollon Market. Om de dopinghandel in kaart te brengen, is op deze marktplaatsen geselecteerd op de categorieën 'Steroids' en 'Weight Loss'. Het aantal advertenties dat hieruit voort is gekomen, is afgezet tegen het totaal aantal advertenties per marktplaats. Hoewel het aantal dopingadvertenties per marktplaats fors lijkt, gaat het om een relatief laag aandeel. Dit komt omdat de handel op *dark web*-marktplaatsen zich voornamelijk richt op soft- en harddrugs. Ook in deze analyse is vooral gekeken naar de omvang en inhoud van het assortiment, de prijzen en de wijze van handel, zoals de communicatie, betaalmogelijkheden en wijze van overdracht.

### **Analyse internetfora**

Om nader inzicht te krijgen in de bespreekbaarheid van en toegang tot dopinggebruik en dopinghandel via het internet, is een verkenning gemaakt van berichten op een drietal veel bezochte internetfora. Het betreft *forum.bodybuilding.nl*, *forum.bodynet.nl* en *krachtforum.nl*. Dit zijn fora waarop sporters (met name krachtsport en bodybuilding) en (potentiële) dopinggebruikers actief zijn. Het eerstgenoemde forum is geselecteerd omdat andere onderzoeksbevindingen uit

hebben gewezen dat dit platform veel gebruikt wordt. De twee andere fora zijn ter vergelijking bezocht.<sup>9</sup> Wat de drie fora gemeen hebben, is dat ze alle drie de mogelijkheid bieden aan leden om over het gebruik van doping te discussiëren, ervaringen te delen en elkaar om advies te vragen. In de analyse is aandacht besteed aan de wijze waarop en wat over doping wordt gedeeld en de mate waarin forumbezoekers worden geleid naar of begeleid in hun dopinggebruik.

### **(Mystery) visits**

Tijdens het onderzoek werden bevindingen over mogelijke handelspunten voor doping gedaan naar aanleiding van elf (mystery) visits. Hiertoe zijn twee supplementenwinkels, een markt en acht sportscholen bezocht. Op vijf locaties hebben de onderzoekers hun achtergrond niet bekend gemaakt en zich als geïnteresseerde bezoeker voorgedaan. Aan het personeel in zes sportscholen hebben de onderzoekers zich wel bekend gemaakt. Tijdens de bezoeken zijn vragen gesteld over de verkrijgbaarheid van dopingmiddelen. Op de meeste locaties was het personeel erg afhoudend over het onderwerp. Op andere locaties hebben open gesprekken plaatsgevonden. Er is niet tot aankoop van dopingmiddelen overgegaan, maar in één geval hebben de onderzoekers een telefoonnummer gekregen van een handelaar.

### **Casestudies**

Om meer inzicht te krijgen in de criminologische kant van de dopinghandel is een analyse verricht van zes opsporingsonderzoeken door de Nationale Politie, de IGJ en de NVWA. Het betreft recente zaken waarin sprake is van productie van en/of handel in dopingmiddelen. De opsporingsonderzoeken zijn in de periode 2014 tot en met 2018 gestart en spelen zich in verschillende delen van het land af. Drie zaken komen uit Zuid-Holland en de overige uit Midden-Nederland, Oost-Brabant en Oost-Nederland.

De opsporingsonderzoeken zijn via verschillende kanalen geselecteerd. Ten eerste is een verzoek om recente zaken over dopinghandel neergelegd bij het Openbaar Ministerie waarop twee zaken door het Functioneel Parket zijn aangedragen. Ten tweede is een uitvraag gedaan bij het Openbaar Ministerie en opsporingsinstanties naar opsporingsonderzoeken die tijdens het onderzoek (via interviews en open bronnen) naar voren kwamen.

Voor de casestudies is het dossier bestudeerd en/of een interview gehouden met de betrokken rechercheurs en officieren van justitie. Voor de analyse is in vier zaken het volledige zaakdossier bij het Openbaar Ministerie bestudeerd en in twee zaken is aanvullend met de betrokken officieren van justitie gesproken. In



de vijfde zaak behelst de casestudy een interview met de betrokken onderzoeker van de Nationale Politie en in de zesde zaak zijn twee betrokken onderzoekers van de NVWA geïnterviewd.<sup>10</sup> Deze respondenten zijn eveneens opgenomen in bijlage 2.

De zaken zijn geanalyseerd aan de hand van een format (zie bijlage 3). De casestudies bieden zicht op onder andere het verloop van de opsporing, de modus operandi van de productie en/of handel in doping, de betrokkenen bij de criminele activiteiten, de omvang en geografische reikwijdte van de handel en de resultaten van de opsporing.

### **Analyse sporttuchtzaken**

Het Instituut Sport Rechtspraak (ISR) verzorgt de rechtspraak voor een groot aantal sportbonden. Om inzicht te krijgen in de sporttuchtzaken die het ISR in relatie tot doping behandelt, is een analyse verricht van de sporttuchtzaken over de periode 2017 tot 2020. Het gaat in totaal om 17 sporttuchtzaken. In de analyse is onder andere een verdieping gemaakt van type feit, type sport en geconstateerd dopingmiddel in de zaak. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van een gestructureerd format waarin de diverse kenmerken en bevindingen van de zaken zijn opgenomen. De sporttuchtzaken bieden over het algemeen geen inzicht in de herkomst van en de handel in doping.

## **1.3 Leeswijzer**

In het vervolg van deze rapportage staan de bevindingen uit de diverse onderzoekbronnen beschreven. In hoofdstuk 2 wordt nader ingegaan op doping in de context van de sport. Daarbij gaat het om de regels die er bij de sport gelden en volgt een nadere uiteenzetting van wat doping inhoudt. In hoofdstuk 3 wordt geschetst welke wet- en regelgeving er geldt voor dopinggebruik en dopinghandel en welke instanties vanuit die kaders betrokkenheid hebben bij signalering en aanpak van dopinghandel. Vervolgens komen in hoofdstuk 4 de bevindingen over de aard en omvang van dopinggebruik, typologieën van gebruikers van doping en de gevolgen van dopinggebruik aan bod. Daarna volgt in hoofdstuk 5 een weergave van de bevindingen over de aard en omvang van doping op de illegale markt. Hier wordt uiteengezet wat de Douane aan doping onderschept en wat er online op het *clear web* en het *dark web* aan aanbod bestaat. Vervolgens is hoofdstuk 6 gewijd aan wat er op basis van de diverse onderzoekbronnen bekend is over de aard en omvang van dopingproductie en -handel in Nederland, de modus operandi van de in- en verkoop van de illegale middelen en de reikwijdte

van de handel. In hoofdstuk 7 wordt aandacht besteed aan de betrokkenen bij het produceren en verhandelen van doping. Tot slot worden in hoofdstuk 8 de bevindingen samengevat en de conclusies geschetst. Dit laatste hoofdstuk is tevens te lezen als een samenvatting. In deze publicatie worden dopinggeduide middelen afwisselend aangeduid met termen als doping en dopingmiddelen.

## Eindnoten

1. Dopingautoriteit, n.b. a
2. De dopinghandel kan ook op andere terreinen een bedreiging vormen, zoals op het gebied van de algemene veiligheid. Denk aan ongevallen in en rond illegale laboratoria waar doping wordt geproduceerd.
3. De dataset bevat de volgende velden: registratienummer, jaar, beleidsklasse, eenheid, datum kennisname, plaats, locatietype, inbeslagname, aanmaakdatum inbeslagname, hoeveelheid en bijbehorende eenheid en de naam van het goed.
4. Het ruwe databestand bevatte 8.021 BVH-registraties. De data zijn ontdubbeld omdat er meerdere gelijke BVH-nummers zijn met meerdere hits op zoektermen.
5. In 2019: 4, in 2018: 2, in 2017: 1, in 2016: 2, in 2015: 2 en in 2014: 1.
6. Het databestand dat de Douane aan Bureau Beke heeft verstrekt, bevat dubbele registraties doordat dezelfde constatering soms meermaals geregistreerd zijn. Het RIVM voert ten behoeve van een kennisopdracht van het ministerie van VWS jaarlijks een analyse uit over dezelfde databestanden van de Douane met betrekking tot geneesmiddelen. Voor deze analyses schoont het RIVM het databestand op door de dubbele registraties eruit te filteren en zo een betrouwbaar registratiebestand te krijgen. Vanuit het oogpunt van efficiëntie is in overleg met de opdrachtgever het databestand van de Douane dat door het RIVM is opgeschoond voor nadere analyse aan Bureau Beke verstrekt.
7. Binnen de Europese Unie is er vrij verkeer van personen en goederen.
8. LexisNexis is een database met toegang tot informatie (c.q. nieuwsberichten) uit landelijke en regionale kranten.
9. Er is gezocht naar twee fora die in onderwerpen grotendeels overeenkomen met het eerstgenoemde forum. Alle drie de fora hebben met name betrekking op bodybuilding en fitness. Er is gekozen voor twee vergelijkende fora om te zien of het eerstgenoemde forum niet uniek is in haar kenmerken en of de bevindingen breder gelden.
10. Voor inzage in de dossiers bij het Openbaar Ministerie is toestemming verleend door het College van procureurs-generaal. Inzage in de opsporingsdossiers van de Nationale Politie en de NVWA valt niet onder deze toestemming waardoor die casestudies beperkt zijn tot interviews.

## 2 Sportcontext: doping en het civielrechtelijke kader

In dit hoofdstuk staat het fenomeen doping in de context van sport centraal en er wordt nader toegelicht wat dopinggeduide middelen zijn. Allereerst wordt ingegaan op de rol, taken en bevoegdheden van de Dopingautoriteit. Daarna komt aan bod op welke wijze de bestrijding van doping in de sport, civielrechtelijk, is georganiseerd met daarbij een beschrijving van de dopinggeduide middelen. Het hoofdstuk eindigt met een resumé.

### 2.1 Wet houdende regels tot uitvoering antidopingbeleid

In Nederland geldt sinds 1 januari 2019 de Wet 'houdende regels tot uitvoering van het antidopingbeleid en tot instelling van de Dopingautoriteit' kortweg de Wet uitvoering antidopingbeleid (Wuab). Deze wet stelt de Dopingautoriteit in als zelfstandig bestuursorgaan (ZBO). De Wuab is tot stand gekomen naar aanleiding van de Groep gegevensbescherming Artikel 29. Deze groep gaf aan dat de tot dan toe geldende privaatrechtelijke grondslag (het NDR) onvoldoende is voor gegevensverwerking in het kader van dopingcontroles, omdat de sancties en gevolgen van het niet naleven van het NDR dermate ingrijpend zijn dat een publiekrechtelijke grondslag hiervoor noodzakelijk is. Ofwel de wet is tot stand gekomen om ervoor zorg te dragen dat sprake is van rechtmatige verwerking van persoonsgegevens als het gaat om het uitvoeren van dopingcontroles. De uitvoering van de taken van de Dopingautoriteit vinden voorts een juridische grondslag in het privaatrechtelijke dopingreglement (NDR). Met andere woorden, de Dopingautoriteit kent een hybride structuur waarbij de taken van de Dopingautoriteit een publiekrechtelijke of een privaatrechtelijke grondslag hebben. Zo is de Dopingautoriteit belast met het bestrijden van doping in de sport middels de handhaving van de dopingreglementen, houdt de Dopingautoriteit toezicht op de naleving van het reglement (NDR), waaronder de verbodsbepa-

lingen, voert dopingcontroles uit, waaronder het plannen en (laten) afnemen, analyseren en beoordelen van urine- of bloedmonsters, beheert biologische paspoorten, voert tuchtrechtelijke procedures en ziet toe op de naleving van tuchtrechtelijke sancties.

### **De taken van de Dopingautoriteit**

- a) bestrijden van doping in de sport;
- b) uitvoeren van het dopingcontroleproces;
- c) verzamelen en onderzoeken van informatie over mogelijke overtredingen van een dopingreglement;
- d) geven van voorlichting over doping;
- e) andere door onze Minister opgedragen taken die verband houden met het bestrijden van toepassing van doping in de sport.

Bron: Wet uitvoering antidopingbeleid, artikel 5 (Grapperhaus, 2018).

## **2.1.1 Dopingcontroles**

Door de Wuab zijn sporters verplicht om mee te werken aan dopingcontroles. Wel blijft het dopingreglement, het NDR, civielrechtelijk ingebed en vormen overtredingen van dit reglement, een civielrechtelijke, tuchtrechtelijke overtreding van het NDR. De Nederlandse overheid heeft hierin geen rol en laat het over aan de verschillende sportbonden. Hierin verschilt Nederland met landen, zoals België, Frankrijk, Griekenland, Italië, Oostenrijk en Spanje. Daar is de dopingregelgeving wel vastgelegd bij wet en is de aanpak van dopingproblematiek een verantwoordelijkheid van zowel sportbonden als overheden. Waar een positief geteste sporter in Nederland niet strafrechtelijk vervolgd kan worden, kan dit in deze landen wel.

De Dopingautoriteit voert in de praktijk onder andere controles uit om dopingovertredingen in de (top)sport op te sporen. Meestal betreft de controle een urinecontrole en in een relatief kleiner deel gaat het om een bloedcontrole. Het aantal dopingcontroles door de Dopingautoriteit is in de periode 2016 tot en met 2018 toegenomen van 2.788 naar 3.145 controles. De sporten waarin de meeste controles werden uitgevoerd zijn over de jaren 2016 tot en met 2018 nagenoeg gelijk. Het betreft wielrennen, schaatsen, atletiek, zwemmen en voetbal.

## Doping is ongewenst

In 2013 geeft voormalig minister Opstelten van het ministerie Veiligheid en Justitie mede namens de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, antwoord op de vraag waarom doping ongewenst is: 'De overheid hanteert het standpunt dat het verbod op het gebruik van doping in de sport een spelregel betreft. De handhaving van deze spelregel is een taak van de verantwoordelijke instanties binnen de sportsector. De overheid acht dopingpraktijken binnen de georganiseerde sport wel ongewenst en bedreigend voor de maatschappelijke waarde van de sport. Daarom sluit de overheid aan bij het mondiale antidopingbeleid en voert het kabinet een actief beleid gericht op preventie, met name door het financieren van de Dopingautoriteit. Voor het overige gaat de overheid uit van de verantwoordelijkheid van elk individu voor de eigen gezondheid' (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2013). In 2017 geeft de manager sportgeneeskunde bij de KNVB en bestuurslid en lid van de ethische commissie bij de Vereniging voor Sportgeneeskunde aan dat dopinggebruik in de sport een vorm van valsspelen is en dat daarom andere regelgeving geldt dan voor de rest van de samenleving. Veel dopingmiddelen worden immers ook voorgeschreven als medicijn bij de behandeling van allerlei aandoeningen en zijn gewoon verkrijgbaar bij de drogist of apotheek.<sup>1</sup>

### 2.1.2 Meldpunt Doping

De Dopingautoriteit kent geen zelfstandige bevoegdheid op het gebied van de handhaving van de handel in doping. De Dopingautoriteit komt ook geen bevoegdheden toe als het gaat om ongeoorloofde beroepsuitoefening of onverantwoorde zorg. Signalen die de Dopingautoriteit ontvangt over mogelijke overtredingen die gelieerd zijn aan doping worden zoveel mogelijk met de verschillende opsporingsinstanties gedeeld.

Halverwege 2016 is de Dopingautoriteit met een openbaar Meldpunt Doping gestart waar vertrouwelijke informatie gemeld kan worden over overtredingen met betrekking tot doping. Ook vermoedens van dopinghandel kunnen daar worden gemeld. In de periode 2016 tot en met 2018 zijn er bij het meldpunt in totaal twaalf meldingen ontvangen in relatie tot een vermoeden van dopinghandel. Het betreft concrete meldingen van vermoedens van verkooppunten en handelstromen voor doping. In hoeverre de signalen van dopinghandel die de Dopingautoriteit aan andere instanties verstrekt opvolging krijgen, is niet bekend. De Dopingautoriteit blijft een intensieve samenwerking met andere partijen nastreven. Zo sluit de alinea over samenwerkingen in het jaarverslag

standaard af met de volgende zin: ‘Het afgelopen jaar zijn er meerdere gesprekken gevoerd in het kader van toekomstige samenwerking of uitwisseling van informatie met verschillende partijen waaronder de NVWA, IGJ en de FIOD’. De samenwerking tussen organisaties staat beschreven in hoofdstuk 3.

## 2.2 WAD Code als basis voor NDR

Overtredingen van dopingregels in de (top)sport volgen uit NDR (2016), dat een basis vindt in de Code van het World Anti Doping Agency (WAD Code). Het WADA is in 1999 opgericht na het Festina-schandaal om dopingregels te uniformeren. Voor die tijd waren er voor de bestrijding van dopinggebruik per sportorganisatie namelijk verschillende visies over wat een dopingovertreding was en wat de bijbehorende sancties zouden moeten zijn.

### Het Festina-schandaal

Op 8 juli 1998 wordt de masseur van wielerploeg Festina bij de Belgisch-Franse grens aangehouden nadat is geconstateerd dat hij dopingmiddelen vervoerde in opdracht van Festina, waaronder EPO en anabolics. Daarop bekende de ploegleider van Festina dat zijn wielrenners onder strikt medisch toezicht doping gebruikten. Dit was opmerkelijk gezien het feit dat tot dat moment zowel ploegleiders als wielrenners stelselmatig dopinggebruik ontkenden. Echter, nadat de zwijgcultuur werd doorbroken en na een justitieel onderzoek kwam de directeur van de Tour de France tot de conclusie dat de wielerploeg artikel 29 van het Tourreglement had overtreden: niets mag de ethiek en de moraal van de Tour schaden. Daarop besluit de directeur van de Tour de France om de ploeg te diskwalificeren vanwege georganiseerd dopingmisbruik. Het was de eerste keer dat een gehele wielerploeg werd gediskwalificeerd in de Tour de France.<sup>2</sup>

De WAD Code werd in 2004 van kracht waarbij de volgende definitie van doping werd opgesteld: ‘Een overtreding van een of meer van de bepalingen uit het dopingreglement: aanwezigheid van verboden stof(fen) en/of verboden methode(n), (poging tot) het gebruik van verboden stof(fen) en/of verboden methode(n), (poging tot) gebrekkige medewerking, gebrekkige informatieverstrekking, (poging tot) manipuleren, (poging tot) bezit, (poging tot) handel, (poging tot) toediening’.

In 2013 kwam een derde versie van de WAD Code tot stand waarbij met name de verzwaring van de duur van de sancties voor sporters, die bewust naar doping grijpen, als belangrijkste wijziging wordt gezien. Deze sporters kunnen sindsdien voor vier jaar worden geschorst, waardoor zij in de regel ook niet mogen deelnemen aan de Olympische Spelen. De strafbepaling betrof in het verleden twee jaar. Daarnaast is de verjaringstermijn verlengd van acht naar tien jaar om dopingovertredingen die langer geleden plaatsvonden aan te kunnen pakken (Tack, 2014). De laatste wijziging van de WAD Code en daarmee van het NDR vond in 2016 plaats. In de periode 2017 tot 2020 volgt een nieuwe wijzigingsronde van de WAD Code die in januari 2021 in werking treedt.

De WAD Code met bijbehorende definitie is bedoeld voor het Internationaal Olympisch Comité (IOC), het Internationaal Paralympisch Comité (IPC), internationale federaties, de organisaties van belangrijke sportevenementen, nationale sportbonden en Nationale Anti-Doping Organisaties (NADO's). Hiermee is de WAD Code het fundament geworden voor het wereldwijde antidopingbeleid van de georganiseerde wedstrijdsport.

De WAD Code wordt gezien als een van de belangrijkste middelen in de strijd tegen doping en bevat internationale standaarden voor de verboden dopinglijst, de procedures voor dopingtests, de erkenningsvoorwaarden van laboratoria, de toestemming wegens therapeutische noodzaak en de bescherming van de gegevens van de sporter (Sorgdrager et al., 2013; Tack, 2014).

### **2.2.1 Toepassingsbereik van het NDR**

Bij de georganiseerde wedstrijdsport geldt dat de bij NOC\*NSF aangesloten sportbonden zich in het algemeen onderwerpen aan het NDR. NOC\*NSF regelt dit via de toelatingscriteria en kwaliteitseisen, die middels een besluit van de algemene ledenvergadering van NOC\*NSF van toepassing zijn op de sportbonden. Op deze wijze verplichten sportbonden met erkende topsportdisciplines zich aan het dopingbeleid en het NDR, overeenkomstig de WAD Code. Het NDR wordt door de sportbonden overgenomen en werkt als een reglement, waar sporters en begeleiders via lidmaatschap en/of overeenkomst aan gebonden kunnen zijn. Niet alle sporters vallen echter onder het bereik van het NDR. Sporters die bijvoorbeeld trainen bij fitnessscholen en geen lid zijn bij een sportbond, die aangesloten is bij NOC\*NSF, vallen in de regel niet onder het bereik van het NDR. Dit geldt ook voor veel vechtsporters, zeker als zij niet deelnemen aan wedstrijden. De reikwijdte is volgens het NDR ruim. Naast sporters gaat het om begeleiders in de brede zin van het woord. Van belang is of en op welke wijze de sportbond begeleiders onder de werkingssfeer hebben gebracht van het NDR.

Zo kan het zijn dat een sportarts door de sportbond gebonden is via lidmaatschap van de bond aan het NDR, maar bij een andere sportbond niet. Ook zijn soms begeleiders geen lid van een sportbond. Indien er geen sprake is van een lidmaatschapsrelatie is de begeleider in beginsel niet langs verenigingsrechtelijke weg gebonden. Het kan zijn dat een niet-lid gebonden is via overeenkomst aan het NDR. Dit reglement werkt dan als algemene voorwaarden bij het contract, bijvoorbeeld een overeenkomst van opdracht.

## 2.3 Prohibited list

Het Wetboek van Strafrecht in Nederland kent geen verbod op het gebruik van doping. Dat betekent dat het gebruik van doping wettelijk gezien niet strafbaar is. Ofwel iemand die positief wordt getest op het gebruik van doping kan hiervoor niet strafrechtelijk worden vervolgd. Dopinggeduide middelen betreft die middelen die op de Prohibited List International Standard van het WADA staan. Het gaat om een lijst die de grondslag vormt van het civielrechtelijk kader bij de georganiseerde wedstrijdsport, op grond waarvan de sportorganisaties onder meer het gebruik van dopinggeduide middelen tuchtrechtelijk sanctioneren. De dopinglijst geldt voor alle (inter)nationale sportbonden die de WAD Code erkennen. Daarmee maakt de dopinglijst ook onderdeel uit van het NDR.<sup>3</sup> Op de WADA-dopinglijst staan stoffen of methoden die aan twee van de drie opgestelde criteria voldoen. De criteria zijn: de stof is (mogelijk) prestatiebevorderend, de stof is (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid en/of de stof is in strijd met de *spirit of sport*. Het laatstgenoemde criteria is de intrinsieke motivatie om op een eerlijke manier sport te bedrijven en wordt gekenmerkt door elf waarden.<sup>4</sup> In het kader hierna staat weergegeven welke hoofd- en subcategorieën er in de WADA-dopinglijst worden onderscheiden.



## **WADA-dopinglijst<sup>5</sup>**

### **I. Stoffen en methoden die binnen en buiten wedstrijdverband verboden zijn**

#### **Verboden stoffen**

- S0. Niet erkende stoffen
- S1. Anabole middelen
- S2. Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica
- S3. Bèta-2 agonisten
- S4. Hormoon- en metabole modulators
- S5. Diuretica en maskerende middelen

#### **Verboden methoden**

- M1. Manipulatie van bloed en bloedcomponenten
- M2. Chemische en fysieke manipulatie
- M3. Genetische- en celdoping

### **II. Stoffen die binnen wedstrijdverband verboden zijn**

- S6. Stimulantia
- S7. Narcotica
- S8. Cannabinoïden
- S9. Glucocorticoïden

### **III. Stoffen die verboden zijn in bepaalde sporten**

- P1. Bètablokkers ( $\beta$ -receptorblokkerende stoffen)

Zoals in de inleiding aangegeven, vallen de verboden methoden buiten de scope van onderhavig onderzoek. Hierna wordt een toelichting gegeven op verschillende categorieën verboden dopingmiddelen mede ter achtergrondinformatie voor verdere lezing van deze publicatie.

#### **2.3.1 Anabole middelen**

Een van de bekendste groepen dopingmiddelen zijn de anabole middelen die spiergroei versterken doordat de anabolen eiwitaanmaak in de spieren stimuleren en de afbraak van spiereiwit tegengaan. Intensieve training en een eiwitrijk dieet zijn factoren die hieraan bijdragen. Naast de ontwikkeling van grote en goed gevormde spieren, is het vergroten van lichaamskracht een beoogd doel. Hierdoor worden deze middelen met name gebruikt in de krachtsporten. De anabole middelen worden door de Dopingautoriteit (2019) onderverdeeld in twee subcategorieën: androgene anabole steroïden (AAS) en andere anabole middelen.

AAS zijn synthetische steroïden die zijn afgeleid van het mannelijke geslachtshormoon testosteron (Pieters & De Hon, 2013). Onder 'andere anabole middelen' vallen stoffen als selectieve androgeen-receptormodulators, ook wel SARM's genoemd. Clenbuterol, de meest bekende in deze groep, staat in Nederland geregistreerd als een diergeneesmiddel en wordt gebruikt om de hoeveelheid vet in het lichaam te verminderen. Er zijn alleen onderzoeken over de werkzaamheid bij dieren gepubliceerd (De Hon & Stoele, 2016). Onder anabole middelen worden ook prohormonen geschaard, de voorlopers van de productie van testosteron.<sup>6</sup> Bekende voorbeelden zijn DHEA en androsteendion.

In de categorie AAS zijn verschillende soorten ontwikkeld met als doel de gewenste anabole (spieropbouwende) effecten te scheiden van ongewenste androgene ('vermannelijkende') effecten (Koert & Van Kleij, 1998). In 2014 beschrijven Wassink, Koert, De Hon, Coumans en Palsma in het boek 'Doping, de nuchtere feiten' de meest gebruikte middelen in het dopingcircuit. Wassink e.a. (2014) noemen 25 anabole steroïden waaronder Sustanon, Masteron, Dianabol, Primobolan, Durabolin, Anavar en Winstrol. Dit zijn de commerciële namen van de middelen die op de markt verkrijgbaar zijn. Voor deze varianten van AAS is er een wijziging in het testosteronmolecuul aangebracht (Wassink et al., 2014). Er moet echter vermeld worden dat er sinds 2014 zeer waarschijnlijk weer andere middelen zijn verschenen. Bovendien zijn er veel soorten testosteronpreparaten in diverse vormen op de markt, allemaal afgeleid van het hormoon testosteron.

### **2.3.2 Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica**

Een tweede categorie dopingmiddelen bestaat uit 'peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica'. Hieronder vallen onder andere Erythropoëtine (EPO), groeihormoon en overige peptide hormonen en aanverwante middelen. EPO is een lichaamseigen peptidehormoon dat in de nieren aangemaakt wordt. EPO stimuleert de aanmaak van rode bloedcellen in het beenmerg, waardoor er meer zuurstof vervoerd kan worden in het lichaam. Op deze wijze wordt waarschijnlijk het uithoudingsvermogen vergroot (De Hon & Stoele, 2016). De Hon en Stoele (2016) stellen dat een aantal onderzoeken het effect van EPO aantonen, maar dat nog onduidelijk is hoe deze onderzoeksresultaten zich verhouden tot de werkelijke verbetering van een sportprestatie. Veel sporters en hun coaches zijn echter overtuigd van de effectiviteit van EPO (De Hon & Stoele, 2016).

Groeihormoon, ook wel somatropine, is een peptidehormoon dat de productie en afgifte van groeifactoren stimuleert (Pieters & De Hon, 2013). Groeihormonen worden in de sportwereld gebruikt, omdat ze bij volwassenen de eiwitsynthese bevorderen, de hoeveelheid glucose in het bloed verhogen en de afbraak van vet-

weefsel bevorderen (De Hon & Stoele, 2016). Verder zouden groeihormonen een ondersteunende werking hebben bij het gebruik van AAS, de combinatie kan de vetvrije massa effectief laten stijgen en daarmee het prestatieniveau. De Hon en Stoele (2016) zetten diverse onderzoeken uiteen, waarin de werking van groeihormoon werd onderzocht, met als conclusie dat er geen overtuigend wetenschappelijk bewijs kan worden geleverd als het gaat om het prestatiebevorderend effect van groeihormoon.

De Hon en Stoele (2016) besteden aandacht aan twee middelen die zij scharen onder 'overige peptide hormonen en aanverwante middelen': HCG (humaan choriongonadotrofine) en LH (luteïniserend hormoon). Het idee achter het gebruik van deze middelen is dat ze de lichaamseigen testosteronproductie weer op peil brengen, na een anabolenkuur.<sup>7</sup> Het wordt dan gebruikt als een middel om bijwerkingen tegen te gaan en om herstel te bevorderen. Het middel wordt ook wel een 'opstarter' genoemd (Koert & Van Kleij, 1998).

### **2.3.3 Bèta-2 agonisten**

Deze categorie middelen wordt toegepast bij de behandeling van astma en/of andere luchtwegaandoeningen en worden om die reden vooral op een legale wijze buiten de sport om gebruikt.<sup>8</sup> Deze middelen zijn bekend onder de namen salbutamol, terbutaline, salmeterol en formoterol. Volgens De Hon en Stoele (2016) is er geen bewijs dat deze middelen de sportprestatie verbeteren. De Dopingautoriteit beschrijft daarentegen wel de (mogelijke) werking van gebruik op haar website. Bèta-2 agonisten zorgen voor ontspanning van de luchtwegen waardoor ademen makkelijker is, ze stimuleren het centrale zenuwstelsel waardoor de hartslag verhoogt en de stofwisseling versnelt. Als gevolg hiervan kan het lichaam meer energie leveren. Bij gebruik van salbutamol in hoge doseringen kan extra spieropbouw een werking zijn volgens de Dopingautoriteit. Astmamedicatie wordt vaak gerelateerd aan de schaatssport. Er zouden veel astmamedicijnen worden voorgeschreven aan schaatsers, ook als ze het niet nodig hebben.<sup>9</sup>

### **2.3.4 Hormoon- en metabole modulators**

Dit zijn middelen die vaak naast anabole steroïden worden gebruikt met als doel bijwerkingen van hormonen, zoals borstvorming bij mannen, tegen te gaan (Van Den Berg, 2016). Door het gebruik van anabole steroïden ligt de lichaamseigen testosteronproductie stil, waarop het lichaam reageert met het aanmaken van (meer) oestrogenen (Van Den Berg, 2016). Deze categorie middelen bestaat uit aromatase-remmers, selectieve oestrogeen-receptormodulators (SERM's),

andere antioestrogene middelen, myostatine blokkers en metabole modulators. Een groot deel van de groep hormoon- en metabole modulators zijn antioestrogenen. Voorbeelden hiervan zijn tamoxifen<sup>10</sup> en clomifeen (De Hon & Stoele, 2016). Bekende metabole modulators zijn insuline (De Hon & Stoele, 2016) en meldonium.<sup>11</sup>

### **2.3.5 Diuretica en maskerende middelen**

Dit is de groep middelen die niet op de dopinglijst staat vanwege een prestatiebevorderend effect, maar omdat ze het gebruik van (andere) prestatiebevorderende doping kunnen maskeren, zoals EPO. Maskerende middelen hebben dezelfde werking, maar doen dit op een andere manier. Ze verminderen de uitscheiding van stoffen, terwijl er wel vocht vastgehouden wordt. Diuretica zijn geneesmiddelen die de nieren stimuleren om meer urine te maken.<sup>12</sup> Als geneesmiddel wordt het voorgeschreven als behandeling voor een hoge bloeddruk en om vochtophoping te verminderen. In de sport worden diuretica voor andere redenen gebruikt. Allereerst voor het verliezen van gewicht. Snel en tijdelijk gewichtsverlies kan een voordeel zijn voor sporten die gewichtscategorieën hanteren, zoals boksen, of voor sporten waarbij de zwaartekracht van groot belang is op het eindresultaat, zoals schansspringen. Een andere reden ligt besloten in een specifieke sport, namelijk bodybuilding. Voor hen is het belangrijk dat de spieren goed zichtbaar zijn (de spierdefinitie) bij wedstrijden en dat wordt bereikt door vochtverlies (De Hon & Stoele, 2016). Daarnaast kan het gebruik van AAS gepaard gaan met vasthouden van grote hoeveelheden vocht. In dit geval worden diuretica gebruikt om vocht af te voeren (Koert & Van Kleij, 1998).

### **2.3.6 Stimulantia, narcotica, cannabinoïden, glucocorticoïden en bètablokkers**

Deze categorieën zijn samengenomen, aangezien van de middelen in deze categorieën verondersteld wordt dat deze beperkt worden gebruikt voor het verbeteren van een sportprestatie.<sup>13</sup>

Stimulantia is de categorie, die bestaat uit verschillende soorten drugs en geneesmiddelen, die het centrale zenuwstelsel stimuleren (De Hon & Stoele, 2016). De middelen in deze categorie worden vooral in verband gebracht met drugsgebruik. Bijvoorbeeld amfetaminen, een bekende uit die groep, maken het waarschijnlijk mogelijk om een prestatie langer dan gewoonlijk vol te houden omdat ze signalen van moeheid onderdrukken (De Hon & Stoele, 2016). Daarnaast dragen ze volgens de Dopingautoriteit bij aan alertheid. Twee andere middelen in deze categorie zijn DMAA en sibutramine. DMAA staat op de dopinglijst van-

wege de amfetamineachtige werking<sup>14</sup>, terwijl sibutramine bekend staat als een geneesmiddel voor de behandeling van obesitas en overgewicht. De NVWA waarschuwt voor supplementen met de stof sibutramine vanwege de kans op ernstige bijwerkingen.<sup>15</sup>

Narcotica zijn pijnstillende en verdovende middelen, zoals morfine. Volgens De Hon en Stoele (2016) is deze groep op de lijst gezet om een (bijna) geblesseerde sporter tegen zichzelf te beschermen en niet vanwege een prestatiebevorderende werking.

Cannabinoïden, cannabis en verwante stoffen, kunnen in de sport worden gebruikt om te ontspannen voor een wedstrijd. De Hon en Stoele (2016) geven echter aan dat gebruik de prestatie mogelijk verslechtert, onder meer door concentratieverlies. Deze dopingstoffen worden dan ook in verband gebracht met drugsgebruik.

Glucocorticoïden zijn ontstekingsremmende middelen die zijn afgeleid van het hormoon cortisol (Dopingautoriteit). Een synthetisch afgeleide variant is prednison. Pieters en De Hon (2013) stellen dat deze middelen mogelijk het uithoudingsvermogen op indirecte wijze verhogen. Zij spreken van een 'wildgroei aan knieblessures in het wielerveden' en het gebruik van deze middelen om kwaaltjes te bestrijden.

De laatste categorie bestaat uit bètablokkers. Bètablokkers zijn niet in alle sporten verboden. In sporten waar weinig lichamelijke inspanning wordt geleverd, maar concentratie en fijne motoriek belangrijk zijn, kan het gebruik van bètablokkers een voordeel opleveren, zoals bij (handboog)schieten, darts en golf. Deze dopingstoffen worden vooral op een legale wijze buiten de sport om gebruikt.

### **2.3.7 Nieuwe middelen: (nog) geen doping in de betekenis van de prohibited list**

Sommige dopingstoffen staan niet op de dopinglijst maar worden wel gebruikt om de prestatie te verbeteren. Deze nieuwe middelen kunnen ook medicijnen zijn en worden ontdekt in de dynamische wereld van doping, waar men altijd op zoek is naar het 'gouden ei'. Er circuleren meerdere 'nieuwe' en geavanceerde middelen in het circuit waarvan er een aantal hier worden toegelicht. Sommige van deze stoffen kunnen worden geschaard onder de categorie 'niet erkende stoffen'. Een voorbeeld daarvan is 2,4-dinitrophenol (DNP). DNP staat bekend als de gevaarlijke 'fat-burner' of de 'killer drug', en wordt door bodybuilders gebruikt om de onderhuidse vetlaag te verminderen (Wassink et al., 2014). Causanilles et al. (2018) hebben het gebruik van DNP door amateuratleten tijdens sportevene-

menten aangetoond in rioolwater. In 2017 heeft de Nederlandse Douane vier kilo DNP aangetroffen in een pakket dat bestemd was voor de Nederlandse markt.<sup>16</sup> Beide bevindingen tonen het gebruik van het middel in Nederland aan.

In de media verschijnen met regelmaat berichten over ‘nieuwe’ middelen in relatie tot de sport. Uit onderzoek van Nieuwsuur en het Noordhollands Dagblad blijkt dat Nederlandse topsporters schildklierhormonen gebruiken.<sup>17</sup> Het middel staat niet op de dopinglijst, maar mag niet worden voorgeschreven zonder medische noodzaak. Topsporters gebruiken het middel in de hoop gewicht te verliezen, maar de prestatiebevorderende werking is niet met zekerheid te duiden. De Dopingautoriteit probeert schildklierhormonen al sinds 2010 op de WADA-lijst te krijgen.<sup>18</sup>

Een ander voorbeeld van een ‘nieuw’ middel dat regelmatig in het nieuws verschijnt, is Tramadol. Tramadol staat niet op de dopinglijst, maar is per 1 maart 2019 wel verboden door de internationale wielervedicatie UCI. De pijnstillert is een veelgebruikt middel in het wielervedicatie.<sup>19</sup>

## 2.4 Andere pijlers van het NDR

Naast de dopinglijst kent het NDR drie andere pijlers: de Dopingcontrolebijlage, de Dispensatiebijlage en de Whereabouts-bijlage. Eerstgenoemde gaat in op de voorwaarden en werkwijzen tijdens dopingcontroles, terwijl de Dispensatiebijlage de voorwaarden beschrijft waaronder sporters geneesmiddelen mogen gebruiken die op de dopinglijst staan. De door sporters ingediende verzoeken om dispensatie worden beoordeeld door een commissie van artsen, de Geneesmiddelen Dispensatie Sporter (GDS) commissie. Deze GDS-commissie wordt beheerd door de Dopingautoriteit.<sup>20</sup> Het NDR is van toepassing op alle leden van de sportbond en het begeleidend personeel, dus ook op de leden-recreatiesporters. Topsporters kunnen ook buiten wedstrijdverband, dus tijdens trainingskampen, thuis of op een trainingslocatie, gecontroleerd worden op dopinggebruik. Dit betreft topsporters die behoren tot de zogenaamde Nationale Testing Pool. Deze topsporters moeten hun whereabouts aanleveren bij de Dopingautoriteit, zodat zij buiten wedstrijdverband gecontroleerd kunnen worden. Het aanleveren van whereabouts betekent dat zij periodiek hun contact- en verblijfgegevens dienen aan te leveren en te updaten.<sup>21</sup> Alle sportbonden, die Olympisch van aard zijn of zijn aangesloten bij NOC\*NSF dienen in de regel het NDR in zijn geheel en ongewijzigd over te nemen om de uniformiteit van de procedures te garanderen en afwijkingen van de WAD Code te voorkomen. Veruit de meeste sportbonden zijn voor tuchtzaken inzake doping aangesloten bij het Instituut Sportrechtspraak.

In de statuten van deze bonden is opgenomen dat het bestuur van het Instituut Sportrechtspraak het NDR vaststelt.

#### **2.4.1 Handel of poging tot handel in doping**

Handel of poging tot handel in enige verboden stof en/of verboden methode vormt een dopingovertreding op grond van artikel 9 van het NDR. Onder handel wordt verstaan het fysiek, elektronisch en/of op enige andere wijze aan of naar een derde verkopen, geven, verstrekken, vervoeren, versturen, leveren, verspreiden van en of meer verboden stoffen of verboden methoden, of het in bezit hebben voor een van deze doeleinden van een of meer verboden stoffen of verboden methoden (Dopingautoriteit, 2016). Personen die onder de reikwijdte van het NDR vallen, kunnen hiervoor tuchtrechtelijk worden gesanctioneerd

#### **2.4.2 Sportrechtspraak, tuchtrecht (civiel recht)**

In Nederland verzorgt het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) de rechtspraak voor een groot aantal sportbonden. In 2020 zijn 62 (van de in totaal 77) sportbonden aangesloten bij het ISR voor het onderwerp doping. Dat betekent dat veel sportbonden met het ISR een overeenkomst hebben gesloten, waardoor gebruik kan worden gemaakt van de tuchtcommissie(s) van het ISR voor de behandeling van dopingzaken. De tuchtcommissies van het ISR zijn een orgaan van de sportbond en spreken recht namens de sportbond. Er bestaat op die manier een grote mate van uniformiteit in de uitspraken van de verschillende sportbonden op het gebied van doping. De tuchtcommissie heeft als taak na te gaan of de betrokkene onderworpen is aan het NDR en een dopingovertreding heeft begaan en koppelt daar op basis van het NDR een sanctie aan. Tussen 2017 en begin 2020 heeft het ISR 17 sportrechtzaken behandeld.

### **2.5 Resumé**

De WAD Code is het fundament voor het wereldwijde antidopingbeleid. De WAD Code kent een dopinglijst die voor alle (inter)nationale sportbonden geldt die de WAD Code erkennen. Op de WADA-dopinglijst staan stoffen en methoden die worden aangemerkt als (mogelijk) prestatiebevorderend, (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid en/of in strijd zijn met de spirit of sport. De dopingmiddelen die op de lijst staan, hebben ieder een eigen werking en worden in relatie tot die werking in verschillende sporten gebruikt. Op 1 januari 2019 is de Wet uitvoering antidopingbeleid (Wuab) ingevoerd. Daarin wordt de wettelijke grondslag voor het uitvoeren van de taken aan de Dopingautoriteit als Zelfstandig

Bestuursorgaan (ZBO) gegeven, waarmee de Dopingautoriteit toezicht houdt op de vaststelling, implementatie en inbedding van het Nationaal dopingreglement (NDR). De Dopingautoriteit ziet door middel van dopingcontroles toe op dopingovertredingen in de (top)sport. Het aantal controles is gestegen van bijna 2.800 in 2016 naar ruim 3.100 in 2018. In Nederland kan dopinggebruik in de sport niet strafrechtelijk worden vervolgd. Dit betekent dat een overtreding van het NDR civielrechtelijk wordt gehandhaafd via het verenigingsrechtelijke tuchtrecht. Het ISR verzorgt voor de meeste sportbonden deze sporttuchtrechtspraak. Tussen 2017 en begin 2020 heeft het ISR 17 sportrechtzaken behandeld.

## Eindnoten

1. SportknowhowXL, 16 november 2017
2. De Volkskrant, 18 juli 1998.
3. Dopingautoriteit, n.b. b
4. De elf waarden: 1) ethiek, fair play en eerlijkheid, 2) gezondheid, 3) uitmunten in prestatie, 4) karaktersterkte en ontwikkeling, 5) vreugde en plezier, 6) teamwork, 7) toewijding en inzet, 8) respect voor regels en wetten, 9) respect voor jezelf en andere deelnemers, 10) moed en 11) gemeenschap en solidariteit. Bron: [www.dopingautoriteit.nl](http://www.dopingautoriteit.nl)
5. Vertaling van de WADA Prohibited List 2019: <https://www.dopingautoriteit.nl/juridisch/dopinglijst>
6. Eigen Kracht, n.b.
7. Tijdens het gebruik van synthetische hormonen, zoals AAS, wordt de natuurlijke productie van testosteron stilgelegd. Het lichaam heeft tijd nodig om de natuurlijke aanmaak van testosteron te herstellen, nadat er geen AAS meer wordt toegediend.
8. Dopingautoriteit, n.b. e
9. De Volkskrant, 2 maart 2019.
10. Eigen Kracht, n.b.
11. Trouw, 8 maart 2016.
12. Dopingautoriteit, n.b. f.
13. De prestatieverbeterende werking die aan deze middelen wordt toegedicht door onder andere gebruikers is veelal onterecht (Wassink et al., 2014).
14. Dopingautoriteit, 23 augustus 2012.
15. Eigen Kracht, 24 juli 2018.
16. RTL Nieuws, 6 april 2018
17. NOS, 2 augustus 2018
18. NRC, 2 augustus 2018
19. Trouw, 17 januari 2019
20. Dopingautoriteit, n.b. c
21. Dopingautoriteit, n.b. d



# 3 Signalering en opsporing van dopinghandel

Zoals uiteengezet in het voorgaande hoofdstuk kan een middel door WADA worden gezien als een dopinggevaarlijk middel en dus voorkomen op de prohibited list van WADA en dientengevolge verboden zijn te gebruiken en te verhandelen in de sportcontext. Dit betekent bijvoorbeeld dat het gebruik van een middel verboden is voor een sporter die onder het bereik van de anti-dopingregelgeving van de betreffende sport valt. In dit hoofdstuk gaan we in op het wettelijk kader en de betrokkenheid van verschillende instanties buiten deze sportcontext. Middelen die voorkomen op de prohibited list kunnen immers evenwel een geneesmiddel zijn in de betekenis van de Geneesmiddelenwet of vallen onder de Warenwet of zijn aan te merken als drugs op basis van Lijst 1 of 2 bij de Opiumwet zoals amfetamine en cocaïne. Voornoemde wetten gelden voor iedereen en niet alleen in de sportcontext. Vanwege het feit dat deze middelen onder een wettelijk regime vallen, is er sprake van betrokkenheid van instanties die bevoegdheden ontleenen aan dat betreffende wettelijk kader. Doping, als zodanig, is voor geen van de organisaties een benoemd thema.

## 3.1 Wetgeving in relatie tot het staatstoezicht op de gezondheidszorg

Op grond van het staatstoezicht op de gezondheidszorg zijn de IGJ en de NVWA de aangewezen instanties. Hierna worden de van toepassing zijnde wetgeving en de rol en praktijk van de instanties in het kader van die wetgeving geschetst.

### 3.1.1 Geneesmiddelenwet

De meeste middelen casu quo stoffen die op de prohibited list van de WADA zijn opgenomen, zijn, gelet op de farmaceutisch actieve stoffen die deze middelen bevatten, aan te merken als geneesmiddelen, vallend onder het toepassingsbe-

reik van de Geneesmiddelenwet. Bij de toepassing van de Geneesmiddelenwet wordt voor het totale product, onafhankelijk van het aantal stoffen, bekeken of sprake is van het toepassingsbereik van de Geneesmiddelenwet. Krachtens de Geneesmiddelenwet is onder meer de fabricage alsmede de handel in geneesmiddelen, waarvoor geen handelsvergunning is afgegeven, verboden. Bepalend is of het totale product te kwalificeren valt als geneesmiddel. Niet alleen het afleveren, in voorraad hebben of ter hand stellen van illegale geneesmiddelen is verboden, maar ook het te koop aanbieden van de middelen. Deze uitbreiding is mede ingegeven door het feit dat steeds vaker illegale geneesmiddelen, waaronder dopinggeduide middelen, aangeboden worden via internet. Naast het verbod op handelingen door onbevoegden en/of met kant-en-klare geneesmiddelen geldt ook een verbod voor de grondstoffen voor de vervaardiging van geneesmiddelen, waaronder ook werkzame stoffen. Dergelijke werkzame stoffen voor geneesmiddelen kunnen eveneens voorkomen op de prohibited list van WADA. In de Wet op de economische delicten is het onbevoegd produceren en afleveren van geneesmiddelen gekwalificeerd als economisch delict, evenals het bereiden, verkopen, afleveren, invoeren, verhandelen of ter aflevering in voorraad hebben van ongeregistreerde geneesmiddelen. De keuze voor deze wet is destijds gemaakt vanwege de economische schade die legale farmaceutische bedrijven lijden door de illegale productie en handel van vervalste en nagemaakte geneesmiddelen.

### **Geneesmiddelenwet**

De Geneesmiddelenwet verbiedt het om zonder vergunning of registratie medicijnen te produceren en te verhandelen, ofwel de gehele handelsketen.<sup>1</sup> Apothekers, huisartsen met een vergunning voor apotheker en personen en instanties met een speciale vergunning mogen wel medicijnen produceren en verhandelen. Indien dit buiten deze gangbare kanalen om gebeurt, is het strafbaar.<sup>2</sup>

### **Wet op de economische delicten**

De handel in sommige dopingmiddelen valt onder de Geneesmiddelenwet. Handel in geneesmiddelen in strijd met de Geneesmiddelenwet is strafbaar gesteld onder de Wet op de economische delicten. Het betreft een kaderwet waarin opsporen, vervolgen en berechten van economische delicten staat beschreven. Hiervoor mogen overheidsdiensten opsporingsmethoden en dwangmiddelen gebruiken, zoals het openmaken van pakjes en aftappen van telefoons.<sup>3</sup>

### 3.1.2 IGJ

Gelet op het feit dat veel dopinggeduide middelen tevens te kwalificeren zijn als geneesmiddel is de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) in dit verband een belangrijke instantie. De IGJ is onderdeel van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en aangewezen als toezichthouder op de Geneesmiddelenwet. De IGJ kan op basis van de wet medicijnen terughalen, in beslag nemen en/of de verkoop al dan niet tijdelijk verbieden. De IGJ kan bestuurlijke boetes opleggen en komt daarnaast de bevoegdheid toe om bijvoorbeeld een apotheek te sluiten.

De IGJ kan op basis van haar expertise op het gebied van geneesmiddelen, waaronder doping, advies en ondersteuning bieden aan andere partijen die geconfronteerd worden met illegale geneesmiddelen en doping. De IGJ fungeert als kennis- en adviesknooppunt voor de andere partijen en zet zich in voor kennisoverdracht over de toepassing van de Geneesmiddelenwet en de Opiumwet aan instanties, zoals de Nationale Politie, het Openbaar Ministerie, de FIOD, de Douane, het NFI en het RIVM. De IGJ kent een piketlijn die 24/7 voor de ketenpartners bereikbaar is. Op verzoek van de andere partijen maakt de IGJ productbeschrijvingen van aangetroffen middelen. 'De productbeschrijvingen zijn van belang voor de vervolging van betrokken verdachten', licht een onderzoeker van de IGJ toe. Ter indicatie van het aantal keren dat de IGJ daarvoor wordt ingeschakeld: in 2019 heeft de IGJ maandelijks tien tot twaalf verzoeken voor een productbeschrijving van aangetroffen geneesmiddelen ontvangen. Het gaat dan niet alleen om dopingmiddelen. Een respondent van de IGJ vervolgt dat het aantal aanvragen afhankelijk is van de bekendheid van de IGJ bij de partnerinstanties: 'De persoonlijke contacten hebben we voornamelijk met collega's van andere instanties uit de Randstad. Daar werken we in algemene zin dan ook het meest mee samen'.

#### *Signalering en opsporing*

Een beeld van de totale omvang van de handel in doping heeft de IGJ niet, maar een belangrijke constatering die de IGJ doet, is dat de aantallen dopingmiddelen, die zij op de locaties aantreffen, toenemen. Over de jaren 2017 en 2018 heeft de IGJ 35 keer een melding aangaande doping ontvangen waarbij zij werden verzocht om ondersteuning. Deze meldingen zijn afkomstig van collega's uit de eigen organisatie en van instanties, zoals de NVWA, Nationale Politie, Douane en FIOD. Wat betreft dopingmiddelen komt de IGJ voornamelijk illegale anabole steroïden tegen.

### Voorbeelden van signalen van handel in doping bij de IGJ

- 2018: De IGJ ontvangt een melding van de Douane over meerdere onderschepte pakketten met anabole middelen die geadresseerd zijn aan eenzelfde persoon maar op verschillende adressen.
- 2018: De Nationale Politie ontvangt een rechtshulpverzoek uit Zweden over een lading anabole steroïden die vanuit Nederland zou zijn uitgevoerd naar Zweden. De IGJ wordt verzocht om informatie over de aange troffen producten en de regelgeving daaromtrent.
- 2017: De IGJ ontvangt een melding van de Nationale Politie dat er een handelsvoorraad stanozolol, T3 en clenbuterol in een voertuig is aange troffen. De IGJ levert ondersteuning.
- 2017: De Nationale Politie meldt de IGJ tijdens een doorzoeking onder andere anabolen, geneesmiddelen en xtc te hebben aangetroffen. De IGJ wordt verzocht om een deskundigenverklaring van een aantal van de aangetroffen middelen.

Bron: IGJ

Bureau Opsporing en Boetes (BOB) is sinds 2008 de opsporingstak van de IGJ en heeft onder andere tot taak strafbare feiten op te sporen. Bij deze werkzaamheden werkt BOB onder leiding van het Openbaar Ministerie (i.c. het Functioneel Parket) samen met andere betrokken instanties, zoals de Douane, de Nationale Politie, de NVWA en de FIOD. Specifiek met betrekking tot illegale handel in geneesmiddelen wordt er ook op internationaal niveau samengewerkt. Een respondent van de IGJ geeft aan dat de opsporing van dopinghandel echter een klein deel vormt in het takenpakket van BOB. Door BOB kunnen zelfstandig onderzoeken naar strafbare feiten worden geïnitieerd en bestuurlijke boetes worden opgelegd, maar de capaciteit van BOB is te beperkt voor het verrichten van grootschalige opsporingsonderzoeken. Dat betekent dat de IGJ bij strafrechtelijk onderzoek afhankelijk is van de samenwerking met andere partijen. In opsporingsonderzoeken wordt BOB ingeschakeld door de andere opsporingspartners. Naar eigen zeggen voornamelijk door de FIOD en de Nationale Politie en in mindere mate door de NVWA. De rechercheurs van BOB leveren voornamelijk kennis over aangetroffen geneesmiddelen en de strafbaarstelling daarvan. De IGJ kan haar inzet nader duiden met harde cijfers. Over de periode 2016 tot en met 2018 heeft de IGJ 50 zaken (mee)gedraaid, gericht op in totaal ruim 700.000 farmaceutische (gebruikers)eenheden. Een rechercheur van BOB licht toe: 'Een groot deel daarvan betreft dopingmiddelen, over het algemeen niet legaal'.

### 3.1.3 Warenwet: regels op het gebied van voedselveiligheid en kwaliteit

Het is echter ook zo dat niet alle middelen, die op de dopinglijst staan, zijn te classificeren als geneesmiddel of als middel voorkomend op de lijsten bij de Opiumwet. Als het gaat om levensmiddelen kan ook de Warenwet van toepassing zijn. De Warenwet stelt eisen aan de productie en de veiligheid van levensmiddelen en ook aan de hieronder vallende categorie voedingssupplementen. Voedingssupplementen kunnen dopingstoffen bevatten. Het kan gaan om het bewust toevoegen van doping. Het kan ook gaan om onbedoeld vervuilde supplementen.

#### Warenwet

De regels voor voedselveiligheid en voedselkwaliteit zijn voor alle landen van de Europese Unie (EU) gelijk. Deze regels staan in de Algemene Levensmiddelen Verordening (ALV) of General Food Law. In Nederland zijn deze regels door de Rijksoverheid geïmplementeerd in nationale wetgeving (Warenwet). Om ervoor te zorgen dat levensmiddelen, waaronder voedingssupplementen, niet de gezondheid en veiligheid van de consumenten in gevaar brengen, staat in de Warenwet aan welke eisen deze moeten voldoen.

### 3.1.4 NVWA

De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) valt onder het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en heeft onder andere als kerntaak toe te zien op de veiligheid van voedsel en consumentenproducten. Primair is de NVWA aangewezen als toezichthouder voor de Warenwet en daarnaast voor de Geneesmiddelenwet, in het geval dat het om voedingssupplementen gaat die bij nader onderzoek geneesmiddelen blijken te zijn.

De NVWA beschikt daarnaast over een eigen rechercheafdeling, de Inlichtingen- en Opsporingsdienst (IOD). De IOD is een van de vier bijzondere opsporingsdiensten die Nederland kent en heeft dezelfde bevoegdheden als de Nationale Politie. De NVWA-IOD voert strafrechtelijke opsporingsonderzoeken uit naar criminaliteit, die zich afspeelt binnen de domeinen van de NVWA.

#### *Signalering en opsporing*

In de jaren 2017 en 2018, verspreid over de maanden, heeft de NVWA volgens toezichtinformatie in totaal circa zestien keer een signaal ontvangen van aantreffen

van een dopingmiddel, zoals opgenomen op de WADA-dopinglijst, en daar een maatregel op laten volgen. Het gaat dan meermaals om sibutramine en in andere gevallen om middelen, zoals andarine, methylhexanamine, synefrine, DHEA en phenylpiracetam. De IOD geeft aan enkele keren per jaar ook signalen over de handel in anabole steroïden en groeihormonen te ontvangen. Deze ontvangt de NVWA-IOD via verschillende kanalen: de Douane, de Nationale Politie, Europol, de FIOD, de Dopingautoriteit of via het Team Criminele Inlichtingen van de eigen organisatie. Daarnaast constateert ook de NVWA-IOD in een aantal gevallen een link met drugshandel.

### Voorbeelden van signalen van handel in anabolen bij de NVWA

- 2018: De NVWA ontvangt van de Nationale Politie informatie over een fitness/bodybuildingcoach die vanuit zijn woning anabolen en medicijnen zou verhandelen. Deze persoon is bekend bij de politie en zou banden hebben met de Turkse maffia.
- 2018: De Douane meldt bij de NVWA dat iemand ruim honderd zendingen met onder andere anabolen en een verboden bruiningsmiddel invoert en vervolgens te koop aanbiedt op Facebook.
- 2017: De NVWA ontvangt informatie van de FIOD over een sportschool waar de eigenaren en medewerkers in anabolen en groeihormonen zouden handelen.
- 2016: Via de Nationale Politie ontvangt de NVWA informatie dat een lid van een motorclub vanuit een sportwinkel handel drijft in anabolen. Aanvullende informatie van de politie en de FIOD wijzen op betrokkenheid van het subject bij de productie/handel in synthetische drugs.

Bron: NVWA-IOD

Over de jaren 2017 en 2018 heeft de IOD in totaal één strafrechtelijk opsporingsonderzoek verricht naar de handel in een groot aantal soorten dopingmiddelen. Zoals hierboven aangegeven, heeft de NVWA-IOD wel meer signalen van dopinghandel ontvangen maar daar is door de IOD, in overleg met het Openbaar Ministerie (i.c. het Functioneel Parket), geen follow-up aan gegeven. Dit komt omdat het onderwerp niet in het opdrachtenpakket van de IOD valt en er formeel geen middelen voor beschikbaar zijn. Er wordt daarom een lagere prioriteit toegekend aan zaken over doping. Deze signalen worden overgedragen aan andere instanties, zoals de IGJ, FIOD of Nationale Politie. Onduidelijk is overigens of daar door de andere instanties opvolging aan wordt gegeven.

## 3.2 Wetgeving op het gebied van onder meer fiscale fraude

Wetgeving, bijvoorbeeld op het gebied van bestrijden van fiscale, financieel-economische en goederenfraude, kan eveneens een rol spelen bij de handel in doping.

### 3.2.1 FIOD

De Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst (FIOD) betreft een andere Nederlandse bijzondere opsporingsinstantie die een rol kan spelen in strafrechtelijk opsporingsonderzoek naar de illegale handel in dopingmiddelen. De FIOD is de opsporingsdienst van de Belastingdienst en behoort tot het Ministerie van Financiën. Tot haar takenpakket behoren onder andere het opsporen van fiscale, financiële en economische delicten, zoals fraude, belastingontduiking en witwassen op basis van de Wet op economische delicten. Daarnaast houdt de FIOD zich bezig met onder andere de bestrijding van georganiseerde criminaliteit dat een toepassing vindt in het Wetboek van Strafrecht.

#### *Opsporing*

Ook de FIOD is verzocht om informatie over opsporingsonderzoeken in relatie tot dopinghandel in de jaren 2017 en 2018. De FIOD heeft daarover geen informatie verstrekt maar een respondent van de IGJ geeft aan met de FIOD wel enkele opsporingsonderzoeken die betrekking hebben op dopinghandel te hebben gedraaid. Over een periode van de afgelopen drie jaar zou het gaan om zo'n vijf opsporingsonderzoeken. Een van die zaken waarbij de FIOD betrokken was, betrof een opsporingsonderzoek naar de illegale handel in zowel medicijnen en drugs als anabole middelen.

Ook vanuit openbare bronnen (waaronder de website van de FIOD) is bekend dat de FIOD verschillende opsporingsonderzoeken in relatie tot grootschalige dopinghandel heeft gedraaid. Over de periode 2017 tot en met 2019 gaat het om ten minste vijf onderzoeken die door de FIOD, al dan niet met samenwerkingspartners, zijn gedraaid. Uit open bronnen is op te maken dat het gaat om grootschalige handel in dopingmiddelen waarbij sprake is van verwevenheid met andere criminele activiteiten, zoals de handel in geneesmiddelen, drugs, het voorhanden hebben van wapens en witwassen.

### **Verdachten aangehouden voor illegale handel in geneesmiddelen en anabolen<sup>4</sup>**

2018 - De FIOD en de Nationale Politie hebben vier mannen aangehouden. Ze worden verdacht van illegale handel in geneesmiddelen, waaronder anabolen en handel in verdovende middelen. Er zijn vier woningen en vier andere panden doorzocht. Daarbij is onder andere beslag gelegd op een grote hoeveelheid anabolen en verpakkingsmaterialen. Tijdens de doorzoeking zijn grote hoeveelheden anabolen aangetroffen, ruim één miljoen stuks verpakkingsmateriaal en apparatuur om pillen te tellen en verpakkingen te vullen. Ook werden amfetamine, XTC, GHB, kamagra en insuline aangetroffen. Er is beslag gelegd op tienduizenden euro's aan bitcoins, enkele duizenden euro's cash geld, drie auto's en fysieke en digitale administratie. Ook zijn een echt gelijkend vuurwapen en twee PGP-telefoons in beslag genomen waarmee versleutelde berichten kunnen worden verstuurd. Het onderzoek is gestart na een signaal van de Douane over postpakketten met illegale geneesmiddelen en anabolen uit Azië. Het vermoeden is dat de verdachten dit grotendeels verhandelden in grote delen van Nederland.

### **3.3 Opiumwet: wetgeving ter bestrijding van drugs**

Dopinggebruik is in Nederland niet strafbaar gesteld. Sommige dopingmiddelen zijn zowel een geneesmiddel als een middel voorkomend op de lijsten behorende bij de Opiumwet. De Opiumwet is van toepassing voor alle producten waar een stof inzit die op lijst I of II van de Opiumwet staat. In de Opiumwet zijn handelingen met stoffen strafbaar gesteld. Dit kunnen ook grondstoffen voor doping zijn die op de lijst staan bij de Opiumwet. Sommige middelen vallen zowel te kwalificeren als vallend onder de Geneesmiddelenwet en onder de Opiumwet. Het gaat dan bijvoorbeeld om amfetaminen. Het product valt dan onder de Geneesmiddelenwet en tegelijkertijd staat de werkzame stof op de lijst van de Opiumwet waardoor ook de Opiumwet van toepassing is.



## Opiumwet

Een aantal dopingmiddelen – waaronder de middelen in de categorie stimulantia – vallen niet alleen onder de Geneesmiddelenwet maar ook onder de Opiumwet. Indien hier tijdens een zaak sprake van is, gaan politie en justitie uit van de strengere Opiumwet. In artikel 2 en 3 van de Opiumwet staat dat het verboden is om een middel, dat behoort tot lijst I (harddrugs) of lijst II (softdrugs): a) binnen of buiten het grondgebied van Nederland te brengen; b) te telen, te bereiden, te bewerken, te verwerken, te verkopen, af te leveren, te verstrekken of te vervoeren; c) aanwezig te hebben en d) te vervaardigen.<sup>5</sup> Het gebruik van Opiumwet-middelen mag wel voor medische en wetenschappelijke doeleinden.<sup>6</sup>

### 3.4 Wetgeving: strafbare feiten

Naast de hiervoor genoemde bijzondere opsporingsinstanties, zoals de IGJ, NVWA en FIOD komt het Openbaar Ministerie meer generiek de leiding over strafrechtelijke onderzoeken toe en is belast met de vervolging van strafbare feiten, waaronder de handel in of het bezit van bij wet verboden middelen.

#### 3.4.1 Openbaar Ministerie

Voor het Openbaar Ministerie valt de handel in doping onder de reguliere strafrechtelijke aanpak van illegale geneesmiddelen of de bestrijding van drugs. Handelingen met stoffen die op lijst I of II van de Opiumwet voorkomen, zijn strafbaar gesteld en dus strafrechtelijk te handhaven. Een andere wet die in dit kader wordt genoemd, is de wet voorkoming misbruik chemicaliën. Strafrechtelijk optreden is ook in dat geval mogelijk. De Geneesmiddelenwet wordt zowel bestuursrechtelijk gehandhaafd door een van de in dit hoofdstuk besproken toezichthouders als strafrechtelijk. Het gaat dan bijvoorbeeld om het vervaardigen of verhandelen zonder een vergunning en het te koop aanbieden of ter hand stellen door een onbevoegde. Er kan ook handhavend worden opgetreden indien het geneesmiddel niet is toegestaan op de Nederlandse markt. Daarnaast kunnen handelingen ten aanzien van werkzame stoffen voor Geneesmiddelen een overtreding vormen van de wet. Verrichten van handelingen zonder de vereiste registratie is dan ook eveneens bestuursrechtelijk als strafrechtelijk te handhaven. Het strafrecht wordt in de regel pas toegepast op het moment dat dit als het meest passend en effectief wordt beschouwd.

### 3.4.2 Nationale politie

Naast de bijzondere opsporingsdiensten, die onder meer belast zijn bij het opsporen van strafbare feiten, overeenkomstig de toepasselijke wetgeving, is de Nationale Politie een van de aangewezen partijen voor de opsporing van strafbare feiten. Zo is de politie bevoegd om de Geneesmiddelenwet strafrechtelijk te handhaven. De politie is ook betrokken bij de strafrechtelijke aanpak van illegale handel in bijvoorbeeld drugs, die tevens vallen aan te merken als dopinggeduide middelen. Het is verboden drugs te verhandelen of te produceren. De bezitter van een kleine hoeveelheid drugs wordt niet vervolgd. De Nationale Politie valt onder het ministerie van Justitie en Veiligheid en vormt de opsporingsdienst voor het Openbaar Ministerie. Naast de Opiumwet en de Geneesmiddelenwet ziet de Nationale Politie toe op andere wetgeving, zoals vermeld in het Wetboek van Strafrecht en de Wet op de economische delicten.

#### *Signalering en opsporing*

Een analyse over de jaren 2017 en 2018 in het registratiesysteem BVH aan de hand van zoektermen leert dat er jaarlijks zo'n vijftig incidenten met doping worden geregistreerd waarbij het voornamelijk gaat om anabole steroïden. Dopingmiddelen spelen vooral een rol in registraties, die betrekking hebben op druggerelateerde misdrijven en – in mindere mate – geweldsmisdrijven. Zie bijlage 4 voor een overzicht van de middelen en delictcategorieën. In twintig van de 120 bestudeerde processen-verbaal die vermoedelijk betrekking hadden op dopinghandel bestaan indicaties voor handel in dopingmiddelen, bijvoorbeeld doordat het om het aantreffen van grote hoeveelheden aan middelen gaat die op de verboden lijst van WADA staan. Wat opvalt aan voornoemde zaken is dat de politie de dopingmiddelen bij toeval ontdekt.

#### **Aantreffen anabolen tijdens een huiszoeking**

Tijdens een huiszoeking treft de politie henneptoppen, anabolen, spuiten en naalden aan. Het gaat om 320 'stuks' anabolen, 200 naalden en 220 spuiten. Tevens treft de politie sealbags aan, een stroomstootwapen en een replica van het huidige dienstpiestool van de politie. Bron: BVH.

Omdat opsporingsonderzoeken naar dopingmiddelen (of medicijnen) geen aparte categorie in de politieregistratiesystemen kennen, is het niet mogelijk te inventariseren hoeveel opsporingsonderzoeken de Nationale Politie op dit thema draait. Ook het Openbaar Ministerie kan hier geen inzicht in geven. Zaken

waarbij het gaat om dopinggeduide middelen waarbij sprake is van een verbod of verboden activiteit kunnen via het Functioneel Parket binnenkomen, maar ook via de arrondissementsparketten. Een beleidsmedewerker van het Openbaar Ministerie geeft aan dat doping ook vaak als bijvangst voorkomt in zaken die de parketten draaien, zodat een compleet beeld van het aantal doping(gerelateerde) opsporingszaken lastig te genereren is.

### 3.5 Douane

Naast voornoemde instanties is de Douane een belangrijke instantie bij de signalering van illegale medicijnenhandel, waaronder doping(handel). De Douane valt onder het Ministerie van Financiën. De Douane houdt toezicht op het EU-buitengrensoverschrijdende goederenverkeer. Een onderdeel hiervan is het controleren van specifieke aspecten van de Geneesmiddelenwet en de Opiumwet.

#### *Signalering*

Over de periode 2016 tot en met 2018 heeft de Douane ruim achtduizend zendingen met geneesmiddelen onderschept waarvan duizend zendingen dopingmiddelen bevatten. De Douane meldt signaleringen van onder andere dopingmiddelen, die tevens geneesmiddel zijn en/of voorkomen op de lijsten bij de Opiumwet, door aan de verschillende opsporingsinstanties.<sup>7</sup> Buiten de structurele, dagelijkse controles neemt de Douane met samenwerkingspartners deel aan de Operatie Pangea waarbij in een actieweek extra controles worden uitgevoerd.

#### **Operatie Pangea**

Pangea is een door Interpol internationaal gecoördineerde actie. Sinds 2008 wordt er jaarlijks een actieweek gehouden met als doel het belemmeren van het (online en offline) illegale handelsverkeer en het vergroten van het bewustzijn van de risico's van vervalste medicijnen bij burgers. Inmiddels nemen er meer dan honderd landen, waaronder Nederland, deel aan de jaarlijkse operatie. De Douane heeft tijdens de actieweek in 2018 duizenden (post)pakketten gescand en 733 pakketjes geopend. Daarbij werden in 122 gevallen illegale geneesmiddelen gevonden. Het betrof vooral erectiemiddelen, afslankmiddelen, anabolen en opiaten. Een deel van de verpakkingen bevatte een hoeveelheid die erop wees dat het voor eigen gebruik was, maar er waren ook pakketten met handelshoeveelheden. Zo werd er onder meer een pakket gevonden met 2.000 psychotherapeutische pillen en eentje met 1.000 testosteron pillen.<sup>8</sup>

### 3.6 Europol

Omdat de illegale dopinghandel een grensoverschrijdend karakter kent, zijn ook buitenlandse instanties een interessante partij voor de aanpak, in het bijzonder Europol.

De Europese politieorganisatie Europol is het rechtshandhavingsagentschap van de Europese Unie. Europol is bevoegd om op te treden tegen internationale criminaliteit en speelt in dat verband tevens een rol bij de aanpak van dopinghandel in Europa. Europol heeft geen operationele bevoegdheden en opsporingsbevoegdheden en voert geen zelfstandige onderzoeken uit. Zij maakt vooral het internationaal delen van informatie mogelijk. Zo beheert Europol een database met gegevens over criminelen en criminele netwerken in heel Europa en kan op deze manier de samenwerking tussen politiediensten in de Europese lidstaten ondersteunen.<sup>9</sup>

‘De wereldwijde handel in anabolica is in de afgelopen 20 jaar significant toegenomen’, stelt een respondent van Europol. Groothandelaren zouden volgens Europol enorme hoeveelheden steroïden importeren om de illegale markt te blijven voeden. Een ontwikkeling die Europol daarnaast constateert, is een continue verandering van ‘maskerende middelen’ waarin wordt gehandeld. Dat zijn middelen die het gebruik van dopingmiddelen verhullen. Deze producten hebben op zich geen effect maar zorgen dat een eventuele dopingtest niet positief uitvalt. ‘De mate waarin men vernieuwend is in maskerende middelen is groot waardoor het voor ons als opsporingspartijen lastig is en we altijd achter de feiten aanlopen’, geeft de respondent van Europol aan.

Een van de gerichte en grootste acties ooit om illegale dopinghandel een halt toe te roepen, is het project Viribus dat vanaf 2018 door Europol is gecoördineerd. Een van de hoofddoelen van het project was het ontmantelen van de underground labs voor dopingmiddelen. Aan het onderzoek deden 33 landen, Interpol, het Joint Research Centre (JRC), de European Anti-Fraud Office (OLAF) en de World Anti-Doping Agency (WADA) mee. Hiermee was het de grootste actie van dit soort ooit.

### **Operatie Viribus<sup>10</sup>**

In de zomer van 2019 komt Europol met een persbericht met de resultaten van deze internationaal gecoördineerde actie. In verschillende Europese landen werden in totaal negen underground labs gedetecteerd en gesloten. Daarbij werd bijna 24 ton aan steroïdenpoeder in beslag genomen. Daarnaast werden in totaal 3,8 miljoen illegale dopingsubstanties en namaakmedicijnen in beslag genomen (dopingmiddelen, dieetsupplementen, geneesmiddelen en sport- en voedingssupplementen). Er werden 17 georganiseerde criminele groepen ontmanteld en 234 verdachten aangehouden.

## **3.7 Samenwerking tussen instanties**

Alle in dit hoofdstuk genoemde instanties ontlenen bevoegdheden aan het wettelijk kader. Dit wettelijk kader ziet niet specifiek toe op doping. Doping is voor de betrokken opsporingsinstanties geen op zich staand onderwerp maar onderdeel van bijvoorbeeld het grotere fenomeen van illegale handel in geneesmiddelen. De instanties geven in dat kader afzonderlijk en gezamenlijk uitvoering aan de opsporing van dopinghandel. Gesteld kan worden dat de strafrechtelijke aanpak van dopinghandel een ad hoc en incidenteel karakter kent omdat geen enkele van de bevoegde instanties structureel actief is op het thema. 'Doping is maar een minimaal onderdeel van de taken van alle instanties', licht een respondent van de IGJ toe. Daarbij komt dat doping volgens respondenten van de verschillende instanties 'vaak slechts bijvangst is' en daarmee geen prioriteit krijgt. Bovendien, zo stellen de respondenten van de betrokken instanties unaniem, er zijn meer zaken dan de beschikbare capaciteit, zoals ook voor andere fenomenen geldt.

Om de samenwerking tussen instanties in Nederland verder te stimuleren en te effectueren is er in 2013 het initiatief genomen tot een intervisie-overleg tussen de opsporingsinstanties, de Douane en de Dopingautoriteit. In het overleg brengen de instanties hun unieke expertise en informatie op tafel. De Dopingautoriteit kent geen strafrechtelijke opsporingsbevoegdheden maar heeft wel veel kennis over doping en vormt daarom een belangrijke samenwerkingspartner voor de opsporende instanties.

## Handel in Doping Intervisie overleg

De IGJ, NVWA, FIOD, Douane en de Dopingautoriteit maken samen deel uit van het Handel in Doping intervisie-overleg. Dit landelijk overleg vindt drie tot vier keer per jaar plaats. Hierin wordt de samenwerking onderling en met de Dopingautoriteit op het specifieke vlak van handel in doping besproken. Tijdens dit overleg houden partijen elkaar op de hoogte door geaggregeerde informatie en trends en ontwikkelingen op het vlak van doping met elkaar te delen. Het doel voor de betrokken instanties is om vanuit hun eigen taken, rol en verantwoordelijkheid bij te dragen aan de bestrijding van dopinghandel.

Samenwerken van de verschillende instanties blijft ingewikkeld, omdat verschillende publiekrechtelijke organisaties wettelijk gebonden zijn aan de eigen taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden die zij ontleen aan de wet. Tussen de IGJ en de Dopingautoriteit is een convenant tot stand gekomen met als doel de samenwerking en afstemming te bevorderen als het gaat om de onderlinge uitwisseling van informatie.<sup>11</sup> Vanzelfsprekend zet dit convenant de wetten die gelden op het gebied van gegevensbescherming niet opzij, waaronder de AVG, de WPg en de Wjsg. Volgens dit convenant staan de partijen elkaar met raad en daad bij en voeren de IGJ en de Dopingautoriteit zowel ambtelijk als bestuurlijk overleg. Voorts is een samenwerkingsprotocol tot stand gekomen van het Openbaar Ministerie, de Nationale Politie, de FIOD en de NVWA. Het delen van gegevens van de politie, OM en FIOD met de Dopingautoriteit is op basis van de wettelijke beperkingen niet mogelijk. Wanneer het gaat om samenwerking van de Dopingautoriteit met de Douane geldt dat de Dopingautoriteit op grond van haar wettelijke taak als ZBO moet aangeven over welke informatie zij dient te beschikken voor het constateren van een overtreding van de dopingregels. De Douane kan voor dit doel de informatie verstrekken.

## 3.8 Resumé

De meeste middelen casu quo stoffen die op de prohibited list van de WADA zijn opgenomen, zijn aan te merken als geneesmiddelen, vallend onder de Geneesmiddelenwet. Sommige middelen op de prohibited list zijn te kwalificeren als drugs. Het kan zijn dat een middel onder het bereik van de Geneesmiddelenwet valt maar ook onder het bereik van de Opiumwet, zoals amfetamine. Het gaat dan echter om een beperkt aantal middelen. Het fabriceren en voorhanden en distribueren van drugs is strafbaar op grond van de Opiumwet. Als een middel

niet valt onder de Geneesmiddelenwet of Opiumwet kan de Warenwet van toepassing zijn. Deze wet stelt bepaalde eisen aan de productie en veiligheid van allerlei producten, waaronder voedingssupplementen, die consumenten gebruiken. Voedingssupplementen kunnen dopinggeduide middelen bevatten. In Nederland zijn de Geneesmiddelenwet en de Warenwet aanvullend aan elkaar. Hiermee wordt bedoeld dat een stof die niet valt onder de Geneesmiddelenwet wel valt onder het bereik van de Warenwet. De Dopingautoriteit komt op grond van het wetgevend kader geen handhavende rol toe. De signalering en opsporing van dopinghandel zijn in handen van verschillende instanties met ieder hun eigen expertise en bevoegdheden, ontleend aan de wet, waaronder de IGJ, de NVWA, de Nationale Politie/Openbaar Ministerie, de FIOD, de Douane en op Europees niveau Europol. De informatie en expertise op het gebied van doping is vanwege de verschillende wetgeving verdeeld aanwezig bij de verschillende instanties. In onderlinge samenwerkingsverbanden en in een landelijk overleg brengen de instanties deze aan tafel bijeen met het oog op een effectieve samenwerking in de aanpak.

Hoe vaak er door de bevoegde opsporingsinstanties onderzoeken naar dopinghandel worden gesignaleerd, is niet aan alle instanties exact bekend. De zaken worden niet apart geregistreerd en bovendien kan het een bijvangst zijn in onderzoeken naar andere vormen van criminaliteit. Uit de beschikbare informatie is wel te herleiden dat de verschillende instanties samen naar schatting jaarlijks enkele tientallen signalen van dopinghandel ontvangen. Wat betreft de opsporingsonderzoeken die daarop volgen, wordt geschat dat het jaarlijks gaat om een handvol onderzoeken, verdeeld over de verschillende instanties. Geconcludeerd kan worden dat er, zoals ook voor andere fenomenen geldt, minder zaken worden opgepakt dan er zijn vanwege gebrek aan capaciteit en prioritering. Omdat het onderwerp doping geen op zich staand onderwerp is voor instanties en de aanpak niet is toebedeeld aan één specifieke opsporingsinstantie is het bij geen van de instanties als prioriteit aangemerkt. Instanties kunnen wel zaken aan elkaar overdragen en/of met elkaar samenwerken.

## Eindnoten

1. De relevante bepalingen zijn artikel 18, 38 en 40 van de Geneesmiddelenwet, als het gaat om de illegale medicijnenhandel.
2. Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, n.b. a
3. Overheid.nl, n.b. b
4. FIOD, 19 juni 2018
5. Overheid.nl, n.b. a

6. KNMP, n.b.
7. In hoofdstuk 5 wordt uitgebreid ingegaan op wat de Douane in Nederland in relatie tot doping signaleert.
8. Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, 23 oktober 2018
9. Rijksoverheid, n.b. b
10. NOS, 9 juli 2019
11. Staatscourant (2019).



# 4 Gebruik, gebruikers en impact van doping

In dit hoofdstuk wordt geschetst wat er op basis van de diverse onderzoekbronnen bekend is over de prevalentie van dopinggebruik en de typologieën van gebruikers. Daarbij wordt ingezoomd op het gebruik van doping in enerzijds de topsport en anderzijds de amateur- en recreatieve sport. Tot slot wordt ingegaan op de impact van het gebruik van doping op de gezondheid en de spirit of sport. Het hoofdstuk eindigt met een resumé.

## 4.1 Prevalentie van dopinggebruik

In diverse studies is getracht de prevalentie van dopinggebruik in kaart te brengen. Prevalentiecijfers kunnen een vertekend beeld van de werkelijkheid geven omdat er over dopinggebruik vaak niet openlijk wordt gesproken (Gezondheidsraad, 2010). In het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) Middelengebruik is in 1997 onderzocht in welke mate Nederlanders gebruik maken van sportprestatie verhogende middelen. Eenzelfde studie is uitgevoerd in 2001, 2005, 2009 en 2016. Er hebben zich kleine schommelingen voorgedaan gedurende die jaren, maar het prevalentiecijfer is altijd onder de twee procent gebleven (Van den Berg, Venhuis, Buurma & Rompelberg, 2018).

Er zijn diverse prevalentiestudies uitgevoerd in Nederland. De resultaten zijn echter moeilijk met elkaar te vergelijken. Van de Ven (2016) geeft in haar onderzoek een voorbeeld. Zij schetst een overzicht van verschillende studies naar prevalentie van dopinggebruik in Nederland. Waar de studie van Vogels et al. (1994) aantoonde dat 6,4 procent van de mensen die fitnesssen ooit doping heeft gebruikt, bedraagt dit volgens het onderzoek van Detmar, Wiefferink, Vogels en Paulussen (2003) 30 procent. Hier liggen methodologische verschillen aan ten grondslag, zoals onderzoekspopulatie, vraagstelling et cetera. Buitenlandse prevalentiecijfers zijn evenmin goed vergelijkbaar met de Nederlandse gegevens. Zo heeft de

studie van Sagoe, Molde, Andreassen, Torsheim en Pallesen (2014) uitgewezen dat 3,3 procent van de wereldpopulatie (6,6 procent van de mannen en 1,6 procent van de vrouwen) tenminste één keer in zijn of haar leven doping heeft gebruikt. Rodenburg, Spijkerman, Van den Eijnden & Van de Mheen (2007) daarentegen concluderen voor de Nederlandse situatie dat 2,1 procent van de onderzoeksgroep ooit doping heeft gebruikt. Tot slot zijn de prevalentiecijfers afhankelijk van het type sport (Stubbe, Chorus, Frank, De Hon & Van der Heijden, 2013). Zo komt uit onderzoek van Blouin en Gouldfield (1995) naar voren dat 44,2 procent van de bodybuilders steroïden heeft gebruikt.

#### **4.1.1 Middelen**

In onderzoek van Rodenburg et al. (2007) komt naar voren dat de middelen die worden gebruikt met name stimulantia (41,8 procent) en anabolen (22,2 procent) zijn. Deze worden gevolgd door respectievelijk groeihormonen (6,6 procent), clenbuterol (6,1 procent), EPO (3,8 procent), schildklierpreparaten (3,3 procent) en andere middelen (2,4 procent). Salinas et al. (2019) stelden vast dat in combinatie met AAS ook andere dopingmiddelen worden gebruikt, zoals groeihormoon, melanotan (bruiningshormoon), afslankmiddelen en diuretica. Respondenten in onderhavig onderzoek bevestigen dit. Zij wisselden in de loop van de tijd in kuren van middelen, er is geen sprake van een 'standaardcombinatie'. Uit de interviews komt verder naar voren dat de anabole middelen weliswaar de belangrijkste categorie middelen in de illegale dopinghandel zijn, maar in de praktijk blijkt dat verschillende typen anabole middelen en andersoortige dopingmiddelen en/of geneesmiddelen door elkaar worden gebruikt. Voorbeelden zijn middelen om lichaamsvet te verminderen maar ook bijwerkingenbestrijders, zoals erectiemiddelen en middelen tegen huidproblemen. Respondenten wijzen op een doorlopende vernieuwing van dopingmiddelen die op de markt beschikbaar komen.

#### **Voedingssupplementen**

Naast het gebruik van als doping aangemerkte middelen wijzen respondenten op een groeiende markt in sportvoedingssupplementen. Deze behoren tot eet- of drinkwaren die ter aanvulling op normale voeding bedoeld zijn. Er valt te denken aan supplementen, zoals creatine, eiwitten, vitamines en aminozuren. Sporters maar ook niet-sporters gebruiken deze supplementen voor doeleinden, zoals het verbeteren van de prestatie. Ook in de topsport wordt relatief veel gebruik gemaakt van voedingssupplementen. Rond de 85 procent van de onderzochte sporters gebruikt voedingssupplementen (Duijven & De Hon, 2015).<sup>1</sup> Uit

datzelfde onderzoek blijken vitamines, eiwitpoeders, energiedranken, mineralen en cafeïne de populairste voedingssupplementen te zijn. Een geïnterviewde wetenschapper stelt: 'Het gebruik van supplementen is genormaliseerd en er is aangetoond dat de stap naar doping klein is wanneer iemand supplementen gebruikt.' De NVWA en de Dopingautoriteit laten vaker in nieuwsberichten weten dat sportvoedingssupplementen mogelijk verontreinigd kunnen zijn. In dat geval zijn er stoffen in het supplement verwerkt die niet staan vermeld op het etiket.<sup>2</sup> Daarbij komt, zo geven respondenten aan, dat supplementen soms sporen van dopingmiddelen bevatten. De gevolgen voor topsporters bij het gebruik van verontreinigde supplementen zijn groot, zoals schorsing als gevolg van een positieve dopingtest. Uit onderzoek van de NVWA uit 2017 blijkt dat ruim 60 procent van de onderzochte voedingssupplementen farmacologisch actieve stoffen bevat, zoals amfetamine-achtige stoffen of sibutramine.<sup>3</sup>

#### **4.1.2 Doping in de sport**

Een onderscheid dat in studies regelmatig wordt gemaakt, is het onderscheid tussen topsport en breedtesport. Onderzoek van het World Anti-Doping Agency (WADA) (2017) wijst uit dat van de 1.595 geconstateerde dopingovertredingen (op basis van 3.032 onderzochte zaken) het sporters betreft die actief waren in 112 verschillende sporten/disciplines. De top 3 bestaat uit atletiek (205 keer), bodybuilding (183 keer) en wielrennen (165 keer). Duiven en De Hon (2015) hebben onderzoek verricht naar het dopinggebruik onder NOC\*NSF-statussporters: 616 atleten, 1.545 wielrenners en 981 overige topsporters. De resultaten laten zien dat naar schatting 4,2 procent gedurende hun carrière doping heeft gebruikt om hun sportprestaties te verbeteren. Dat komt neer op enkele honderden topsporters in Nederland. Het gaat bij het gebruik om zowel anabole steroïden, bloedmanipulatie en stimulantia als overige doping. De groep niet-statussporters kwam uit de atletiek, basketbal, gewichtheffen, golf, hippische sport, judo, korfbal, rugby, schaatsen, skiën, tennis, triatlon, volleybal en wielrennen. Bijna hetzelfde aandeel als de statussporters (4,3%) gebruikte doping.

Doping wordt ook gebruikt in de breedtesport, incidenteel of routinematig (Corazza, et al., 2014). Het fitnessplatform FIT.nl heeft in 2016 onderzoek gedaan naar het dopinggebruik onder krachtsporters. Zij hebben in totaal 30.000 mensen benaderd via sociale media, e-mail en hun website. Dit heeft geleid tot een respons van 1.002 krachtsporters. De resultaten uit de enquête hebben aangetoond dat 6,3 procent wel eens doping heeft gebruikt en dat 1 op de 10 krachtsporters overweegt om (opnieuw) doping te gaan gebruiken. Mannen blijken vaker doping te gebruiken dan vrouwen, namelijk 7,8 procent om 3,3 procent.<sup>4</sup>

Stubbe et al. (2013) hebben in Nederland onderzoek verricht onder 718 sporters die actief zijn in 92 fitnesscentra. De onderzoeksgroep bestaat voor een meerderheid uit vrouwen (64 procent). In de onderzoekresultaten hebben zij een correctie op sociaal wenselijke antwoorden toegepast. Uiteindelijk bleek 8,2 procent van de leden van fitnesscentra doping te hebben gebruikt (Stubbe et al., 2013). De Hon en Coumans (2013) extrapoleren dit percentage naar het aantal leden dat in Nederland staat ingeschreven bij een fitnesscentrum, waarna zij concluderen dat ongeveer 164.000 Nederlanders van 15 jaar en ouder tenminste één keer bewust doping hebben gebruikt. Het overgrote deel hiervan zijn cosmetische sporters die een gespierder en/of slanker lichaam willen krijgen (De Hon & Coumans, 2013),

### 4.1.3 Dopingcontroles

De Dopingautoriteit voert onder andere dopingcontroles uit om dopingovertredingen op te sporen in de topsport in Nederland. Meestal betreft het een urinecontrole en in een kleiner deel gaat het om een bloedcontrole. Tabel 4.1 laat zien hoeveel controles er jaarlijks (in het nationaal programma en voor derden) zijn uitgevoerd en in hoeverre er daarbij verboden stoffen en overtredingen zijn geconstateerd. De sporten waar de meeste controles werden uitgevoerd, zijn over de jaren 2016 tot en met 2018 nagenoeg gelijk. Volgordelijk zijn dat wielrennen, schaatsen, atletiek, zwemmen en voetbal.

Tabel 4.1 – Controles uitgevoerd door Dopingautoriteit naar jaar

| Categorie                          | 2016  | 2017  | 2018  |
|------------------------------------|-------|-------|-------|
| Totaal aantal controles            | 2.788 | 3.008 | 3.145 |
| Aangetroffen stoffen               | 110   | 92    | 38    |
| Dopingovertredingen                | 20    | 23    | 15    |
| Verboden stoffen                   | 18    | 19    | 13    |
| Overige overtredingen <sup>5</sup> | 2     | 4     | 2     |

Terwijl het aantal uitgevoerde dopingcontroles door de Dopingautoriteit over de jaren is toegenomen, laat het aantal aangetroffen stoffen tijdens de controles een dalende lijn zien. Uit tabel 4.2 blijkt dat anabole middelen het meest worden aangetroffen, gevolgd door stimulantia en hormoon- en metabole modulators. Overigens laten de aangetroffen anabole middelen in de drie jaar een (forse) daling zien.<sup>6</sup>

Tabel 4.2 – Aangetroffen stoffen tijdens controles door de Dopingautoriteit naar jaar<sup>7</sup>

| Categorie  | 2016 | 2017 | 2018   |
|--|------|------|--------|
| Anabole middelen                                   | 79   | 61   | 12     |
| Peptidehormonen, groeifactoren en verwante stoffen | 2    | 1    | 0      |
| Beta-2 agonisten                                   | 0    | 1    | 1      |
| Narcotica  | 0    | 1    | n.v.t. |
| Hormoon- en metabole modulators                    | 7    | 1    | 7      |
| Diuretica en maskerende middelen                   | 5    | 2    | 0      |
| Stimulantia  | 9    | 19   | 15     |
| Cannabinoïden                                      | 1    | 4    | 2      |
| Glucocorticoiden                                   | 6    | 2    | 0      |
| Bètablokkers                                       | 1    | 0    | 1      |

De Dopingautoriteit heeft in 2016 20 dopingovertredingen vastgesteld, in 2017 zijn dat er 23 en in 2018 gaat het om 15 overtredingen. In negen van de tien zaken is de overtreding begaan door een mannelijke sporter. In 2016 en 2017 zijn de anabole middelen de groep stoffen die tot de meeste overtredingen heeft geleid. In 2018 zijn hormoon- en metabole modulators (4) en stimulantia (4) de groepen middelen die tot de meeste overtredingen hebben geleid. Over de jaren tezamen worden de meeste dopingovertredingen geconstateerd in krachtsport, vechtsport, atletiek, honkbal en wielrennen.

#### 4.1.4 Sporttuchtzaken

Overtredingen kunnen voorts resulteren in een tuchtzaak. De geanalyseerde 17 sporttuchtzaken die het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) tussen 2017 en begin 2020 heeft behandeld en gepubliceerd, gaan over verschillende sporten waarbij krachtsport en fitness (4), base- en softbal (4) en kickboksen (3) het meest voorkomen. De zaken gaan voornamelijk over het aantreffen van een of meer verboden middel(en) bij een sporter, met uitzondering van een zaak waarin de betrokkene (wielrennen) heeft geweigerd om aan een dopingcontrole mee te werken en een andere zaak waarin de betrokkene (krachtsport/fitness) waarschijnlijk kunstmatige, commercieel verkrijgbare urine heeft ingeleverd.

In verschillende zaken en sporten (onder andere base- en softbal) gaat het uitsluitend om stimulantia (amfetamine) en cannabinoïden. Bij de overige takken

van sport (onder andere kracht- en vechtsport) betreft het onder andere typen middelen en stoffen die tot de categorie hormoon- en metabole modulators behoren, waaronder anabole middelen en een antioestrogeen middel (clomifeen).

#### 4.1.5 Ontwikkelingen in dopinggebruik

Van Bakel et al. (2017) noemen enkele ontwikkelingen die het dopinggebruik kunnen bepalen, zowel in termen van toe- als afname. Allereerst spreken zij over sociaal-culturele ontwikkelingen. Zij stellen dat door de individualisering van de samenleving de druk om te presteren in het dagelijks leven groter wordt en daarmee ook het gebruik van dopingmiddelen. Ook Thualagant (2012) wijst op de prestatiecultuur die in veel samenlevingen is gaan domineren. Sporters streven van oudsher naar steeds betere prestaties en er is een trend waarneembaar dat sporters het maximale willen behalen in een zo kort mogelijk tijdsbestek. Daarvoor zoeken zij de grenzen op en zullen ze eerder overgaan tot dopinggebruik om sneller beter en sneller sterker te worden (Van Bakel et al., 2017).

Van Bakel et al. (2017) spreken verder de verwachting uit dat er in de toekomst verbeterde (medische) technologische middelen voorhanden zijn waarmee de prestaties en het uiterlijk verder bevorderd kunnen worden. Voorbeelden hiervan zijn concentratieverbeteraars en bètablokkers. Ook hierdoor zal het dopinggebruik toenemen, zo is hun verwachting. Daartegenover stellen zij dat het dopinggebruik kan afnemen door technologische ontwikkelingen op het gebied van zelfmonitoring met behulp van *smartwear* en *apps* waardoor men meer inzicht krijgt in stoffen waar het lichaam op dat moment behoefte aan heeft. Een laatste ontwikkeling waarvan Van Bakel et al. (2017) verwachten dat deze bijdraagt aan een afname van dopinggebruik, heeft betrekking op een sterkere bewustwording van de gevolgen van ongezond gedrag voor zowel het individu als voor de samenleving. Hierdoor bestaat de kans dat sommige dopinggebruikers gemotiveerd raken om gezonder te gaan leven met als gevolg dat het dopinggebruik af zal nemen. Ondanks de ontwikkelingen die het dopinggebruik kunnen remmen, concluderen Van Bakel et al. (2017) dat de andere ontwikkelingen sterker zijn en dat daardoor het dopinggebruik in de toekomst naar verwachting zal toenemen. Dresen, Kläber en Dietz (2014) wijzen aanvullend op de toegenomen toegankelijkheid van informatie over doping en dopinggebruik via het internet. Het internet is altijd *up to date* waardoor het, in tegenstelling tot boeken uit voorgaande decennia, een vindplaats is voor potentiële gebruikers, die actuele informatie zoeken over beschikbare middelen en de effecten. Specifieke fora kunnen door hun positieve houding jegens doping(effecten) het gebruik doen toenemen.

## 4.2 Typen gebruikers

Rodenburg et al. (2007) stelden vast dat de groep 15 tot 24-jarigen ongeveer evenveel doping gebruikt als de groep 25 tot 44-jarigen. Uit onderzoek van Van den Berg, Venhuis, Buurma en Rempelberg (2018) komt naar voren dat dopinggebruikers vaker sporten dan niet-dopinggebruikers. Driekwart van de gebruikers doen aan fitness, een derde loopt (ook) hard en een derde is (ook) lid van een sportvereniging. Salinas, Floodgate en Ralphs (2019) sommen de meest voorkomende motieven op voor dopinggebruik: spieren opbouwen, kracht vergroten en gewicht verliezen. Mougios (2002) vult aan dat doping wordt gebruikt om harder te kunnen trainen en sneller te herstellen na een training of blessure (Mougios, 2002). De motieven zijn individueel bepaald en hangen samen met demografische, sociaal-contextuele en psychologische factoren (Ntoumanis, Ng, Barkoukis & Backhouse, 2014). Een stelling die verschillende respondenten uit zowel de sportwereld als de wetenschap naar voren brengen, is: 'Er wordt in elke sport doping gebruikt maar niet elke sporter gebruikt doping.' Met andere woorden, er moet onderscheid tussen verschillende typen gebruikers worden gemaakt. Een eerste onderscheid betreft topsporters en amateur-recreatieve sporters.

### 4.2.1 Topsporters

In de topsport staan prestaties centraal. Topsporters hebben te maken met zowel intrinsieke als extrinsieke motivatie. Zij willen vanuit zichzelf de beste zijn, maar daarnaast leggen derden hen druk op om te presteren en wedstrijden te winnen. Buiten het feit dat deze motivaties topsporters pushen om het uiterste uit hun lichaam te halen, maakt het hen kwetsbaar om gebruik te maken van bepaalde prestatiebevorderende middelen (Tack, 2014).

#### **Motivatie voor gebruik onder wielrenners en voetballers (Bilard, Ninot & Hauw, 2010)**

*Wielrenners* gebruiken met name doping om hun gezondheid te behouden. Daarnaast zorgt het ervoor dat hun prestaties verbeteren en is dopinggebruik van belang voor het teamgevoel. Indien zij namelijk geen doping gebruiken, bestaat de kans dat zij geen bijdrage kunnen leveren aan het teamresultaat. In de wielerploegen heerst een zwijgcultuur ten aanzien van dopinggebruik. Tegelijkertijd zorgt dit ervoor dat de sociale cohesie in een wielerploeg groot is.

*Voetballers* worden beïnvloed door hun vrienden. Indien zij namelijk doping gebruiken, zullen voetballers ook eerder gebruiken. Daarnaast wordt dopinggebruik onder voetballers vooral aangewend om beter om te gaan met de druk en angst bij wedstrijden omdat doping deze gevoelens (gedeeltelijk) wegneemt. Een ander motief voor voetballers is dat doping hun kracht laat toenemen.

Uit de interviews met sporters en begeleiders uit de topsport ontstaat het beeld dat topsporters zich volkomen afsluiten van ‘de gewone wereld’ en alles opzijzetten om op het hoogste niveau te kunnen (blijven) presteren. Dit sluit aan bij onderzoeken over de prestatie gedreven sportcultuur. Uit onderzoek (Cruickshank & Collins, 2012) blijkt dat de sportcultuur intens, veeleisend, in hoge mate autocratisch, prestatie gedreven en vaak meedogenloos is. Naarmate de sport op hoger niveau wordt beoefend neemt de druk op prestaties toe. De sporter let naast trainingen op bijvoorbeeld het lichaamsgewicht en de spiermassa. Daarbij komt dat de sporter geselecteerd moet worden om deel te nemen. De sporter moet fit zijn en indien er blessures ontstaan, zo snel mogelijk herstellen. Bij deze prestatie gedreven cultuur wordt het omgaan met blessures en pijn tot op bepaalde hoogte als ‘normaal’ gezien.

### *Gebruik*

Een aantal geïnterviewde respondenten uit de topsportscene stelt dat de top alleen te behalen is met doping. Zo geeft een van de respondenten aan: ‘Als je geen doping gebruikt, heb je geen schijn van kans. Sommigen zijn van nature zo goed, maar redden het nooit.’ Deze veronderstelling kan niet worden vastgesteld op basis van enkele interviews, maar dat er geneesmiddelen, inclusief dopinggeduide geneesmiddelen, in de topsport worden gebruikt, is evident. Uit de interviews komt naar voren dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van doping- naar een ander type medicijngebruik en voedingssupplementen. Daarbij valt een splitsing te maken in het gebruik van middelen die op de dopinglijst staan en middelen die (nog) niet op de dopinglijst staan, maar mogelijk wel prestatiebevorderend en slecht voor de gezondheid zijn.

### *Middelen op dopinglijst*

Bij de middelen die op de dopinglijst staan, dient sprake te zijn van een dispensatie voor het gebruik van die middelen, omdat anders sprake is van een dopingovertreding. Bekende voorbeelden zijn antiastmamiddelen, zoals fenoterol. Topsporters die tot de Internationale Testing Pool behoren (dit betreft een



pool van sporters die hun verblijfsgegevens moeten doorgeven), kunnen bij hun internationale federatie dispensatie aanvragen, voorafgaand aan het medicijngebruik. Het is mogelijk dat de sporter pas achteraf dispensatie vraagt, nadat hij of zij positief is getest bij een dopingcontrole. Het is dan echter niet altijd zeker dat de dispensatie wordt verstrekt. De gegevens kunnen worden ingevuld samen met de behandelend arts. In een recent onderzoek van Dopheide, Elling en Balk (2020) komt naar voren dat bijna alle (oud-)topsporters op de hoogte zijn van de mogelijkheid om bij een medische noodzaak dispensatie aan te vragen. Ongeveer een op de acht (14%) topsporters met status geeft in 2019 aan ervaring te hebben met het aanvragen van een dispensatie. Ten opzichte van 2015 waarin dat aandeel een kwart was, gaat het om een afname. Dat verschil kan volgens de onderzoekers te maken hebben met doorgevoerde wijzigingen in de dispensatieprocedure waardoor het gebruik van bepaalde medicijnen niet meer hoeft te worden gemeld. Daarnaast wijzen zij op een mogelijke invloed van de door sportartsen geuite kritiek op en (media)discussie over het gebruik van medicatie zonder medische noodzaak. Uit hetzelfde onderzoek van (Dopheide e.a., 2020) komt naar voren dat oud-topsporters negatiever staan tegenover het gebruik van medicijnen zonder medische noodzaak dan de huidige topsporters wat volgens de onderzoekers kan wijzen op een normverschuiving ten aanzien van het gebruik van niet-verboden prestatie bevorderende middelen. In de interviews geven trainers, coaches, sportartsen en sporters aan dat zij een toename zien van medicijngebruik en een toename van het aantal verstrekte dispensaties. Verschillende respondenten vertellen wat zij in de praktijk gezien of ervaren hebben. Zo vertelt een van hen gezien te hebben dat het aantal verstrekte dispensaties aan een atleet 'een heel boekje vol' was. Een andere respondent heeft zelf bij een topsporter een kast vol met medicatie zien staan.

In de veronderstelde toename van dispensaties wordt door respondenten het grootste gevaar gezien. 'Je test positief, het is prestatiebevorderend maar het mag van de dokter', zo schetst een van hen. Als voorbeeld vertelt een respondent over een buitenlandse coach die een atleet testosteron toediende onder de door de coach aangenomen detectiewaarde: 'Dat is niet toegestaan omdat het synthetisch is maar je blijft onder de radar, je test niet positief.' Een andere respondent vertelt uit eigen ervaring. Hij geeft aan dat de arts aangaf verheugd te zijn met bepaalde lichaamskenmerken van de sporter. 'De arts pakte een boek met de bloedwaarden van een andere bekende sporter. Ik heb hem niet laten uitpraten. Hij wilde mij doping verstrekken.' Een andere respondent schetst een soortgelijke situatie waarbij in dit geval een teamleider hem een pil wilde geven: 'Ze zeiden dat het voor het herstel was. Ze zeiden dat het geen doping was, maar ik geloofde

het niet.' Een voormalig topsporter verhaalt over het taboe dat op dopinggebruik in de topsport rust: 'In de jaren '80 en '90 werd er niet over gesproken. Ik wist wie erbij betrokken waren maar het was verraad om er over te spreken. Ik vond het heel ingewikkeld.'

Respondenten zijn ervan overtuigd dat een sporter weet dat hij of zij dopingmiddelen gebruikt. Ook respondenten die zelf doping gebruiken en coaches van doping gebruikende sporters merken op dat mensen veranderen door het gebruik van doping en het zeker door moeten hebben. Daarbij komt, stelt een wetenschapper, dat elke topsporter verantwoordelijk is voor zijn eigen lichaam en wat hij wel of niet neemt. Van topsporters wordt ook verwacht dat zij weten wat er op de dopinglijst staat en dat zij alert zijn. Een topsporter geeft in een interview aan bijna paranöide te zijn om ongewild dopingmiddelen binnen te krijgen. 'Alles wat ik binnenkrijg, is mijn verantwoordelijkheid, ik neem niet zomaar drankjes van anderen aan en supplementen kunnen vervuild zijn.'

### *Middelen buiten de dopinglijst*

Ook zijn er middelen die (nog) niet op de dopinglijst staan en strikt genomen niet binnen de kaders van dit onderzoek vallen, maar wel een prestatiebevorderend effect hebben. Een van de respondenten geeft aan soms lijstjes te hebben gezien met medicijnen die de sporters innemen en dat driekwart van de medicijnen niet nodig is: 'Zelfs bij een kleine verkoudheid wordt meteen naar antibiotica gegrepen.' Hetzelfde geldt volgens een sportarts voor cortisonen. De geïnterviewde geeft aan dat teamleiders en sporters artsen soms onder druk zetten om geneesmiddelen voor te schrijven. Respondenten wijzen onder meer op het mogelijk toenemende gebruik van middelen die niet op de dopinglijst staan. Een van hen zegt daarover: 'Juridisch is alles wat doping is, dat wat op de dopinglijst staat. Je kunt ook zeggen dat alles wat prestatiebevorderend is en niet noodzakelijk is vanwege de gezondheid, doping is.' Zij wijzen bijvoorbeeld op het gebruik van schildklierhormonen, Thyrax.<sup>8</sup> Artsen (in het geval van Thyrax-specialisten) die deze middelen verstrekken, rekken bepaalde grenswaarden op en legitimeren daarmee het gebruik. Dit is het grijze gebied waar een sportarts zich in beweegt, op zoek naar het maximale resultaat voor de sporter. Zo verklaart een topsportarts: 'Voor de sportarts is het een sport om op zoek te gaan naar de toegestane grenswaarden waarbinnen met het gebruik van geneesmiddelen het maximale resultaat voor de sporter kan worden behaald.' Een andere respondent verklaart zelf weleens op het randje te hebben gebalanceerd en er ook weleens overheen te zijn gegaan. Experimenteren met medicijnen of combinaties daarvan is, zo stelt een respondent, ook deels eigen aan de beroepsopvatting van bepaalde sportartsen. 'Ook zij

willen scoren met hun sporters – voor het geld doen ze het niet – en als het niet op de dopinglijst staat, dan mag het toch?’

### *Voeding*

Voorts is er sprake van een verschuiving van doping naar voeding. Ook hier gaat het om stoffen die niet op de dopinglijst staan. Voedingsdeskundigen worden betrokken bij de topsport om de prestaties te verbeteren. Een respondent geeft – in relatie tot wielrennen – aan: ‘Er heeft een verandering plaatsgevonden naar waar nog marges zitten, zoals in het voedingspatroon. Hoe zwaar ben je, hoeveel gewicht neem je mee omhoog om goed te kunnen trappen? Tegenwoordig wordt meer naar voeding en lichaamseigen stoffen gekeken om verder te kunnen komen.’ Als voorbeeld noemt hij ketonen die door het lichaam worden aangemaakt maar ook extra kunnen worden toegediend. Ketonen worden door het lichaam aangemaakt wanneer de voorraad koolhydraten op is en het lichaam vetten begint te verbranden. Ketonen worden nu ook kunstmatig geproduceerd en voornamelijk aangeboden in de vorm van een energiedrankje. Resultaten uit zowel de sportwereld als uit onderzoek laten zien dat ketonen bijdragen aan een verbeterde sportprestatie met – vooralsnog bekend – weinig bijwerkingen.<sup>9</sup> Ketonen worden door sommigen, waaronder ploegleiders, niet gezien als doping omdat het niet op de dopinglijst voorkomt, maar als een toevoeging op het voedingspatroon.

### *Dopingcontroles*

Detecteren van dopinggebruik is lastig ondanks dat er dopingcontroles in de topsport bestaan. Respondenten geven aan dat er in sporten waarin geregeld dopingcontroles zijn, sprake is van *fine tuning* van het gebruik van doping. Gebruik van doping wordt niet altijd teruggevonden in het bloed of de urine van gebruikers. Dat heeft te maken met timing en dosering, zo stellen verschillende respondenten. Bij de topsport wordt op een ‘wetenschappelijke manier’ doping gebruikt. Een wetenschapper wijst op microdosering, de waarden van de stoffen in het lichaam zijn dan zo laag dat deze lastig te detecteren zijn. Een andere manier die wordt toegepast om het risico op ontdekking te beperken, is het gebruik van nieuwe middelen die (nog) niet detecteerbaar zijn met de gebruikelijke methoden of die (nog) niet volgens de WADA-dopinglijst verboden zijn. Een respondent uit de wielersport ervaart dat de controles scherp zijn en bloed doping goed is aan te tonen. Een respondent uit de atletieksport zegt: ‘Er is veel veranderd de laatste tijd. Het testen is beter geworden. Nu zijn het vooral de zielige gevallen, en niet de absolute topsporters, die gepakt worden.’

#### **4.2.2 Amateur- en recreatieve sporters**

Zoals gesteld gebruiken amateur- en recreatieve sporters ook prestatiebevorderende middelen. Salinas, Floodgate en Ralphs (2019) zien in de afgelopen twintig jaar een significante stijging in het gebruik van prestatiebevorderende middelen, met name onder recreatieve sporters die in de sportschool actief zijn (McVeigh, Bates & Chandler, 2015; Salinas, Floodgate & Ralphs, 2019). Ook respondenten stellen vrijwel unaniem dat recreatieve sporters meer dopingmiddelen gebruiken dan professionele sporters. Bij de amateurs gaat het vooral om het gebruik van androgene anabole steroïden (Mougios, 2002). Verschillende respondenten stellen dat met name het gebruik van anabole middelen buiten de topsport de schaamte voorbij is. Een respondent: 'Het is algemeen geaccepteerd, gebruik is bovendien niet strafbaar en ze trainen er hard voor om er goed uit te zien. Onderling weet men van elkaar dat ze gebruiken en erover liegen wordt niet gewaardeerd.'

#### **Krachtsport en cosmetische sporters**

De krachtsport vormt een aparte categorie in de sport. In de wereld van de krachtsport zijn nauwelijks dopingcontroles. Dat biedt sporters volgens respondenten min of meer een vrijbrief om dergelijke middelen te gebruiken. Met name bodybuilding noemen respondenten in dit verband. Zij geven aan dat bodybuilders op professioneel niveau er bijna niet aan ontkomen om doping te gebruiken, willen zij een podiumplek veroveren. Een wetenschapper schat dat 90 tot 95 procent van de bodybuilders doping gebruikt omdat resultaat bereiken op een 'natuurlijke wijze' erg lastig, zo niet onmogelijk is. Dat betekent dat de druk om te gebruiken hoog is en meerdere respondenten stellen ook dat het gebruik in deze scene genormaliseerd is. Een bodybuildingcoach zegt daarover: 'Als je het NK wilt halen, moet je wel gebruiken. Slechts 0,1 procent kan naturel meedoen. Maar zelfs in de mildere klassen moet je gebruiken om op het podium te komen.' Recreatieve bodybuilders worden in hun keuze om doping te gebruiken niet geleid door een bepaalde prestatiedruk in competitie- en teamverband. Prestatiebevordering en een groter uithoudingsvermogen zijn doorgaans geen motieven om doping te gebruiken. Voor hen gaat het er met name om dat zij een ideaal lichaam creëren door de spiermassa te vergroten en daarmee de fysieke aantrekkelijkheid *en* het zelfvertrouwen te vergroten. Kenmerkend is dat er in sportscholen veel spiegels hangen, zodat bodybuilders zichzelf kunnen zien. Het hoort min of meer bij de cultuur (Van de Ven & Mulrooney, 2017; Bilard, Ninot & Hauw, 2010).

Respondenten geven ook aan een ontwikkeling te zien dat er nu meer wordt gebruikt dan vroeger. De 'naturelporters' vormen een kleine minderheid in de bodybuildingsscene. Dat steeds meer bodybuilders doping gebruiken, wordt in de interviews toegeschreven aan het toegenomen gemak waarmee de informatie over doping en de middelen zelf verkregen kunnen worden. 'Vroeger, in de jaren zeventig, tachtig moest je je beroepen op kennis van andere gebruikers maar tegenwoordig heeft iedereen toegang tot informatie via het internet', stelt een respondent. Ook andere respondenten schetsen het beeld dat dopingmiddelen voorheen via een *inner circle* van gebruikers verkregen konden worden. Inmiddels is men niet meer afhankelijk van een enkele leverancier maar kan men er via veel anderen of via het internet aankomen.

Bodybuilders vinden elkaar op diverse internetfora waar zij kennis en ervaringen uitwisselen over training en voeding maar ook over het gebruik van dopingmiddelen. Uit de analyse van drie goed bezochte web fora waar sporters en (potentiële) gebruikers van doping actief zijn, blijkt dat er een behoefte bestaat aan betrouwbare kennis over welke middelen en doseringen het beste gebruikt kunnen worden. Adviezen worden serieus genomen, vooral als ze van specifieke leden afkomstig zijn van wie verondersteld wordt dat zij veel kennis van doping hebben. Maar of degene achter de gebruikersnaam daadwerkelijk over de juiste kennis beschikt, is onduidelijk. Het risico is dat men foutieve informatie krijgt. Een norm die op de fora geldt, is dat 'verantwoord gebruik' van doping voorop staat. Uit de berichten op de fora komt naar voren dat veel leden aangeven voorzorgsmaatregelen te nemen tijdens een kuur, zoals bezoeken van de huisarts en/of laten controleren van bloedwaarden. 'Nieuwe' gebruikers wordt aangeraden dit te doen. Gebruikers adviseren elkaar te stoppen wanneer bijvoorbeeld bijwerkingen de overhand nemen. Het merendeel van de leden weet dat dopinggebruik niet zonder risico's is. Op de fora ontstaan soms discussies tussen forumleden wanneer leden van mening zijn dat iemand op 'onverantwoorde wijze' doping gebruikt.

### Discussies op internetfora

Versillende leden van een forum over bodybuilding reageren op een lid dat op het forum vermeldt welke middelen hij wil gaan gebruiken, waaronder DNP.<sup>10</sup> De reacties van de andere leden zijn allesbehalve mild. Er ontstaat een afkeer tegen deze 'onverantwoorde' gebruiker. Zo wordt gezegd dat 'andere gebruikers van doping zich weer moeten gaan verdedigen als zo iemand als hij dood neervalt bij de bodybuildingscene waardoor de sport in een slecht daglicht komt te staan.' Bron: Analyse internetfora

Krachtsporters en bodybuilders behoren tot een groep die alleen vanwege cosmetische doeleinden doping gebruikt zonder atletische ambities. De Hon en Coumans (2013) spreken in dat verband over 'cosmetische sporters'. Zij, maar ook vrijwel alle respondenten die in onderhavig onderzoek zijn geïnterviewd, veronderstellen dat dit de grootste groep dopinggebruikers betreft. Dit wordt voor wat betreft het gebruik van AAS ondersteund door het onderzoek van Parkinson en Evans (2006). Zij stellen vast dat om en nabij 400 van de 500 gebruikers (80 procent) van AAS deze middelen uitsluitend voor cosmetische doeleinden gebruiken. Doping valt in dit geval onder de categorie 'lifestyle drugs'. Een veelgebruikte term is ook wel de performance and image enhancing drugs (PIED's) waartoe alle middelen – waaronder doping – gerekend worden die pogen het uiterlijk en/of de prestatie te verbeteren (Wassink et al., 2014).

### Nieuwe groepen

De gemiddelde leeftijd van een gebruiker van anabole middelen is volgens een wetenschapper 25 jaar: 'Zij zien anabole middelen als een magische pil of injectie om een snel effect op hun uiterlijk te verkrijgen.' Respondenten spreken zelfs van een epidemie in relatie tot doping als gevolg van een normalisering van dopinggebruik. Uit de interviews komen 'nieuwe gebruikersgroepen' naar voren: festivalgangers, leden van motorclubs en gedetineerden. Daarnaast wordt gewezen op beroepsbeoefenaars die gebaat zijn bij een sterk uiterlijk, zoals politiemensen, militairen en beveiligers: 'Om imposant over te komen, kunnen dopingmiddelen helpen om de fysieke uitstraling te verbeteren', aldus een respondent. Overigens, zo stellen respondenten, zijn het in tegenstelling tot het verleden niet meer alleen mannen die doping gebruiken, ook bij vrouwen is middelengebruik om conform een ideaalbeeld een gespierd lichaam te krijgen steeds normaler geworden.

### Spiëren spuiten op straat

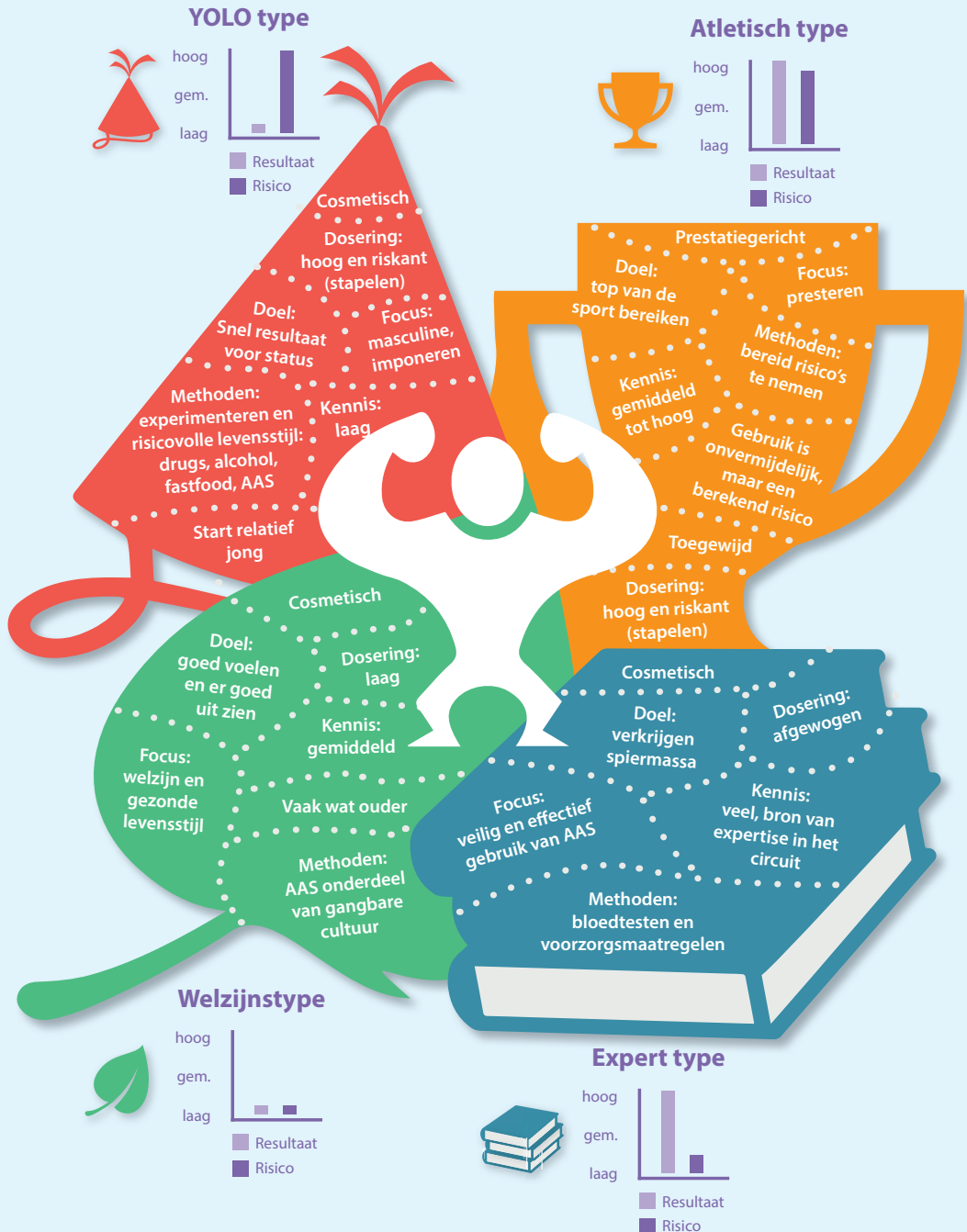
Een wijkagent ontvangt een melding dat er op een jongerenontmoetingsplaats in een woonwijk spuiten zijn aangetroffen. Jongeren van 16 à 17 jaar gebruiken de spuiten om anabolen te gebruiken. Ook in andere delen van het land wordt door de politie het gebruik van doping in openbare ruimten geconstateerd. Een wijkagent maakt op Twitter melding van aantreffen van spuiten, naalden en verpakkingen van dopingmiddelen in een speeltuin. Een andere wijkagent vermeldt op Twitter als bij-schrift bij een foto van aangetroffen spuiten en naalden: 'Wil je zo graag spieren, ruim dan je spuiten op!' Een wijkagent vertelt dat deze wijze van gebruik plaatsvindt door jonge jongens die in heel korte tijd een goed, breed lichaam willen zonder al te veel inspanning: 'Het zijn geen *diehard* sporters maar jongens die gedurende de kuur een goedkoop en tijdelijk sportschoolabonnement nemen om met trainen het gewenste effect van de anabolen te bereiken.' Hij wijst daarbij op het ideale zelfbeeld, zoals dat op media als Instagram wordt getoond en door jongens om hen heen wordt gestimuleerd. Bron: Interview

De categorie cosmetische gebruikers wil hun spiermassa vergroten en overtollige vetreserves verliezen om er 'mooier' uit te zien. Deze categorie gebruikt vaak meerdere soorten anabolica tegelijk. Dit wordt ook wel *stacking* genoemd. In onderzoek van Smit & De Ronde (2018) zijn de voornaamste AAS die patiënten van de Anabolenpoli gebruiken (een combinatie van) testosteron, nandrolon, trenbolone, stanozolol en boldenone. Daarnaast nemen zij soms andere groei-bevorderende middelen, zoals groeihormonen, insuline en/of prohormonen van testosteron. Tevens worden na een kuur vaak middelen gebruikt om bijwerkingen tegen te gaan, zoals anti-oestrogenen om de aanmaak van (meer) oestrogenen tegen te gaan (Mougois, 2002; De Hon & Coumans, 2013).

### Typologieën krachtsporters

In de categorie krachtsporten maken Christiansen, Vinther en Liokaftos (2017) een nader onderscheid in vier basistypen – mannelijke – gebruikers van AAS. Deze zijn primair gebaseerd op de effectiviteit van het gebruik en de risico's. Zij introduceren The Expert type, The Well-being type, The YOLO type en The Athlete type op basis van interviews met sportschoolbezoekers. In figuur 4.1 worden deze types geïllustreerd aan de hand van hun kenmerken en achtergronden.

Figuur 4.1 – Typologieën van AAS-gebruikers gebaseerd op Christiansen, Vinther en Liokaftos (2017)





## 4.3 Impact van dopinggebruik

Uit de diverse onderzoekbronnen komen verschillende risico's naar voren die gepaard gaan met gebruik van dopingmiddelen voor de gezondheid. Dopinggebruik heeft ook gevolgen voor de eerlijke sport en regelgeving.

### 4.3.1 Gezondheid

Respondenten stellen dat de risico's van het gebruik van doping in de topsport minder risico's voor de gezondheid met zich meebrengen dan dopinggebruik door amateurs. De reden daarvoor is dat de recreatieve sporters de middelen eerder zullen verkrijgen via de illegale markt dan via de reguliere farmaceutische industrie. Topsporters worden begeleid, ook in het gebruik van (doping)middelen, waardoor de schade beperkt blijft of in elk geval gemonitord wordt. Zoals O'Conner (2012) stelt, is dopinggebruik door de verbreding van de groep geen probleem meer dat toebehoort aan specifieke sporten of sporters, maar heeft het zich ontwikkeld tot een gezondheidsprobleem voor de gehele samenleving.

### Gezondheidsschade en bijwerkingen

Op voorhand is niet bekend hoe iemand op een dopingmiddel reageert, maar gebruik van doping(stoffen) kan volgens Van den Berg et al. (2018) leiden tot (onherstelbare) gezondheidsschade. Zij stelden vast dat vijf procent van de mensen die ooit doping heeft gebruikt gezondheidsklachten heeft ervaren (Van den Berg et al., 2018). Het is onduidelijk hoe groot de exacte gezondheidsschade is als gevolg van dopinggebruik (De Hon & Coumans, 2013). Dit heeft onder andere te maken met gebrek aan wetenschappelijk onderzoek naar de schadelijke effecten, met name op de lange termijn.

Sommige bijwerkingen zijn tijdelijk en andere zijn niet waarneembaar (De Hon & Coumans, 2013).

### Gebruikers over hun ervaring en de gevolgen

Verschillende respondenten die zelf doping (voornamelijk AAS) gebruiken of gebruikt hebben, vertellen openhartig over hun ervaring. Een gebruiker vertelt dat hij de eerste keren zich heeft laten injecteren door de persoon van wie hij de dopingmiddelen had gekocht omdat hij het zelf nog niet durfde. Een andere gebruiker vertelt na jarenlang gebruik van anabole middelen een dermate verstoord testosteronniveau te hebben dat hij al 20 jaar lang Testosteron Emplacement Therapie (TRT) heeft. Bron: Interviews

Een respondent uit de topsport stelt dat schildkliermedicatie (Thyrax) mogelijk een prestatiebevorderend effect heeft, maar ook dat de schadelijke gevolgen voor de sporter onvoldoende worden onderkend: 'Artsen zijn zich er onvoldoende van bewust hoezeer hormoonmedicatie van invloed is op het lichaam en in dit geval de menstruatiecyclus van sporters.'

Een arts licht toe dat ook een verstoring van de hormoonbalans door anabolengebruik evident is: 'Bij een anabolenkuur is er honderd procent sprake van bijwerkingen.' De bijwerkingen verschillen per persoon, maar de kans op leverfunctiestoornissen, hart- en vaatziekten, acne en psychische veranderingen, zoals een toename in agressie en achterdocht, is zeer wel aanwezig. Specifieke (mogelijke) bijwerkingen voor mannen zijn verminderde vruchtbaarheid, borstvorming en prostaatvergroting. Voor vrouwen kan het gebruik van anabolen leiden tot menstruatiestoornissen en androgene (mannelijke) effecten, zoals mannelijke lichaamsbehaarung (Dopingautoriteit, 2019). 'Op korte termijn zie je spieren ontstaan, maar op de lange termijn vernietig je je eigen gezondheidssysteem', stelt een respondent. Het gebruik van AAS kan gepaard gaan met vasthouden van grote hoeveelheden vocht. In dit geval worden diuretica gebruikt om vocht af te voeren (Koert & Van Kleij, 1998) en daarmee kunnen weer andere bijwerkingen optreden, zoals hoofdpijn, uitdroging, verminderd gezichtsvermogen, oververhitting, duizeligheid en een lage bloeddruk (De Hon & Stoele, 2016). Onderzoek naar gebruikers van AAS wijst uit dat zij vanwege gezondheidsproblemen aanzienlijk vaker in een ziekenhuis worden opgenomen dan niet-gebruikers (Horwitz, Andersen & Dalhoff, 2019).

De Hon en Stoele (2016) benoemen ook mogelijke bijwerkingen van andere dopingmiddelen. Zo zijn vochtophoping en gewrichtspijnen de meest bekende bijwerkingen van groeihormonen en kunnen middelen, die zorgen voor de ontspanning van de luchtwegen (bèta-2 agonisten), onwillekeurig beven, hoofdpijn, hartkloppingen, spierkrampen en soms zelfs hartritmestoornissen veroorzaken. Respondenten stellen dat het grootste probleem is dat dopingmiddelen met een 'te groot gemak' worden gebruikt. Gebruikers nemen de risico's op de koop toe, omdat de positieve, gewenste effecten op kortere termijn zwaarder wegen. Een respondent uit de topsport beaamt dat en geeft aan dat er onderling door sporters openlijk over de gevolgen wordt gesproken, maar dat de prestatiebevorderende effecten op korte termijn vóór de schadelijke lange termijn effecten gaan.

### *Fatale gevolgen*

Uit onderzoek van Horwitz, Andersen en Dalhoff (2019) blijkt dat de sterfte onder gebruikers van doping, specifiek AAS, drie keer zo hoog is dan onder niet-

gebruikers. AAS-gebruikers hebben een verhoogd risico op vroegtijdig overlijden. Er zijn echter weinig harde gegevens over een direct verband tussen dopinggebruik en fatale gevolgen omdat dat in de praktijk na een overlijden lastig is aan te tonen (Van de Ven, 2016). Een analyse van mediaberichten waarin het overlijden van een topsporter of amateursporter wordt besproken, leert dat er zo nu en dan wordt gesproken over de rol van doping bij het overlijden van een sporter. Een voorbeeld: 'Het is die dag bloedheet, de 29-jarige Simpson is volledig uitgeput, heeft alcoholische drank tot zich genomen en in zijn wielertui zit een buisje met amfetamine. Die combinatie wordt hem noodlottig'.<sup>11</sup> In een ander artikel, 'Sportwereld in shock: bodybuilder Rich Piana overleden', wordt geschetst dat hij waarschijnlijk is bezweken aan een overdosis anabolen. De bodybuilder gebruikte al dertig jaar spierversterkende middelen. Er zijn ook voorbeelden van mediaberichten die duidelijk stellen dat doping geen rol speelt bij het overlijden van een sporter: 'Michael Goolaerts is niet overleden door doping of een hartkwaal'.<sup>12</sup> Verschillende respondenten geven in de interviews kennis te hebben van sterfgevallen ten gevolge van langdurig en overmatig dopinggebruik. Zoals een van de respondenten het benoemt: 'Dopinggebruik is Russische Roulette.'

### *Productkwaliteit*

Respondenten geven aan dat gebruikers in de recreatieve sport er over het algemeen van overtuigd zijn dat zij weten wat goed is en wat niet. Er is echter weinig wetenschappelijke evidentie voor die veronderstelling. De meeste informatie verkrijgen gebruikers via het internet. Om de risico's zoveel mogelijk te beperken, kopen sommige gebruikers vervolgens de middelen niet via het internet maar alleen van bekenden waarvan zij veronderstellen dat dat ervaringsdeskundigen zijn. In de praktijk blijkt, volgens een arts, dat gebruikers vaak niet weten welk middel of welke dosering zij hebben gebruikt. De Hon en Van Kleij (2005) zien een indicatie voor een fors gezondheidsprobleem ten gevolge van onder andere de kwaliteit van (nagemaakte) middelen die in omloop zijn. Dergelijke middelen vallen buiten de geëigende kwaliteitscontroles. Overigens kunnen ook producten uit het legale, farmaceutische circuit een risico voor de gezondheid vormen indien deze zonder screening van de gebruiker en zonder advies van een arts worden gebruikt.

De kwaliteit van de dopingmiddelen, die in omloop zijn, blijkt over het algemeen vrij slecht, met kans op gezondheidsproblemen (De Hon & Coumans, 2013; De Hon & Van Kleij, 2005; Van de Ven, 2016). Het gaat hier dan specifiek om dopingmiddelen die niet in de reguliere farmaceutische industrie geproduceerd zijn, maar om illegaal geproduceerde middelen. De risico's liggen ten eerste

besloten in de steriliteit en ten tweede in de dosering van de producten (Brennan, Wells & Van Hout, 2017; Van de Ven, 2016). Infecties als gevolg van een onhygiënisch productieproces kunnen een gezondheidsrisico vormen voor de gebruiker (De Hon & Van Kleij, 2005). De kans bestaat bovendien dat de producten gevaarlijke stoffen bevatten waardoor gebruikers het risico lopen een vervuild product te consumeren (Van de Ven, 2016). Uit interviews en literatuur komt naar voren dat de werkzame stof in de middelen die in omloop zijn vaak onder- of overdoseerd is. Onjuiste doseringen kunnen tot meer bijwerkingen leiden (De Hon & Van Kleij, 2005; Van de Ven, 2016). Van de Ven (2016) noemt een voorbeeld van een dopingproduct dat 267 procent meer werkzame stof bevatte dan op het etiket stond vermeld. Ook komt het voor dat de werkzame stof in een dopingproduct wordt vervangen door een andere werkzame stof. Een respondent van een opsporingsinstantie vertelt over een geval waarin hij een product in beslag nam dat volgens de verpakking melanotan bevatte terwijl er in werkelijkheid insuline in zat.

Over het algemeen zijn gebruikers wel in meer of mindere mate op de hoogte van de gezondheidsrisico's. Desondanks weegt het beoogde doel van gebruik zwaarder en nemen gebruikers deze risico's vaak voor lief (De Hon & Coumans, 2013; De Hon & Van Kleij, 2005; Van de Ven, 2016). Daarnaast beschikken de meeste gebruikers niet over de middelen om de kwaliteit van hun producten te testen. Gebruikers hebben om die reden strategieën voor zichzelf bedacht om het risico in te perken. Om de kwaliteit enigszins te waarborgen, proberen gebruikers een betrouwbare leverancier te vinden of komen zij er proefondervindelijk achter wat het middel doet (Van de Ven, 2016). Volgens Van de Ven (2016) hebben dopinggebruikers de (beperkte) kwaliteit van de middelen op de illegale markt geaccepteerd.

### *Langdurig gebruik*

Een arts vindt dat er geen of beperkte schade voor de gezondheid ontstaat door een enkele anabolenkuur. Het gebruik is echter meestal niet eenmalig, zo blijkt uit de interviews. Respondenten wijzen op het probleem dat gebruikers van dopingmiddelen deze over het algemeen gedurende langere tijd of continu blijven gebruiken om het effect te behouden. 'Als je eenmaal het effect op je lichaam hebt gezien, wil je dat behouden', aldus een wetenschapper. Zowel geestelijk als lichamelijk werkt het verslavend. Een respondent die langdurig doping heeft gebruikt, geeft aan dat het moment waarop je als gebruiker tevreden bent met je lichaam altijd verder weg ligt dan van tevoren gedacht en daardoor is het lastig te stoppen. Het gebruik van AAS is met andere woorden verslavend en bevordert herhaalde-

lijk gebruik (De Hon & Coumans, 2013). Met name bij bodybuilding bestaat volgens ervaringsdeskundigen en professionals het risico op langdurig gebruik van dopingmiddelen. Door het lichaam continu te blijven perfectioneren, is er geen uitzicht op een einde. Een respondent verwoordt dit als een ‘fatale strategie’.

Respondenten wijzen erop dat wat jongeren betreft de risico’s extra aanwezig zijn omdat anabolengebruik kan leiden tot vroegtijdig stoppen van de groei. Het risico om verslaafd te raken aan dopingmiddelen is zeer reëel, omdat het nagestreefde effect van de middelen zal verdwijnen wanneer er mee wordt gestopt. Respondenten weten uit hun (praktijk)ervaring dat ook de overstap naar drugs wordt gemaakt om de negatieve gevoelens na het stoppen met de middelen te verzachten.

### *Combinatie met drugs*

Er bestaat een duidelijke relatie tussen het gebruik van dopingmiddelen en drugs (Salinas et al., 2019). Een Brits onderzoek wijst uit dat een derde van de Britten, die ooit doping heeft gebruikt in het jaar voorafgaand aan het onderzoek, ook drugs heeft gebruikt. Het gaat dan met name om cannabis en cocaïne (Bates & McVeigh, 2016). Ook uit Nederlands onderzoek komt naar voren dat degenen die doping gebruiken vaker andere middelen gebruiken (zoals cannabis, cocaïne, amfetamine, XTC, LSD, heroïne en alcohol) dan degenen die geen doping gebruiken (Rodenburg et al., 2007; Smit & De Ronde, 2018; Van de Berg et al., 2018). Dit wordt bevestigd in de analyse van de politieregistraties waarin het aantreffen van dopingmiddelen vaak gepaard gaat met het aantreffen van drugs. Respondenten verklaren dit door een normalisering van het gebruik van ‘pillen’, zowel drugs als dopingmiddelen. Onder die respondenten bevinden zich ook gebruikers die aangeven dat mensen, die doping gebruiken, niet bang zijn om met drugs te experimenteren. Salinas et al. (2019) concluderen dat het gebruik van drugs en doping over het algemeen recreatief en niet structureel is, maar stellen bij een deel van de gebruikers ook risicovolle patronen van middelengebruik vast.

### *Doseringen en variatie*

Respondenten wijzen tevens op een risicovolle ontwikkeling in de *hoeveelheid* doping die gebruikt wordt. Behalve dat gebruikers steeds langer ‘kuren’, combineren ze producten en gebruiken ze hogere doseringen. Daarin schuilen gezondheidsrisico’s. Tot deze categorie behoren bijvoorbeeld jongemannen die voor de zomer een gespierd lichaam nastreven en daarvoor niet veel moeite willen doen. Een respondent vertelt met 23 jaar te zijn begonnen met krachtsport en dopinggebruik omdat hij ‘onzeker was over zijn lichaam’: ‘De progressie die ik maakte

met sporten, was niet evenredig met de moeite die ik daarvoor deed. Ik ben toen dopingmiddelen gaan gebruiken om de ontwikkeling van mijn lichaam te versnellen. Op internetfora las ik dat ik daarmee bovendien een zetje zou krijgen in mijn mannelijke ontwikkeling’, aldus de respondent. Hij vult aan dat hij nu, tien jaar later, inziet dat het dopinggebruik enkel symptoombestrijding is en het onderliggende probleem niet oplost: ‘Fysiek zie ik er beter uit nu, maar dat is onvoldoende om mijn zelfvertrouwen te vergroten.’

### *Combinatie van dopingmiddelen met andere geneesmiddelen*

Salinas et al. (2019) stellen dat het gebruik van prestatiebevorderende middelen door recreatieve bodybuilders altijd gepaard gaat met het gebruik van andere medicijnen om eventuele bijwerkingen tegen te gaan. Verschillende geïnterviewden beamen dat en brengen het aanvullende gebruik van medicatie tegen acne, impotentie en slaapproblemen naar voren als gezondheidsrisico. Uit verschillende bronnen komt naar voren dat ook die (niet-doping) middelen doorgaans via het illegale circuit worden verkregen. Opsporingsambtenaren hebben de ervaring dat, wanneer er anabolen bij iemand worden aangetroffen, er in het nachtkastje vaak middelen tegen de bijwerkingen liggen. Het gebruik van pijnstillers en slaapmedicatie is dan geen uitzondering.

### **Harm reduction**

Gebruikers, handelaren maar ook wetenschappers geven in de interviews aan dat er meer aandacht besteed moet worden aan schadebeperking ofwel *harm reduction* van dopinggebruik. Een wetenschapper geeft aan te betreuren dat de preventieve maatregelen de recreatieve sporters, die doping gebruiken, niet bereiken of niet aanslaan: ‘In vergelijking met andere landen, zoals België en de Scandinavische landen, blijven we achter. Daar wordt namelijk meer gefocust op de ongeorganiseerde sport omdat daar zorgen over bestaan.’ Ook andere respondenten spreken voornamelijk zorgen uit over het gebruik door sporters uit de recreatieve sport, in het bijzonder in de fitness: ‘Deze groep wordt onderschat en het dopinggebruik vormt een gevaar voor de volksgezondheid.’ Daarnaast wijzen zij op het risico dat topsporters via de fitnessscholen in aanraking kunnen komen met doping. Gebruikers spreken zelf uit behoefte te hebben aan betrouwbare informatie over doping en de risico’s omdat er nu zoveel toegang is tot informatie over doping dat het lastig is om de kwaliteit daarvan op waarde te schatten. De motivatie van gebruikers van dopingmiddelen om deel te nemen aan een interview was dan ook dat zij van mening zijn dat er te weinig

bruikbare en betrouwbare informatie beschikbaar is over doping en de bijbehorende risico's. Een concrete wens, die gebruikers van dopingmiddelen uitspreken, is de mogelijkheid om de aangekochte middelen te laten testen, gezien de onbetrouwbaarheid van de kwaliteit van de middelen. Een andere concrete wens die zij uitspreken, is dat er de mogelijkheid bestaat dat potentiële gebruikers medisch advies kunnen inwinnen bij een arts: 'Liever vooraf goed geïnformeerd dan achteraf met klachten naar een arts', zo geeft een van hen aan. Bron: Interviews

### 4.3.2 Eerlijke sport

Het effect van dopinggebruik op de eerlijke sport is volgens veel respondenten evident. Respondenten die achter een 'schone sport' staan, waar sporters op eigen kracht presteren, stellen dat door dopinggebruik *fair play* in het geding is. Een van de respondenten verwoordt het als volgt: 'Dopinggebruik vergiftigt de sport en mentaliteit van sporters.' Een coach geeft aan dat het frustrerend is voor een atleet om 'net geen podiumplek te behalen, omdat anderen met behulp van doping net beter of sneller zijn.' Dat het na de uitslagen van uitgevoerde dopingcontroles nog wordt rechtgezet doordat de winnaar wordt gediskwalificeerd, ervaren atleten eveneens als frustrerend. Een van hen vertelt uit eigen ervaring: 'Het heeft niet zoveel waarde om na een halfjaar alsnog tot nummer 1 te worden uitgeroepen via een brief. Je gaat voor de podiumplek op dat moment in de wedstrijd en dat moment is dan voorbij.'

In verschillende disciplines bij de recreatieve sport waarin wel regulering op doping bestaat, wordt geen uitvoering aan dopingcontroles gegeven. Een respondent pleit ervoor dat sportbonden gefaciliteerd worden om controles op doping mogelijk te maken en daarmee aan de vereisten te voldoen. Een andere respondent geeft aan pas weer mee te doen aan wedstrijden wanneer er standaard dopingcontroles worden gedaan: 'Anders heb ik geen kans.'

## 4.4 Resumé

Prevalentiecijfers zijn (inter)nationaal niet eenduidig. De oorzaken hiervoor zijn divers en hangen onder meer samen met de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd en onder welke groepen (sporters). Het gebruik van dopingmiddelen lijkt steeds meer genormaliseerd te zijn. Men gebruikt doping om verschillende redenen, waaronder kracht of spieren vergroten, gewicht verliezen en vanwege de druk/wil om te winnen. In topsporten kan dopinggebruik onderdeel van de heer-

sende cultuur zijn. Topsporters willen (blijven) winnen. Dat geldt ook voor de professioneel betrokkenen bij de sporter. Dat maakt hen kwetsbaar voor doping. Sommige respondenten zien een verschuiving van doping naar reguliere geneesmiddelen door middel van dispensaties in de topsport. Deze beleving lijkt echter haaks te staan op de bevinding in recent onderzoek dat het aantal dispensaties niet is toe- maar afgenomen. Hetzelfde onderzoek wijst wel op een mogelijke indicatie voor een normverschuiving over het gebruik van niet-verboden prestatiebevorderende middelen door topsporters. Anderzijds wordt er in de topsport op zoek gegaan naar toegestane grenswaarden waarbinnen met het gebruik van andersoortige geneesmiddelen (die niet op de dopinglijst staan) het maximale resultaat voor de sporter kan worden behaald. Dat wil zeggen dat sporters medicijnen gebruiken zonder dat zij een aandoening hebben waar die medicatie voor bedoeld is. Gebruik in de recreatieve sport wordt door de geïnterviewden als het grootste probleem gezien. Daarbij komt dat doping in toenemende mate wordt gebruikt door mensen zonder atletische ambitie, de cosmetische sporters. Dopinggebruik door recreatieve sporters lijkt een *lifestyle* te zijn geworden.

De Dopingautoriteit kan na controles feitelijk dopinggebruik in de topsport signaleren. Jaarlijks worden er rond de drieduizend controles uitgevoerd. Terwijl het aantal controles in de jaren 2016 tot en met 2018 een stijgende lijn kent, neemt het aantal aangetroffen stoffen af. De stoffen die het vaakst worden aangetroffen, zijn anabole middelen en deze worden met afstand gevolgd door stimulantia en hormoon- en metabole modulators. De meeste dopingovertredingen worden geconstateerd in de krachtsport, vechtsport, atletiek, honkbal en wielrennen. In de periode 2017 tot en met 2019 zijn er zeventien zaken door het ISR afgehandeld. De zaken hebben betrekking op verschillende sporten waarbij krachtsport en fitness, base- en softbal en kickboksen het vaakst voorkomen. In het leeuwendeel van de zaken gaat het om het aantreffen van een breed palet aan middelen en stoffen bij de betrokken sporters. Wetenschappers verwachten dat het dopinggebruik zal toenemen vanwege onder andere de verdere individualisering van de samenleving en de technologische ontwikkelingen, waaronder de rol van het internet.

Dopinggebruik heeft impact op diverse vlakken. De impact op eerlijke sport is evident. Door dopinggebruik is er sprake van een oneerlijke strijd (tenzij iedere sporter doping gebruikt). Het verschil in regelgeving – lees: wel of geen dopingregime bij een sport – is daar van invloed op. De impact van dopinggebruik op de gezondheid van de gebruiker komt het sterkst naar voren. Het gebruik kan gezondheidsproblemen veroorzaken. Zeker voor de cosmetische gebruikers die langdurig (met name anabole middelen) gebruiken, (te) hoge doseringen gebrui-



ken, combinaties van middelen gebruiken en omdat het om kwalitatief slechte producten kan gaan. Daarbij opgeteld, bestaan er gezondheidsrisico's omdat gebruikers andere medicatie nemen om de bijwerkingen van doping tegen te gaan en omdat het gebruik van doping voor een deel gepaard gaat met gebruik van drugs. De gebruikers zijn over het algemeen op de hoogte van de gezondheidsrisico's maar het beoogde doel van gebruik weegt zwaarder en de risico's nemen zij voor lief.

## Eindnoten

1. De onderzoeksgroep bestaat uit 740 statussporters van het NOC\*NSF, 616 atleten, 1.545 wielrenners en 981 overige topsporters.
2. Dopingautoriteit, 4 januari 2008.
3. NVWA, 26 mei 2017.
4. FIT.nl, 31 maart 2016.
5. Dit zijn niet-analytische overtredingen.
6. Dit komt naar alle waarschijnlijkheid vrijwel volledig door aanpassing van de regelgeving in de 'technical documents.' Hierdoor worden analyseresultaten in de categorie anabolen steroïden minder snel aangemerkt als afwijkend.
7. Niet alle aangetroffen stoffen hebben geleid tot een dopingovertreding omdat bijvoorbeeld exogene toediening niet bewezen kon worden. Daarnaast bevatten sommige monsters meer dan 1 stof waardoor de stoffen niet gelijk zijn aan het aantal personen.
8. Zie ook: Nieuwsuur, Noord Hollands Dagblad, Guido van Gorp, Mitsuko Teiwes en Marco Knippen, 2 augustus 2018.
9. Runner's World, 9 mei 2019.
10. Opvallend is dat DNP in het ene topic als 'levensgevaarlijk' wordt bestempeld en in het andere topic als een effectief middel 'waar je heus niet dood van gaat'.
11. Algemeen Dagblad, 13 juli 2017.
12. Wielerkrant, 4 mei 2019.



# 5 Doping op de markt

De exacte omvang van de doping die op de Nederlandse markt wordt verhandeld, is lastig vast te stellen. Illegale handel blijft voor een belangrijk deel buiten het zicht van de overheid en registratiesystemen. In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat bekend is over de aard en omvang van dopingmiddelen op de Nederlandse markt. Ten eerste wordt weergegeven wat de Douane aan zendingen met dopingmiddelen onderschept en wat daarvan de herkomst en inhoud is. Ten tweede wordt ingegaan op het aanbod van dopingmiddelen op de *online* markt, het *clear web* en het *dark web*. In een resumé worden de belangrijkste bevindingen samengevat.

## 5.1 Onderschepte zendingen met doping

De Douane houdt toezicht op het EU-buitengrens-overschrijdende goederenverkeer. Daaronder vallen ook zendingen met geneesmiddelen, waaronder doping. Een analyse van door de Douane onderschepte geneesmiddelen in de periode 2016 tot en met 2018 biedt inzicht in de aard, omvang en herkomst van de dopingmiddelen. Aanvullend bieden de gegevens van het Douane Laboratorium inzicht in de exacte inhoud en kwaliteit van de onderschepte middelen.

Hierna worden de bevindingen apart beschreven voor aangetroffen dopingmiddelen conform de WADA-dopinglijst en voor andersoortige middelen die in verband kunnen worden gebracht met doping. Hieronder worden middelen verstaan die gebruikt worden om doping te maskeren en middelen om de bijwerkingen van doping tegen te gaan.

### 5.1.1 Dopingmiddelen

In het databestand van de Douane met onderschepte geneesmiddelen is een extractie gemaakt van dopingmiddelen, zoals opgenomen in de WADA-

dopinglijst 2019.<sup>1</sup> Daarbij zijn de hiernavolgende acht onderscheiden categorieën als uitgangspunt gehanteerd. Eerder, in hoofdstuk 2, zijn deze verschillende categorieën nader toegelicht.

1. Anabole middelen
2. Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica
3. Bèta-2 agonisten
4. Hormoon- en metabole modulators
5. Diuretica en maskerende middelen
6. Stimulantia
7. Glucocorticoïden
8. Bètablokkers

### **Kanttekening bij de analyse**

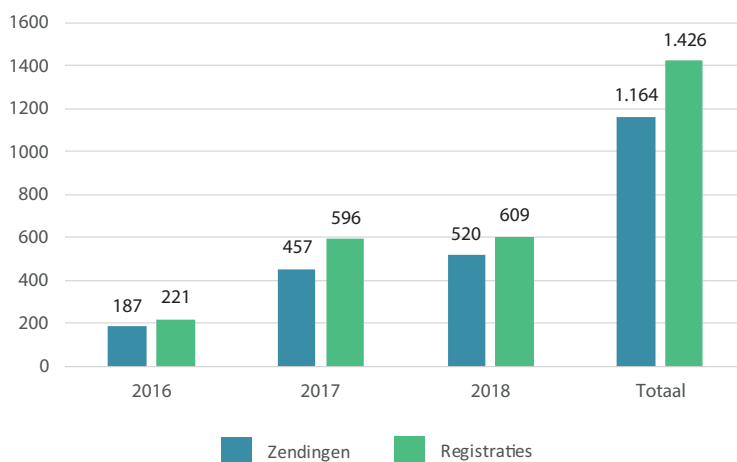
De hierna geschetste bevindingen op basis van de data van de Douane geven inzicht in de aard en omvang van het aantal door de Douane onderschepte middelen dat op de dopinglijst staat. Een kanttekening is dat het niet bekend is of deze middelen ook feitelijk voor prestatiebevordering bestemd waren of voor medische doeleinden. Voor prestatiebevordering zijn soms specifieke toedieningsvormen nodig en deze zijn op basis van de Douanedata niet bekend. Ter illustratie, bèta 2-agonisten staan op de dopinglijst maar worden ook voor de behandeling van astma en andere luchtwegaandoeningen gebruikt. Wanneer dit middel in de vorm van *inhalers* wordt aangetroffen, is het minder waarschijnlijk dat het voor prestatiebevorderende doeleinden is bestemd. Het ontbreken van informatie over de verschijningsvormen van de middelen in de data maakt het niet mogelijk daar een onderscheid in te maken. De data geven weer wat er aan dopinggeduide middelen op de markt wordt gebracht maar bieden geen inzicht in welk aandeel daarvan voor prestatiebevorderende doeleinden bestemd is en daarmee aangemerkt kan worden als handelswaar voor de illegale dopingmarkt.

### **Aantal zendingen**

Over de jaren 2016 tot en met 2018 zijn er door de Douane ruim achtduizend zendingen (n=8.015) met geneesmiddelen aangetroffen waaronder duizend zendingen (n=1.164) die dopingmiddelen uit een of meer categorieën bevatten. Omdat deze zendingen meerdere middelen kunnen bevatten, is ook gekeken naar het aantal en type aangetroffen dopingmiddelen in de zending. Deze worden weer-

gegeven onder de noemer van registraties. Figuur 5.1 geeft een overzicht van het aantal zendingen en registraties naar jaar. Hieruit blijkt dat het aantal onderschepte zendingen van dopingmiddelen in de loop van de jaren is toegenomen. In 2018 betreft dat ten opzichte van 2016 bijna een verdrievoudiging. Het is echter lastig te concluderen of het aantal zendingen met dopingmiddelen daadwerkelijk is toegenomen of dat de Douane succesvoller is in het signaleren en onderschepen daarvan.

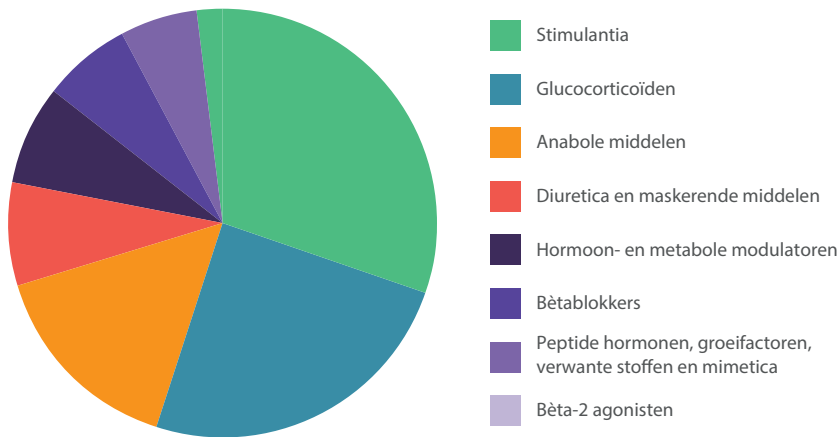
*Figuur 5.1 – Zendingen en registraties van onderschepte dopingmiddelen door de Douane in de periode 2016 tot en met 2018*



### **Inhoud van de zendingen**

Wat betreft de inhoud van de zendingen gaat het om een breed scala aan dopingmiddelen. Daarbij kunnen meerdere categorieën middelen in eenzelfde zending zitten. In figuur 5.2 wordt weergegeven welk deel de acht onderscheiden categorieën uitmaken van alle onderschepte zendingen in de periode 2016 tot en met 2018. Over de gehele periode bezien, heeft een derde deel van de zendingen betrekking op stimulantia (32%) en een kwart van de zendingen bevat glucocorticoïden (26%).<sup>2</sup> Daarop volgen op de derde plaats anabole middelen als belangrijkste inhoud van de zendingen (16%). De overige categorieën middelen komen minder vaak voor.

Figuur 5.2 – Inhoud van de zendingen met dopingmiddelen over 2016 tot en met 2018 naar categorie (n=1.164)



Het aandeel van de categorie diuretica en maskerende middelen, de categorie bètablokkers en de categorie hormoon- en metabole modulatoren neemt over de jaren 2016 tot en met 2018 relatief gezien het sterkst toe (respectievelijk met 13, 8 en 6 procentpunt). Het aandeel van de categorieën stimulantia en anabole middelen neemt in de loop der jaren juist af (respectievelijk met 13 en 10 procentpunt). In 2018 is het aandeel van zendingen met anabole middelen kleiner dan het aandeel van de zendingen met diuretica en maskerende middelen. Het aandeel van de categorie glucocorticoïden blijft door de jaren heen min of meer stabiel. Zie tabel 5.1 voor een overzicht van het aandeel van de verschillende categorieën in de zendingen naar jaar.<sup>3</sup>

In bijlage 5 staat een overzicht van de meest voorkomende specifieke middelen per categorie die door de Douane zijn aangetroffen.

### Omvang van de inhoud

Het bepalen van de omvang van de inhoud van de zendingen blijkt lastig. De aantallen aangetroffen middelen in de zendingen worden door de Douane namelijk in verschillende eenheden geregistreerd. Zo wordt er naar gelang de vorm van het aangetroffen middel (potjes, pillen, poeder en vloeistof) geregistreerd in stuks, grammen, milliliters of andere eenheden. Deze eenheden zijn niet zondermeer bij elkaar op te tellen. Zie tabel 5.2 voor een overzicht van de eenheden om een indicatie te krijgen van de omvang van de middelen in de onderschepte zendingen.

Tabel 5.1 – Inhoud van zendingen met dopingmiddelen over 2016 t/m 2018 naar categorie en jaar (n=1.164)

| Categorie  | 2016 |     | 2017 |     | 2018 |     | Totaal |     |
|--|------|-----|------|-----|------|-----|--------|-----|
|  | n    | %   | n    | %   | n    | %   | n      | %   |
| Stimulantia  | 75   | 40% | 159  | 35% | 139  | 27% | 373    | 32% |
| Glucocorticoiden   | 49   | 26% | 125  | 27% | 124  | 24% | 298    | 26% |
| Anabole middelen   | 38   | 20% | 92   | 20% | 53   | 10% | 183    | 16% |
| Diuretica en maskerende middelen                               | 3    | 2%  | 16   | 4%  | 77   | 15% | 96     | 8%  |
| Hormoon- en metabole modulators                                | 7    | 4%  | 30   | 7%  | 52   | 10% | 89     | 8%  |
| Bètablokkers   | 4    | 2%  | 22   | 5%  | 51   | 10% | 77     | 7%  |
| Peptide hormonen, groei-factoren, verwante stoffen en mimetica | 12   | 6%  | 30   | 7%  | 33   | 6%  | 75     | 6%  |
| Bèta-2 agonisten   | 5    | 3%  | 6    | 1%  | 14   | 3%  | 25     | 2%  |

Tabel 5.2 – Omvang van de inhoud in de zendingen met dopingmiddelen over 2016 tot en met 2018 in aantallen naar eenheid en jaar (n=1.164)

|           |            | 2016   | 2017   | 2018   | Totaal  |
|-----------|------------|--------|--------|--------|---------|
| Zendingen |            | 187    | 457    | 520    | 1.164   |
| Inhoud    | Stuks      | 16.396 | 72.723 | 75.820 | 164.939 |
|           | Gram       | 19.730 | 39.260 | 10.627 | 69.617  |
|           | Milliliter | 900    | 1.790  | 340    | 3.030   |
|           | Anders     | 0      | 3.603  | 1.032  | 4.635   |

## Verschillende middelen en doseringen

Op 5 april 2017 wordt een zending met doping door de Douane onderschept. De Douane registreert vier verschillende anabole middelen: boldenon, drostanolon, nandrolon en testosteron. Van testosteron is bekend dat het om 1.000 milliliter gaat. Voor boldenon geldt dat de Douane één stuk heeft geregistreerd. Om hoeveel gram of milliliter het gaat, blijft onbekend. Voor drostanolon en nandrolon is de eenheid als 'anders' geregistreerd, met een omvang van respectievelijk '630' en '400' zonder aanduiding van een eenheid. Bron: Douane

## Herkomst van de zendingen

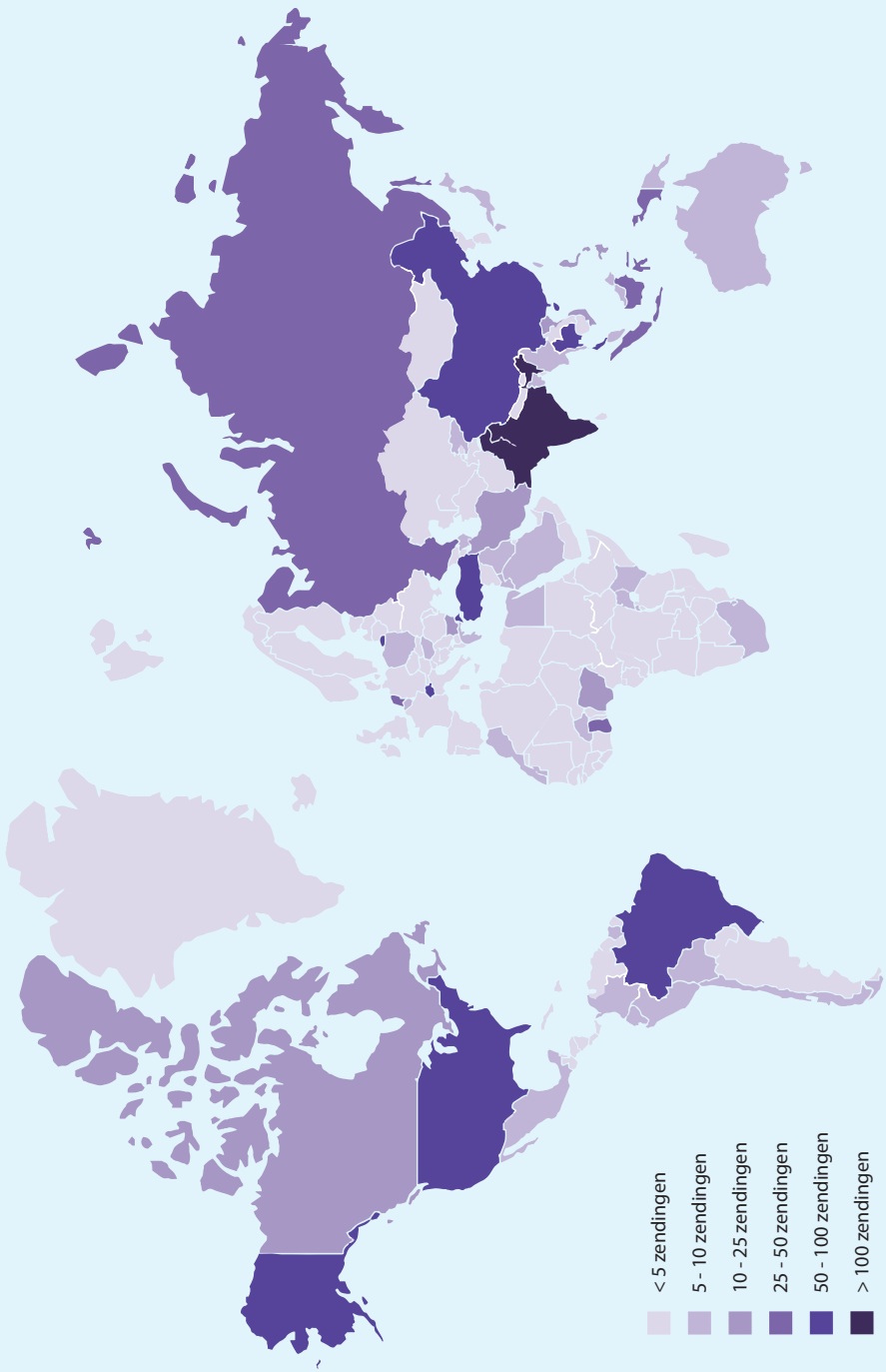
Om zicht te krijgen op de herkomst van de zendingen met dopingmiddelen over de jaren 2016 tot en met 2018 is een analyse gemaakt van de landen van verzending zoals dat op de pakketten is aangegeven en door de Douane is geregistreerd. Dan blijkt dat ongeveer driekwart van de zendingen afkomstig is uit Zuidoost-Azië. Meer dan de helft van de zendingen komt uit India (54%) en daarna volgen Hong Kong (9%), China (4%) en Singapore (4%). Een kwart van de zendingen is afkomstig uit uiteenlopende andere delen van de wereld, zoals de Verenigde Staten (4%), Turkije (3%) en Brazilië (2%). In figuur 5,3 zijn de landen van herkomst op de kaart gezet.

Het blijkt dat India het belangrijkste herkomstland is voor beta-2 agonisten (76%), stimulantia (73%), bètablokkers (69%), diuretica en maskerende middelen (69%) en de glucocorticoiden (56%). Voor zendingen met hormoon- en metabole modulators geldt dat deze eveneens voor een belangrijk deel uit India (47%) afkomstig zijn maar daarnaast ook uit Turkije (10%) en Hongkong (9%). De zendingen met peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica en de zendingen met anabole middelen komen vrijwel nooit uit India (respectievelijk 4% en 6%). Deze middelen komen vaker uit Hongkong (25%), China (24%) en Turkije (13%). Voor de anabole middelen geldt dat deze eveneens vaak uit Hongkong komen (36%) en voor een ander deel uit andere Aziatische landen zoals China (8%) en Singapore (7%) maar ook uit de Verenigde Staten (9%). In bijlage 6 staan alle herkomstlanden per categorie weergegeven.

Een ontwikkeling in de periode van 2016 tot en met 2018 is dat het aandeel zendingen vanuit Singapore en Hongkong afneemt. In 2016 is 7 procent van de zendingen afkomstig uit Singapore, in 2018 is dat aandeel nog 2 procent. Voor Hongkong is een soortgelijke ontwikkeling zichtbaar, hier neemt het aandeel zendingen af van 11 procent in 2016 naar 4 procent in 2018. Omgekeerd blijkt dat



Figuur 5.3 – Herkomst van de zendingen met dopingmiddelen over de periode 2016 tot en met 2018 naar aantallen (n=1.164)



het aandeel zendingen, dat afkomstig is uit India en Turkije, door de jaren heen toeneemt. Het aandeel zendingen met dopingmiddelen dat uit India afkomstig is, neemt toe van 38 procent in 2016 naar 61 procent in 2018. Het aandeel zendingen uit Turkije stijgt van 1 procent in 2017 naar 4 procent in 2018.<sup>4</sup>

### 5.1.2 Andersoortige middelen

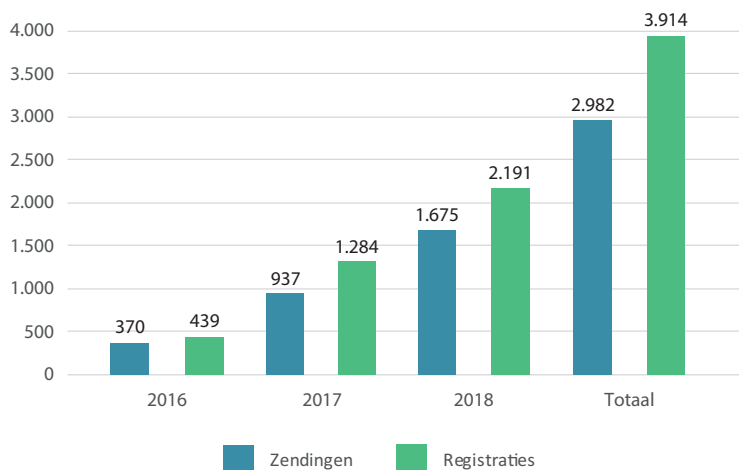
De door de Douane onderschepte zendingen met dopingmiddelen kunnen niet alleen meerdere dopingmiddelen bevatten, maar ook andere geneesmiddelen. Er zijn bepaalde geneesmiddelen die interessant zijn omdat ze aan het gebruik van doping gerelateerd *kunnen* zijn. Dat geldt bijvoorbeeld voor geneesmiddelen die gebruikt worden om eventuele bijwerkingen van doping te bestrijden of het gebruik van doping te maskeren. Een voorbeeld hiervan zijn middelen die gebruikt worden om acne, erectiestoornissen of haaruitval als mogelijke bijwerkingen van het gebruik van anabole middelen te verhelen. Op basis van het databestand van de Douane worden de hiernavolgende categorieën onderscheiden.

1. Erectiemiddelen
2. Haarmiddelen
3. Huidmiddelen
4. Afslankmiddelen
5. Overige middelen
6. Middel niet nader te duiden

### Aantal zendingen

In de periode van 2016 tot en met 2018 zijn er bijna drieduizend zendingen (n=2.982) met andersoortige middelen door de Douane onderschept. Ook deze zendingen kunnen meerdere middelen bevatten, aangeduid als registraties. Figuur 5.4 geeft een overzicht van het aantal zendingen en registraties in relatie tot deze middelen naar jaar. Daaruit komt naar voren dat er sprake is van meer dan een verviervoudiging van het aantal onderschepte zendingen met dergelijke middelen in 2018 ten opzichte van 2016. Ook hiervoor geldt dat het niet duidelijk is of het aantal zendingen daadwerkelijk is toegenomen of dat de Douane succesvoller is geworden in het signaleren en onderscheppen daarvan.

Figuur 5.4 – Zendingen en registraties van onderschepte andersoortige middelen door de Douane in de periode 2016 tot en met 2018



### Inhoud van de zendingen

De meerderheid van het totaal aantal zendingen met middelen die aan doping te relateren zijn in de periode 2016 tot en met 2018 bevat erectiemiddelen (82%). Een tiende van de zendingen bevat haarmiddelen (10%). De overige categorieën, waaronder huidmiddelen en afslankmiddelen, komen minder vaak voor (beide 5%).<sup>5</sup> Alle categorieën andersoortige middelen zijn door de jaren heen toegenomen. Zendingen met haarmiddelen komen in 2018 voor het eerst voor, mogelijk omdat de werkzame stof van deze middelen in de periode daarvoor niet is geregistreerd. Zie tabel 5.3 voor een overzicht.

Tabel 5.3 – Inhoud van de zendingen met andersoortige middelen over 2016 tot en met 2018 naar categorie en jaar (n=2.982)

| Categorie                   | 2016 |     | 2017 |     | 2018  |     | Totaal |     |
|-----------------------------|------|-----|------|-----|-------|-----|--------|-----|
|                             | n    | %   | n    | %   | n     | %   | n      | %   |
| Erectiemiddelen             | 337  | 91% | 858  | 92% | 1.238 | 74% | 2.433  | 82% |
| Haarmiddelen                | -    | -   | -    | -   | 291   | 17% | 291    | 10% |
| Huidmiddelen                | 9    | 2%  | 27   | 3%  | 109   | 7%  | 145    | 5%  |
| Afslankmiddelen             | 21   | 6%  | 42   | 4%  | 80    | 5%  | 143    | 5%  |
| Overige middelen            | 4    | 1%  | 19   | 2%  | 57    | 3%  | 80     | 3%  |
| Middel niet nader te duiden | 2    | 1%  | 4    | 0%  | 9     | 1%  | 15     | 1%  |

## Type middelen

Voor zover er in de registraties van de Douane een nadere specificering van de middelen in de zendingen te herleiden is, gaat het bij de categorie *erectiemiddelen* voornamelijk om middelen met sildenafil (66%) en voor een kleiner deel om middelen met tadalafil (28%).

De zendingen met *haarmiddelen* bevatten voornamelijk het geneesmiddel finasteride (89%) dat kan worden gebruikt om haaruitval te voorkomen.

Bij zendingen uit de categorie *huidmiddelen* gaat het in een belangrijk deel (43%) om geneesmiddelen tegen acne, zoals tretinoïne (29%) en isotretinoïne (14%). Het middel melanotan wordt in een beperkter deel (6%) van de onderschepte zendingen met huidmiddelen aangetroffen.

Zendingen met producten die onder de categorie *afslankmiddelen* worden geschaard, bevatten voornamelijk de afslankmiddelen T<sub>4</sub> (39%), orlistat (17%) en T<sub>3</sub> (9%). In een klein deel betreft het 2,4-dinitrophenol kortweg DNP (4%), een product dat helpt bij snel gewichtsverlies maar vanwege de mogelijke gevolgen als consumptieproduct in Nederland verboden is.

Tot de categorie *overige middelen* behoren onder andere cabergoline (18%), ketamine (12%) en allopurinol (8%).

## Omvang van de inhoud

Ook de absolute omvang van de inhoud van de zendingen van andersoortige middelen is lastig te bepalen. In tabel 5.4 staat weergegeven wat er in de registraties bekend is over het aantal stuks, grammen en milliliters dat in relatie tot de inhoud van de zendingen is aangetroffen. Deze eenheden zijn, zoals ook bij de dopingmiddelen aangegeven, niet zondermeer bij elkaar op te tellen. Zo nam de Douane op 9 februari 2018 een zending uit India in beslag met daarin 4 stuks tadalafil en 60 stuks isotretinoïne.

Tabel 5.4 – Omvang van de inhoud in de zendingen met andersoortige middelen over 2016 tot en met 2018 in aantallen naar eenheid en jaar (n=2.982)

|           |            | 2016   | 2017   | 2018    | Totaal  |
|-----------|------------|--------|--------|---------|---------|
| Zendingen |            | 370    | 937    | 1.675   | 2.982   |
| Inhoud    | Stuks      | 64.910 | 84.743 | 143.355 | 293.008 |
|           | Gram       | 7.186  | 44.328 | 11.463  | 69.977  |
|           | Milliliter | -      | -      | 120     | 120     |
|           | Anders     | 200    | 2      | 963     | 1.165   |

## **Herkomst van de zendingen**

De andersoortige middelen die in de periode 2016 tot en met 2018 door de Douane zijn onderschept, zijn voor het grootste deel afkomstig uit India (65%). Een kleiner deel van de zendingen is afkomstig uit Singapore (17%) en een nog kleiner deel uit Zwitserland (6%). Wat opvalt, is dat ook hier het aandeel zendingen met andersoortige middelen uit India fors toeneemt, van 33 procent in 2016 naar 80 procent in 2018. Voor Singapore en Zwitserland geldt het tegenovergestelde, in 2016 was het aandeel zendingen voor beide landen 28 procent. In 2018 bedraagt het aandeel zendingen uit Singapore nog maar 4 procent en voor Zwitserland 2 procent.

### **5.1.3 Combinatie van middelen**

Met enige regelmaat worden combinaties van middelen uit verschillende categorieën dopingmiddelen en/of andersoortige middelen in eenzelfde zending aangetroffen. In de periode van 2016 tot en met 2018 betreft dat 190 van de 3.956 zendingen die dopingmiddelen of andersoortige middelen bevatten (5%). In driekwart van die zendingen (76%) gaat het om erectiemiddelen in combinatie met dopingmiddelen. In een ander belangrijk deel van de gecombineerde zendingen (43%) worden glucocorticoïden samen met andere middelen aangetroffen en in een kleiner deel is dat het geval bij zendingen met hormoon- en metabole modulators (17%), diuretica en maskerende middelen (15%) en bètablokkers (12%).<sup>6</sup>

Zo heeft de Douane in 2018 een zending onderschept met daarin het dopingmiddel clenbuterol (astmamedicijn dat als anaboolmiddel wordt gebruikt) en het schildklierstimulerend hormoon triiodothyronine (T<sub>3</sub>). Behalve deze middelen bevatte de zending testosteron (AAS) en tamoxifen (SERM). Deze zending heeft India als herkomstland. Een ander voorbeeld uit 2018 betreft een zending met choriogonadotrofine (hCG, een hormoon) en T<sub>3</sub> (een schildklierhormoon) uit Turkije. En in een onderschepte zending in 2017 afkomstig uit Rusland werden testosteron (AAS), meldonium (metabole modulator) en tadalafil (erectiemiddel) aangetroffen.

### **5.1.4 Douane Laboratorium**

Wanneer de Douane een zending aantreft met producten, waarvan de samenstelling onbekend is of er twijfel bestaat over de aangegeven samenstelling, is determinatie door het laboratorium noodzakelijk om vast te stellen welke wet- en regelgeving van toepassing is. De Douane heeft een eigen laboratorium waar monsters van onderschepte producten worden onderzocht. De data van het Douane Laboratorium bieden ten eerste een verdieping van de eerder beschre-

ven data over de onderschepte dopingmiddelen. Ten tweede vormen de data van het Douane Laboratorium een aanvulling op kennis over onderschepte dopingmiddelen waarvan eerder niet duidelijk was wat het betrof. Wat het Douane Laboratorium onder ogen krijgt, vormt een aanvulling en verdieping van de analyse van een deel van de eerder beschreven aangetroffen dopingmiddelen. In deze paragraaf worden de belangrijkste bevindingen van de rapportages van het Douane Laboratorium over de jaren 2016 tot en met 2018 gepresenteerd.

### **Dopingmiddelen en doseringen**

De resultaten van het Douane Laboratorium hebben betrekking op de monsters waarin werkzame stoffen werden aangetoond die op de WADA-dopinglijst staan. In de rapportages beperken de resultaten zich voornamelijk tot stoffen die onder de categorieën S1 tot en met S5 van de lijst vallen. Dat betreft:

1. Anabole middelen
2. Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica
3. Bèta-2 agonisten
4. Hormoon- en metabole modulators
5. Diuretica en maskerende middelen

In tabel 5.5 wordt de verdeling van de dopinggerelateerde monsters naar categorie weergegeven. De tabel is ingedeeld van meest voorkomende tot minst voorkomende categorie. Te zien is dat het aantal monsters met betrekking tot de eerste vijf categorieën van de WADA-dopinglijst het grootste is in 2017<sup>7</sup>

Over alle jaren staan anabole middelen stevast op de eerste plaats. De peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica staan op de tweede plaats gevolgd door de hormoon- en metabole modulators op de derde plaats. De overige twee categorieën stoffen van de WADA-dopinglijst komen nauwelijks voor.

Tabel 5.5 – Door het Douane Laboratorium onderzochte dopinggerelateerde monsters in de jaren 2016 tot en met 2018 naar categorie en jaar over de categorieën S1 tot en met S5 van de WADA-dopinglijst (n=446)

| Categorie                        | 2016       |             | 2017       |             | 2018       |             | Totaal     |             |
|----------------------------------|------------|-------------|------------|-------------|------------|-------------|------------|-------------|
|                                  | n          | %           | n          | %           | n          | %           | n          | %           |
| Anabole middelen                 | 77         | 77%         | 166        | 68%         | 61         | 59%         | 304        | 68%         |
| Peptide hormonen, groeifactoren  | 14         | 14%         | 59         | 24%         | 29         | 28%         | 102        | 23%         |
| Hormoon- en metabole modulators  | 9          | 9%          | 17         | 7%          | 10         | 10%         | 36         | 8%          |
| Diuretica en maskerende middelen | 0          | 0%          | 0          | 0%          | 3          | 3%          | 3          | 1%          |
| Bèta-2 agonisten                 | 0          | 0%          | 1          | 0%          | 0          | 0%          | 1          | 0%          |
| <b>Totaal</b>                    | <b>100</b> | <b>100%</b> | <b>243</b> | <b>100%</b> | <b>103</b> | <b>100%</b> | <b>446</b> | <b>100%</b> |

## Vorm en verpakking

De aard en vorm van de dopingmiddelen, die worden onderschept en ingestuurd naar het Douane Laboratorium, variëren. Enerzijds worden gebruiksklare middelen aangetroffen, zoals capsules en tabletten maar ook vloeibare middelen zoals injectievloeistoffen. Anderzijds worden er grondstoffen voor dopingmiddelen aangetroffen, variërend van poeders tot (in mindere mate) pasta of vloeistof. De meest recente ontwikkeling, die het Douane Laboratorium constateert, is dat er in 2018 meer dopingmiddelen in gebruiksklare producten (zoals capsules en tabletten) worden aangetroffen en minder vaak in de vorm van zuivere stoffen.

De aard en vorm van de middelen zijn gerelateerd aan het type middel. Omdat de invoer van werkzame stoffen voor geneesmiddelen gebonden is aan regels en vergunningen worden deze veelal verborgen in andersoortige, verhullende verpakkingen. Zo worden poeders met werkzame stoffen voor dopingmiddelen bijvoorbeeld aangetroffen in verpakkingen met waspoeder, bakpoeder, meel, gips, visvoer, kokospoeder en instant soep. De Douane ontdekt vloeibare preparaten in verpakkingen met omschrijvingen als drinkyoghurt, vruchtensappen en oliesubstanties.

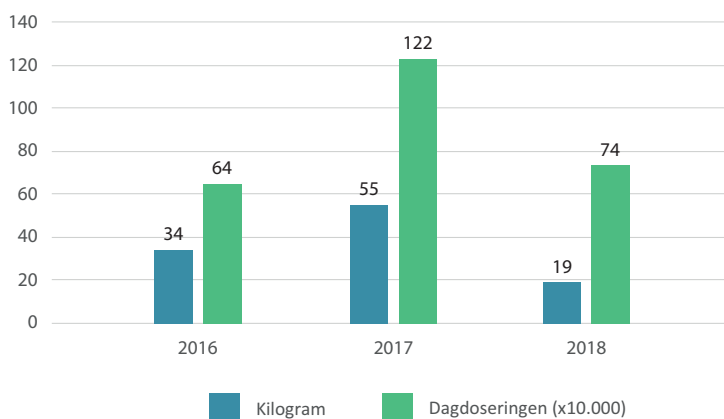
Hierna wordt een toelichting gegeven op de aangetroffen middelen uit de drie meest voorkomende categorieën van de WADA-dopinglijst zoals gerapporteerd door het Douane Laboratorium.

### Anabole middelen

De anabole middelen vormen tot nu toe elk jaar het grootste aandeel van de dopinggerelateerde monsters die door het Douane Laboratorium zijn onderzocht. De anabole middelen die het Douane Laboratorium onder ogen krijgt, betreffen voornamelijk anabole steroïden in de vorm van zuivere grondstof in poeders of vloeistoffen. Ook worden oplossingen van anabole steroïden in olie aangetroffen. In 2018 worden anabole middelen vooral aangetroffen in hoeveelheden zuivere stof maar ook in tabletvorm of als oplossing in olie.

Zoals eerder aangegeven, fluctueert het aantal monsters over de jaren met een piek in 2017. Het Douane Laboratorium heeft aanvullend de totale omvang van het gewicht van de onderschepte zendingen gecalculeerd. Ook dan is er in absolute aantallen een piek in 2017 met een totaal aan 55 kg anabole middelen. Op basis van het gewicht van de inhoud van de zendingen heeft het Douane Laboratorium berekend hoeveel dagdoseringen ofwel gebruikerseenheden van de onderschepte (grondstoffen voor) anabole middelen er in theorie geproduceerd kunnen worden.<sup>8</sup> Het blijkt jaarlijks om honderdduizenden dagdoseringen te gaan met meer dan een miljoen in 2017. Zie figuur 5.5.

*Figuur 5.5 – Omvang van de onderschepte en onderzochte anabole middelen in de periode 2016 tot en met 2018 in kilogram en dagdoseringen*





Een doorberekening van de cijfers wijst op een aantal ontwikkelingen. Zo blijkt dat het gemiddelde gewicht per zending door de jaren heen langzaam afneemt van 0,44 kilogram per zending in 2016 naar 0,31 kilogram per zending in 2018. De zendingen worden kennelijk steeds lichter. Het gemiddeld aantal dagdoseringen per kilogram onderschepte anabole middelen neemt echter toe. In 2018 is er een verdubbeling van het gemiddeld aantal dagdoseringen per kilogram ten opzichte van 2016. Zie tabel 5.6 voor een overzicht.

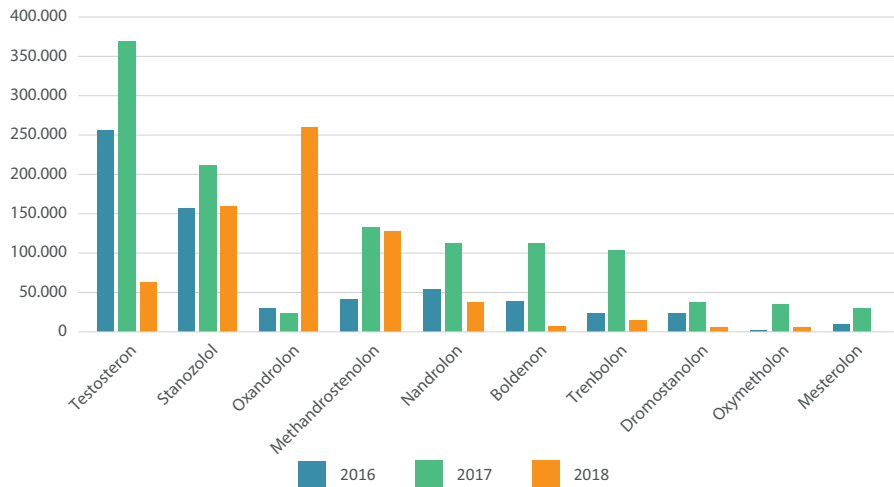
*Tabel 5.6 – Gemiddeld gewicht van de onderschepte zendingen en het gemiddeld aantal dagdoseringen per kilogram over de jaren 2016 tot en met 2018*

| Anabole middelen                      | 2016    | 2017      | 2018    |
|---------------------------------------|---------|-----------|---------|
| Aantal monsters                       | 77      | 166       | 61      |
| Totale gewicht zendingen in kg        | 34 kg   | 55 kg     | 19 kg   |
| Totaal aantal dagdoseringen           | 638.717 | 1.222.980 | 738.840 |
| Gemiddeld gewicht per zending         | 0,44 kg | 0,33 kg   | 0,31 kg |
| Gemiddeld aantal dagdoseringen per kg | 18.959  | 22.340    | 38.805  |

Tegenover de afname van het aantal onderschepte kilo's aan (grondstoffen) anabole middelen staat een forse toename van het gemiddeld aantal dagdoseringen. Dat wil feitelijk zeggen dat er met eenzelfde hoeveelheid (grondstoffen) anabole middelen meer 'handelswaar' kan worden geproduceerd. Een verklaring voor deze ontwikkeling kan worden gevonden in de typen anabole middelen die het Douane Laboratorium in de periode 2016 tot en met 2018 onder ogen kreeg.

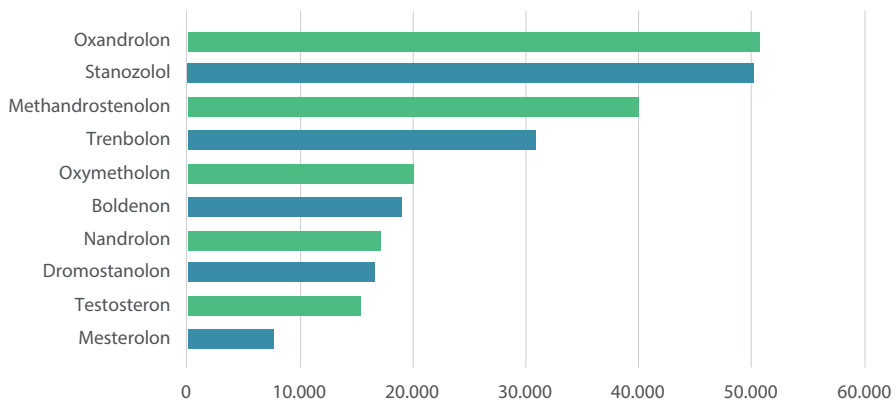
De variatie in anabole middelen die worden aangetroffen, is allereerst groot.<sup>9</sup> Daarnaast is er in de loop der jaren een verschuiving in het type anabole middelen zichtbaar. Van testosteron worden de meeste dagdoseringen aangetroffen in 2016 en 2017. In 2018 wordt testosteron voor wat betreft het aantal dagdoseringen ingehaald door een drietal andere anabole middelen: oxandrolon, stanozolol en methandrostebolon. Zie figuur 5.6 voor een visuele weergave.

Figuur 5.6 – De tien meest voorkomende anabole middelen voor wat betreft dagdoseringen die het Douane Laboratorium onder ogen krijgt in de jaren 2016 tot en met 2018



Figuur 5.7 geeft weer hoeveel dagdoseringen er in theorie van een kilogram anabool middel zijn te vervaardigen. Dan blijkt dat van veel van de anabole middelen er een (veel) kleinere hoeveelheid nodig is om tot eenzelfde aantal dagdoseringen te komen dan van het veelvoorkomende middel testosteron. Zo levert een kilogram oxandrolon ruim drie keer zo veel dagdoseringen op dan een kilogram testosteron.

Figuur 5.7 – Type anabole middelen die het Douane Laboratorium onder ogen krijgt in de jaren 2016 tot en met 2018 naar het aantal dagdoseringen dat met een kilogram grondstof vervaardigd kan worden



### **Peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica**

Bij deze categorie stoffen treft het Douane Laboratorium vooral septumflesjes aan met een variëteit aan stoffen, zoals pralmoreline, HGH 176-191, ipamorelin, somatropine en ibutamoren. Voor het eerst wordt een aantal flesjes van het peptidehormoon triptoreline aangetroffen. Op de flesjes staat vaak geen informatie over de samenstelling vermeld. Deze stoffen worden na het oplossen van de vaste stof geïnjecteerd. Het Douane Laboratorium toont aan dat de septumflesjes niet altijd werkzame stoffen bevatten. Zo blijkt in 2017 meer dan een kwart van de onderzochte monsters van zendingen met septumflesjes geen werkzame stoffen te bevatten, dat zijn placebo-producten.

### **Hormoon- en metabole modulatoren**

Hormoonmodulatoren vormen het grootste aandeel in deze categorie en dan in het bijzonder geneesmiddelen die worden gebruikt voor de behandeling van borstkanker en om borstvorming als de bijwerking van anabole steroïden te onderdrukken. Het Douane Laboratorium constateert stoffen als anastrozol, letrozol, tamoxifen en clomifeen. Het gaat om oplossingen en poeders. Met name van clomifeen, letrozol en tamoxifen zijn de aangetroffen relatief kleine hoeveelheden poeders goed voor duizenden gebruikerseenheden. In 2017 wordt er bijvoorbeeld twee kilogram van de stof tamoxifen aangetroffen waarmee zeker 100.000 dagdoseringen gemaakt kunnen worden.

### **Overige en nieuwe middelen**

Voor de stimulantia vermelden de rapportages van het Douane Laboratorium geen complete overzichten en alleen bijzonderheden. Bij stimulantia gaat het in alle jaren voor een deel om de import van het verboden afslankmiddel sibutramine. Voorts valt in de rapportage van 2017 op dat er meer dan 150.000 gebruikerseenheden van de stof adrenaline zijn onderschept. Deze stof staat op de WADA-dopinglijst. Het gaat dan weliswaar maar om een enkele zending van 0,05 kilogram poeder maar de handelspotentie daarvan is groot. Andere geconstateerde stoffen die voorkomen op de dopinglijst en tot de stimulantia gerekend worden, zijn methylhexanamine en aanverwante stoffen (2,4 en 2,5 methylhexanamine). De kleine hoeveelheden in gewicht die daarvan worden aangetroffen, zijn goed voor enkele tienduizenden doseringseenheden.

Het Douane Laboratorium maakt in de jaarlijkse memo's melding van 'nieuwe' middelen die als doping kunnen worden gebruikt maar niet onder de Geneesmiddelenwet vallen en/of niet op de (dan geldende) WADA-dopinglijst voorkomen. Elk jaar komt de Douane nieuwe stoffen tegen. Dat geldt zeker

voor de stimulantia en aanverwante stoffen. Zo worden er in 2016 onder andere aan methylhexanamine (DMAA) gerelateerde stoffen aangetroffen (octodrine en 1,3-dimethylbutylamine) die niet beschouwd worden als werkzame stof voor geneesmiddelen. In 2017 wordt 22 kilogram poeder van de werkzame stof octodrine geconstateerd waarmee bijna 150.000 gebruikershoeveelheden kunnen worden geproduceerd.

Ook worden er onder andere noötrope stoffen ('smart drugs') aangetroffen die niet op de dopinglijst staan. Deze stoffen beïnvloeden de cognitieve functies. Sinds 2017 neemt niet alleen de omvang toe maar breidt ook het arsenaal aan noötropica zich gestaag uit, zo constateert het Douane Laboratorium. Specifieke stoffen die worden aangetroffen zijn NSI-189 en fladrafinil. En in 2018 wordt negen kilogram noopept aangetroffen waarmee ruim 250.000 gebruikerseenheden kunnen worden gefabriceerd.

Daarnaast worden andarine, YK11, RAD140 en estradiol als nieuwe stoffen vermeld. Verder constateert het Douane Laboratorium in 2017 een zorgelijke opkomst van 2,4-dinitrofenol (DNP), een zeer gevaarlijk afslankmiddel. In 2018 wordt DNP weer minder aangetroffen.

### **Estradiol**

Dit middel spant de kroon voor wat betreft het aantal dagdoseringen dat er gemaakt kan worden met een kilogram: twee miljoen. In 2018 wordt een zending van 0,02 kilogram onderschept, goed voor 40.000 gebruikseenheden. Estradiol is een (lichaams-eigen) vrouwelijk geslachtshormoon dat illegaal wordt gebruikt als groeibevorderaar bij dieren maar ook wordt toegepast bij hormoonbehandelingen voor mensen.

Bron: Douane Laboratorium

## **5.2 Doping op de online markt**

Dopingmiddelen die Nederland worden ingevoerd, worden voor een deel via internet besteld. Op het internet floreert een illegale markt waar allerlei dopingstoffen en -middelen worden aangeboden. De online handel in doping en andere contrabande beperkt zich niet tot de verborgen wereld van het *dark web*. Deze worden ook op vrij toegankelijke verkoopsites op het *clear web* aangeboden. Hier speelt mogelijk mee dat bedrijven in toenemende mate aan particulieren de mogelijkheid bieden om gebruik te maken van Virtual Private Networks (VPN's). Daarmee is online anonimiteit, vanwege een versleutelde verbinding met het internet en de mogelijkheid om de daadwerkelijke fysieke locatie af te schermen,

voor iedereen binnen handbereik. Bovendien is er met de komst van cryptovaluta een mogelijkheid ontstaan om de betaling (relatief) anoniem af te wikkelen. In deze paragraaf wordt beschreven hoe de illegale online dopingmarkt eruitziet. Allereerst wordt het aanbod van doping op het *clear web* geschetst en daarna het aanbod op het *dark web*.

### 5.2.1 Aanbod op het *clear web*

Dopingmiddelen zijn in tegenstelling tot drugs gemakkelijk verkrijgbaar op het vrij toegankelijke internet, het *clear web*. Een verkenning van vijftien ‘populaire’ websites die in elk geval anabole steroïden aanbieden, biedt inzicht in het aanbod.<sup>10</sup> Op de websites worden dopingmiddelen niet verhuuld aangeboden. Zo vermeldt een van de websites: ‘Wilt u anabolen kopen, anabolen afhaken, hgh kopen, hcg kopen, melanotan 2 kopen zonder doktersrecept? Of op zoek naar anabolen info, u bent hier aan het juiste adres!’

### De omvang en inhoud van het assortiment

Het beschikbare aanbod op de vijftien websites is groot. In totaal worden op alle websites tezamen ruim duizend (1.274) producten aangeboden. Gemiddeld gaat het om 85 producten per website.

#### Profiel van de producten

Op verschillende websites krijgen deze producten een profiel toegekend om het voor de gebruiker toegankelijker en begrijpelijker te maken. Het profiel is gebaseerd op een tiental aspecten. Allereerst wordt de werkzame periode van een stof in een lichaam omschreven, zodat een gebruiker weet wanneer deze periode is verstreken en wanneer een nieuwe dosis ingenomen moet worden. Ten tweede wordt een product gekenmerkt door de wijze van toediening. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen pillen, injecteerbare oplossingen en drinkbare vloeistoffen. Ten derde wordt de doorgaans gebruikte dosis benoemd, evenals de kans dat door het gebruik acne op kan treden. Het vijfde aspect betreft waterretentie, waarbij de mate waarin een individu vocht zal vasthouden door het gebruik wordt omschreven. De overige aspecten zijn: de mate waarin het product zorgt voor een hogere bloeddruk, de mate waarin het product de lever beschadigt, de mate waarin het product aromatiseert, de mate waarin het product converteert naar dihydrotestosteron (DHT) waardoor bijvoorbeeld verlies van hoofdhaar op kan treden en de mate waarin het product de eigen hormoonproductie stilt. Bron: Online analyse

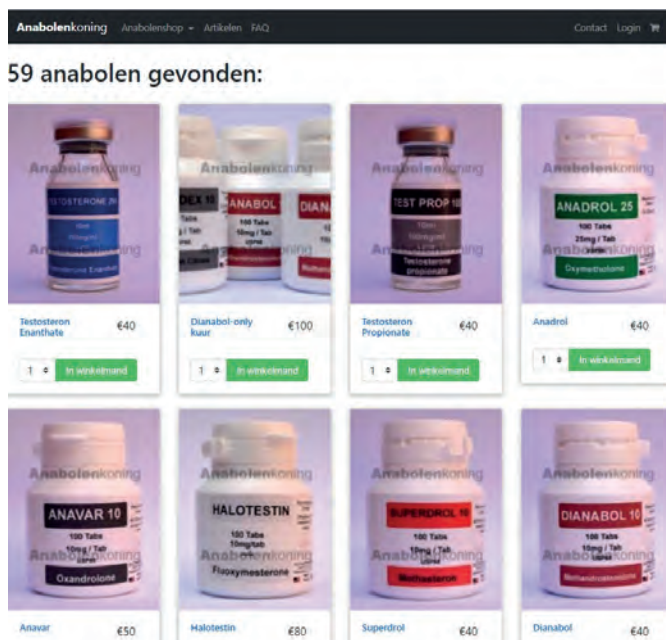
De aangeboden producten worden geschaard onder vier hoofdcategorieën: anabolen steroïden, groeihormonen, bijwerking bestrijders en overige. Tot deze hoofdcategorieën behoren weer enkele subcategorieën. In tabel 5.7 is uiteengezet hoe vaak de hoofd- en bijbehorende subcategorieën voorkomen op de vijftien websites.

Tabel 5.7 – De aangeboden hoofd- en subcategorieën op het internet

| Hoofdcategorie        | Subcategorie    | Frequentie |
|-----------------------|-----------------|------------|
| Anabolen steroïden    | Vetverbranders  | 8          |
|                       | Supers          | 3          |
|                       | Cutters         | 1          |
| Groeihormonen         | Peptide         | 5          |
|                       | HGH             | 4          |
|                       | STH             | 3          |
|                       | Onbekend        | 1          |
| Bijwerking bestrijder | Erectiemiddelen | 9          |
|                       | Medicijnen      | 5          |
|                       | Nakuur          | 4          |
|                       | HCG             | 1          |
|                       | Onbekend        | 1          |
| Overig                | Melanotan       | 2          |
|                       | Melanotan 2     | 1          |
|                       | Toebehoren      | 1          |
|                       | Onbekend        | 2          |

Middelen uit de subcategorie ‘erectiemiddelen’ worden het vaakst aangeboden op de vijftien bekeken websites, gevolgd door de subcategorie ‘vetverbranders’. Naast de afzonderlijke producten worden op 9 van de 15 websites 133 volledige anabolenkuren aangeboden. Deze kuren worden aangeboden aan beginners, gevorderden en – in twee gevallen – aan professionals. De ruim duizend producten die worden aangeboden, kennen 51 verschillende merken. Het merk Pfizer wordt op vijf van de vijftien websites aangeboden. De meest voorkomende anabolen steroïden zijn van merken als Malay Tiger en Mutant Gear.<sup>11</sup> In bijlage 7 staat een overzicht van de diverse merken die worden aangeboden.

Afbeelding 5.1 – Voorbeeld van het aanbod op het clear web



## De prijzen van producten

Op drie websites zijn de prijzen van de producten in kaart gebracht. Doseringen van middelen verschillen naar gelang de werking die ervan uit moet gaan. Zo bedraagt de inhoud van het overgrote deel van de aangeboden producten (80%) 500 tot 5.000 milligram waarbij de prijzen uiteenlopen van € 15 tot € 120. Om een vergelijking tussen de prijzen van de producten mogelijk te maken, zijn de bedragen van de 235 producten omgerekend naar de prijs per gram. Dan bedraagt de minimale prijs € 8 en de maximale prijs € 130, met een gemiddelde prijs van € 38 per gram. De dosering van de overige aangeboden producten, waarbij een inhoud is aangegeven, ligt onder de 500 milligram, variërend van 1,135 tot 400 milligram per middel. Ook de bijbehorende prijzen lopen uiteen. Zo staat het product IGF-1 LR 3 met een inhoud van 1 milligram te koop voor € 150, waardoor 1 gram € 150.000 zou kosten. De overige prijzen lopen omgerekend naar gram uiteen van € 25 tot en met € 35.242.

## Overige dopingmiddelen

De websites die zijn verkend, zijn in de basis gericht op de verkoop van anabolen en aanverwante middelen. Er zijn echter nog tal van andere dopingproducten online verkrijgbaar. Zo blijkt het bioactieve eiwit erythropoëetine (EPO), dat

populair is in onder andere de wielrensport, op diverse sites te worden aangeboden. Ook het hormoon insuline is gemakkelijk verkrijgbaar. Zo worden er op enig moment 79 aanbiedingen van het product op Markplaats gedaan. Tenslotte is gericht gezocht naar sibutramine. Ook dit middel blijkt op diverse websites op het *clear web* verkrijgbaar.

### **5.2.2 Aanbod op het *dark web***

Naast het *clear web* is het *dark web* een online platform waar illegale handel in dopingmiddelen plaatsvindt. Het *dark web* is alleen toegankelijk met behulp van encryptiesoftware. Met gebruikmaking van een TOR-browser is ook hier een verkenning van het aanbod gemaakt.

### **De omvang en inhoud van het assortiment**

De drie meest populaire marktplaatsen hebben op enig moment tezamen ruim drieduizend (3.162) advertenties van dopingmiddelen. Hoewel het aantal doping-advertenties per marktplaats fors lijkt, gaat het om een relatief laag aandeel van het totaal aan advertenties. Dit komt omdat de handel op *dark web* marktplaatsen zich voornamelijk richt op soft- en harddrugs. Op de drie marktplaatsen varieert het aandeel advertenties dat doping betreft van 0,7 procent tot 4,3 procent.

Op de drie marktplaatsen zijn in totaal 120 dopingmiddelen in kaart gebracht. Deze worden aangeboden door 27 verschillende aanbieders. Voor deze dopingmiddelen geldt dat er 36 verschillende soorten werkzame stoffen van elkaar onderscheiden kunnen worden waarvan er 31 op de WADA-dopinglijst staan. Veruit de populairste werkzame stof is testosteron enanthaat. Middelen die daarna vaak worden aangeboden, zijn tamoxifen, efedrine, DNP en clenbuterol. De aangeboden producten die niet op de WADA-dopinglijst staan, zijn de erectiemiddelen sildenafil en tadalafil en de middelen thiamazol en fenylethylamine, die worden gebruikt om de bijwerkingen van dopinggebruik te bestrijden.

### **Prijzen van producten**

Ook voor de producten die op het *dark web* worden aangeboden, geldt dat de doseringen verschillen. Over het algemeen gaat het ook dan om eenheden in milligrammen per product. Om een indicatie te krijgen van de prijzen van de middelen is voor de 36 producten berekend wat de prijs per gram zou zijn. In tabel 5.8 worden de vijf duurste producten uiteengezet.



Afbeelding 5.2 – Voorbeeld van het aanbod op het dark web



Tabel 5.8 – Prijs per gram (gemiddeld) werkzame stof (n=17)

| Werkzame stof         | prijs per gram (gemiddeld) |
|-----------------------|----------------------------|
| Triiodothyronine (T3) | € 22.676                   |
| Clenbuterol           | € 20.970                   |
| Somatropine           | € 11.672                   |
| Thyroxine (T4)        | € 6.089                    |
| Melanotan             | € 2.000                    |

Triiodothyronine (T3) is met een gemiddelde prijs van circa € 22.000 per gram (evenals op het *clear web*) de duurste werkzame stof, gevolgd door het afslankmiddel clenbuterol (circa € 21.000 per gram) en het groeimiddel somatropine (circa € 11.000 per gram). De overige 31 producten zijn per gram veel goedkoper. Zo kosten de eerstvolgende producten, genaamd anastrozol en oxymetholon, respectievelijk € 947 en € 130 per gram terwijl de andere 29 producten goedkoper zijn dan € 100 per gram. DNP (circa € 6 per gram), nandrolon (circa € 7 per gram) en spironolacton (circa € 7 per gram) zijn (gemiddeld) het goedkoopst.

### 5.3 Resumé

De Douane vormt een eerste controleportaal van goederen die via de EU-buitengrens Nederland binnenkomen. In de periode 2016 tot en met 2018 heeft de Douane in totaal ruim achtduizend zendingen met geneesmiddelen

onderschept waarvan ruim duizend zendingen dopingmiddelen – zoals opgenomen in de WADA-dopinglijst 2019 – bevatten. Het gaat om middelen die als doping zijn aangeduid maar waarvan niet bekend is of deze voor dopingdoeleinden c.q. prestatiebevordering op de markt worden gebracht. Soms zijn er specifieke toedieningsvormen nodig om als doping te worden gebruikt, in andere gevallen wordt het voor medische doeleinden gebruikt. Omdat er geen informatie is over de verschijningsvorm kan daar geen onderscheid naar worden gemaakt.

De data laten zien dat er sprake is van bijna een verdrievoudiging van onderschepte dopingmiddelen in 2018 ten opzichte van 2016. Dit kan te maken hebben met een toename van de handel maar ook met een succesvoller optreden door de Douane. Stimulantia en glucocorticoïden vormen elk jaar het sterkste aandeel in de zendingen. Anabole middelen komen in 2016 en 2017 op de derde plaats maar worden in 2018 ingehaald door diuretica en maskerende middelen. Ook hormoon- en metabole modulators en bètablokkers worden in de loop der jaren vaker aangetroffen.

Driekwart van de zendingen met dopingmiddelen is afkomstig uit Zuidoost-Azië en dan voornamelijk uit India. Het aandeel zendingen uit India, maar ook uit Turkije, neemt in loop der jaren toe. Het land van herkomst verschilt per type categorie middelen.

In de periode 2016 tot en met 2018 onderschepte de Douane bijna drieduizend zendingen met andersoortige middelen die gebruikt kunnen worden om bijwerkingen van doping te bestrijden of het gebruik van doping te maskeren. Over de jaren is er sprake van meer dan een verviervoudiging van het aantal onderschepte zendingen. De zendingen bevatten hoofdzakelijk erectiemiddelen en voor een kleiner deel haarmiddelen, huidmiddelen en afslankmiddelen. Ook voor deze middelen geldt dat India het belangrijkste herkomstland is en dat het aandeel zendingen met andersoortige middelen uit India in de loop der jaren alleen maar toeneemt. Zendingen kunnen ook combinaties van dopingmiddelen en andersoortige middelen bevatten. In de periode 2016 tot en met 2018 is deze combinatie 190 keer aangetroffen. Dopingstoffen worden verhuuld in verpakkingen van consumentenproducten aangetroffen.

Over de periode 2016 tot en met 2018 detecteert het Douane Laboratorium bij nader onderzoek voornamelijk anabole middelen. Deze worden aangetroffen in de vorm van zuivere grondstof in poeders of vloeistof maar ook kant-en-klaar in tabletvorm en als oplossing in olie. Jaarlijks hebben de monsters van anabole middelen die het Douane Laboratorium onder ogen krijgt betrekking op honderdduizenden dagdoseringen. Terwijl het gemiddelde gewicht per zending met anabole middelen over de jaren afneemt, neemt het aantal dagdoseringen

per zending toe, mogelijk door een verschuiving in het type anabole middelen. In 2018 wordt het tot dan toe meest voorkomende anabole middel testosteron ingehaald door anabole middelen die met eenzelfde hoeveelheid grondstof meer dagdoseringen opleveren. Naast anabole middelen detecteert het Douane Laboratorium in een veel kleiner deel stoffen uit de categorie peptide hormonen en groeifactoren en hormoon- en metabole modulators.

Behalve de vangsten van de Douane geeft ook het aanbod van dopingmiddelen op het internet een beeld van wat er aan dopingmiddelen wordt verhandeld. Zowel op het *clear web* als op het *dark web* bestaat een levendige handel in doping. Het assortiment dat wordt aangeboden, is op beide platformen groot. Zo worden op het *clear web* gemiddeld 85 verschillende dopingproducten per website aangeboden van een groot aantal verschillende merken. Het duurste product (Triiodothyronine (T<sub>3</sub>)) uit de search op het *dark web* komt ook als duurste product uit de *clear web* analyse naar voren. Een belangrijk verschil is dat het aanbod op de websites op het *clear web* alleen bestaat uit dopingproducten terwijl de aanbieders van dopingproducten op het *dark web* (in hoofdzaak) ook andersoortige producten aanbieden, zoals drugs.

## Eindnoten

1. De WADA-dopinglijst 2019 bevat nagenoeg geen wijzigingen ten opzichte van eerdere jaren.
2. Zoals eerder aangegeven, zijn voor prestatiebevordering specifieke toedieningsvormen noodzakelijk. Volgens het Douane Laboratorium geldt dat in het bijzonder voor stoffen uit de categorie glucocorticoiden en wordt het door het Douanelaboratorium onwaarschijnlijk geacht dat glucocorticoiden (gegeven de analyseperiode) een groot aandeel vormen in de illegale dopinghandel.
3. Een zending kan meerdere soorten middelen bevatten waardoor het totaal tot meer dan honderd procent optelt.
4. Hier zijn alleen de veranderingen besproken die significant zijn bij  $p < 0.05$ .
5. Een zending kan meerdere soorten middelen bevatten waardoor het totaal tot meer dan honderd procent optelt.
6. Ook hier geldt dat het totaal tot meer dan honderd procent optelt vanwege overlap in zendingen.
7. Een mogelijke oorzaak van de afname na 2017 is volgens de Douane dat de periode daarna in het teken stond van de overgang naar de nieuwe fysieke locatie van PostNL, IMEC, met het daarbij tussentijds gebruiken van tijdelijke huisvesting.
8. Zoals aangegeven of berekend op basis van de gemiddelde 'performance enhancing' dagdosering zoals vermeld in William Llewellyn's *Anabolics* (9th edition, 2009).
9. Het gaat om: testosteron, stanozolol, oxandrolon, methandrostenolon, nandrolon, boldenon, trenbolon, dromostanolon, oxymetholon, estradiol, mesterolone, metenolon, clenbuterol, ostarine, dehydrochloromethyltestosteron, exemestaan, andarine, ligandrol, RAD140, methasteron, fluoxymesteron en YK11.
10. Voor de methode van selectie en onderzoek aan deze websites zie hoofdstuk 1.

- ii. Op de websites staat vermeld dat Malay Tiger een farmaceutisch bedrijf is dat actief is sinds 1984. De productie vindt plaats in Maleisië. Mutant Gear betreft een merk dat in 2010 voor het eerst op de markt is gebracht door Dutch Pharmaceuticals.

# 6 Aard en modus operandi van dopingproductie en -handel

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de aard en modus operandi van de productie van en handel in doping in Nederland zijn. Er wordt aandacht besteed aan de ontwikkelingen in de illegale handel, waar de handelswaar zijn oorsprong heeft en in hoeverre er in Nederland dopingmiddelen worden geproduceerd. Ook wordt geschetst via welke kanalen de verkoop verloopt en hoe de betaling en overdracht plaatsvinden. Tenslotte wordt er aandacht besteed aan de internationale reikwijdte van de afzetmarkt van de Nederlandse dopinghandel. Het hoofdstuk eindigt met een resumé. In een apart hoofdstuk hierna, hoofdstuk 7, wordt nader ingegaan op de betrokkenen bij de dopinghandel.

## 6.1 Inkoop en productie

Gebruikers van dopingmiddelen wisselen tussen producten afkomstig van farmaceutische bedrijven en van illegale laboratoria (Van de Ven, 2016). Dat blijkt ook uit de interviews die met gebruikers zijn gehouden. In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de herkomst van de middelen uit de farmaceutische industrie die in de illegale handel in omloop worden gebracht. Daarna wordt aandacht besteed aan de illegale laboratoria ofwel underground labs waar dopingmiddelen worden geproduceerd, kortweg aangeduid als UGL's.

### 6.1.1 Farmaceutische industrie

Dopingmiddelen en aanverwante geneesmiddelen die illegaal in Nederland worden verhandeld, zijn voor een deel kant-en-klare middelen ofwel volfabrikaten die verkregen worden van de reguliere farmaceutische markt. Een voormalig dopinghandelaar vertelt in een interview tot het jaar 2000 reguliere geneesmiddelen en dopingmiddelen relatief gemakkelijk zonder recept bij buitenlandse apotheken en vervolgens bij een groothandel te hebben verkregen.

## Grootschalige import van originele geneesmiddelen uit het buitenland

Een voormalig dopinghandelaar verklaart in de jaren '90 maandelijks 'koffers vol dopingmiddelen' bij apotheken in verschillende landen in Europa te hebben gehaald. Naarmate zijn afzetmarkt groter werd, heeft hij contact gelegd met de groothandel achter de middelen. 'Dat ging heel simpel. Ik heb gezegd dat ik een arts was en verbonden aan het Nederlands Olympisch comité.' Hij begrijpt zelf ook niet hoe het zo gemakkelijk heeft kunnen gaan, maar zijn aanvraag werd goedgekeurd en zijn bestellingen werden vanaf dat moment jaren achtereen per vrachtwagen vanuit Spanje geleverd. De betaling aan de groothandel verliep per banktransfer vanaf een rekening die de handelaar met een vals paspoort had geopend. Bron: Interview

Verschillende gebruikers verklaren in interviews eveneens in het verleden hun middelen bij buitenlandse apotheken te hebben gehaald. 'Voor de apotheken betekende dat simpelweg extra inkomsten', zegt een gebruiker. Een strengere regulering in de medische en farmaceutische sector eind jaren '90 van de vorige eeuw heeft invloed gehad op de verkrijgbaarheid van reguliere middelen zonder recept (Van de Ven, 2016). Er zijn echter nog steeds farmaceutische bedrijven in het buitenland waar geneesmiddelen kunnen worden besteld, zo blijkt uit verschillende bronnen. In bepaalde landen is de wetgeving rondom medicijnen en gezondheid minder streng dan in Nederland, waardoor de productie van doping in die landen legaal is (Koenraadt, 2018; Van de Ven, 2016). In die landen worden dopingmiddelen door een legitiem farmaceutisch bedrijf geproduceerd op een manier die niet aansluit bij de standaard vereisten van westerse landen, maar wel legaal is in eigen land (Van de Ven, 2016). Er kan gesproken worden van illegale handel op het moment dat de geproduceerde middelen gedistribueerd worden naar landen waar die middelen niet legaal zijn. Volgens Koenraadt (2018) kenmerkt de illegale medicijnenhandel zich door kleine, erkende en legale bedrijven die via online adverteerders handelaren en verkopers over de hele wereld aantrekken. Ondanks de legale status van farmaceutische bedrijven in het buitenland, lijkt het dat sommige tot doel hebben te leveren aan de zwarte markt (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016). Respondenten benoemen in interviews in dat verband expliciet Oost-Europa. Een respondent die connecties heeft met een illegale handelaar noemt Balkan Pharmaceuticals in Moldavië en Alpha Pharma in India als voorbeeld. Deze farmaceutische bedrijven zijn conform de geldende regels in het vestigingsland legaal maar profiteren van de grote afzetmarkt in het illegale circuit.

## Farmaceutische industrie

In de hoedanigheid van *mystery guest* is per e-mail contact gezocht met (de beheerder(s) van) drie websites waarop dopingmiddelen worden aangeboden. Het doel hiervan was om achtergrondinformatie te bemachtigen omtrent de herkomst, de levering en het aanbod van enkele producten. In reactie op deze mail gaf een contactpersoon van een van de websites aan dat een deel van zijn aanbod afkomstig is van farmaceutische fabrieken uit Moldavië, namelijk de merken Balkan Pharmaceuticals en SP Laboratories. SP Laboratories is het underground merk van Balkan Pharmaceuticals dat in dezelfde fabriek wordt gemaakt. Bron: Online analyse

De reguliere geneesmiddelen die in de casestudies voorkomen, blijken vaak afkomstig van buitenlandse farmaceutische bedrijven zoals hiervoor geschetst. Een getuige die werkzaam is in een postkantoor meldt in een van de casestudies waarin gehandeld wordt in kant-en-klare middelen dat er voor de hoofdverdachte in de zaak regelmatig pakketten van 10 tot 20 kilo uit Bulgarije op diens postbusnummer binnenkwamen.

*Afbeelding 6.1 – Aangetroffen voorraad kant-en-klare dopingmiddelen (AAS) van het merk SP Laboratories bij een verdachte in een loods. Bron: Casestudie*



Een respondent biedt in een interview een inkijkje in de dopinghandel door een kennis. Deze handelaar verkoopt uitsluitend kant-en-klare producten die hij op grote schaal inkoop. Hij beschikt over een continue grote voorraad aan dopingmiddelen en andersoortige geneesmiddelen ter waarde van een miljoen euro. De middelen verkrijgt hij van een farmaceut in Oost-Europa waar hij het zelf met enige regelmaat met een voertuig ophaalt. In een andere casestudie wordt duidelijk dat de hoofdverdachte de anabole middelen van een Engels merk volgens een getuige aankoopt in Engeland: 'Hij moest daar af en toe heen om weer wat op te halen', verklaart hij in een verhoor. Ook zijn er aanwijzingen dat de verdachten in deze zaak illegale dopingmiddelen uit België halen om deze in Nederland door te verkopen. In een andere casestudie worden bij de doorzoeking in een woning van een verdachte meer dan 30 soorten geneesmiddelen aangetroffen. Het aanbod is gevarieerd: diverse soorten anabole middelen en groeihormoon, vervalste erectiepillen en middelen zoals T<sub>3</sub> (schildklierhormoon) en tamoxifen (borstkankermedicijn). De middelen zijn verpakt en voorzien van een etiket. Opgeteld gaat het om honderden doosjes en tientallen potjes met geneesmiddelen. De kant-en-klare geneesmiddelen komen uit verschillende delen van de wereld.

#### Een greep uit de gedetermineerde geneesmiddelen (Bron: Casestudie)

| Naam middel     | Werkzame stof                 | Land van herkomst |
|-----------------|-------------------------------|-------------------|
| Clenbuterol     | Clenbuterol                   | Bulgarije         |
| Nandrolon/Norma | Nandrolon decanoate           | Griekenland       |
| Clenotabs       | Clenbuterol                   | Canada            |
| Ebewe           | Tamoxifen                     | Oostenrijk        |
| Serpafar        | Clomifeen                     | Griekenland       |
| Danabol         | Methandrostenolon             | Thailand          |
| Proviron        | Mesterolone                   | Griekenland       |
| Sustanon        | Testosteron                   | Pakistan          |
| T3 en T4        | Liothyronine en Levothyroxine | Griekenland       |
| Primobolan      | Metenolone                    | Turkije           |
| Reducar         | Isotretinoïne                 | Griekenland       |
| Clenbuterol     | Clenbuterol                   | Bulgarije         |
| Anabol tablet   | Methandienone                 | Thailand          |
| Winstrol Depot  | Stanozolol                    | Spanje            |
| Pregnyl         | Gonadotrofine                 | Griekenland       |
| Provigil        | Gonadotrofine                 | India             |



In een van de casestudies vormt een Nederlandse verdachte de bron voor de inkoop van kant-en-klare middelen. Door zijn legale werkzaamheden bij farmaceutische bedrijven heeft deze persoon toegang tot reguliere medicijnen. Bij hem thuis worden grote voorraden geneesmiddelen aangetroffen, alsook stickers, potjes, injectienaalden en apothekerszakjes. Deze verdachte verklaart een aantal keer geneesmiddelen aan de verdachten te hebben geleverd in ruil voor anabole middelen voor eigen gebruik, eventueel met wat bijbetaling. 'Het was een soort ruilhandel', zo verklaart hij in een verhoor. Waar hij de geneesmiddelen vandaan haalt, wordt echter niet duidelijk uit het onderzoek.

### 6.1.2 Underground labs

Een ontwikkeling die door respondenten wordt geschetst, is dat dopingmiddelen sinds de eeuwwisseling in mindere mate uit het legale farmaceutische circuit worden verkregen maar dat deze vaker zelf worden geproduceerd of nagemaakt in UGL's. Behalve dat deze ontwikkeling voortkomt uit een strengere regulering in de farmaceutische industrie stelt een voormalig dopinghandelaar dat het verkrijgen van kant-en-klare middelen uit het buitenland is bemoeilijkt doordat de Douane controles uitvoert en zendingen onderschept: 'De kanalen voor het transport zijn daardoor nu veel moeilijker maar de vraag is onverminderd groot.' Zelf produceren heeft volgens respondenten meerdere voordelen: het is goedkoper, er zit een grotere winstmarge op en de pakkans is kleiner dan wanneer er eindfabricaten ingekocht moeten worden.

Sinds 2000 spreken respondenten van grootschalige productie van dopingmiddelen in UGL's in verschillende Europese landen. Een respondent, die jarenlange ervaring heeft met dopinghandel, stelt dat 80 procent van de middelen die op de markt zijn uit een UGL afkomstig is. Volgens een respondent van de Dopingautoriteit wordt ongeveer een derde van de in Nederland beschikbare dopingmiddelen hier in UGL's geproduceerd. Een derde deel zou afkomstig zijn uit UGL's uit andere Westerse landen en het overige derde deel van farmaceutische ondernemingen uit Aziatische landen. Europol geeft aan in 2019 verschillende UGL's in Italië te hebben opgerold. De Belgische Federale Politie spreekt over illegale laboratoria in Oost-Europese landen, zoals Polen en Hongarije. Voor een deel zijn de dopingmiddelen, die in Nederland worden verhandeld, afkomstig uit een UGL in het buitenland. Zo geeft een respondent van de Belgische Federale Politie aan geconstateerd te hebben dat ook veel geproduceerde anabole middelen vanuit Europese landen, zoals Polen en Hongarije komen. Daaraan voegt hij met klem toe dat dat niet wil zeggen dat de productie daar plaatsvindt: 'Er zijn indicaties dat de productie bijvoorbeeld in Slowakije plaatsvindt en de

verzending vanuit Polen en Hongarije.’ Ook in België en Nederland vindt productie plaats. Volgens een respondent die zelf dopingmiddelen gebruikt, is Nederland zelfs een voorloper in UGL’s en ‘wemelt het hier van de labs’. De inschatting van respondenten van de Landelijke Faciliteit Ondersteuning Ontmantelen (LFO) van de Nationale Politie is dat ze in de vijf recente jaren zo’n drie tot vijf keer per jaar een productielocatie voor doping aantreffen. Een medewerker van de LFO geeft aan gevoelsmatig al langer een stijgende lijn te zien in het aantal productie-locaties voor doping. Waar sommige andere respondenten spreken in termen van het bestaan van ‘enkele honderden’, en anderen van ‘enkele tientallen’ UGL’s stelt weer een ander dat het gaat om een handvol UGL’s die in Nederland actief zijn. Als het gaat om de grotere UGL’s zijn dat er volgens de verschillende bronnen niet meer dan tien. Zo geeft een respondent, die jarenlang een grote UGL heeft gehad, aan dat het zou gaan om circa zeven grote UGL’s in Nederland. Daarnaast kan er verondersteld worden dat er een groot aantal, wellicht honderden, productieplaatsen zijn waar kleinschaliger wordt geproduceerd. Ook in de literatuur komt naar voren dat Nederland een dominant productieland van dopingmiddelen is, in het bijzonder van androgene anabole steroïden (AAS) (Van de Ven, 2016). In de zes bestudeerde casestudies is in alle gevallen sprake van eigen productie van dopingmiddelen, op één zaak na waarin de betrokkenen aangekochte kant-en-klare middelen opnieuw verpakken.

## **Benodigheden**

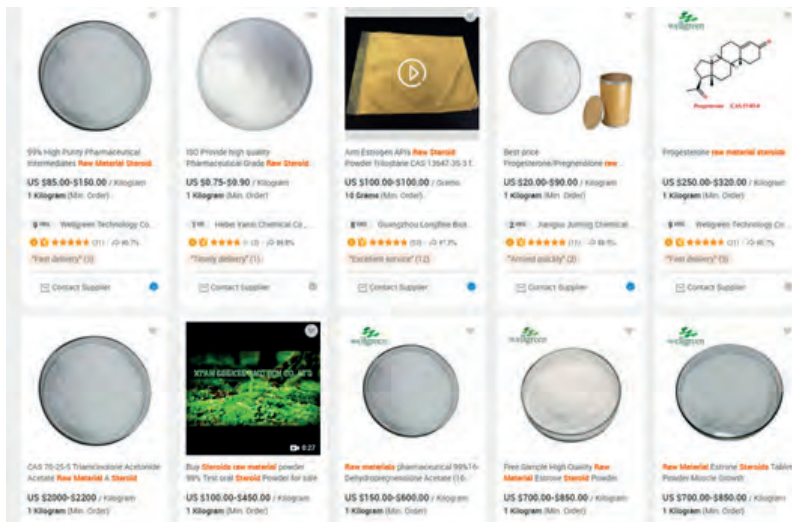
Voor de productie van doping zijn in de eerste plaats grondstoffen, machines en verpakkingsmaterialen nodig. Het verkrijgen van deze middelen en apparatuur kan op zowel legale als illegale wijze. Ze zijn relatief makkelijk beschikbaar (Van Leiden et al., 2018). Over het algemeen geldt dat er met relatief weinig grondstoffen veel gebruikershoeveelheden kunnen worden gefabriceerd.

Van de Ven (2017) stelt dat gebrek aan regelgeving en controle voor grondstoffen, die gebruikt worden voor productie van doping, bijdragen aan het functioneren van de UGL’s. Het verkrijgen van de grondstoffen voor productie van doping is niet ingewikkeld omdat deze zonder vergunning via het internet kunnen worden besteld. Behalve dat respondenten dat aangeven, blijkt dat ook uit de casestudies en de online analyse.

## Grondstoffen en gebruikerseenheden (Van de Ven, 2016)

De meeste zelfgeproduceerde dopingmiddelen zijn anabole middelen, voornamelijk androgene anabole steroïden (AAS). Het importeren van grondstoffen voor de productie van AAS is een lucratieve handel aangezien er een relatief kleine hoeveelheid grondstof nodig is voor de productie van een gebruikersdoserings. In vergelijking met drugs kunnen er met eenzelfde hoeveelheid grondstof meer gebruikerseenheden AAS dan drugs worden geproduceerd (Van de Ven, 2016). Zoals Llewellyn en Tober (2010) stellen: 'A few small pouches can produce half a million dollars or more worth of steroid.' Heel concreet kunnen er met 100 gram werkzame stof stanozolol 10.000 gebruikersdoseringen worden geproduceerd terwijl 100 gram cocaïne zich laat vertalen naar 667 gebruikersdoseringen.

Afbeelding 6.2 – Voorbeeld van aanbod van grondstoffen voor dopingmiddelen op het clear web. Bron: Online analyse



In de literatuur komt China als toonaangevende leverancier van grondstoffen voor AAS naar voren (Llewellyn & Tober, 2010; Van de Ven, 2016). Dit hangt samen met het grote aantal fabrikanten van (illegale) geneesmiddelen dat daar gevestigd is, de beperkte regelgeving voor geneesmiddelen en het feit dat de vraag in Westerse landen hoog is (Koenraadt, 2018; Van de Ven, 2016). De grondstoffen en hulpstoffen voor de productie worden blijkens de casestudies veelal aange-

schaft in China maar ook in andere Aziatische landen. De grondstoffen worden simpelweg online of per e-mail bij buitenlandse fabrikanten besteld. Per een of enkele kilo's komen de producten binnen, volgens afspraak met de verdachten verhuuld in pakketten met de naam van voedingsmiddelen of consumentenproducten en voorzien van Chinese letters.

### **Verkrijgbaarheid op het internet**

Om een beeld te krijgen van het gemak waarmee grondstoffen voor de productie van dopingmiddelen kunnen worden aangeschaft, is een verkenning op het *clear web* verricht. Bij het zoeken naar 'grondstoffen anabolen' komt geen verkoopsite naar voren of iets dat daar op lijkt. Wanneer de term anabolen wordt vervangen door een specifieke AAS, zoals trenbolone of wanneer er in het Engels gezocht wordt naar 'raw materials steroids' komen er wel enkele relevante zoekresultaten naar voren. Op de eerste zoekpagina komen zes verkoopsites naar voren. Een van de links leidt naar [www.made-in-china.com](http://www.made-in-china.com) waar 80 leveranciers en fabrikanten gezamenlijk 240 producten aanbieden en verkopen. Van deze aanbieders wordt het bedrijfstype genoemd, de hoofdproducten die zij aanbieden, certificeringen en de provincie/stad waar het bedrijf gevestigd zit. Van de 80 leveranciers hebben er 61 een ISO 9001 certificering, is het merendeel een 'trading company' of een 'manufacturer/factory' en zijn de meeste gevestigd in China. Met een aantal leveranciers is het mogelijk te chatten. Duidelijk wordt dat de leveranciers een breed aanbod in grondstoffen aanbieden voor diverse dopingmiddelen. Twee andere links hebben geen 'verkopend uiterlijk' maar na een verdieping in de tekst blijkt het wel een verkoopsite waarop tevens contactgegevens vermeld staan.<sup>1</sup> Een andere verkoopsite is [www.alibaba.com](http://www.alibaba.com), bekend van de verkoop van allerlei (goedkope) goederen. Daar zijn 269 resultaten naar voren gekomen op de zoekterm 'raw material steroids'. Het merendeel van de leveranciers bevindt zich in China (255), maar ook Denemarken (11)<sup>2</sup>, Amerika (2) en Vietnam (1) worden genoemd. Een aantal van de leveranciers geeft aan dat er minimaal 1 kilo besteld moet worden en de prijzen variëren. De leveranciers laten op hun pagina soms foto's van het bedrijf zien maar ook het aantal bestellingen. Een van hen heeft op [www.alibaba.com](http://www.alibaba.com) 110 bestellingen verwerkt in de afgelopen zes maanden.<sup>3</sup> Bron: Online analyse

De totale omvang van de geïmporteerde grondstoffen voor de fabricage van dopingmiddelen is door de opsporingsinstanties lastig vast te stellen omdat de detectie ervan altijd een momentopname is. Ter illustratie is in een van de casestudies door de officier van justitie uiteindelijk bewezen geacht dat de verdach-

ten een hoeveelheid van 2000 gram testosteron, 1000 gram methylhexanamine, 1000 gram oxandrolon, 1000 gram trenbolon en 500 gram nandrolon hebben ingevoerd.

Een voormalig eigenaar van een UGL stelt in een interview dat er zonder de toeleveringsmogelijkheid vanuit Azië geen UGL's in Nederland zouden zijn. Zijn ervaring is dat de grondstoffen de ene keer wel aankomen en de andere keer niet maar dat dat als een ingecalculiseerd risico wordt beschouwd.

*Afbeelding 6.3 – Verpakkingsmachine in een ontmanteld underground lab. Bron: Casestudie*



Voor een kleinschalige productie zijn machines niet nodig maar voor de grootschalige productie van dopingmiddelen wordt gebruik gemaakt van onder andere: tabletteermachines, (af)vulmachines, etiketteringsmachines en blistermachines. Dergelijke apparatuur voor het produceren en bewerken van middelen is vrij verkrijgbaar. Een LFO-medewerker licht toe dat er voor de apparatuur geen handelsbeperkende maatregelen zijn. 'Iemand kan onbeperkt en legaal machines aanschaffen, er worden geen vragen gesteld.' Hij stelt dat het van belang is om ook te registreren wie dergelijke machines bestellen om de productie te kunnen bestrijden. Omdat het doorgaans grote machines zijn, is er ruimte nodig om deze op te slaan. Uit de online verkenning blijken machines op het *dark web* verkrijgbaar maar even gemakkelijk op het *clear web*.<sup>4</sup> De overgrote meerderheid van

de machines komt van een leverancier, gevestigd in China, maar ook in India, Bangladesh, Taiwan, Maleisië en Pakistan zitten relatief veel leveranciers. Ook in westerse landen – onder andere Amerika, Nederland, Duitsland en Italië – zijn leveranciers gevestigd, echter in veel mindere mate. Het waargenomen aanbod aan machines varieert in professionaliteit, grootschaligheid en prijzen. Een onderzoeker van de IGJ vertelt op diverse productielocaties professionele machines te hebben gezien, zoals in de farmaceutische industrie worden gebruikt. De verdachten investeren voor tienduizenden euro's in de laboratoria. In een interview geeft een voormalig dopinghandelaar aan voor 200.000 euro te hebben geïnvesteerd in de inrichting van zijn UGL: 'Je bent zo 20 tot 30 duizend euro kwijt voor een machine dus dat liep aardig op.'

### **Bestelling van machines**

In een van de casestudies verklaart de hoofdverdachte onder de vlag van een van zijn bedrijven (dat het woord 'lab' in zich draagt) tweedehands farmaceutische machines ingekocht te hebben. Deze kocht hij in China en in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Op de bankrekening van dit bedrijf worden inderdaad betalingen aangetroffen voor de aankoop van goederen en machines die vermoedelijk gebruikt worden voor het vervaardigen van anabolen. Er worden meerdere boekingen van circa 10.000 euro aangetroffen. Bron: Casestudie

Een van de laatste benodigheden voor de productie van dopingmiddelen zijn de verpakkingsmaterialen. Denk aan potjes, doosjes, sluitzakjes, blisters en ampullen. Aan deze materialen blijkt eveneens gemakkelijk te komen te zijn via het internet en bij bedrijven in binnen- en buitenland. Een van de casestudies illustreert de aankoop van verpakkingsmateriaal in China waarop een eigen merk staat. Blijkens een mailwisseling die de onderzoekers onderscheppen, werden de verpakkingsmaterialen voor de anabole middelen op aanvraag van de hoofdverdachte in China geproduceerd. In de mail gaat het om een aanvraag voor de prijs van een 'trayholder' voor 300.000 vials (gebruikershoeveelheid in een glazen flesje) en 10.000 'flip caps' (dopjes om de vials af te sluiten) met het merk van de verdachten. Op de mail komt een reactie van de Chinese contactpersoon met een bijlage met ontwerpen van verpakkingsdoosjes voor diverse anabole middelen. De verdachte schrijft in zijn reactie 'dat ze perfect zijn'. In een andere casestudie hebben de verdachten de verpakkingsmaterialen bij een Belgische groothandel in glazen, metalen en kunststof verpakking aangeschaft. Ook worden er in

deze zaak aankopen getraceerd bij een Nederlands bedrijf dat goederen levert aan artsen en andere zorgverleners. Een andere verkopende partij voor medische instrumenten waar het rechteam op stuit, is een Amerikaans bedrijf in laboratoriumbenodigdheden.

## **Eindproducten**

Producenten hebben na het importeren van de grondstoffen en de benodigde machines twee opties: legitieme producten namaken of een eigen merk ontwikkelen voor het product (Llewellyn & Tober, 2010). Beide varianten komen voor. Daar waar geproduceerd wordt, wordt overigens vaak ook echte, recept-plichtige medicatie aangetroffen die verkregen moet zijn via de reguliere sector. Het gaat dan vrijwel altijd om een gecombineerd aanbod.

### **Eigen merk**

In een van de casestudies worden onder de toonbank van een winkel, die toebehoort aan de hoofdverdachte, zwarte zakken aangetroffen met verschillende soorten anabole steroïden. Volgens een lijst die in de zakken zit, gaat het om onder andere T3, Cytomel, Stanabol, Anabol, Boldabol, Mastex en Trenbolone. Enkele voorbeelden van andere aangetroffen dopingmiddelen zijn: Aromasin, Clomid, Arimidex, Oxymetholine, Turinabol, Anavar, Femara, Winstrol, Clenbuterol en Bolde-non. De eindproducten van deze anabole middelen dragen vrijwel allemaal dezelfde opdruk met het, naar later blijkt, eigen merk van de verdachten. Bron: Casestudie

Het ontwikkelen van een eigen merk zorgt bij de gebruiker voor herkenning, namelijk dat de gebruiker weet dat het product van een UGL afkomstig is. Uit diverse bronnen komt naar voren dat het steeds belangrijker is geworden om een eigen merk in de markt te zetten en niet alleen andere merken na te maken. De grotere UGL's voeren hun eigen merk of enkele eigen merken en zijn daar succesvol in. In de helft van de casestudies is door de verdachten een eigen merk aan de producten gegeven. Gebruikers zijn naar eigen zeggen redelijk 'merk-trouw', als zij tevreden zijn over een merk blijven ze daarbij. Goed beoordeelde merken worden favoriet en vaker gekocht. Deze merken kunnen het zo goed doen op de markt dat andere UGL's heil zien in het namaken van de populaire merken (Van de Ven, 2016).

### **'British Dragon' (Llewellyn & Tober, 2010)**

British Dragon was een van de grootste UGL's en representatief voor het nieuwe tijdperk van UGL's. Voor 2000 startten drie mannen met het namaken van het toen bekende Anabol, oorspronkelijk van een Thaise farmaceut. De doorbraak van het merk vond plaats nadat de Thaise productie bemoeilijkt werd als gevolg van strengere handhaving. British Dragon begon met uitbreiden, hun reputatie groeide en zij werden de leidende leverancier in de internationale handel. De productiemethoden verbeterden en na verloop van tijd probeerde het merk legitiem te worden door te veranderen naar een farmaceutisch bedrijf in Roemenië. Dit is het overigens nooit geworden en er wordt gesproken over de val van British Dragon. De opvattingen over hoe het merk 'gevallen' is, verschillen. Een van de betrokkenen legt hierbij een link met het ontstaan van Balkan Pharmaceuticals, een farmaceutisch bedrijf in Oost-Europa.

De producten worden zowel in tabletvorm als in vloeibare vorm geproduceerd. Het uiterlijk van het zelfgeproduceerde product is belangrijk voor succes op de illegale markt. Gebruikers vertrouwen of wantrouwen een product om die reden, waardoor de producenten veel investeren in middelen om het uiterlijk van een product te bevorderen (Van Leiden et al., 2018). De middelen die zelf worden geproduceerd, zien er over het algemeen professioneel uit, voorzien van nette verpakkingen en stickers met soms zelfs een hologram. 'Het lijkt alsof het zo uit de apotheek komt', concludeert een arts aan de hand van de verpakkingen die hij voorbij heeft zien komen. En soms is het product ook wat betreft de samenstelling van professionele kwaliteit. Een onderzoeker van de IGJ haalt een casus aan waarin er zekerheid was dat de middelen zelf waren geproduceerd maar dat er nauwelijks een verschil met het echte product was te ontdekken: 'Moleculair was de samenstelling vrijwel identiek.'

De illegale producenten steken doorgaans vooral veel energie in het merk en het etiket. De verpakkingen van een nagemaakt merk lijken soms sterk op het origineel waardoor de echte farmaceuten benadeeld worden. Ondanks het vaak professionele uiterlijk van de zelfgeproduceerde middelen stelt een wetenschapper na onderzoek van een groot aantal monsters van anabole middelen echter vast dat de inhoud van de producten over het algemeen minder professioneel is: 'Circa 80 tot 90 procent van de stoffen in de verpakking blijken niet overeen te komen met het etiket.' Dat varieert van geen werkzame stof bevattend tot aan overdosering. Verschillende respondenten uit de medische wereld wijzen op de gezondheidsrisico's die daarmee gepaard kunnen gaan. Als verklaring voor de



doorgaans inferieure kwaliteit van de illegaal geproduceerde middelen benoemen respondenten dat er in het illegale circuit wordt geproduceerd met wat er voorhanden is. Het ontbreekt aan kwaliteitscontrole.

### Rapportage van het NFI

In een van de casestudies waarin op grote schaal dopingmiddelen werden geproduceerd, rapporteert het NFI na onderzoek van de aangetroffen goederen in de loods dat er met de gereedschappen, producten en machines capsules, tabletten, injectievlloeistoffen en gevriesdroogde peptiden geproduceerd kunnen worden. Met de tabletteermachines kunnen zo'n 33.000 tabletten per uur worden vervaardigd. De capsuleermachine kent een capaciteit van het vervaardigen van circa 12.000 capsules per uur. Ook rapporteert het NFI over de gevaren die gepaard gaan met de productie van de middelen. Zo wordt gesteld dat de materialen te relateren zijn aan een zeer risicovolle bereiding van geneesmiddelen, bestaande uit gevriesdroogde werkzame stoffen die na oplossen worden geïnjecteerd bij de mens en injectievlloeistoffen op oliebasis. In het dossier staat het als volgt: 'De combinatie van risicovolle bereidingen, werkzame stoffen met een sterke werkzaamheid en aanwijzingen die zijn gevonden voor medisch advies rond het gebruik van de bereide geneesmiddelen maakt de gebruikers van deze geneesmiddelen in zeker zin tot proefkonijnen.' Dat het inderdaad risicovolle producten zijn, blijkt wanneer onderzoek van een monster uit een pot met het opschrift 'clenbuterol' uitwijst dat het gehalte van de werkzame stof clenbuterol acht keer hoger was dan vermeld op het etiket. Bron: Casestudie

De betrokkenen bij de illegale productie zijn zelf, blijkens hun verklaringen in de casestudies, over het algemeen vol lof over de kwaliteit van hun producten. Een voormalig dopingproducent vertelt in een interview een testkit van de Douane te hebben gebruikt om de kwaliteit van zijn middelen te testen. Een gebruiker die zijn dopingmiddelen van UGL's in Nederland verkrijgt, geeft in een interview aan erop te rekenen dat de producenten hun producten wel laten testen. In verschillende casestudies komt naar voren dat gebruikers in de praktijk tevreden zijn over de producten: 'Het werkte echt goed, het was superspul', zegt een afnemer in een verhoor. De verhoren en telefoontaps geven soms ook wat prijs over ontevredenheid over de producten en de risico's van het middelengebruik. Op de vraag van de rechercheurs aan een afnemer of zij in het verhoor rekening moeten houden met gezondheidsklachten, geeft deze aan: 'Ja, toevallig wel. Ik ben twee jaar geleden hartpatiënt geworden door anabolengebruik. Een andere afnemer

vertelt in een verhoor het middel clenbuterol, dat hij bij de verdachte heeft aangeschaft, niet meer aan te raken: 'Hier ging ik erg van trillen.' In een andere casestudie geeft een gebruiker over een eigen merk uit een UGL aan niet goed te zijn geworden nadat hij het middel had geïnjecteerd. Daarop hebben de verdachten gereageerd dat het de verkeerde batch was omdat er te veel alcohol in zat.

### 6.1.3 Inkoopstrategieën

'Daders weten heel goed waar ze mee bezig zijn en doen er alles aan om onder de radar te blijven', schetst een respondent van de Federale Politie in België. Uit de casestudies en interviews komt naar voren dat verdachten verschillende strategieën hanteren voor de inkoop van de benodigde producten en de betalingen daarvoor.

Ten eerste wordt gebruik gemaakt van een variatie in verzendadressen. Zo komt uit de casestudies naar voren dat de verdachten uit een netwerk in groten getale illegale middelen en grondstoffen per post op verschillende adressen van een kring van katvangers ontvangen. Veelal verlenen deze katvangers een dergelijke dienst tegen cash-betaling.

Ten tweede worden producten heimelijk verpakt. Zo geldt voor de inkoop van grondstoffen en kant-en-klare middelen vaak dat deze volgens afspraak tussen de klant en de leverancier onder een andere naam worden verstuurd die geen argwaan wekt.

#### Heimelijke zendingen

In een van de casestudies werd door de Douane een partij diverse soorten grondstoffen voor de productie van anabole steroïden onderschept. Het betrof ruim vijf kilo aan poeders met de werkzame stoffen testosteron, methylhexanamine, oxandrolon, trenbolon en nandrolon. Deze bleken te zijn geïmporteerd door een bedrijf dat op naam staat van een van de verdachten. Het land van herkomst van deze zending was Hongkong. Nader onderzoek van de gegevens van de Douane wees uit dat over de periode van een halfjaar er totaal 22 koerierszendingen zijn geweest. De afgeleverde zendingen waren afkomstig uit China, Hong Kong, Verenigde Staten en Thailand. De zendingen bevatten als opschrift onder andere etenswaren, rubber stoppers, kruidenmengsels, verpakkingsmachines en handgereedschappen. Bron: Casestudie

Betalingen voor leveringen van kant-en-klare middelen en benodigdheden voor de productie worden via digitale transacties gedaan, via het versturen van cash

geld per post maar ook face-to-face, zo komt in meerdere casestudies naar voren. Zo stelt het rechteam in een van de casestudies vast dat een Nederlandse hoofdverdachte elke drie weken naar Tsjechië vliegt om een geldtransactie te doen voor de aankoop van een grote partij kant-en-klare dopingmiddelen. 'Dan vliegt hij met zo'n twintig- tot dertigduizend euro aan contanten heen en komt weer leeg terug', vertelt een rechercheur. Daaraan voegt hij toe dat deze fysieke overdracht is ontstaan nadat het versturen van geld via de post een keer is onderschept.

## 6.2 Opslag- en productielocaties

Uit de casestudies en interviews komt een onderscheid in dopinghandelaren naar voren van kleine spelers, middenspelers en grote spelers. De kleinhandelaren werken volgens hem van uit huis waar zij online gekochte kant-en-klare producten opslaan en verkopen. Het middensegment handelt vanuit een aparte ruimte in huis en eventueel vanuit een gehuurde garage- of opslagbox. De grotere spelers maken gebruik van een loods en mogelijk van een eigen bedrijf om de handel in dopingmiddelen te drijven. Deze categorie is in staat om op grote schaal middelen in te kopen en/of te produceren.

### 6.2.1 Geografische ligging en soort locatie

Uit de analyse van 12 dopinglocaties waar de LFO ter plaatse is geweest, leert dat het gros van de opslag- of productielocaties zich in het westen van het land bevindt. Er worden ook in Gelderland en Noord-Brabant dopingmiddelen aangetroffen door de LFO. Naast steden in de Randstad zijn locaties nabij de landsgrenzen interessant voor het verspreiden van de handelswaar. Een respondent van de LFO licht toe: 'Belangrijk bij een opslaglocatie is dat je dealers moet kunnen bevoorraden en niet al te ver hoeft te rijden om pakketjes te versturen.' Een voormalig dopinghandelaar bevestigt dat in een interview: 'Het is maar net waar de handelaren wonen. Zo heeft ook iedereen zijn eigen levergebied.'

De opslag- en productielocaties variëren in omvang en professionaliteit en worden aangetroffen in woningen, garages of loodsen. In een van de casestudies bleek op de bovenste verdieping van een flat een UGL gevestigd. Een respondent, die connecties heeft met een dopinghandelaar, verklaart in een interview dat de 'grotere handelaren' loodsen huren voor alleen de opslag van de voorraden. De handelaar waar hij over spreekt, verkoopt uitsluitend kant-en-klare middelen via het *dark web* en heeft een opslaglocatie van 10 bij 5 meter vol met voorraad klaar staan ter waarde van meer dan een miljoen euro. 'Hij heeft zo'n gigantische voor-

raad dat hij iedereen tevreden kan houden.’ Een voormalig handelaar benoemt zelf op grote schaal te hebben gehandeld en in zijn loods altijd grote voorraden van 10.000 tot 20.000 ampullen opgeslagen te hebben. Ook uit de casestudies komt naar voren dat de verdachten vaak tienduizenden gebruikerseenheden op voorraad hebben. De straatwaarde van de aangetroffen middelen loopt in de verschillende zaken uiteen van enkele tienduizenden, tot honderdduizenden en zelfs miljoenen euro’s.

In 7 van de 12 bestudeerde zaken waarin de LFO een productielocatie voor doping aantrof, gaat het om een bedrijfspand op een industrieterrein. Volgens een respondent, die zelf een UGL heeft gerund, is dat de perfecte locatie om niet op te vallen. Op de bedrijfspanden staat in verschillende gevallen de naam van een bedrijf, vermoedelijk dient dit als dekmantel. Een bijzondere vondst betreft die van een opslag- en productielocatie in een vrachtwagen, die was gestald in een industriegebied.<sup>5</sup> In de andere 4 bestudeerde zaken van de LFO worden de dopingmiddelen aangetroffen in een opslagbox of woning.

### **Een productielaboratorium in een woning**

Bij een inval van de FIOD in een woning wordt een laboratorium in een kelder aangetroffen. Het lab bestaat uit een bureau met meerdere kookplaten en flessen met voor de verbalisant onbekende vloeistoffen. Tevens staat er een bankstel in de kamer met ‘potjes en zakjes’. De rechercheurs treffen meerdere flessen met vloeistoffen aan waarop ‘ged. water’ staat vermeld. In een kast staan maatbekers. Er worden verder doorzichtige plastic zakken aangetroffen met glazen flesjes waarin een naald gestoken kan worden. De flesjes zijn volledig gevuld met vloeistof (geeloranjekleurig). Veel van de zakken zijn voorzien van afkortingen, door experts later herkend als namen van grondstoffen voor anabole steroïden. De afkortingen op de zakken zijn in sommige gevallen herleidbaar tot AAS. In andere gevallen is het niet direct herleidbaar tot een dopingmiddel. Over het algemeen is het herleiden naar een middel speculeren, aangezien de daadwerkelijke benaming niet vermeld staat. Verhuld in pindazakken met Chinees opschrift worden poeders aangetroffen. In de pindazakken zitten doorzichtige plastic zakken met de volgende afkortingen: PARA, PROP, DB, SAL, TXY, DROSTA, NPP, DECA, TCY. Deze afkortingen kunnen eveneens (mogelijk) herleid worden tot een bepaald dopingmiddel. Daarnaast worden medicijndoosjes met een tekst in een andere taal (Noors of Deens) gevonden. Op deze doosjes staat: ‘levothyroxine sodium’. Daarnaast worden zeven doosjes met de tekst pregnyl

aangetroffen, verdere tekst op de doosjes is eveneens onleesbaar, mogelijke Russische tekst. Het lab wordt ontruimd door de LFO en de spullen worden meegenomen naar een opslagruimte van de LFO. Ook worden wapens inbeslaggenomen. Bron: LFO

Een medewerker van de LFO benadrukt dat de locatie moet voldoen aan de eisen die bijdragen aan het welzijn van het product. Zo stelt hij dat vochtige stallen geen goede plek zijn voor opslag of productie van doping. ‘Deze handel kom je vrijwel altijd in de wat nettere locaties tegen en daarom zijn industrieterreinen aantrekkelijk.’ Zoals uit de casestudies naar voren komt, kan de opslag van dopingmiddelen verspreid liggen over diverse locaties om de risico’s van ontdekking te spreiden. In een van de casestudies waarin sprake is van grootschalige handel worden bij de doorzoekingen in twee bedrijfspanden, een garagebox en drie woningen in totaal 217 verschillende soorten middelen aangetroffen. Vaak staan de verschillende opslaglocaties op verschillende namen van betrokkenen bij de handel geregistreerd, maar ook bij niet betrokkenen. Zo worden er in een van de casestudies op de zolder van de moeder van de hoofdverdachte van een grootschalige dopinghandel enkele verhuisdozen aangetroffen met grondstoffen voor de productie van anabole middelen.

### **6.2.2 Inrichting en professionaliteit**

Volgens een respondent van de Dopingautoriteit is ‘werkplaats’ een passende benaming voor UGL’s gezien het gemak waarmee de dopingmiddelen gemaakt worden. Dat gaat echter alleen op voor het maken van vloeibare (anabole) middelen waarvoor werkzame stoffen, oliën en oplosmiddelen worden gemengd. Voor het maken van tabletten is meer materieel vereist. Een respondent die zelf jarenlang dopingmiddelen heeft geproduceerd, schetst dat een badkuip of zolderkamer al kan volstaan als productieruimte: ‘Het ligt eraan hoe professioneel en grootschalig men het oppakt.’ Hij vervolgt dat daarbij vaak sprake is van een groeimodel, een kleinschalige thuisproducent die overstapt op grootschalige productie en daarvoor een loods inricht.

De LFO geeft aan sinds circa 2015 een toename te zien van steeds grootschaliger productielocaties voor doping. ‘Niet alleen lijkt er sprake van een toename in omvang in het aantal kilo’s aan middelen dat er geproduceerd wordt, maar ook de modus operandi is professioneler geworden.’ Met dat laatste verwijst hij naar onder andere de wijze van verpakking en de apparatuur. ‘Waar voorheen een paar lui op een kamer middelen aan het samenstellen waren, zien we nu steeds

meer bedrijfsmatige panden waar men op grote schaal produceert. Dan gaat het niet meer om hobbyisten.' Hij vervolgt dat er op de locaties duizenden potjes en stickervellen op voorraad liggen en er wordt gewerkt met professionele apparatuur, zoals automatische vulmachines. Een dergelijke mate van professionaliteit blijkt ook uit de uitgevoerde casestudies waar de verdachten een eigen merk hadden en over de benodigde apparatuur en connecties beschikten. Ook het verpakkingsmateriaal oogt over het algemeen professioneel. Het type verpakking van de aangetroffen middelen lijkt in verschillende zaken overeen te komen.

De bezochte locaties ogen gestructureerd. Dit is te zien aan het gebruik van plastic opslagdozen die voorzien zijn van een label met de naam van het middel dat zich in de opslagdoos bevindt. Een structuur zoals deze heeft iets weg van de werkwijze in distributiecentra. Op enkele locaties worden bestel- en verzendlijsten van klanten aangetroffen, maar ook een T-shirt met reclame van (eigen) dopingmerken.

De aangetroffen locaties worden in vrijwel alle gevallen voor de opslag van dopingmiddelen en eventuele andere middelen gebruikt. Voor de (tijdelijke) opslag van de (doping)middelen wordt in sommige gevallen gebruik gemaakt van een koelkast, koel-vriescombinatie of vriezer, die op diverse locaties worden aangetroffen. In de helft van de zaken wordt de locatie eveneens voor de productie van (doping)middelen gebruikt. Kenmerkend voor een productielocatie is het aantreffen van machines en apparaten. Machines, die in verband kunnen worden gebracht met de productie van (doping)middelen, zijn een tabletteermachine, mengmachine, blistermachine, telmachine, sealmachine, coatingmachine en een poedermixer. Andere apparaten of spullen die op de opslag- of productielocatie zijn aangetroffen en met de handel van (doping)middelen in verband kunnen worden gebracht, zijn: industriële droogkast, industriële crusher, trechterfilters, lepels, kommen, vacuümpomp, filtratieflessen, jerrycans, matrijzen, maatbekers, stempels en een weegschaal. Een LFO-medewerker geeft aan dat de productie van doping doorgaans geen herkenbare geur afgeeft.

In de ruimten staan de benodigde machines opgesteld, zoals tabletteermachines, mengmachines en vulmachines, en zijn de grondstoffen en vaak ook het verpakkingsmateriaal aanwezig.

De eigenaren investeren voor tienduizenden euro's in de laboratoria. De ruimten voldoen echter niet aan de normen van legale laboratoria, ze zijn niet steriel en de bereidingswijzen zijn niet volgens de normen.

### Opslag in een bedrijfspand

In een bedrijfspand op een industrieterrein worden in 2019 meerdere middelen aangetroffen, waaronder enkele dopingmiddelen. Op het pand staat met grote letters een naam die refereert aan een beveiligingsbedrijf. Het betreft een opslaglocatie, waar de middelen worden verpakt. Ook zijn er aanwijzingen dat op deze locatie middelen worden versneden. De aangetroffen dopingmiddelen zijn modafinil en stanazolol. Andere middelen die op de locatie worden aangetroffen zijn ketamine, hexedron, alprazolam en sildenafil. Het gaat om grootschalige handel in verschillende middelen. Op de locatie worden onder meer een stickerautomaat, printer, lamineerapparaat en diverse verpakkingsmaterialen aangetroffen. Er zijn geen aanwijzingen dat in het bedrijfspand (doping)middelen zijn geproduceerd. Wel zijn er een weegschaal, mortier en vijzel aangetroffen, mogelijk om grote hoeveelheden te versnijden en te verdelen. De betreffende zaak kan worden geduid als handel zonder productie. De herkomst van de (doping)middelen is niet bekend. Bron: LFO.

### Risico's en hygiëne

Ook de hygiëne op de productielocatie zegt iets over de professionaliteit van de handel. 'Veilige' dopingmiddelen worden namelijk in een steriele omgeving geproduceerd. In veel gevallen is hier geen sprake van, aldus respondenten van de LFO. Dit is op te maken uit het gegeven dat er op verschillende locaties vervuilde machines, apparatuur en spullen zijn aangetroffen. Bijvoorbeeld potjes die niet zijn schoongemaakt en grondstoffen of andere middelen die niet goed zijn afgesloten. Op een dergelijke locatie wordt er ook met minder professionele hulpmiddelen gewerkt. Plastic tassen, vuilniszakken en lege frisdrankflessen voor de opslag van grondstoffen en andere middelen kenmerken zo'n locatie. Ook worden er productieresten in de machines aangetroffen en wordt er in de registraties gesproken van een 'vervuilde maalmachine'. De respondent van de LFO wijst op de gevaren die kleven aan het gebruiken van middelen die op niet steriele wijze zijn geproduceerd. 'De omstandigheden zijn verre van hygiënisch. Los van de zuiverheid van de middelen die op die locaties geproduceerd of bewerkt worden, kan men infecties oplopen doordat er niet steriel wordt gewerkt'. Hij vervolgt dat het op veel manieren mis kan gaan in de productie zoals met de juiste temperatuur en concentratie van het bereiden van middelen. 'Daarnaast', zo voegt hij toe, 'weet men überhaupt niet of datgene erin zit wat erop staat met alle gezondheidsrisico's van dien voor de gebruiker.'

## Een productielocatie in een bedrijfspand

In 2018 worden in een bedrijfspand op een industrieterrein dopingmiddelen aangetroffen. De naam van het bedrijf suggereert dat het handelt in sportvoeding. Het bedrijfspand wordt gebruikt voor zowel de opslag als de productie van meerdere middelen die te relateren zijn aan doping. Dit leidt de LFO af uit het gegeven dat er verschillende machines en apparatuur in het pand aanwezig zijn om dopingmiddelen te produceren, zoals een tabletteermachine, een poedermixer en een blistermachine. Daarnaast worden tal van chemicaliën aangetroffen die kunnen worden geduid als grondstoffen voor (de productie van) doping, zoals lactosemonohydraat, natriumglycolaat en microkristallijn cellulose. De LFO treft hier onder andere negentien dozen met verschillende soorten dopingmiddelen aan, waaronder nandrolon, stanozolol, oxandrolon, tamoxifen, testosteron, mesterolon en clomifeen. Deze dopingmiddelen zijn op een professionele manier verpakt (in plastic potten of ampullen), met een naam en logo van het bedrijf erop. Bron: LFO.

## Dopingmiddelen

Wat betreft de middelen die in de opslag- en productielocaties worden aangetroffen, is er veel variatie in vorm en soorten middelen. De aangetroffen dopingmiddelen komen in verschillende vormen voor, in de vorm van vloeistof, poeder of pil. Afhankelijk van deze vorm wordt het (doping)middel verpakt in een doos, (grip)zak, blister, pot, ampul of vial.

Een medewerker van de LFO vertelt dat zij verpakte geneesmiddelen, waaronder dopingmiddelen, aantreffen maar ook pure grondstoffen in kilozakken. Uit de casestudies komt naar voren dat het voornamelijk gaat om anabole middelen en andere groeihormonen met daarnaast andersoortige geneesmiddelen om eventuele bijwerkingen te bestrijden, zoals kalmeringsmiddelen en erectiemiddelen.

De aangetroffen dopingmiddelen in de bestudeerde zaken staan in veel gevallen op de WADA-dopinglijst. Echter, er worden ook verschillende middelen aangetroffen die mogelijk als doping worden gebruikt, maar (nog) niet op de dopinglijst staan. Deze middelen worden door de LFO aangeduid als nieuwe psychoactieve stoffen (NPS). NPS zijn (nog) niet opgenomen op lijst 1 en 2 van de Opiumwet waardoor gebruik, bezit en productie van deze middelen (nog) niet strafbaar is. Daarnaast zijn er middelen, zoals amfetamine, aangetroffen die op de dopinglijst staan maar waarvan ook bekend is dat ze (voornamelijk) als recreatieve drug worden gebruikt. Een greep uit de door de LFO aangetroffen



dopingmiddelen: oxymetholon, clenbuterol, testosteron, nandrolon, stanozolol, modafinil, tamoxifen, clomifeen en trenbolon.

### **Verwevenheid met andere middelen**

In de minderheid van de bestudeerde zaken van de LFO (3 van de 12) is sprake van een opslag- en/of productielocatie exclusief gericht op dopingmiddelen. In de meeste zaken (8 van de 12) is er een verband tussen dopingmiddelen en de handel in of de productie van andere middelen, zoals andere geneesmiddelen, versnijdingsmiddelen en drugs. Het gaat hier om diverse soorten drugs en geneesmiddelen, bijvoorbeeld MDMA, LSD, procaïne, theofylline en isotretinoïne. Ook worden in verschillende zaken illegale erectiemiddelen aangetroffen. Het gecombineerde aanbod is soms heel breed. Zo worden door de LFO op een van de locaties 218 verschillende stoffen geregistreerd, waaronder dopingmiddelen (o.a. dexmethylphenidaat), zware opiaten (o.a. fentanyl) en harddrugs (o.a. LSD). In een van de casestudies wordt een loods aangetroffen met een opslag van onder andere MDMA, amfetamine, GHB, hennep en versnijdingsmiddelen voor harddrugs (lidocaïne) in combinatie met recept-plichtige medicijnen (met name kalmeringsmiddelen) en grote handelshoeveelheden van diverse anabole middelen. Een LFO-medewerker licht toe dat een grote variatie in middelen niet vreemd is 'omdat het simpel is om de productie met een ander product uit te breiden'. Op een van de locaties die de LFO bezocht, werden, behalve een combinatie van doping, drugs en andere geneesmiddelen, jerrycans met grondstoffen voor explosieven gevonden, mogelijk om ram- of plofkraken mee te plegen. Ook zijn in enkele zaken wapens inbeslaggenomen.

#### **Opslag- en productielocatie voor drugs, doping en andere geneesmiddelen**

In een van de casestudies stuit de recherche bij doorzoeking van een loods op een scala aan verboden middelen en goederen: soft- en harddrugs, dopingmiddelen en andere geneesmiddelen. In het dossier staat onder meer dat de begane grond van de loods is ingericht en gebruikt wordt voor het op grote schaal tableteren van verdovende middelen waaronder MDMA en/of (met)amfetamine. Daarnaast zijn er middelen voor het versnijden en samenpersen van cocaïne (lidocaïne) aanwezig. De recept-plichtige medicatie, die wordt aangetroffen, zit verpakt in doosjes maar is niet op naam gesteld. Het gaat om onder andere Oxazepam, Bromazepam, Omeprazol en Diazepam. Wat betreft de dopingmiddelen worden grote handelshoeveelheden van diverse soorten anabole steroïden aangetroffen. Bron: Casestudie

## 6.3 Verkoop

De wijze waarop dopingmiddelen uit UGL's en uit de farmaceutische industrie uiteindelijk bij de gebruikers komen, kan grofweg onderscheiden worden in online- en offline handelskanalen. In deze paragraaf worden de beschikbaarheid en handelwijzen bij de online verkoop geschetst (zie ook 5.2.1).

### 6.3.1 Online verkoop

Het internet is niet alleen meer een bron van informatie voor gebruikers maar dient inmiddels tevens als (een steeds vaker gebruikt) platform voor de verkoop en inkoop van dopingmiddelen (De Hon & Van Kleij, 2005; Kraska et al., 2010; Van de Ven, 2016). Dit past bij de ontwikkeling dat het kopen van goederen en diensten op het internet, waaronder geneesmiddelen, in het algemeen steeds meer in trek is (Di Nicola et al., 2015; Van Leiden et al., 2018). Ook de beschikbaarheid van doping is toegenomen door het internet (Paoli & Donati, 2014). Voordelen van de internethandel liggen besloten in anonimiteit en informatie. De identiteit van zowel de verkopende als de kopende partij blijft anoniem en er zijn adviezen en reviews beschikbaar (Koenraadt & Van de Ven, 2018). Bovendien zijn kopers van dopingmiddelen niet meer gebonden aan de lokale handelaar en kunnen aankopen worden gedaan over de hele wereld (Koenraadt & Van de Ven, 2018). Een kanttekening bij de groei van de online verkoop van dopingmiddelen is dat het vanwege het gebrek aan persoonlijk contact in de online handel minder essentieel voor de verkoper is om over culturele kennis of een 'afgetraind lichaam als visitekaartje' te beschikken. Het groeiende gebruik van het internet maakt het met andere woorden gemakkelijker voor alle soorten handelaren de dopingmarkt te betreden (Van de Ven, 2016).

McBride, Carson III en Coward (2018) hebben verkoopsites geanalyseerd en concluderen dat dopingmiddelen direct beschikbaar zijn en opmerkelijk eenvoudig te verkrijgen. Dat blijkt ook uit de online verkenning van zowel het *clear web* als het *dark web*. Met enkele zoektermen is een groot aantal webshops en marktplaatsen voor dopingmiddelen een aanverwante geneesmiddelen te vinden. Zoals voor webshops voor geneesmiddelen in het algemeen geldt, lijken de websites voor dopingmiddelen soms op online apotheken en de producten staan aangeprezen alsof deze legaal zijn (Van Leiden et al., 2018). De Belgische Federale Politie constateert dat er een structurele toestroom is van dopingmiddelen uit Nederland, voor een belangrijk deel vermoedelijk afkomstig van bestellingen via websites.

Gezien het feit dat de illegale online handel wijdverbreid is c.q. op uiteenlopende open en gesloten platformen plaatsvindt, is het in kaart brengen van de

totale omvang van de handel onmogelijk. Het internet is dynamisch en groeit voortdurend, het aanbod kan fluctueren en onbekend is welk deel van de illegale handel onder de radar blijft. Hierna wordt een beschrijving gegeven van de handel op het *clear web* en het *dark web*. Het assortiment dat via die kanalen wordt aangeboden, is eerder in hoofdstuk 4 behandeld.

### **Clear web en dark web**

In tegenstelling tot andere illegale producten, zoals drugs en wapens, worden geneesmiddelen, waaronder dopingmiddelen, ‘open en bloot’ aangeboden op het toegankelijke *clear web*. De online verkenning van het aanbod levert met een aantal zoektermen een groot aantal verkoopsites op. Naast het aanbod op het *clear web* worden dopingmiddelen aangeboden op het *dark web*. Volgens Van de Ven (2016) ligt er echter weinig voordeel bij het gebruik van het *dark web* voor dopinghandelaren, waardoor het *dark web* een ondergeschikte rol lijkt te spelen. Consumenten zouden worden gehinderd door de stappen die het *dark web* vereist (Koenraadt & Van de Ven, 2018; Van de Ven, 2016). Respondenten van Europol geven in een interview aan dat er sprake is van een continue groei van niet-gereguleerde online apotheken die ook actief zijn op het *dark web*. Met de online analyse worden vrij gemakkelijk diverse aanbieders van doping op het *dark web* gevonden, zij het dat het aanbod van drugs en andere verboden goederen overheerst.

### **Meerdere verkoopplaatsen**

Voor zowel het *clear web* als het *dark web* geldt dat betrokkenen hun kansen en risico's spreiden door meerdere webshops en verkoopplaatsen in de lucht te hebben waarop ze hun handelswaar aanbieden. In de online analyse waren duidelijke overeenkomsten tussen meerdere websites te vinden. Een respondent vertelt over een hem bekende *dark web*-handelaar die inderdaad bewust met meerdere accounts werkt waardoor het lijkt dat het verschillende handelaren zijn. Overigens doet deze handelaar volgens de respondent daarbij zijn best om deze verschillende verkoopplaatsen niet op elkaar te laten lijken om detectie te voorkomen. Met de verkenning op het *clear web* is de link tussen verschillende websites evidenter doordat er bijvoorbeeld exact dezelfde teksten zijn gebruikt en er dezelfde taalfouten in staan. Ook in enkele casestudies, waarin het draait om online handel in dopingmiddelen op het *clear web*, blijkt die verwevenheid. De verkoop van de producten in een van die zaken verloopt via een groot aantal websites dat in beheer is bij de hoofdverdachte. De hoofdverdachte geeft tijdens het gesprek met undercover politiemensen bij een pseudokoop aan: ‘Ik heb meerdere

websites en kan alles leveren.’ Ook zegt hij: ‘Mijn concurrenten doen dit werk er gewoon bij maar voor mij is dit mijn werk.’ Het researchteam krijgt zicht op zeven websites. Daarbij geeft het team aan dat er mogelijk nog meer websites zijn waarop de verdachten handelden.

### **Marketing**

De online verkenning wijst uit dat de websites waar dopingmiddelen verkrijgbaar zijn op het *clear web* allerlei informatie bieden over de werkwijzen en geldende voorwaarden. Allereerst blijkt op het overgrote deel van de websites de aangeboden producten op een dusdanige manier aangeprezen te worden dat de dopingmiddelen op andere websites in een negatief daglicht komen te staan. Zo wordt op een van de websites vermeldt: ‘Je kunt ervanuit gaan dat de meerderheid wil verkopen voor winst en geen rekening houdt met jouw gezondheid. Wij verkopen alleen de beste merken dus zullen geen tientallen merken aanbieden ook al zullen wij hierdoor verkoop mislopen.’ Bron: Online analyse

Behalve dat er online via webshops doping wordt verkocht, wijzen respondenten van opsporingsinstanties erop dat er steeds meer gebruik wordt gemaakt van sociale media voor reclame en verkoop van dopingmiddelen.

### **6.3.2 Offline verkoop**

Er zijn verdachten die hun handelswaar alleen online aanbieden maar ook verdachten die dat combineren met offline handel of alleen offline verkopen. Bij de offline handel kan gedacht worden aan het verkopen van middelen in verschillende gradaties, door handelaren op straat, via familie en sociale contacten, op feestjes en festivals of via bedrijven, zoals winkels en sportscholen (Koenraadt, 2018; Van Leiden et al., 2018). De verkoop van doping via een persoonlijk contact geniet de voorkeur van gebruikers omdat zij dit als meer betrouwbaar ervaren (De Hon & Van Kleij, 2005; Coomber e.a., 2014). Dat heeft te maken met persoonlijk kennen van de handelaar, kunnen zien van de producten en indien de handelaar de producten zelf gebruikt, wekt dat extra vertrouwen (De Hon & Van Kleij, 2005; Van de Ven, 2016). Daarbij komt dat de kans op inbeslagname bij de offline handel kleiner is in de ogen van gebruikers (De Hon & Van Kleij, 2005). De offline handel in illegale medicijnen is in algemene zin een levendige handel ondanks de groeiende rol van het internet (Koenraadt, 2018; Van Leiden et al., 2018). Minder

dan een kwart van de gebruikers zou gebruik maken van online verkooppunten voor dopingmiddelen (Begley et al., 2017 in Salinas, Floodgate & Ralphs, 2019).

### **Per telefoon**

De offline verkoop vindt via persoonlijk contact plaats. Een voormalig dopinghandelaar vertelt in een interview alleen bestellingen via de telefoon aan te nemen in een persoonlijk gesprek of via Whatsapp. In diverse casestudies verloopt de verkoop vrijwel uitsluitend via de telefoon. Zo blijkt in een van de casestudies uit onderscheppte telecommunicatie dat de verdachten via de telefoon meerdere keren per dag contact hebben met personen die anabole steroïden en andere medicijnen van hen wensen te kopen. Doorgaans ontvangen de verdachten per sms de bestellingen en vindt er daarna telefonisch contact plaats om een afspraak over de levering te maken. Het researchteam komt uit op gemiddeld 20 gesprekken over bestellingen per dag. De hoofdverdachte geeft zelf in een onderscheppt gesprek aan 50 klanten per dag te hebben. Later, bij de aanhouding, blijkt hij over vier mobiele telefoons te beschikken waarvan er maar een is getapt waardoor zijn verklaring aannemelijk is. In een van de casestudies komt naar voren dat de verdachte, die handelt in dopingmiddelen, naast het internet handelt via de messenger-applicatie Wickr. In deze app worden de berichten, namen en telefoonnummers automatisch verwijderd. Daarnaast kan iemand via een bodybuildingforum in contact met de handelaar komen.

### **Op locatie**

Ook kunnen dopingmiddelen soms op locatie worden aangekocht. Zoals in winkels waar de dopingmiddelen illegaal naast het legale assortiment worden verkocht. Dat is het geval in een van de casestudies waar grootschalige verkoop van dopingmiddelen plaatsvond vanachter de toonbank van een sportvoedingssupplementenwinkel. 'Er was een vrachtwagen met oplegger nodig om alle inbeslaggenomen producten mee te nemen', spreekt een rechercheur zijn verbazing over de omvang van de aangetroffen handelswaar uit.

### **Verkoop in een supplementenwinkel**

Achter de toonbank in de supplementenwinkel worden allerlei medicijnen aangetroffen en de aangrenzende loods staat vol met middelen en verpakkingen. Het gaat in hoofdzaak om androgene anabole steroïden (AAS) en andere medicijnen die voornamelijk worden gebruikt in het 'bodybuildercircuit'. Het assortiment is groot en kent veel verschillende merken. Zo worden er onder andere middelen aangetroffen, zoals testosteron, stanolzolol, oxandrolone, oxymethalone, boldenone, mesterolone, trenbolone, tamoxifen, methenolone en nandrolone in diverse vormen als tabletten maar ook vloeistoffen, zogenaamde injectables. Naast de anabolica worden onder andere afslankmiddelen (sibutramine) en erectiemiddelen (kamagra) gevonden. Bron: Casestudie

## **6.4 Betaling**

De betaling van dopingmiddelen verloopt zoals bij de inkoop van producten op verschillende wijzen. Naast betalen bij fysieke overdracht, dat altijd in contanten plaatsvindt, bieden veel verkopers de mogelijkheid aan om de aankopen te versturen of via een digitale transactie te betalen.

### **Per post**

Het in contanten betalen van aankopen via de post is op veel websites nog steeds een mogelijkheid. Het briefgeld moet dan volgens een instructie in een envelop worden verstuurd.

### **Betalingsinstructies**

In een van de casestudies wordt op de website van de verdachten vermeld dat de betaling voor de bestellingen alleen cash via een postbusnummer verloopt. Daarvoor gelden duidelijke instructies. De klant moet het geld aangetekend naar het postbusnummer sturen in een bubbel- of dubbele envelop. De envelop mag enkel briefgeld bevatten en dit moet tussen twee A4'tjes worden gestopt. 'Dit om het briefgeld discreet te houden.' En ten slotte wordt de klant erop gewezen dat er in de envelop geen namen van de bestelde middelen en geen kopie van hun e-mails mogen worden meegestuurd. De bestellingen worden per aangetekende pakketpost verstuurd met een track-en-trace-code. Op de websites staat expliciet vermeldt: 'Ophalen is helaas niet meer mogelijk vanwege uw en onze veiligheid.' Bron: Casestudie

Uit de verkenning van de webshops en uit de casestudies blijkt dat de verkopers in het algemeen regelmatig van postbusadres veranderen. De hoofdverdachte in een van de casestudies heeft een postbus bij een lokaal postkantoor. Rechercheonderzoek wijst uit dat er over een periode van nog geen jaar meer dan 1.000 zendingen in deze postbus zijn ontvangen. De eigenaar van het postkantoor verklaarde dat een van de verdachten de postbus twee tot drie keer per week kwam legen. De bestellingen die in een andere casestudie werden gedaan, waren afkomstig uit Nederland en België en uit Hongkong, Portugal, Bulgarije en Litouwen. Om een indicatie te geven van de omvang, wekelijks ontvingen de verdachten 30 tot 40 aangetekende enveloppen met betalingen voor de bestelde dopingmiddelen uit alleen al Nederland en België.

### **Per banktransactie en in cryptomunten**

Een andere betaalmogelijkheid die door verkopers op de online en offline dopingmarkt wordt gehanteerd, is via een banktransactie, zoals via iDeal en PayPal.

De betaalmogelijkheid die op de verkende verkoopsites op het *clear web* het meest wordt aangeboden – en ook gestimuleerd door de verkopers – is met bitcoins. Klanten krijgen bij sommige webshops korting wanneer er met bitcoins wordt betaald. Op een van de websites bestaat de mogelijkheid tot betaling in bitcoins nadat, zoals op de website staat vermeld, ‘... er bij de post, met name in België, regelmatig enveloppen leeg werden geroofd.’ Betaling van aankopen op het *dark web* kunnen doorgaans alleen met bitcoins of een andere cryptovaluta.<sup>6</sup> De verkoper bepaalt met welke cryptovaluta betaald wordt. In het voorbeeld waarin middelen besteld kunnen worden via de app Wick worden klanten via een link doorverwezen naar iDeal voor een betaling in bitcoins.

## **6.5 Overdracht en distributie**

De overdracht en distributie van de bestelde of gewenste dopingmiddelen vindt eveneens op verschillende wijzen plaats. Bestellingen kunnen worden opgestuurd of fysiek worden overgedragen.

### **6.5.1 Post- en pakketzendingen**

De verzendwijze die bij de online- en offlineverkoop wordt gehanteerd, is doorgaans (aangetekende) pakketpost door ofwel PostNL ofwel TNT Post. Voor verzendingen naar het buitenland, die niet elke verkoper aanbiedt, geldt vaak een meerprijs. Om de bestelde producten met zo min mogelijk risico op detectie te verzenden, doen sommige handelaren veel moeite.

### Zorgvuldige verzendwijze

Een respondent schetst in een interview de werkwijze van een kennis die op grote schaal vanuit Nederland in dopingmiddelen handelt op het *dark web* waarbij hij veel tijd besteedt aan risicospreiding. Zo koopt deze handelaar allereerst bij verschillende winkels in het land cadeaukaarten. Deze cadeaukaarten verzilvert hij vervolgens online met valse persoonsgegevens voor PostNL verzendetiketten. De etiketten worden geprint en op de verzendveloppen geplakt. De handelaar beschikt bewust over de meest verkochte printer om ook daarmee traceerbaarheid van sporen te bemoeilijken. Vervolgens rijdt de handelaar grote afstanden naar verschillende brievenbussen verspreid over het land om de enveloppen te posten. Daarbij draagt hij handschoenen om sporen te voorkomen. Bron: Interview

De verzending van dopingmiddelen gebeurt bovendien vaak zo discreet mogelijk. De bestellingen worden zo discreet en neutraal mogelijk verpakt om de kans op detectie van de inhoud te verkleinen. Op een van de bezochte verkoopsites op het *clear web* laat een klant zich hier als volgt over uit: 'De bestelling was anoniem verpakt waardoor niemand kon zien wat erin zat.' Op het *dark web* wordt gesproken over *stealth*. Dit komt erop neer dat een middel op een dusdanige manier is verpakt, dat er voor de Douane geen reden is om de verpakking te openen of in beslag te nemen. Zo geeft een van de verkopers aan: 'All orders are shipped with grade A stealth. Just take a look at the feedback on my account.' Indien een zending niet bij de klant aankomt, wordt de verantwoordelijkheid daarvoor in het algemeen niet door de verkopers genomen. De hoofdverdachte geeft in een van de casestudies in een afgeluisterd gesprek met een klant aan dat er middelen binnenkomen 'die langs de Douane moeten'. Overigens stelt hij de klant daarbij gerust dat het kan worden tegengehouden 'maar dat de Douane ze toch altijd weer vrijgeeft omdat ze toch niet kunnen controleren en testen wat erin zit.'

### 6.5.2 Fysieke overdracht

Een andere manier van overdracht van de aankopen is het fysiek aan de afnemers overdragen op een afgesproken locatie. Dit doen overigens niet alleen de offlinehandelaren maar ook sommige handelaren die actief zijn op het internet bieden deze optie aan. Hiervoor kiezen de handelaren een aantal vaste plekken, zoals een parkeerplaats bij bijvoorbeeld een hotel. In een van de casestudies is het rondbrengen van dopingmiddelen aan de orde van de dag. Zo rijdt een van de verdachten in een gehuurde bus met bestellingen door het hele land. 'Als een



soort vertegenwoordiger met een map aan prijslijsten en met middelen bezoekt hij zijn klanten', aldus een onderzoeker. Ook de hoofdverdachte bracht bestellingen rond. 'Maar,' zo vertelt een onderzoeker, 'hij zorgt er dan wel voor dat hij zijn gezicht niet laat zien'.

#### Een willekeurige greep uit een aangetroffen prijslijst (Bron: Casestudie)

|  |      |
|--|------|
| <b>bayer schering</b>                    |      |
| oxandrolone bayer schering 100 tab 10 mg | 30   |
| proviron bayer schering 50 tab 20 mg     | 12,5 |
| <b>body research</b>                     |      |
| Cypionaat 200 mg 10 amp                  | 22,5 |
| Stanozolol 50 mg 10 amp                  | 27   |
| <b>atomic labs tabs</b>                  |      |
| stanozolol 100 tab 10mg                  | 14   |
| oxandrolone 50 tabs 10mg                 | 16   |
| Clenbuterol 100 tab 2 ug                 | 10   |
| <b>Genesis 10 ml</b>                     |      |
| trenbolone enanthate 200 mg              | 24   |
| nandrolone decanoate 250 mg              | 17,5 |
| <b>Global 10 ml</b>                      |      |
| test prop 100 mg                         | 11   |
| Primobolan 100 mg                        | 15   |
| Masteron 2 drostenolone enanthate 200 mg | 15   |
| <b>brithisch dragon</b>                  |      |
| nandrolone phenylpropionate 100 mg       | 12   |
| drostanolone di-propionate 100 mg        | 13   |
| tri trenbol 150 mg                       | 13   |

In een andere casestudie verplaatsen de leden van een handelsnetwerk zich per auto naar een sportschool voor het bezorgen van een tas met, zo vermoedt het observatieteam, dopingmiddelen.

Ook uit een analyse van de politieregistraties komt naar voren dat transporteren van dopingmiddelen per auto of bus naar de afnemers niet ongebruikelijk is.

### **Dopingmiddelen in een voertuig**

Een voertuig trekt de aandacht van de politie wegens het rijgedrag van de bestuurder en wordt staande gehouden. Vervolgens vindt een doorzoeking van het voertuig plaats. De verbalisanten vinden daarbij injectiespuiten en naalden (bijna 200 stuks, inclusief twee facturen), 13 potjes met elk 100 pillen, 12 ampullen met testosteron en een doosje met 29 verpakte Methyfenidaat tabletten op naam van een andere persoon dan de bestuurder. De 13 potjes met pillen bevatten schildklierhormoon (T3), anabole steroïden (waaronder Winstrol) en antioestrogenen, zoals Nolvadex. Een aantal van deze middelen staat op de WADA-dopinglijst. De potjes en ampullen zijn ongeopend. Tevens worden 31 witte, ongebruikte plastic tasjes in bulkverpakking gevonden. De verdachte geeft toe schuldig te zijn aan de handel in medicijnen. Bron: Analyse BVH

Uitzonderlijker is dat fysieke overdracht van dopingmiddelen plaatsvindt via ontmoetingen bij de handelaren zelf of bij andere betrokkenen. Ook dat gebeurt, zo blijkt uit de casestudies. Over het algemeen hanteren de betrokkenen bij het afhalen meer voorzichtigheid. Op een van de bezochte webshops wordt het volgende vermeld over het afhalen van bestellingen: 'Wij rekenen hier 25 euro afhaalkosten voor en de bestelling zelf moet boven de 200 euro zijn. De reden hiervoor is dat wij de afhaalafspraken door derden laten doen en zij doen dit niet voor niets. Wij prefereren alles per (aangetekende) post te doen, maar dwingen dit niet af bij u als klant.' Soms wordt er de omgeving vermeld waar de bestelling moet worden afgehaald, zoals 'omgeving van Rotterdam'. Niet elke verkoper biedt de mogelijkheid van afhalen van bestellingen. Zo staat op een van de bezochte websites vermeld dat zij tegen het afhalen van bestellingen zijn: 'Uiteraard ook geen afhaalchinese- praktijken, want wij laten onze klanten geen onnodige risico's lopen.'

## **6.6 Reikwijdte afzetmarkt**

Nederland vormt in de basis de afzetmarkt voor Nederlandse dopinghandelaren. Daarnaast is België een belangrijke afzetmarkt. Uit diverse bronnen blijkt dat de Nederlandse dopinghandel een nog sterkere internationale component kent. In deze paragraaf wordt beschreven wat de reikwijdte van de handel inhoudt.

### 6.6.1 Internationale markt

Net als bij drugshandel, wordt Nederland gezien als een belangrijke doorvoerhaven voor dopingmiddelen (Kruithof, Aldridge, Décary-Hétu, Sim, Duijs & Hoorens, 2016). Volgens Van de Ven (2016) speelt Nederland een rol in de distributie van dopingmiddelen naar buurlanden, met België als een van de hoofdbestemmingen. Een respondent van de Federale Politie in België spreekt het vermoeden uit dat er in België een tekort aan eigen productielocaties is waardoor een beroep wordt gedaan op handel vanuit Nederland en andere landen. Hij geeft aan: 'We hebben het idee dat er vanuit Nederland gemakkelijk geleverd kan worden. De producten worden per post naar Belgische afnemers verstuurd of over de grens gebracht of gehaald.' Een verklaring voor de samenwerking is volgens deze respondent niet alleen dat Nederland en België aan elkaar grenzen maar vermoedelijk ook het feit dat men in Nederland en Vlaanderen dezelfde taal spreekt. Er zijn evenwel ook handelaren die naar eigen zeggen niet met het buitenland handelen maar zich bewust tot Nederland beperken. Uit de interviews komt naar voren dat met name in Nederland het risico gepakt te worden, laag wordt ingeschat. Zo geeft een Nederlandse handelaar in een interview aan: 'De pakkans in België is groter en de wetgeving strenger dus ik waag het niet om daar mijn handel te drijven.'

### 6.6.2 Resellers

Verschillende respondenten wijzen erop dat Nederland een belangrijk en interessant doorvoerland voor doping is. Het internationale karakter van de dopinghandel die in Nederland wordt bedreven, komt terug in de casestudies. In een aantal zaken is zicht gekregen op verdachten die wat kleinschaliger en landelijk of hooguit ook in België hun waar verhandelen. Maar ook zijn er vanuit de casestudies voorbeelden waaruit een grotere, internationale afzetmarkt voor de aangekochte en geproduceerde middelen naar voren komt. Deze wordt gevormd door verschillende landen in Europa en soms ook daarbuiten. Op het laagste niveau betekent dat dat individuele gebruikers uit het buitenland een bestelling bij de verdachten opgeven maar op een hoger niveau gaat het om afnemers die beschouwd kunnen worden als distributiepunten ofwel tussenhandelaren (Van Leiden et al., 2018). Op een van de verkoopsites van doping op het *clear web*, die voor de online analyse is bezocht, staat aangegeven dat het veelvuldig voorkomt dat dopingmiddelen massaal worden op- en doorverkocht. In een van de casestudies, waarin de verdachten gebruik maakten van webshops voor de verkoop, geven zij met grote letters op hun websites aan dat er *resellers* (tussenhandelaren) worden gezocht. In een van de casestudies wordt het merendeel van de

geproduceerde en aangekochte middelen verkocht aan steeds eenzelfde afnemer die dat vervolgens – tegen weer een hogere prijs – afzette in zijn eigen internationale netwerk. Tussenhandelaren kunnen een eigen merk op het product laten plaatsen. Dat betekent dat eenzelfde product onder verschillende merknamen in verschillende landen wordt verkocht (Van de Ven, 2016).

### **Een tussenhandelaar met internationale afzet**

In een van de casestudies nam een observatieteam waar dat de hoofdverdachte, een dopingproducent, wekelijks een partij dozen bij een man afleverde. Bij de betreffende man werden bij een doorzoeking van zijn woning middelen aangetroffen, voorzien van het eigen merk van de hoofdverdachte. Omwonenden gaven later aan dat er bij het afleveradres 'regelmatig bodybuildertypes met volle tassen naar buiten komen'. Het rechercheteam stelde vervolgens vast dat er vanuit de verdachte distributielijnen liepen naar diverse landen in Europa voor de afzet van de illegale middelen. Het ging onder andere om Denemarken, Noorwegen, België en Duitsland. Bron: Casestudie

In een van de casestudies waarin een internationaal netwerk actief is, komt de internationale handel sterk naar voren. In deze zaak vormt het Nederlandse netwerk samen met dat van een Tsjech en een Spanjaard een gezamenlijk Europees handelspunt van waaruit lijnen naar diverse landen lopen. Uit informatie komt naar voren dat de Tsjech behalve naar Nederland bijvoorbeeld ook lijnen heeft naar Duitsland en België. De distributie verloopt volgens de rechercheurs afhankelijk van waar de vraag vandaan komt. Zo komt het voor dat de Tsjech en de Spanjaard pakketten naar de Nederlandse verdachte sturen die het weer verzendt naar waar de vraag vandaan komt. Dat kan het land zijn waar hij het pakket vandaan heeft gekregen, 'Die werkwijze lijkt omslachtig maar een pakketje is zo verstuurd en vermoedelijk wordt hiermee aan risicospreiding gedaan', licht een rechercheur toe. Overigens werken zowel de Nederlandse, Tsjechische als Spaanse verdachten ieder met een eigen netwerk voor het verspreid ontvangen en verzenden van de pakketten. De drie Nederlandse verdachten in deze zaak vormen gezamenlijk het distributiestation in Nederland. Een belangrijk deel van de afnemers van het Europese netwerk zijn vermoedelijk ook handelaren. Voor het gehele internationale netwerk krijgt het team zicht op de volgende landen waarmee handel wordt gedreven: Nederland, België, Tsjechië, Hongarije, Duitsland, Zweden, Engeland, Portugal, Spanje, Italië, Griekenland, Columbia en de Nederlandse Antillen.

### 6.6.3 Detectie in de EU

Uit diverse bronnen komt naar voren dat er sprake is van een lage detectiegraad van illegale handel in de EU. De voorschriften van de Europese Unie maken systematisch controleren niet mogelijk (vrij verkeer van goederen en personen), waardoor alles, verzonden binnen de EU, vrijwel onbekend blijft. Dit geeft handelaren een vrij ideale marktpositie (Van de Ven, 2016). Ook verschillende respondenten wijzen erop dat het vervoer in de EU over land een zwakke plek is voor de handhavings- en opsporingsautoriteiten en een kans voor de illegale handelaren. Een respondent van een opsporingsinstantie: 'Er is geen toezicht op de grenzen in de EU terwijl er geneesmiddelen met vrachtwagens vanuit Oost-Europa binnenrijden, zo bleek als bijvangst van een controle op verboden vuurwerk aan de landsgrenzen.' Ook andere respondenten stellen dat transport van illegale dopingmiddelen via de weg een interessante en mogelijk veel gebruikte modus operandi van handelaren is omdat het toezicht daarop ontbreekt. Zo vertelt de Belgische politiefunctaris enkele jaren geleden een Poolse vrachtwagen, die op doorreis was naar Engeland, in België gecontroleerd te hebben en daarbij een grote lading dopingmiddelen, met name anabolen, te hebben aangetroffen: 'Een toevalstreffer, het zal niet de eerste keer zijn.'

## 6.7 Resumé

Behalve dat betrokkenen bij de illegale dopinghandel in Nederland reguliere geneesmiddelen verhandelen, leggen zij zich sinds de eeuwwisseling toe op de illegale productie van dopingmiddelen. De strengere regulering van de medische en farmaceutische sector eind jaren '90 van de vorige eeuw en de strengere controles door de Douane hebben de ontwikkeling van illegale productielaboratoria ofwel UGL's gestimuleerd. In de EU wordt gesproken van grootschalige productie en Nederland neemt daarin geen ondergeschikte rol in. Harde cijfers ontbreken maar geschat wordt dat er in Nederland een flinke handvol grote UGL's actief zijn en daarnaast tientallen en misschien wel honderdtallen kleinere UGL's. De professionaliteit varieert van een kleine productieruimte in een woning tot een volledig op de productie ingerichte loods. Er wordt een groei in grootschaligheid en professionaliteit van de UGL's in Nederland gesignaleerd.

De benodigdheden voor productie zijn in hoofdzaak grondstoffen, machines en verpakkingsmateriaal. Zonder daar veel moeite voor te hoeven doen, worden die middelen via legale bedrijven, al dan niet met bewuste medewerking van de leveranciers, verkregen. De inrichting van een grote UGL komt naar schatting neer op enkele tienduizenden euro's aan investering. Behalve dat middelen wor-

den nagemaakt, is het voor UGL's belangrijk een eigen merk in de markt te zetten. Ook komt het voor dat illegale producenten goedlopende merken van andere illegale producenten vervalsen. De eindproducten zien er veelal netjes verpakt uit, voorzien van etiketten. De inhoud blijkt echter kwalitatief minder goed. Er is sprake van over- of onderdosering van de werkzame stoffen in de middelen met risico's voor de gezondheid van de gebruikers. Vaak is er ook sprake van vervuilde opslag- en productielocaties.

Op de productielocaties worden naast zelfgeproduceerde en opnieuw verpakte middelen vaak ook reguliere geneesmiddelen aangetroffen, die gerelateerd zijn aan dopinggebruik. In landen waar een andere regelgeving geldt, kan doping legaal geproduceerd worden door farmaceutische bedrijven. Bekend is dat een aantal van dergelijke bedrijven bewust (illegaal) levert aan de zwarte markt. Behalve bedrijven in Aziatische landen zijn farmaceutische bedrijven in Oost-Europa bekende aanvoerkanalen. Behalve de reguliere geneesmiddelen worden er in het buitenland ook dopingmiddelen in UGL's geproduceerd en geëxporteerd naar Nederland. De distributie van de benodigde geneesmiddelen, grondstoffen en andere benodigdheden voor de productie verloopt in verborgen zendingen via de post en in de EU via transport over de weg.

De opslag- en productielocaties voor de illegale handelswaar liggen over het hele land verspreid, afhankelijk van waar het handelsgebied van de betrokkenen zich bevindt. Bedrijven worden als dekmantel gebruikt voor de huur van een grote productielocatie, zoals een loods of als verkooplocatie, zoals een winkel. De handelswaar op de locaties bestaat uit tientallen soorten geneesmiddelen. Het betreft voornamelijk anabole middelen en andere groeihormonen met daarnaast andersoortige geneesmiddelen om eventuele bijwerkingen te bestrijden, zoals kalmeringsmiddelen en erectiemiddelen. De betrokkenen hebben behalve een grote variatie in middelen vaak tienduizenden gebruikerseenheden op voorraad. De straatwaarde van de aangetroffen middelen loopt in de verschillende zaken uiteen van enkele tienduizenden, tot honderdduizenden en zelfs miljoenen euro's. Op de productie- en opslaglocaties waar dopingmiddelen worden aangetroffen, is er vaak een verband tussen de handel in en/of productie van drugs, versnijdingsmiddelen en/of andere geneesmiddelen. Opslag- en productielocaties, die exclusief gericht zijn op dopingmiddelen, worden minder vaak aangetroffen.

De verkoopkanalen voor de ingekochte en geproduceerde middelen kunnen grofweg onderscheiden worden in offline en online maar handelaren benutten soms ook beide kanalen. Online verkoop vindt plaats op het *clear web* en het *dark web*. De handelaren op die verkoopplaatsen beheren vaak meerdere websites om hun kansen en risico's te spreiden. Betaling verloopt veelal via digitale transactie

met cryptomunten en via cash-betalingen per post. De verzending gebeurt eveneens vaak per post. Ondanks de vlucht die het internet in de verkoop van doping lijkt te hebben genomen, heeft offline verkoop voor veel gebruikers de voorkeur. De offline verkoop verloopt via een persoonlijk contact per telefoon of via directe verkoop op een locatie, zoals in een winkel. Betaling wordt vaak cash gedaan bij verzending via de post of bij de fysieke overdracht door aflevering op een locatie of bij het plannen van een overdracht op een afgesproken plek. Bij de verzendingen via de post wordt rekening gehouden met detectie door gebruik te maken van neutrale verpakkingen en opschriften.

Nederland en België zijn belangrijke afzetmarkten voor de Nederlandse dopinghandelaren maar er is ook een sterkte internationale component. Nederland is een doorvoerland van dopingmiddelen en sommige Nederlandse handelaren vormen een cel van een internationaal netwerk met afzetmarkten in een groot aantal landen in en buiten de EU. Er wordt gewerkt met resellers, afnemers die hun eigen afzetmarkt hebben in binnen- of buitenland. De detectiegraad van illegale dopinghandel binnen de EU wordt als laag beschouwd. De open grenzen in combinatie met een beperkte controle bieden een vrijplaats voor de handel via de weg.

## Eindnoten

1. De links: <http://www.zbpatrimoine.com/raws.asp> en <http://www.pentaconseils.com/testosterone.asp>
2. Wanneer op Denemarken geselecteerd wordt, komen er elf producten naar voren die niet direct tot doping herleidbaar zijn en er niet als zodanig uit zien.
3. [https://www.alibaba.com/product-detail/Anti-Estrogen-APIs-Raw-Steroid-Powder\\_60803264301.html?spm=a2700.7724857.normalList.18.1f6c429bcp5FSR&s=p](https://www.alibaba.com/product-detail/Anti-Estrogen-APIs-Raw-Steroid-Powder_60803264301.html?spm=a2700.7724857.normalList.18.1f6c429bcp5FSR&s=p)
4. Op [www.alibaba.com](http://www.alibaba.com) worden 8.403 resultaten gevonden voor tabletteermachines, 469.725 resultaten voor etiketteringsmachines en 287.234 resultaten voor (af)vulmachines.
5. In deze vrachtwagen werden naast diverse geneesmiddelen (waaronder dopingmiddelen) en verpakkingsmaterialen industriële droogkasten, een mengmachine, industriële crusher, tabletteermachine en een sealmachine aangetroffen.
6. Behalve bitcoins zijn monero, litecoin en bitcoin cash andere cryptovaluta waarmee de klant kan betalen.





# 7 Betrokkenen bij dopinghandel

Dit hoofdstuk is gewijd aan wat er op basis van de diverse bronnen bekend is over de achtergronden en kenmerken van betrokkenen bij de dopinghandel. Het gaat dan om te onderscheiden categorieën, betrokken bij het produceren van doping, het verhandelen van doping en het verstrekken van doping aan gebruikers. Daarbij wordt aandacht besteed aan drijfveren van betrokkenen om actief te zijn in de illegale dopinghandel. Ook komt aan bod wat de kenmerken van betrokkenen en netwerken zijn in de zin van achtergronden en omvang en in welke mate er sprake is van benodigde kennis en betrokkenheid van het legale bedrijfsleven.

## 7.1 Categorieën

In deze paragraaf worden verschillende categorieën beschreven, betrokkenen bij dopinghandel. Hierbij worden als categorieën onderscheiden: de recreatieve sportscene, de wereld van de topsport, de gezondheidssector en tot slot generalisten.

### 7.1.1 Recreatieve sportscene

De recreatieve sportscene vormt van oudsher de belangrijkste bron van de handel in doping. Bodybuildinginstructeurs, coaches, personal trainers en eigenaren van sportscholen en supplementwinkels komen veelvuldig als betrokkenen bij de dopinghandel terug in de literatuur en de casuïstiek. Zo blijkt uit de analyse van mediaberichtgeving over vijftien dopingzaken dat het merendeel van de betrokken verdachten een link heeft met het sportschoolcircuit. In zeven zaken zijn de betrokkenen sportschoolhouder, recreatief sporter of bodybuilder. In een andere zaak is de verdachte werkzaam als personal trainer. In de casestudies komt aanvullend naar voren dat dopinghandelaren veelal leveren aan sportscholen en supplementwinkels alwaar het doorverkocht wordt.

## **Sportentourage**

Respondenten uit de wereld van de bodybuilding bevestigen dat de entourage van de sporters betrokken is bij het verstrekken van doping. Een bodybuilder vertelt in een interview: 'Coaches schrijven aan de atleten een protocol voor met de middelen en in welke doseringen deze gebruikt moeten worden en sommige coaches geven die ook aan de sporter.' Een wedstrijdbodybuilder bevestigt dat het gebruik van doping heel normaal is, ook al gebruikt hij het zelf niet. Hij vervolgt: 'Ik ben er zelf niet door te verleiden, maar er zijn coaches die sporters in die wereld aanzetten tot dopinggebruik.'

Coaches kunnen voor de verstrekking van middelen ook verwijzen naar anderen. Zo vertelt een respondent, die in de top van bodybuilding heeft meegedaan, in een interview dat hij door zijn coach naar een huisarts werd verwezen die hem begeleidde in het gebruik van de producten en hem ook injecteerde. Het feit dat de arts medische kennis heeft, stelde hem gerust: 'De arts adviseerde me op basis van zijn deskundigheid en zei me ook wat ik niet moest gebruiken terwijl de coach dat wel voorschreef.' Hij zegt: 'Achteraf gezien, waren het lage, therapeutische doseringen waar men tegenwoordig zijn neus voor ophaalt.' De betreffende arts is inmiddels geschorst.

## **Sportscholen**

Bij het meldpunt van de Dopingautoriteit zijn in de periode 2016 tot 2019 meerdere meldingen binnengekomen over dat er doping zou worden verhandeld in sportscholen en fitnesscentra. Ook de opsporingsdienst van de NVWA rapporteert signalen van dopinghandel vanuit sportscholen of fitnesscentra en soms wijzen de signalen op grootschalige, internationale handel. Een van die signalen betreft informatie die de NVWA van de FIOD ontvangen over een sportschool waar de eigenaren en medewerkers in anabolen en groeihormonen zouden handelen. Tijdens oriënterende bezoeken van onderzoekers aan sportscholen was het personeel ofwel erg afhoudend over het onderwerp ofwel vonden er open gesprekken over doping plaats. Voor de sportscholen die tot de ketens behoren, geldt dat zij moeten voldoen aan de voorwaarden en regels. Kleine ondernemers zijn daarentegen niet gebonden aan de regels van ketens. Op de websites van de meest bezochte sportscholen staan geen specifieke regels over doping vermeld. In de huisregels staat meestal wel dat het gebruik van en de handel in verboden middelen in de betreffende sportschool verboden is. Een sportschooleigenaar geeft in een interview aan in de sportschool weleens vragen over doping te krijgen: 'Zo'n tien keer in twee jaar tijd.' Die personen wijst hij dan de deur. Meerdere respondenten wijzen in de interviews op een florerende handel in of

vanuit vooral de commerciële sportscholen en fitnesscentra waar de regels en controle beperkter zijn dan in een luxe sportschool. Dat dopinghandel vanuit sportscholen door eigenaren en medewerkers in de praktijk inderdaad plaatsvindt, blijkt uit bestaande casuïstiek op basis van opsporingsonderzoeken en mediaberichtgeving. In een van de casestudies vertelt een verdachte aan undercoveragenten tijdens een pseudokoop in het kader van het opsporingsonderzoek dat hij aan veel sportscholen in Nederland dopingmiddelen levert. In een andere zaak vertelt een sportschooleigenaar dat hij is gestart met de handel in doping 'omdat zijn sportschool niet meer zo lekker liep'. De concurrentie van goedkope fitnessketens was naar eigen zeggen de oorzaak. Een respondent die jarenlang actief is geweest in de dopinghandel heeft een verleden als sportinstructeur en daarna als eigenaar van meerdere sportscholen. 'Ik had altijd al interesse in de sport en later in het commerciële gebeuren', licht hij zijn keuze voor het betreden van de dopingmarkt in een interview toe. Ook nu nog, nadat hij zijn straf heeft uitgezeten, is hij in het bezit van een sportschool. Een recent voorbeeld uit het najaar van 2019 laat zien dat de betrokkenheid van sportscholen bij dopinghandel zich niet altijd beperkt tot het leveren van de middelen maar ook tot het toedienen ervan in de sportschool.

### **Handel vanuit een sportschool**

2019 - De politie heeft twee Rotterdammers (52 en 58 jaar) en een vrouw (49 jaar) aangehouden op verdenking van illegale handel in medicijnen. Die handel vond plaats in een sportschool aan de Straatweg in Rotterdam. In de sportschool werden bij een inval spuiten en een 'behandeltafel' aangetroffen. De twee mannen zijn werkzaam in de sportschool. De politie kreeg eerder informatie over mogelijke misstanden in de sportschool waarna een onderzoek werd gestart. Daaruit bleek dat er medicijnen werden verhandeld, zonder dat over de risico's en de juiste manier van gebruik werd gesproken. Bij een inval werden grote hoeveelheden van de twee soorten medicijnen gevonden. Ook werd duidelijk dat de middelen in de sportschool werden toegediend. Er lagen spuiten en in een kamertje achteraf stond een 'behandeltafel.'

### **Sportvoedingswinkels**

In de sportscene komen ook sportvoedingswinkels ofwel supplementenwinkels uit meerdere bronnen, waaronder casestudies, naar voren als leveranciers van doping. Een politiefunctionaris van de Belgische Federale Politie geeft aan dat

niet alle supplementenwinkels malafide zijn maar dat een aantal van die winkels er een parallelle handel in dopingmiddelen op na houdt met dezelfde afzetmarkt als de legale handel in voedingssupplementen. Als voorbeeld geeft hij een Belgische casus waarin de eigenaar van een supplementenwinkel zijn medewerkers verplichtte ook dopingmiddelen in de zaak aan te bieden. Een voormalig medewerker van een supplementenwinkel geeft hiervoor in een interview een verklaring. Hij stelt dat er in de laatste vijf jaar een verschuiving heeft plaatsgevonden van offline- naar onlineverkoop van supplementen. Omdat de omzet van de fysieke supplementenwinkels achteruit ging, zijn sommige winkels ook andere diensten gaan aanbieden, zoals persoonlijk advies. 'En,' zo vult hij aan, 'sommige ondernemers hebben daarnaast hun toevlucht genomen tot het verkopen van dopingmiddelen in de zaak.' Via de Nationale Politie heeft de NVWA ook eens informatie ontvangen dat een lid van een Outlaw Motorcycle Gang (OMG) vanuit een sportwinkel handel dreef in anabolen. In een van de uitgevoerde casestudies is de Nederlandse hoofdverdachte van grootschalige illegale handel de eigenaar van een winkel in sportvoeding en -supplementen. Behalve uit dopingmiddelen bestond zijn handelswaar uit allerlei middelen die aan doping gerelateerd zijn, bijvoorbeeld om eventuele bijwerkingen te bestrijden. Zo levert de hoofdverdachte kant-en-klare pakketten, gevuld met diverse AAS en een verscheidenheid aan medicijnen met bovendien voedingsschema's en handleidingen onder de noemer van sportbegeleiding. 'In zijn winkel adverteerde de hoofdverdachte met foto's van hem en zijn vrienden, die er sportief uitzien, wat vermoedelijk de suggestie van kennis bij de verkoper moet wekken', vertelt een onderzoeker.

### **Mystery visits**

Tijdens een mystery visit aan een supplementenwinkel werden de onderzoekers na een vraag over specifieke dopingmiddelen door het personeel gewezen op de illegaliteit en risico's. Zij gaven aan 'dat hun assortiment was goedgekeurd door de NVWA en het bij hen niet verkrijgbaar was'. De betreffende ondernemer staat overigens weliswaar onder toezicht van de NVWA maar kan deze claim niet doen.

In een andere supplementenwinkel kwam een open gesprek over doping op gang waarbij de medewerkers vooral ook weer de risico's benadrukten en gebruik ten strengste afraden. Dat dopingmiddelen wel onder de dekmantel van de verkoop van voedingssupplementen worden verkocht, bleek tijdens een andere mystery visit. Een sportschooleigenaar gaf aan dat er dopingmiddelen achter de schermen verkrijg-

baar zouden zijn bij een kraam met voedingssupplementen op de markt. Volgens andere marktkraamhouders had de eigenaar 'het goed voor elkaar'. De kraam bleek inmiddels weg maar de eigenaar had nog wel een sportschool. In een later telefoongesprek met de kraamhouder gaf deze aan inderdaad dopingmiddelen te hebben verhandeld maar daarmee te zijn gestopt. Ook hij waarschuwde de onderzoekers voor de risico's. Bron: Mystery visits

## 7.1.2 Wereld van de topsport

In de zaken die door het Instituut voor Sportrechtspraak worden behandeld, kan niet worden achterhaald via welke kanalen sporters doping hebben verkregen. Ook de opsporingsinstanties hebben nauwelijks zicht op de betrokkenen bij de handel in doping voor de topsport. Een onderzoeker van de IGJ stelt in de afgelopen drie jaar geen enkele casus daaromtrent voorbij te hebben zien komen. Wat hij en ook andere respondenten wel weten te vertellen, is dat de handel in de topsport anders verloopt dan in de recreatieve sport. Deze komt over het algemeen letterlijk niet op straat maar is veel meer verborgen. Paoli & Donati (2014) onderscheiden een aparte categorie van betrokkenen bij de verstrekking van doping die zij benoemen als 'de georganiseerde sportwereld'. Hieronder vallen personeelsleden van sportteams en sportfederaties. Ook uit de interviews komt naar voren dat topsporters over het algemeen met doping in aanraking komen via hun entourage, de coaches, begeleiders en in het bijzonder sportartsen. Eerder, in hoofdstuk 3 over het gebruik van doping, kwam deze relatie ook naar voren.

### Sportartsen

Een geïnterviewde topsporter schetst dat atleten op hun netwerk moeten kunnen vertrouwen en andersom. Hij stelt dat hij blind vertrouwt op de sportarts als die zou adviseren om 'iets te nemen'. Daarbij wordt gesteld dat atleten erg zuinig zijn op hun lichaam en daarom niet snel buiten een arts om middelen tot zich nemen, omdat een arts in de regel de gezondheid van een patiënt niet in gevaar wil brengen. Feitelijke en actuele betrokkenheid van sportartsen bij doping in de topsport blijkt lastig vast te stellen. Respondenten uit de topsport verwijzen vooral naar voorbeelden uit het verleden. Zo somt een sportarts in een interview een aantal namen op van Nederlandse sportartsen, die ooit betrokken zouden zijn geweest bij doping. De sportarts merkt op: 'Dat zijn allemaal namen uit het verleden, de jaren negentig. Tegenwoordig zou ik het niet weten.' Er is een aantal geïnterviewden, dat wel concreet wijst naar enkele sportartsen in Nederland die mogelijk

op dit moment actief betrokken zijn bij het verstrekken van dopingmiddelen. Het zou dan bijvoorbeeld gaan om het net onder de vermeende detectiewaarde toedienen van testosteron en om het afgeven van dispensaties voor gebruik van bepaalde dopingmiddelen, waarvoor geen medische noodzaak bestaat.

De ploegleider, trainer, coach of begeleider komt in beeld als het gaat om het leggen van de link tussen sporter en arts. Dit is ook het geval bij de Amerikaanse atletiekcoach Salazar. Hij werd vorig jaar geschorst vanwege het bezit en handel in doping. Een voormalig topatleet vertelt uit eigen ervaring dat via de sportbegeleider een middel van de arts aan de sporters werd verstrekt: 'Ik heb dat toen weggegooid.' Respondenten uit de topsport stellen: 'Als sporters zien dat een andere sporter ineens veel beter presteert, dan willen zij ook, ze maken elkaar gek.'

Op de vraag of de entourage van sporters altijd betrokken is, verwijst een respondent naar een interview met Bruyneel in de Telegraaf. Daarin zegt Bruyneel: 'Wij hebben het vaak genoeg meegemaakt dat jonge renners, die pas bij onze ploeg zitten, op eigen houtje al met Epo bezig waren. In Spanje, Duitsland en Zwitserland was dit product vrij verkrijgbaar in iedere apotheek.'<sup>2</sup>

### 7.1.3 Gezondheidszorg

Ook andere professionals uit de gezondheidszorg kunnen betrokken zijn bij dopinghandel (Fincoeur et al., 2014; Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016). Die categorie bestaat volgens Paoli en Donati (2014) uit vier typen, namelijk apothekers, artsen, ziekenhuismedewerkers en werknemers/verkopers van (para)farmaceutische bedrijven, zowel fabrikanten als distributeurs (Paoli & Donati, 2014).

Respondenten van de Dopingautoriteit stellen dat sportartsen niet vaak als betrokkene bij doping in de topsport voorkomen omdat zij daarop gewezen worden in hun arbeidsovereenkomst en dat het vaker zou gaan om verstrekking van middelen door huisartsen en specialisten.

#### Toedracht sporttuchtzaken

In een aantal bestudeerde sporttuchtzaken geeft de betrokkene een verklaring voor de constatering van een verboden stof of middel in diens lichaam. Betrokkenen zeggen dat zij het ongemerkt hebben binnengekregen via een drankje, op een festival of feest of via een voedingssupplement. In een zaak stelt de betrokkene uit de wielrensport dat de aangetroffen stoffen in zijn lichaam zijn gekomen door een foutieve injectie van de huisarts, namelijk een injectie met het anabole middel Deca Durabolin in plaats van Sustanon. Betrokkene kan dat niet bewijzen. De huisarts stelt geen

herinnering te hebben aan de behandeling en beroept zich op het medisch dossier waaruit een injectie met het anabole middel Deca Durabolin niet blijkt. Ook verklaart de huisarts dat het medicijn Deca Durabolin niet in zijn praktijk aanwezig zou zijn. De betrokkene slaagt er volgens de tuchtcommissie niet in aan te tonen dat de verboden stoffen door een injectie van de huisarts in zijn lichaam is gekomen. Uiteindelijk wordt de sporter vier jaar geschorst. Bron: Analyse ISR

Bij de Dopingautoriteit zijn meldingen binnengekomen van vermoedens van betrokkenheid van medisch professionals bij het verstrekken van doping. Zo behelst een van de meldingen uit 2018: 'Een fysiotherapeut zou voor zichzelf en voor collega-sprinters (atletiek) dopingmiddelen regelen.' De feitelijkheden over deze meldingen c.q. signalen zijn niet bekend. Een voormalig grootschalig dopinghandelaar vertelt in een interview in de jaren 90 een atletiekcoach als klant te hebben gehad: 'De coach was door een arts naar mij verwezen voor het verkrijgen van groeihormonen.' Een respondent van de Belgische Federale Politie wijst eveneens op de rol die artsen spelen bij het verstrekken dan wel toedienen van doping aan professionele sporters. 'Er is in België een aantal artsen waarvan we weten dat daar de *beaumonde* van de topsport komt. Zij mogen medicijnen voorschrijven en wij kunnen pas optreden als er aanwijzingen zijn dat zij onterecht dopingmiddelen voorschrijven.'

### **Belgische versus Nederlandse artsen**

Een respondent van de Belgische Federale Politie geeft aan dat er soms medische professionals betrokken zijn bij het voorschrijven of leveren van dopingmiddelen. Uit onderzoek van Van de Ven (2016) blijkt dat huisartsen in België een belangrijke rol spelen in het leveren van middelen aan topsporters, amateursporters, recreatieve sporters en andere niet-medische gebruikers. Desalniettemin zijn artsen minder toegankelijk geworden als gevolg van de toegenomen regelgeving en vervolging, waardoor de middelen voor de gebruikers moeilijker verkrijgbaar zijn via deze kanalen. Deze groep lijkt een minder grote rol te spelen in de verstrekking van dopingmiddelen in Nederland. In geen van de casus van Van de Ven (2016) komt een connectie met de gezondheidszorg terug. Nederlandse artsen zijn meer beperkt door algemene richtlijnen terwijl het Belgische zorgstelsel wordt gekenmerkt door een grote mate van vrijheid voor zowel artsen als patiënten (Van de Ven, 2016).

Naast artsen wijst een wetenschapper contacten in apotheken, ziekenhuizen en revalidatiecentra aan als bronnen van dopingmiddelen voor topsporters. Hierbij gaat het dan veelal om recept-plichtige, originele medicatie. Ook voor recreatieve sporters blijken dit bronnen te zijn voor het verkrijgen van dopingmiddelen. Een van de casussen van de IGJ heeft betrekking op een apotheker in Nederland die gedurende enkele jaren een 'vrij grootschalige' handel dreef in geneesmiddelen, zowel legale als illegale middelen. In een van de casestudies is met het opsporingsonderzoek zicht gekregen op een 'platte apothekersassistent' die dopinghandelaren voorzag van reguliere geneesmiddelen. Deze betrokkene was werkzaam voor een detachingsbedrijf in de gezondheidszorg, heeft meerdere magazijnen voor medicijnen opgezet bij diverse zorginstellingen en apotheken en in de rol van artsbezoeker medicijnvoorraden in praktijken aangevuld. In veel opsporingsonderzoeken wordt echter niet duidelijk op welke wijze geneesmiddelen uit de legale keten verdwijnen. Verschillende respondenten geven aan een trend te signaleren dat steeds meer professionele sporters dopingmiddelen via de zwarte markt verkrijgen omdat de reguliere farmaceutische markt steeds strenger gereguleerd is. Het netwerk rondom de atleet zou daarmee niet meer per se de enige schakel zijn.

#### **7.1.4 Generalisten**

Een andere categorie betrokkenen bij dopinghandel zijn, zoals Paoli en Donati (2014) noemen, generalistische handelaren. Zij zijn bereid goederen en diensten te verlenen aan eenieder die interesse heeft en ze hebben geen direct verband met de sportwereld. Zo komen in een casus, die Van de Ven (2016) schetst, een buschauffeur en een marktkoopman naar voren als betrokkene bij de handel. Een respondent stelt: 'De imperiums van vroeger, een handjevol handelaren, zijn ingestort.' Daarmee doelt hij op het feit dat de handel in doping niet meer beperkt is tot bekenden uit de sportscene, maar wijdverbreider is geworden en er meer mensen in de dopinghandel zijn gestapt. Een specifieke groep die tot dit type handelaar gerekend kan worden, zijn de handelaren die dopingmiddelen via online kanalen verkopen. Deze handelaren hebben niet per se een binding met sport. Gebruikers en handelaren geven in interviews aan door deze ontwikkeling te vrezen voor slechtere kwaliteit van middelen.

De risico's om de markt te betreden, zijn laag in vergelijking met de handel in traditionele drugs. Financieel gedreven handelaren zijn geïnteresseerd in dopinghandel vanwege gecalculeerde lage risico's in relatie tot de potentiële winstmarges (Salinas, Floodgate & Ralphs, 2019). Volgens een van de respondenten uit het onderzoek van Van de Ven (2016) is de dopinghandel om die reden een 'aantrek-



kelijk pensioenplan' voor criminelen die voorheen betrokken waren bij andere illegale activiteiten, zoals mensenhandel en drugshandel. De groeiende en opkomende aanwezigheid van dit type generalistische handelaar op de Nederlandse markt komt in meerdere studies terug (De Hon & Van Kleij, 2005; Snippe et al., 2005; Van de Ven, 2016). Respondenten wijzen erop dat die groei gerelateerd is aan de mate waarin opsporingsinstanties actief zijn in de aanpak van dopinghandel. Meer prioriteit en regulatie van de aanpak kan ervoor zorgen dat de traditionele handelaren uit de sportwereld zich terugtrekken en de generalisten het gat opvullen.

## 7.2 Drijfveren

De typologieën van de betrokkenen bij de dopinghandel hangen samen met hun drijfveren om actief te zijn op de dopingmarkt. Uit de verschillende casestudies en mediaberichten komt naar voren dat waar de ene verdachte aangeeft dat de enorme vraag uit de sportwereld de reden was om de handel op te starten, de ander aangeeft dat hij het in opdracht van anderen moest doen. Een andere drijfveer is het willen begeleiden van anderen bij het 'juiste' gebruik. Soms is financieel gewin de enige en voornaamste drijfveer, zoals bij een handelaar die in doping ging handelen 'omdat zijn sportschool niet meer zo lekker liep'. Prestatiedruk in met name de topsport vormt een andere belangrijke drijfveer. In onderzoek van Van de Ven, Mulrooney en Townshend (in press) worden de hiernavolgende motieven opgesomd:<sup>3</sup>

- handel om winst te maken;
- handel om (sport)vrienden te helpen;
- handel om de kosten van eigen gebruik te compenseren;
- handel om de kosten van het nastreven van een carrière als bodybuilder te compenseren;
- productie om de kwaliteit te kunnen controleren/waarborgen;
- productie voor eigen gebruik omdat dit kosteneffectief is;
- handel vanwege toewijding aan de sport;
- handel vanwege de sociale status en/of ter facilitering (broker functie) van mannelijkheid;
- handel vanwege de risico's in relatie tot online aankopen (onder andere de lage kwaliteit);
- handel vanwege de culturele prestige onder en/of sociale wederkerigheid van peers;
- handel ten behoeve van groepssolidariteit.

### 7.2.1 Financiële drijfveren

In meerdere onderzoeken wordt winstbejag aangemerkt als drijfveer voor de handel in doping (Paoli & Donati, 2014; Salinas et al., 2019; Van de Ven & Koenraadt, 2017; Van de Ven & Mulrooney, 2017; Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press). Volgens Paoli en Donati (2014) is dat het belangrijkste motief voor de meeste type handelaren. Uit onderzoek van Van de Ven en Mulrooney (2017) blijkt dat de winstmarges variëren tussen de handelaren. Sommigen verdienen net genoeg om de eigen consumptie te dekken, anderen verdienen genoeg voor een luxe levensstijl. Dopinghandelaren met een binding aan de sportwereld kunnen gekenmerkt worden als handelaren die een beperkte commerciële insteek hebben. Bij de marktgerichte dopinghandelaren is de commercialisering groot, onder deze categorie vallen de eerder geschetste generalistische handelaren. Een tussenvariant is er ook, de sociaal-commerciële handelaren die economisch gemotiveerd zijn maar wel zijn ingebed in de sportcultuur (Fincoeur, Van de Ven & Mulrooney, 2014).

De opbrengsten die met de illegale dopinghandel te behalen zijn, liggen over de hele linie beschouwd lager dan die in de drugshandel doordat het aanbod van dopingmiddelen veel groter is dan de vraag. Met de illegale handel in dopingmiddelen wordt volgens verschillende respondenten over het algemeen geen grof geld verdiend. Dat heeft volgens hen te maken met het feit dat de handelaren doorgaans onderdeel zijn van de cultuur waarin gebruikt wordt. Zij streven geen sterk verdienmodel na. Ook stellen respondenten dat de producten weliswaar duurder worden doorverkocht dan dat de inkoop of productie hen kost maar dat de marges niet exorbitant hoog zijn.

Respondenten uit de 'handelswereld' schetsen een ander beeld. De kleinere handelaren zouden inderdaad niet meer dan een paar duizend euro per maand verdienen, voor hen is dopinghandel een extra bron van inkomsten naast een betaalde baan of een uitkering. Maar voor de grotere handelaren ligt dat anders. Zo vertelt een respondent, die in contact staat met een grote handelaar, dat 'de grotere jongens' een jaaromzet maken van enkele tonnen tot een miljoen euro. Uit de casestudies blijkt dat de voorraden aan handelswaar die op sommige productie- en opslaglocaties worden aangetroffen een straatwaarde vertegenwoordigen van enkele miljoenen euro's. In verschillende casestudies worden grote bedragen van tienduizenden euro's bij de verdachten gevonden. Soms wordt deze omzet ook in cryptomunten belegd.

### Een rekensom van een handelaar

Een respondent die zich jarenlang bezig heeft gehouden met de productie van en handel in doping schetst in een interview zijn opbrengst. Per ampul (AAS) dat hij had geproduceerd en verkocht, was de winst 50 cent. Zoals hij zelf aangeeft, lijkt dat weinig maar gerelateerd aan de omvang van het aantal ampullen dat hij verkocht, gaat het om een winst van enkele tonnen euro's. Over de periode van vier jaar had hij 800.000 van de 1.000.000 ampullen verkocht wat neerkomt op 400.000 euro. Hij voegt daaraan toe dat dat echter alleen de ampullen betreft en dat hij daarnaast ook nog dopingmiddelen in tabletvorm verhandelde die hem naar eigen zeggen meer winst opleverden. De reden dat hij niet al zijn voorraad heeft verkocht, is omdat hij werd opgepakt voor illegale handel. Bron: Interview

In reactie op het feit dat dopinghandel wel degelijk lucratief kan zijn, waarschuwen ook andere respondenten ervoor dat de handel in doping niet gebagatelliseerd moet worden. Zoals een inspecteur van de NVWA stelt: 'Een pakket met een beperkte hoeveelheid sibutramine lijkt onschuldig en eenmalig. Maar als vervolgens blijkt dat er over diverse maanden verspreid dertig zendingen zijn geweest naar verschillende adressen gaat het om andere hoeveelheden.' In deze echte casus hadden deze zendingen een straatwaarde van anderhalf miljoen euro en bovendien bleek er een bedrijf achter te zitten waar het crimineel verkregen vermogen werd witgewassen. 'Dan heb je het over ondermijnende criminaliteit', concludeert de inspecteur.

### 7.2.2 Sociale drijfveren

Winst is niet het enige motief voor handelaren en soms ook niet de belangrijkste reden om de dopingmarkt te betreden. Niet-financiële redenen blijken eveneens een belangrijke rol te spelen in de activiteit van dopinghandelaren (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016; Van de Ven & Mulrooney, 2017; Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press). Deze handelaren zijn nauwer verbonden met de sport en de sportcultuur. Hoe sterker die connectie, des te meer niet-financiële redenen gelden (Paoli & Donati, 2014). Veel handelaren lijken betrokken bij de handel om een dienst te verlenen aan de community achter de sport (Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press). In die cultuur ontvangt de handelaar sociale en intrinsieke beloningen. Evenals atleten conformeren handelaren zich aan de normen en waarden van de sport. Behalve dat handelaren in die context anderen willen helpen hun doel te bereiken, kan het motief voor dopinghandel ook gele-

gen zijn in het bereiken van een eigen (sport)prestatie (Van de Ven & Mulrooney, 2017); Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press).

### **Culturele valuta**

Uit meerdere studies blijkt dat leveranciers in de krachtsport/bodybuilding gemeenschappen aanvullende diensten verlenen, zoals onder meer het geven van voedingsadvies en het opstellen van kuurschema's (Antonopoulos & Hall, 2016; Coomber et al., 2014; Kraska et al., 2010; Maycock & Howat, 2007; Van de Ven & Mulrooney, 2017). Deze aanvullende diensten kunnen voordelen opleveren, zoals status en erkenning. Deze voordelen overstijgen de materiële voordelen en kunnen worden gezien als 'culturele valuta'. De gebruiker verwacht – na de transactie – begeleiding van de leverancier bij het proces dat de gebruiker ondergaat. Dit schept een sociale band tussen verkoper en koper. Hoewel deze handelaren niet direct op zoek zijn naar winst, verkrijgen zij – en vaak ook hun sportscholen – status wanneer hun klanten succesvol zijn. De klant is het fysieke bewijs van de expertise, de coachvaardigheden en de producten van de leverancier (Van de Ven & Mulrooney, 2017).

De sociale leverancier wordt in meerdere onderzoeken geplaatst in de subcultuur van het bodybuilden. De relatie tussen verkoper en koper is gebaseerd op een hoog niveau van vertrouwen en wederzijds respect (Maycock & Howat, 2007; Van de Ven & Mulrooney, 2017). Voor een deel van de handelaren geldt dat zij in de basis worden gedreven om middelen van hoge kwaliteit op de markt brengen (Van de Ven & Mulrooney, 2017; Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press). Ontevredenheid over de kwaliteit van middelen die in omloop zijn, kan de reden zijn voor bijvoorbeeld een gebruiker om eigen producten te gaan produceren (Van de Ven, 2016) of in te kopen bij gerenommeerde leveranciers (Van de Ven, Mulrooney & Townshend, in press). Een respondent die jarenlang doping heeft verhandeld, vertelt 'gezwicht' te zijn voor de vraag die hij vanuit de bodybuildingscene kreeg om voor hen kwalitatief goede producten te produceren. 'Ik deed het niet eens zozeer voor de poen, maar om aan hun wens tegemoet te komen. Ik was bang dat sporters slecht spul zouden krijgen vanuit het criminele circuit, er is veel rotzooi op de markt.'

### **7.2.3 Prestatieve drijfveren**

Een andere soort drijfveer die onderscheiden kan worden, is prestatiedruk. De betrokkenheid van sportartsen bij het verstrekken van doping verklaart een

voormalig topatleet door de heersende druk van atleten om te presteren waar ook de arts onderdeel van is. Hij vervolgt: 'Je moet als sporter echt lef hebben om het niet te nemen, want er wordt gezegd dat als je het niet doet, je geen schijn van kans hebt.' Een respondent uit de wielrensport vult aan dat in de tijd van Armstrong duidelijk werd dat er onder sportartsen sprake is van prestigedrang: 'Als een sporter won, waarbij de arts betrokken was geweest bij het toedienen/verstrekken van doping, werd dit ook gezien als verdienste van de arts.' Ook een geïnterviewde arts geeft aan dat het risico bestaat dat sportartsen worden meegezogen in de prestatie gedreven cultuur, bijvoorbeeld door medicijnen voor te schrijven die bij een 'gewone' patiënt niet zouden worden voorgeschreven. Dit geldt ook voor het toepassen van medische ingrepen of bijvoorbeeld het uitvoeren van een (MRI)scan. Daar waar een arts bij andere patiënten nog even afgewacht, is de prestatie dermate van belang dat er ook druk op de arts ontstaat. De druk, zo geeft een geïnterviewde aan, komt niet alleen vanuit de eigen opvatting over het toedienen van middelen en wat ze zien bij andere artsen, maar ook van trainers en sporters.

## **7.3 Kenmerken van betrokkenen en netwerken**

Afhankelijk van de omvang van en de positie in de illegale handel kan er gesproken worden van individuele en georganiseerde criminaliteit. Hierna worden eerst enkele algemene kenmerken van de betrokkenen en netwerken geschetst, waarna beschreven wordt hoe de netwerken er uitzien en in welke mate er sprake is van verwevenheid met andere vormen van criminaliteit.

### **7.3.1 Algemene kenmerken**

In het geval van illegale dopinghandel kan in essentie slechts een enkele persoon verantwoordelijk zijn voor de gehele distributieketen, van productie of invoer tot leveren aan eindgebruikers via het internet of persoonlijke contacten (Van de Ven, 2016). Uit de media-analyse van vijftien dopingzaken komt naar voren dat de grootte van de betrokken dadergroepen c.q. netwerken varieert van één persoon tot en met veertien personen. Gemiddeld bestaat het netwerk uit vier betrokkenen en meestal betreft het een duo. Ook in dopingzaken die door Van de Ven (2016) zijn geanalyseerd, zijn gemiddeld drie tot vijf individuen betrokken bij de handelsnetwerken. Een soortgelijke bevinding komt voort uit de casestudies, in een van de zaken is een enkele verdachte in beeld gekomen, in de andere zaken omvat het criminele netwerk tussen de drie tot zeven personen.

In de vijftien zaken over dopinghandel uit de media is een analyse gemaakt van de kenmerken van de betrokkenen. De leeftijden liggen tussen de 23 en 74 jaar waarbij het overgrote deel tussen de 30 en 35 jaar oud is. Het gaat hoofdzakelijk om mannen, in drie zaken zijn ook vrouwen betrokken. Uit de interviews en casestudies komt naar voren dat een belangrijk deel van de hoofdverdachten van dopinghandel die gerelateerd zijn aan de sportscene veel en soms ook op hoog niveau hebben gesport of dat nog steeds doen. Zij hebben vaak hun *roots* in de krachtsport of bodybuilding en gebruiken of gebruikten zelf dopingmiddelen. Op basis daarvan zijn zij bekend met de middelen en bieden zij advies aan klanten en helpen hen soms zelfs met injecteren. In contrast met de illegale drugsmarkt vervullen etnische minderheden een beperkte rol in zowel de Nederlandse als de Belgische dopingmarkt (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016).

### **7.3.2 Individuen en informele groepen**

Verschillende respondenten schetsen dat de illegale dopinghandel vaak start bij een individu en dat het vervolgens steeds meer georganiseerde vormen krijgt. Zij schetsen het beeld dat de handel vaak begint met een ‘mannetje’ in de sportschool dat zelf doping gebruikt, vervolgens ook voor zijn vrienden produceert en/of inkoopt en tot een grotere handelaar uitgroeit. Letterlijk uitgroeit want, zo merkt een respondent op: ‘Vaak zijn het de jongens die net iets te groot en te breed zijn.’

Volgens Van de Ven (2016) zijn de handelsnetwerken voor doping veelal het product van sociale netwerken waar de consumptie en verkoop zijn genormaliseerd. De dopingmarkt kan op basis daarvan worden omschreven als gedecentraliseerd en bestaat uit grotendeels informele en los gestructureerde groepen en individuen die zijn gelieerd aan de beschikbare netwerken met de sport (Van de Ven, 2016). Ook Coomber et al. (2014) stelden vast dat de dopingmarkt wordt gedomineerd door een beperkt aantal – en relatief van elkaar losstaande – handelaren. Er bestaan voorbeelden van grotere netwerken, die betrokken zijn bij de dopinghandel, maar deze bestaan dan vaak uit kleine groepen c.q. losjes verbonden individuen in plaats van dat er sprake is van grote, gestructureerde organisaties. Vaak opereren deze individuen alleen of met een paar anderen en zij zijn vaak met elkaar verbonden vanwege hun gezamenlijke sociaal-culturele achtergrond (Van de Ven, 2016). Het bestaan van een vertrouwensband tussen betrokkenen in een netwerk kan gebaseerd zijn op een gedeelde achtergrond in de sportscene maar het kan ook op vriendschaps- en familiebanden gebaseerd zijn. In meerdere casestudies zijn de verdachten, die in beeld zijn gekomen, familie van elkaar. Zoals een onderzoeker een van die zaken omschrijft, betreft het

netwerk 'een kring met vertrouwde personen'. De drie aangehouden verdachten zijn twee broers en een zus. Daarnaast zijn er andere familieleden, waaronder een neef en een nicht en enkele vrienden, betrokken. In een ander netwerk gaat het om een gezin bestaande uit vader, moeder en twee zoons die gezamenlijk actief zijn op de dopingmarkt en in weer een andere casestudie betreft het een vader en een zoon. Een respondent die contact heeft met een dopinghandelaar die op het *dark web* actief is, vertelt dat deze handelaar in hoofdzaak alleen werkt om de risico's op ontdekking te beperken en dat hij soms een beroep doet op zijn familie voor hand- en spandiensten. De medeverdachten, die in de casestudies naar voren komen, vervullen vaak een faciliterende rol als inpakker, helpen soms met de productie of de distributie en fungeren daarnaast als katvanger voor het ontvangen van goederen, posten van pakketten en ter beschikking stellen van bankrekeningen en telefoonnummers. Ook anderen die aan het netwerk gelieerd zijn, worden als katvanger gebruikt voor het ontvangen van goederen die nodig zijn voor de productie en handel.

### **7.3.3 Georganiseerde criminaliteit**

In een Britse studie werden enkele jaren geleden geen aanwijzingen gevonden voor de betrokkenheid van georganiseerde criminaliteit bij de dopinghandel (Coomber et al., 2014). Van de Ven (2016) vond ook geen indicatie van betrokkenheid van georganiseerde criminaliteit bij de dopinghandel in Nederland. Een geïnterviewde wetenschapper sluit zich daarbij aan, er zijn geen 'maffiapraktijken' in relatie tot dopinghandel te constateren maar hij sluit het ook niet uit. Volgens respondenten van opsporingsinstanties zijn er in Nederland enkele grote spelers actief in de dopinghandel: 'Bepaalde spelers in de productie van en handel in dopingmiddelen zien we steeds weer terugkomen', vertelt een rechercheur van de IGJ. 'En,' zo vervolgt hij, 'dezelfde illegale producten zien we dan terugkomen bij de kleinere spelers.' Dit zou wijzen op een samenwerking tussen enkele 'grote jongens' in het circuit met kleinere afnemers en handelaren. Dat er een aantal grote spelers actief is, blijkt ook uit de online analyse waaruit bleek dat de grote hoeveelheid websites, waar dopingmiddelen op worden aangeboden, lijken te behoren aan een beperkt aantal handelaren.

### **Ontstaan van een georganiseerd netwerk**

Respondenten van Europol lichten toe hoe de meer georganiseerde netwerken ontstaan: 'De handel in dopingmiddelen is normaal gesproken decentraal en flexibel. Een georganiseerde groep komt vaak tot stand doordat verschillende personen elkaar iets te bieden hebben. Terwijl de ene partij bijvoorbeeld aan anabole middelen kan komen, weet de andere partij de weg naar geneesmiddelen om bijwerkingen te bestrijden. Zo ontstaan er kleine groepen die met elkaar in contact staan en langzaam ontstaat er een georganiseerd netwerk.' Bron: Interview

Wat betreft de betrokkenen bij illegale productielaboratoria geven de respondenten van Europol en de Belgische Federale Politie aan dat er individuen zijn die kleinere illegale laboratoria runnen maar dat de grotere laboratoria in de regel worden gerund door georganiseerde criminele groepen, die investeren in illegale laboratoria. De Belgische Federale Politie constateert de betrokkenheid van Outlaw Motorcycle Gangs (OMG) bij de handel in dopingmiddelen: 'Aan de ene kant voor eigen gebruik maar aan de andere kant om door te verkopen.' Ook in een aantal casestudies zijn links tussen Nederlandse verdachten en OMG's vastgesteld, in de ene zaak als afzetmarkt en in een andere zaak zijn de verdachten van het netwerk verbonden aan een OMG.

### **Dopinghandel en de relatie met OMG's**

In een van de casestudies krijgt het rechteam zicht op een netwerk van vijf personen, die betrokken zijn bij de productie van en handel in doping en drugs. De hoofdverdachte is een man van midden dertig. Naast zijn inkomsten uit de illegale handel geniet hij, na een ontslag, een uitkering. Uit diverse bronnen komt naar voren dat hij lid is van een Outlaw Motorcycle Gang (OMG). Medeverdachten, getuigen en klanten geven aan dat de hoofdverdachte zelf ook anabolen gebruikt en veel traint. In het dossier is te lezen dat hij geen beginner op de criminele ladder is. De hoofdverdachte is eerder bij de politie bekend wegens drugshandel en heling van een gestolen voertuig. Een van de medeverdachten heeft eveneens een link met een OMG, hij en zijn broer zijn lid van een OMG. Deze verdachte is eerder bij de politie in beeld geweest als handelaar in dopingmiddelen, anabolen en Epo. Bron: Casestudie



In de casestudies komt naar voren dat de meeste betrokken individuen of netwerken een internationale positie in de dopinghandel hebben. De afzetmarkt voor de middelen wordt gevormd door verschillende landen in Europa en soms ook daarbuiten. Op het laagste niveau betekent dat dat individuele gebruikers uit het buitenland een bestelling bij de verdachten doen maar op een hoger niveau gaat het om afnemers, die beschouwd kunnen worden als distributiepunten ofwel tussenhandelaren. Zo wordt in een van de zaken het merendeel van de geproduceerde en aangekochte middelen verkocht aan steeds eenzelfde afnemer, die dat weer afzet in zijn eigen netwerk. In een andere zaak vormen de verdachten een Nederlandse cel van een groter internationaal handelsnetwerk met een cel in Spanje en Tsjechië met elk hun eigen afzetmarkt in verschillende landen. Voor vrijwel alle bestudeerde zaken geldt dat de rechteamts vanwege beperkte capaciteit echter niet alle lijnen volledig hebben kunnen rechteamen waardoor een mogelijk groter achterliggend netwerk niet (goed) in beeld is gekomen. Zo geeft een rechteamer in een van de casestudies aan: 'We hebben het vermoeden dat de Nederlandse hoofdverdachte een grote vis is en dat er achter de handel een groter internationaal netwerk actief is.' Ook respondenten uit de wetenschap plaatsen de kanttekening dat de kennis over de mate van organisatie en omvang van netwerken uitsluitend gebaseerd is op dat wat in beeld is gekomen.

### **7.3.4 Criminele carrière en verwevenheid**

Uit de literatuur komt naar voren dat veelal dezelfde individuen en netwerken voor langere tijd betrokken blijven op de Nederlandse handelsmarkt (Koert & van Kleij, 1998; Snippe et al., 2005; Van de Ven, 2016). In de casestudies wordt dit bevestigd. Op het moment dat de opsporingsinstanties de handel ontdekken, zijn de verdachten vaak al meerdere jaren aantoonbaar actief. Zo is een van de respondenten over een periode van ruim dertig jaar actief geweest in de illegale dopinghandel. Hij vertelt in een interview fulltime met de productie en handel bezig te zijn geweest en zich eerder als ondernemer dan als crimineel te beschouwen. De hoofdverdachte uit een andere casestudy is vijftien jaar eerder al in beeld gekomen wegens dopinghandel. In verschillende andere casestudies komt naar voren dat betrokkenen ook na een eventuele veroordeling de dopinghandel opnieuw oppakken. De verdachten, die zich met deze handel inlaten, blijken met andere woorden 'hardleers'. Wanneer handelswaar wordt onderschept of na een inval in beslaggenomen, wordt dat beschouwd als een ingecalculeerd risico en gaat de handel doorgaans op aangepaste wijze verder.

Zowel Van de Ven (2016) als Paoli en Donati (2014) stellen dat veel verdachten van dopinghandel nauwelijks criminele antecedenten hebben. Dat wordt

bevestigd in de meeste casestudies, een aantal verdachten dat daarin voorkomt, heeft wel antecedenten voor dopinggerelateerde criminaliteit of andere feiten maar van een lang strafblad is nauwelijks sprake. De meeste dopinghandelaren doorlopen niet de typische criminele carrière van bijvoorbeeld drugsdealers, die vaak klein beginnen en geleidelijk overgaan naar zwaardere criminaliteit (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016). Van de Ven (2016) stelt dat dit te maken kan hebben met een beperkte prioriteit bij opsporingsinstanties waardoor handelaren niet (eerder) gepakt zijn. Het gegeven dat voor een deel dezelfde spelers op de markt actief blijven, getuigt hiervan. Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de dopinghandelaren een gecalculeerde afweging maakt. Zo vertelt een dopinghandelaar in een interview zich bewust tot doping te beperken en niet uit te breiden naar andere illegale middelen, zoals drugs, omdat dan de pak-kans toeneemt. Een andere handelaar geeft aan 'zijn handen liever niet te branden aan de drugshandel'. Een verwevenheid die vaker voorkomt, is die tussen de handel in doping en andere geneesmiddelen (Van Leiden et al., 2018). Uit interviews en casestudies blijkt er geregeld een simultane handel te bestaan tussen doping en andere geneesmiddelen. Ook getuigen meerdere casestudies van verwevenheid tussen drugs- en dopinghandel. De handel in doping staat daarmee niet altijd op zich maar vormt een onderdeel van een breder crimineel patroon van de verdachten. Respondenten van opsporingsinstanties geven eveneens aan dat verwevenheid regelmatig voorkomt, zo blijkt uit de geanalyseerde politie-registraties en onderzochte zaken van de Landelijke Faciliteit Ondersteuning Ontmantelen (LFO). Bij verdachten die in de politieregistratiesystemen voorkomen in relatie met doping(handel) is vaak sprake van strafbare feiten, zoals wapenbezit, drugs- en handel in medicijnen. De handel in doping is met name bij de meer georganiseerde dadergroepen vaak onlosmakelijk verbonden met andere criminele activiteiten. De verwevenheid tussen dopinghandel en andere vormen van criminaliteit lijkt sterker aanwezig bij de – nu nog ondervertegenwoordigde – generalistische handelaar. Betrokkenen bij dopinghandel zonder onderscheidend beroep dat raakvlakken kent met de dopingmarkt hebben vaker een strafblad voor de handel in traditionele drugs (Van de Ven, 2016). Zij kennen vaker een geschiedenis van andere illegale activiteiten, zoals drugshandel of illegale medicijnenhandel in bredere zin (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016).

### Een crimineel netwerk<sup>4</sup>

2019 - Met het ontmaskeren van twee belangrijke criminele dienstverleners heeft de FIOD een groot netwerk van drugs-, wapen- en anabolenhandelaren blootgelegd. De FIOD heeft beslag gelegd op 450.000 euro aan contant geld en banktegoeden en voor meer dan een miljoen euro aan xtc, anabolen en geneesmiddelen in beslag genomen. De hoofdverdachten zijn twee mannen die als bestuurders van een bedrijf financiële diensten verleenden aan minstens tien criminelen, die handelden in onder andere heroïne, cocaïne, xtc, softdrugs, wapens en anabole steroïden. Verschillende vuurwapens en munitie zijn in beslag genomen. De twee zestigers regelden tal van zaken voor onderwereldfiguren, zoals leaseauto's, spookwoningen en vervalsten ze werkgeversverklaringen, bankafschriften en loonstroken. In enkele jaren tijd hebben de mannen 1,4 miljoen euro witgewassen, vermoedt de FIOD. Het onderzoek begon via een witwasonderzoek waarbij werd gestuit op drugs- en anabolenhandelaren. Een van hen reed in een leaseauto, die was voorzien van een ingenieus ingebouwde ruimte om drugs en anabolen in te vervoeren.

Volgens respondenten van opsporingsinstanties en uit de wetenschap is de betrokkenheid van de georganiseerde misdaad in de dopinghandel voor zover bekend (vooralsnog) beperkt omdat de dopinghandel in vergelijking met drugs-handel een kleinere doelgroep heeft waardoor het een minder lucratieve handel is. Omdat het wel relatief gemakkelijk naast de drugshandel gedaan kan worden, zijn er netwerken die doping als extra handel zien. Er zijn minder stappen in het productieproces nodig dan voor drugs en de bestaande handelskanalen kunnen ook voor doping worden gebruikt. In de zaken waarbij opsporingsinstanties betrokken zijn geweest, zien rechercheurs verwevenheid tussen drugs en doping: 'De handelaren hebben goede netwerken in de drugswereld dus hoe gemakkelijk is het om die ook te benutten voor de handel in doping en andere geneesmiddelen?' Zo blijkt uit informatie van een opsporingsinstantie over een handelaar in anabole middelen dat deze eveneens betrokken is bij de productie/handel in synthetische drugs. Een van de buitenlandse hoofdverdachten in een van de casestudies zou volgens de betrokken rechercheur ook actief zijn in een internationale cocaïnehandel. Een concreet voorbeeld van het bestaan van verwevenheid tussen de productie van dopingmiddelen en de productie van drugs is de constatering door opsporingsinstanties dat er in een zaak resten van grondstoffen van zowel drugs als dopingmiddelen op een productiestempel aangetroffen zijn. Ook in een

van de casestudies wordt het laboratorium voor doping tevens gebruikt voor de productie van diverse soorten harddrugs.

### **7.3.5 Conflicten en geweld**

Op basis van de interviews en casestudies zijn er indicaties dat er op de dopingmarkt een concurrentiestrijd wordt gevoerd. In de literatuur komt naar voren dat conflicten op de illegale dopingmarkt echter zelden tot geweld leiden (Paoli & Donati, 2014; Van de Ven, 2016; Van de Ven & Mulrooney, 2017). Ook wordt gesteld dat dat met de opkomst van marktgeoriënteerde handelaren en daarmee een verharding van de dopingmarkt verandert (Van de Ven, 2016). In interviews komt naar voren dat dopinghandelaren met elkaar concurreren en elkaar uit de markt proberen te drukken. Een respondent die een connectie heeft in de illegale handel vertelt dat de grotere concurrenten elkaar dermate bedreigen dat de ander zijn handel opgeeft: 'Je stopt niet zomaar met zo'n lucratieve handel dus het gaat wel om ernstige bedreigingen', aldus deze respondent. Ook in de casestudies komen indicaties voor het bestaan van intimidatie en geweld naar voren. Zo komt meermaals in verhoren van verdachten terug dat zij niet durven te verklaren over andere betrokkenen vanwege angst voor repercussies. Zo geeft een betrokkene in een casestudie aan: 'Als ik praat, komt mijn gezin in gevaar. Ik wil niet dood.' Hij verklaart verder dat er een aantal 'anabolengrootheden' in Nederland zijn, dat sommigen ermee stoppen en dat een ander het dan overneemt. Zo zou de hoofverdachte in deze zaak de handel hebben overgenomen van iemand anders. Een voormalig dopinghandelaar vertelt over een situatie waarin een OMG een van de leden van een netwerk dat zich bezighield met de illegale dopinghandel afperste: 'Op het moment dat dat soort jongens weten dat je ergens geld mee verdient, willen ze er ook van proeven. Dan ontstaat die verwevenheid.' 'Maar,' zo vult hij aan om aan te geven dat de productie en handel zelf nog vooral in handen is van betrokkenen bij de sportscene, 'ze zijn dan alleen op het geld uit, niet op de handel zelf. Er is geen sprake van verweving met de onderwereld.' In een andere casestudie waarin een internationaal netwerk in de dopinghandel opereerde, geeft een onderzoeker over een buitenlandse verdachte aan dat het vermoedelijk gaat om 'een doorgewinterde crimineel'. 'Hij gaat letterlijk over lijken', zo vult een collega onderzoeker aan naar aanleiding van het feit dat deze verdachte al eerder is opgepakt nadat er drie van zijn tussenhandelaren 'onder verdachte omstandigheden' waren verdwenen.

### **7.3.6 Ontwikkelingen**

Verwacht wordt dat, als de dopingmarkt lucratiever wordt, groeit en meer aandacht krijgt van de autoriteiten, de markt meer en meer wordt overgenomen door personen met een crimineel repertoire die gedreven worden door winstbejag en bereid zijn risico's te nemen en geweld te gebruiken (Fincoeur, Van de Ven & Mulrooney, 2014). Gezien de opkomst van de generalisten als nieuw type handelaar zullen de traditionele 'sociale handelaren' zich vanwege de risico's terugtrekken (Van de Ven, 2016). Verschillende respondenten uit de wetenschap maar ook gebruikers en handelaren stellen dat de dopinghandel 'steeds criminel' wordt. De Hon en Van Kleij (2005) wijzen op daaruit voortvloeiende risico's, zoals het verhandelen van producten van slechte kwaliteit en een verharding van de markt. Volgens verschillende respondenten zijn de meeste dopinghandelaren en -producenten ondanks de opkomst van een nieuw type handelaar (nog steeds) aan de sport gerelateerd. Wetenschappers verwachten ook dat de traditionele sociale handelsnetwerken de dopingmarkt zullen blijven domineren vanwege de solide basis die zij hebben op basis van hun sociaal-culturele binding met de doelgroep (Salinas et al., 2019; Van de Ven, 2016).

## **7.4 Kennis, dekmantels en facilitators**

De handel in doping kan gekenmerkt worden als een vrij gespecialiseerde handel en niet iedereen beschikt over de juiste connecties, deskundigheid en culturele kennis om de markt te betreden. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de benodigde kennis en de mate waarin het legale bedrijfsleven een rol speelt in de dopinghandel.

### **7.4.1 Kennis**

Kennis van doping vereist meer vooruitziend denken en gezondheidgerelateerde kennis dan traditionele drugs. Van de Ven (2016) wijst op het feit dat het op de illegale dopingmarkt tijd kost om kennis, contacten en een goede reputatie op te bouwen. Met name in de topsport hebben professionele atleten hoogopgeleide deskundigen nodig om doping op de meest effectieve manier te gebruiken (Fincoeur et al., 2014). De eerder geschetste betrokkenheid van medisch professionals bij de topsport is daarmee verklaarbaar. In de interviews komt ook de basale vraag naar voren of Nederlandse sportartsen wel over voldoende kennis en ervaring beschikken op dit terrein. 'Er is veel onwetendheid onder artsen, veel artsen weten niet wat zich in de dopingscene afspeelt, wat nu wordt gebruikt en misschien pas over vijf jaar naar buiten komt', stelt een arts. Een andere respon-

dent geeft aan dat artsen in Nederland vooral worden ingehuurd voor de vitamines en dat de prestatieve component erbij doen nog niet zo eenvoudig is. Een aantal sportartsen geeft aan dat het nuttig kan zijn om meer over doping en dopinggebruik te weten, ook om gebruik te kunnen herkennen en gezondheidsrisico's in te schatten. Uit de interviews komt ten slotte naar voren dat de deskundigheid van een arts niet voor alle typen doping noodzakelijk is. Sportartsen wijzen daarbij op het gebruik van anabole steroïden. Gaat het daarentegen om bloed doping dan ligt dat anders. Daarover zegt een sportarts: 'Daarachter zit een heel medisch verhaal.'

Voor handelaren in het bodybuildingcircuit die willen toetreden tot de dopingmarkt wordt kennis essentieel geacht (Van de Ven & Mulrooney, 2017). De handelaar moet kennis hebben van de middelen om deze effectief te kunnen verkopen. Buiten kennis van de middelen, de gezondheid en fitness heeft de handelaar kennis van de bredere bodybuildingsubcultuur. Door hun deelname in het circuit hebben deze handelaren een hoog niveau van kennis en vaardigheden en verbindingen met de sportschoolomgeving ontwikkeld. Vaak hebben de dealers een hoge status verworven in de bodybuilding gemeenschap (Kraska et al., 2010; Maycock & Howat, 2007; Van de Ven & Mulrooney, 2017). Een respondent bevestigt in een interview dat de handelaren uiterlijk gezien hun eigen visitekaartje zijn: 'Zij hebben een imago waarmee zij zich profileren als betrouwbare leverancier.' Een groot, gespierd en geproportioneerd lichaam is synoniem voor goede en betrouwbare informatie (Kraska et al., 2010; Van de Ven & Mulrooney, 2017).

Voor het opzetten en draaien van een illegaal productielaboratorium (UGL) is weinig kennis nodig. Buiten enkele richtlijnen, die staan beschreven op het internet, zijn er volgens respondenten van opsporingsinstanties geen chemische vaardigheden nodig om dopingmiddelen te produceren. Zo stelt een respondent van Europol: 'Illegale producenten beschikken met name over *selfmade knowledge* en baseren zich op wat er op het internet te vinden is en wat anderen met ze delen.' Een respondent die een UGL heeft gehad, geeft aan dat de productie gemakkelijk in de vingers te krijgen is. Een verkenning op het *clear web* leert dat de kennis over het produceren van dopingmiddelen inderdaad vrij gemakkelijk te vinden is. Zo zijn op YouTube zogenoemde tutorials te vinden waarin stapsgewijs (met beeld) wordt uitgelegd hoe AAS geproduceerd kan worden. 'How to make testosterone' is de meest gemakkelijke zoekmethode om een tutorial te vinden. Daarnaast zijn fora bronnen van kennis, waar diverse handleidingen en een stapsgewijze uitleg te vinden zijn.

Als namaakproducten echter bijna identiek zijn aan het originele middel, wat volgens de IGJ zeker voorkomt, kan het niet anders dan dat er mensen bij betrok-

ken zijn die meer kennis van zaken hebben. Een respondent van de Belgische Federale Politie wijst op het bestaan van kennisuitwisseling over het inrichten van laboratoria voor de productie van anabolen tussen Nederlandse en Belgische daders. 'Hierbij ligt ook een relatie met de kennis die Nederlanders hebben over het produceren van synthetische drugs', licht hij toe. Soms is er blijkens de casestudies wel voorzien in farmaceutische kennis. In twee casestudies maken verdachten met een farmaceutische achtergrond deel uit van het netwerk. In de ene zaak gaat het om een verdachte die een achtergrond heeft als apothekersassistent en in een andere zaak om een laborant. In nog een andere zaak is er in relatie tot de online handel in doping technische kennis aanwezig, een van de daders uit die casus blijkt een websitebouwer en bitcoin-belegger. Een respondent van het Openbaar Ministerie geeft over die zaak aan dat het zorgen baart dat het geen klassieke drugscriminelen zijn, maar dat de daders wel in staat blijken een geaffineerde illegale handel op te zetten: 'Om in die bedrijfstak te stappen, hoef je kennelijk geen beroeps crimineel te zijn.'

#### **7.4.2 Dekmantels en facilitators**

De professionaliteit van een handelaar of een handelsnetwerk is ook gerelateerd aan de mate waarin het legale bedrijfsleven betrokken is. Er is sprake van ondermijning wanneer de bovenwereld wordt benut voor illegale activiteiten. Dat blijkt ook het geval bij de productie van en handel in dopingmiddelen. In de praktijk stuiten opsporingsinstanties op situaties waar bedrijven als dekmantel of als facilitator voor illegale praktijken worden gebruikt.

#### **Dekmantels**

Uit de casestudies en andere bronnen blijkt dat verdachten gebruikmaken van hun eigen bedrijven als dekmantel voor de handel. Zo fungeert bijvoorbeeld in de ene zaak de supplementenwinkel van de hoofdverdachte als in- en verkooppunt voor goederen en middelen en in een andere zaak een seksshop en andere bedrijven op naam van de verdachten. Het komt vaker voor dat betrokkenen meerdere bedrijven op hun naam hebben staan die zij misbruiken voor illegale activiteiten, zo leren de casestudies. In een van de zaken hebben de drie hoofdverdachten van een internationaal netwerk ieder hun eigen bedrijf onder welke noemer zij de handel drijven. De Nederlandse hoofdverdachte in deze zaak is de eigenaar van een supplementenwinkel, de Spaanse hoofdverdachte runt een medisch bedrijf en de Tsjechische verdachte heeft een distributiebedrijf. Met name bedrijven in de farmaceutische wereld vormen een geschikte dekmantel om dopingmiddelen en benodigdheden daarvoor te verwerven.

### **Aantreffen van een anabolenlab bij een ompakbedrijf**

Een toezichthouder van de IGJ bezoekt op basis van een aangekondigde inspectie een zogenoemde ompakfabriek. Deze fabriek heeft een vergunning om een specifiek geneesmiddel om te pakken en door te zenden naar het volgende station. In dit geval betreft het een bepaald zuiveringszout voor de Duitse markt. Ondanks dat de inspectie is aangekondigd, treffen de toezichthouders in een andere hal van de fabriek een productielijn aan voor anabolen. Er worden open zakken met grondstoffen voor anabolen gevonden en lege vaten waarin daarvoor benodigde vloeistof heeft gezeten. Bron: Interview

Uit diverse casestudies blijkt dat betrokkenen bij de dopinghandel niet alleen gebruik maken van bedrijven voor de inkoop en verkoop van benodigde producten voor de handel maar ook voor het witwassen van illegaal verworven inkomsten. Zo heeft het researchteam in een van de casestudies aanwijzingen dat de hoofdverdachte zijn criminele verdiensten via zijn eigen sportschool witwast. Er worden bij een doorzoeking bonnetjes gevonden van diensten als personal trainer die de hoofdverdachte zou hebben geboden. Maar de bedragen en aantallen zijn ongeloofwaardig volgens een betrokken onderzoeker: 'Het lijkt er op dat deze bonnetjes gefingeerd zijn om de inkomsten wit te wassen want het gaat soms om 50 tot 60 uur per dag à 100 euro per uur'.

### **Facilitators**

In interviews en casestudies komen diverse andere bedrijven en ondernemers als facilitator in relatie tot dopingproductie en -handel in beeld. Daarbij kan in eerste instantie gedacht worden aan de leveranciers van reguliere dopingmiddelen en grondstoffen voor de productie van dopingmiddelen. Zij zijn een onmisbare en primaire schakel in de handel, zoals in het voorgaande hoofdstuk over de productie en handel is geschetst. Een andere categorie facilitators van de dopinghandel zijn verhuurders van locaties waar dopingmiddelen worden geproduceerd en/of opgeslagen. Denk aan garage- en opslagboxen en aan loodsen. Deze worden via stromanconstructies of rechtstreeks door de verdachten gehuurd. De betaling vindt vaak met een forse vooruitbetaling in contanten aan de verhuurder plaats. Andersoortige bedrijven die een faciliterende rol in de dopinghandel hebben, zijn bedrijven die handelen in machines, verpakkingsmateriaal en bedrijven die diensten verlenen aan de farmaceutische, chemische of cosmetische industrie, zoals ompakbedrijven voor medicijnen. In meerdere casestudies spelen printshops en drukkerijen een rol. Respondenten van opsporingsinstanties



wijzen in het bijzonder printshops en drukkerijen aan als vitale schakels in de illegale dopinghandel. Zo verzorgde in een aantal casestudies een professionele drukkerij willens en wetens verpakkingen voor door verdachten geproduceerde, illegale middelen: etiketten, productstickers, bijsluiters en doosjes, soms voorzien van hologrammen. De betrokken rechercheur bij een van die zaken geeft aan dat het product er professioneel uitzag en bijna niet van echt te onderscheiden was. 'De eigenaar van het bedrijf had boter op zijn hoofd want hij moest weten dat hij illegale praktijken faciliteerde. Op de stickers die zij printten, stond dat het doping betrof (zoals testosteron). Daarbij komt dat de hoofdverdachte het bedrijf cash betaalde en er dus zwart werd gewerkt', aldus de rechercheur. De hoofdverdachte in die zaak verklaart de eigenaar van de drukkerij uit de sportschool te kennen: 'Hij wist dat het niet legaal was maar hij had er plezier in om doosjes van een goede kwaliteit voor mij te maken. Zijn vrouw hielp met het vouwen van de doosjes en verder hebben ze nooit vragen gesteld.'

Voor alle betrokken bedrijven en ondernemers bij de dopinghandel geldt dat zij niet altijd bewust facilitators zijn. Een voorbeeld is een fabrikant die een tabletteermachine levert die gebruikt wordt om illegaal dopingmiddelen in tabletvorm te vervaardigen. Uit de casestudies blijkt ook dat er in verschillende situaties vraagtekens gezet kunnen worden bij de 'onbewuste betrokkenheid' van bedrijven. Het leveren van producten en diensten tegen alleen cashbetaling en het blinde vertrouwen op hetgeen de contactpersoon (de verdachte) vertelt, zijn daar voorbeelden van. Een ander voorbeeld is dat er bedrijven zijn die op verzoek van een klant een factuur fingeren of een product verhuuld verpakken, zo blijkt uit een casestudie waar een Nederlands bedrijf een machine levert aan de hoofdverdachte. De hoofdverdachte verklaart daarover: 'Ik heb gevraagd een andere machine op de bon te zetten dan die ik aanschafte. Daar werkten ze aan mee, dus ik vind dat die bedrijven op het randje bezig zijn.' Overigens, zo blijkt uit interviews en casestudies, worden de betrokken facilitators in de zaken zelden vervolgd. Gebrek aan capaciteit is vaak de reden, zo geven respondenten van opsporingsinstanties aan.

### **Afvullen van ampullen met 'shampoo'**

In een van de casestudies waarin dopingmiddelen worden geproduceerd, laat de hoofdverdachte deze voor een belangrijk deel in een legale Nederlandse fabriek in ampullen afvullen. Het betreft een fabriek die gespecialiseerd is in glasverpakkingen voor onder andere de farmaceutische industrie en laboratoria. Een rechercheur licht

toe dat de hoofdverdachte de ampullen laat vullen onder het mom van haarproducten: 'Hij levert de shampoo en de fabriek levert deze vervolgens keurig in gevulde ampullen af.' Minstens zes keer per jaar vindt er een overdracht plaats aan de hoofdverdachte, stelt het rechteam vast: 'Ze hebben nog nooit zoveel haarproducten gezien.' De hoofdverdachte haalt de ampullen zelf op bij het bedrijf. De betreffende fabriek heeft een vergunning en heeft ook in het verleden diensten aan de hoofdverdachte geleverd. Jaren voorafgaand aan deze zaak blijkt de directeur van de fabriek door de FIOD ondervraagd te zijn over de hoofdverdachte toen die in beeld was gekomen. 'Dat de fabriek hem desondanks nog steeds als klant heeft, is niet kies', stelt een rechercheur. Bij dit bedrijf blijkt nog een levering van 30.000 ampullen voor de hoofdverdachte klaar te liggen op het moment dat het rechteam de handel ontdekt. Bron: Casestudie

## 7.5 Resumé

De te onderscheiden categorieën, betrokkenen bij de handel in doping zijn: de recreatieve sportscene, de wereld van de topsport, de gezondheidssector en zogenoemde generalisten. De eerste categorie vormt van oudsher de belangrijkste groep. Het gaat om de entourage van sporters die in het bijzonder actief zijn in de krachtsport en bodybuildingscene. In die scene is dopinggebruik over het algemeen geaccepteerd en onderdeel van de sportcultuur. Coaches en instructeurs verstrekken dopingmiddelen aan de sporter of bemiddelen daarvoor naar anderen. Tot de sportscene behoren ook sportscholen en winkels voor voedings-supplementen. Eigenaren en medewerkers vormen de bron van dopinghandel of faciliteren het verkrijgen van middelen voor sporters.

In de topsport is er minder zicht op de herkomst van dopingmiddelen. Omdat het in de topsport niet geaccepteerd wordt en zelfs gesanctioneerd, rust er een taboe op. Dopinghandel in de topsport kent daardoor een meer verborgen karakter. Als verstrekkers van doping aan atleten wordt voornamelijk gewezen naar sportartsen. Zij verstrekken middelen die de sportprestatie kunnen bevorderen maar waarvoor geen medische noodzaak bestaat. Voor de topsport maar ook voor de recreatieve sporters vormen andere professionals uit de gezondheidszorg een bron voor doping. Huisartsen, specialisten en apothekers komen in beeld als verstrekkers van dopingmiddelen. Waar de recreatieve sporters doping veelal via het illegale circuit verkrijgen, zijn er signalen dat ook topsporters vaker de zwarte markt betreden en hun entourage niet meer de enige schakel naar doping vormt.

Bij de laatste categorie van betrokkenen bij dopinghandel, de generalistische handelaren, ontbreekt de link met de sport over het algemeen. Hier gaat het om een groeiende groep handelaren die alleen gedreven worden door de financiële prikkel van de handel. Ook voor de meeste andere typen handelaren is geldelijk gewin een belangrijke drijfveer, maar voor hen gelden ook andere motieven voor het handelen in doping. Ten eerste een sociale drijfveer om (andere) sporters te voorzien van kwalitatief goede doping en hen daarin te begeleiden en ten tweede een prestatieve component om een bijdrage te leveren aan een gekoesterde sportprestatie. Laatstgenoemde drijfveer geldt in het bijzonder voor de topsport. De betrokkenen bij de dopinghandel hebben doorgaans kennis van de sportcultuur en van de middelen die zij verstrekken, althans daar vertrouwen de afnemers op. Betrokkenen misbruiken hun eigen bedrijven als dekmantel voor het uitvoeren van de illegale handel en het witwassen van de opbrengsten en maken gebruik van andere bedrijven als facilitator. Bijvoorbeeld voor het leveren van grondstoffen en middelen, huren van locaties en leveren van machines en benodigde materialen. Hierbij is soms sprake van bewust faciliteren.

De betrokkenen bij de dopinghandel handelen ofwel min of meer alleen of maken deel uit van een cel van betrokkenen, bestaande uit een handvol personen. Het gaat voornamelijk om Nederlandse mannen. Wat opsporingsinstanties in beeld krijgen, is dat deze doorgaans informele netwerken gebaseerd zijn op vertrouwen en vaak bestaan uit vriendschappen (op basis van gedeelde sportpassie) of familiebanden. Ook zijn er met de groeiende inmenging van generalisten, die alleen vanuit winstbejag handelen, voorbeelden van handelsnetwerken in meer georganiseerd verband.

Er is een aantal grote spelers op de illegale dopingmarkt in Nederland actief dat op kleinere of grotere schaal een internationale positie in de dopinghandel heeft. Deze handelaren beperken zich doorgaans (bewust) tot de handel in doping en hebben geen (lang) strafblad. Er zijn ook voorbeelden van handelsnetwerken die naast doping in drugs handelen. De verwachting is dat de traditionele handelaren en netwerken met een nauwe band met de sport blijven domineren, maar dat er wel sprake is van een toenemende inmenging van meer doorgewinterde en georganiseerde criminelen op de markt. Deze opkomende groep van generalistische handelaren kennen een langere criminele carrière en verweven de dopinghandel met andere criminele activiteiten, zoals drugshandel. Waar thans, behalve concurrentie, geweld op de illegale dopingmarkt nog nauwelijks aan de orde is, lijkt dat met de komst van een nieuwe groep handelaren te veranderen door de verharding van de markt.

## Eindnoten

1. Algemeen Dagblad, 17 oktober 2019
2. De Telegraaf, 12 juli 2019
3. Verzameld uit de volgende onderzoeken door Van de Ven, Mulrooney en Townshend (in press): Kraska et al., 2010, Antonopoulos & Hall, 2016, Brennan et al., 2018, Coomber et al., 2014, Fincoeur et al., 2014, Hall et al., 2017, Maycock & Howat, 2006, Koert & Van Kleij, 1998, Van de Ven & Koenraadt, 2017, Van de Ven & Mulrooney, 2016, Salinas et al., 2019 en Paoli & Donati, 2014.
4. De Stentor, 22 augustus 2019

# 8 Samenvatting en conclusies

Illegale dopinghandel is een wereldwijde vorm van criminaliteit die grotendeels aan de sport gerelateerd is. In de voorgaande hoofdstukken is uitgebreid geschetst wat er op basis van het uitgevoerde onderzoek bekend is geworden over de diverse aspecten van illegale dopinghandel. In dit laatste hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen samengenomen en wordt besloten met een beschouwing. Het hoofdstuk is daarmee ook te lezen als samenvatting.

## 8.1 Onderzoek naar dopinghandel

Hoewel doping in de sport dagelijks in het nieuws is, is er relatief weinig onderzoek verricht naar de achterliggende handel in dopingmiddelen in Nederland. Inzicht in hoe de dopinghandel in Nederland verloopt, is van belang voor een effectieve aanpak van het fenomeen. In opdracht van de directie Sport van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft Bureau Beke samen met de Vrije Universiteit Amsterdam een onderzoek uitgevoerd naar dopinghandel in Nederland.

### 8.1.1 Focus van het onderzoek

Er bestaat een grote hoeveelheid aan dopingmiddelen. De lijst met verboden dopingmiddelen van het Wereld Anti-Doping Agentschap (WADA) vormt in de sport het richtinggevende document dat bepaalt wat doping is en welke stoffen en methoden verboden zijn voor gebruik in de sport. Deze WADA-dopinglijst is continu in ontwikkeling en wordt minimaal één keer per jaar herzien. Een stof of methode kan op de dopinglijst worden geplaatst als het aan minimaal twee van de volgende drie criteria voldoet: het is (1) (mogelijk) prestatiebevorderend, (2) (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid en (3) in strijd met de *spirit of sport*.

In onderhavig onderzoek ligt de focus op dopingstoffen c.q. dopingmiddelen en zijn dopingmethoden (zoals bloedtransfusies) buiten beschouwing gelaten. Behalve dat in het onderzoek gekeken is naar dopingmiddelen die op de WADA-dopinglijst staan, zijn er middelen meegenomen die niet op de lijst staan maar die wel een rol kunnen spelen in de illegale dopinghandel. Dat betreft geneesmiddelen die op een oneigenlijke manier worden gebruikt om het prestatievermogen te vergroten dan wel het uiterlijk te verbeteren en daarmee tot de zogeheten Performance and Image Enhancing Drugs (PIED's) behoren. Tot slot is aandacht besteed aan andersoortige geneesmiddelen die gebruikt worden om dopinggebruik te maskeren of bijwerkingen te bestrijden.

### **8.1.2 Doel en vraagstelling**

De vraagstelling die aan het onderzoek ten grondslag ligt, luidt: Wat zijn de aard, omvang en ernst van de handel in doping in Nederland en hoe is die handel georganiseerd? Om deze vraagstelling te beantwoorden, zijn diverse aspecten van illegale dopinghandel onderzocht. Ten eerste wat er bekend is over het dopinggebruik in Nederland en wie de gebruikers zijn. Ten tweede wat de aard en omvang van de dopingproductie en -handel in Nederland zijn. Daarbij gaat het ook om het type middelen dat wordt geproduceerd en verhandeld, de kenmerken van de betrokkenen bij die productie en handel en de modus operandi die daarbij gehanteerd wordt. Ten derde is onderzocht wat de ernst en risico's van dopinggebruik en dopinghandel zijn en welke impact dit heeft op de volksgezondheid, eerlijke sport en regelgeving.

### **8.1.3 Onderzoeksmethoden**

Om de dopinghandel in Nederland te doorgronden, zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden toegepast.

#### *Deskresearch en online analyse*

Een internationale literatuurstudie vormt de basis voor de bestaande wetenschappelijke kennis over dopinggebruik en dopinghandel. Daarnaast is een media-analyse uitgevoerd voor het verkrijgen van een actueel beeld van casuïstiek.

Om een beeld te krijgen van het aanbod van doping op het internet, is een verkenning uitgevoerd van verkoopsites op het *clear web* en het *dark web* en van internetfora waar (potentiële) gebruikers en handelaren met elkaar in contact staan.

## *Data-en informatieanalyse*

Om meer cijfermatig inzicht te krijgen in constatering van (mogelijke) dopinghandel in Nederland is een analyse gemaakt van geregistreerde data van instanties die dopinghandel kunnen signaleren en/of een rol hebben in de opsporing ervan over de periode 2016 tot 2019. In eerste instantie betreft dat een analyse van de registraties door de Douane die betrekking hebben op de grensoverschrijdende goederenstroom aan onderschepte post- en pakketzendingen met dopingmiddelen die Nederland binnenkomen. Ten tweede vormt de Nationale Politie een informatiebron. Er is een analyse verricht van de geregistreerde data in relatie tot doping(handel) in het bedrijfsprocessensysteem van de Nationale Politie. Ter verdieping zijn 80 registraties nader bestudeerd. Aanvullend is een analyse verricht van 12 zaken waarin de Landelijke Faciliteit Ondersteuning Ontmantelen (LFO), de speciale dienst bij de Nationale Politie die productie- en bewerkingslocaties voor illegale middelen onderzoekt, ter plaatse is geweest.

In de derde plaats vormen de signalen, constatering en opsporingsonderzoeken van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) en de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) een informatiebron voor het verkrijgen van een indicatie van de aard en omvang van dopinghandel.

In de vierde plaats is een analyse gemaakt van de gegevens van de Dopingautoriteit over uitgevoerde dopingcontroles in de sport die inzicht bieden in type middelen, kenmerken van gebruikers en daarmee de doelgroep van de dopinghandel. Tevens zijn de gegevens van het Meldpunt Doping van de Dopingautoriteit bij het onderzoek betrokken.

## *Interviews*

Door middel van verdiepende, semigestructureerde interviews is enerzijds kwalitatieve informatie vergaard over dopinggebruik en de impact daarvan en anderzijds over de aard, omvang en modus operandi van de dopinghandel. In totaal is gesproken met 62 respondenten. Deze zijn gerelateerd aan ten eerste nationale en internationale overheidsinstanties en de Dopingautoriteit, ten tweede de medische en criminologische wetenschap en de (sport)journalistiek, ten derde de topsport en de breedtesport en in de laatste plaats betreft het respondenten die praktijk- en ervaringskennis hebben over het gebruik van en de handel in doping. Daarnaast zijn er (mystery) visits gebracht aan mogelijke handelspunten voor doping.

### *Zaakanalyse en casestudies*

Om inzicht te krijgen in de sporttuchtzaken, die het Instituut voor Sport Rechtspraak (ISR) in relatie tot doping behandelt, is een analyse verricht van 17 behandelde sporttuchtzaken uit de jaren 2017 tot begin 2020. Tot slot is een analyse verricht van zes opsporingsonderzoeken naar dopinghandel door de Nederlandse opsporingsinstanties en het Openbaar Ministerie die tussen 2014 en 2018 zijn opgestart. De casestudies bieden op basis van dossierstudie en interviews een verdieping van de aard, reikwijdte en modus operandi van de dopinghandel en de betrokkenen.

## **8.2 Resultaten en conclusies**

In deze paragraaf worden de belangrijkste onderzoeksbevindingen onder verschillende thema's gepresenteerd waar de aard, omvang en ernst van dopinggebruik en -handel terugkomen. Achtereenvolgens volgen de belangrijkste conclusies van de thema's gebruik en gebruikers, productie en handel, betrokkenen bij de handel, gevolgen van dopinggebruik en -handel en tot slot de betrokken instanties bij de signalering en aanpak van dopinghandel.

### **8.2.1 Gebruik en gebruikers**

In deze subparagraaf komen de kernbevindingen over het gebruik en de gebruikers van doping aan bod.

#### *Er bestaat een groeiende groep gebruikers*

Er zijn diverse prevalentiestudies naar dopinggebruik uitgevoerd in Nederland maar de bevindingen zijn niet eenduidig en moeilijk vergelijkbaar waardoor de werkelijke omvang van dopinggebruik niet bekend is. Waar studies uitwijzen dat rond de twee procent van de Nederlandse bevolking dopingmiddelen gebruikt (heeft), ligt dat percentage onder subgroepen in de sportwereld soms vele malen hoger. Bevindingen die in studies zijn gedaan, komen neer op dopinggebruik door honderden topsporters en 100.000 tot 200.000 recreatieve sporters. Eensluitende uitspraken over het aantal gebruikers zijn niet te doen vanwege de verschillende toegepaste onderzoeksmethoden en onderzoeksgroepen in de studies. Ook op basis van onderhavig onderzoek kunnen geen actuele en harde uitspraken worden gedaan over de precieze omvang van de groep gebruikers van doping. Wat uit literatuur, interviews en veldonderzoek wel duidelijk wordt, is dat het gebruik van dopinggeduide middelen ook buiten de sport – voor cosmetische doeleinden – meer geaccepteerd lijkt. Het gebruik van dopingmiddelen is, in



lijnen met het gebruik van drugs en geneesmiddelen, steeds meer genormaliseerd als een *lifestyle*. Doping wordt namelijk in toenemende mate gebruikt door mensen zonder atletische ambitie, de zogenaamde ‘cosmetische sporters’. Tot deze categorie behoren ‘nieuwe gebruikersgroepen’ die puur voor de fysieke uitstraling naar doping grijpen waaronder ook jongeren en vrouwen die een ideaalbeeld nastreven. De recreatieve sport vormt door de grote groep cosmetische sporters de grootste groep dopinggebruikers. Bovendien spreken wetenschappers (Van Bakel et al., 2017; Dresen et al., 2014; Thualagant, 2012) de verwachting uit dat het dopinggebruik in de toekomst verder zal toenemen door onder andere de toenemende druk om te presteren in de samenleving en de toegankelijkheid van informatie over doping en dopinggebruik via het internet.

### *In de topsport lijken de grenzen te worden opgezocht*

In de topsport kan dopinggebruik onderdeel van de groeps cultuur zijn. De wil en druk om te winnen, maken zowel de atleet als diens entourage kwetsbaar voor het gebruik van doping. Terwijl het aantal dopingcontroles een stijgende lijn kent, is het aantal aangetroffen dopingstoffen afgenomen. De meest aangetroffen dopingmiddelen zijn anabole steroïden, stimulantia en hormoon- en metabole modulators. Er is sprake van een doorlopende vernieuwing van middelen op de markt beschikbaar die (nog) niet op de WADA-dopinglijst staan maar wel als doping gebruikt kunnen worden. Uit de interviews komt het beeld naar voren dat er in de topsport in toenemende mate dopinggeduide geneesmiddelen zonder medische indicatie worden verstrekt. Dat wil zeggen zonder dat daarvoor bij de atleet een duidelijk aanwijsbare aandoening aan ten grondslag ligt. Recent onderzoek onder (oud-)topsporters (Dopheide e.a., 2020) wijst uit dat er ten opzichte van 2015 juist sprake is van een afname van het aantal topsporters dat ervaring heeft met het aanvragen van dispensaties. Deze afname kan volgens de onderzoekers ook te maken hebben met doorgevoerde wijzigingen in de dispensatieprocedure waardoor het gebruik van bepaalde medicijnen niet meer hoeft te worden gemeld. Ook stelden zij vast dat oud-topsporters negatiever staan tegenover het gebruik van medicijnen zonder medische noodzaak dan de huidige topsporters, wat kan wijzen op een normverschuiving over gebruik van niet-verboden prestatiebevorderende middelen.

Naast de dispensaties komen uit de interviews voorbeelden naar voren dat er in de topsport geneesmiddelen worden gebruikt die op de dopinglijst staan en net onder de (vermeende) detectiewaarden worden toegediend. Daarnaast geven respondenten aan dat er een verschuiving merkbaar is van dopingmiddelen naar toegestane maar experimentele voeding(smiddelen) – bijvoorbeeld ketonen – ter

bevordering van de prestaties. Het gaat dan (nog) niet om doping, omdat dergelijke middelen niet op de prohibited list staan. Overigens kunnen dergelijke supplementen in sommige gevallen sporen van dopingmiddelen bevatten.

### *Bij de recreatieve sport is sprake van gecombineerd gebruik*

Bij de amateur- en recreatieve sport, en dan in het bijzonder de krachtsport en bodybuilding, wordt met doping onder andere vergroten van spierkracht en verliezen van gewicht nagestreefd. In combinatie met anabole middelen worden blijkens literatuur en interviews andere type middelen gebruikt, zoals groeihormonen en afslankmiddelen maar ook bijwerkingenbestrijders, zoals erectiemiddelen en middelen tegen huidproblemen. Bij de recreatieve sport is het dopinggebruik de schaamte voorbij, er kan gesproken worden van geaccepteerd gedrag in tegenstelling tot in de topsport waar het nog steeds taboe is. Dat er steeds meer doping buiten de topsport wordt gebruikt, is onder andere toe te schrijven aan het toegenomen gemak waarmee de informatie over doping en de middelen zelf verkregen kunnen worden. Echter, deze informatie is vaak niet correct en/of wetenschappelijk gefundeerd, met alle risico's van dien. De Dopingautoriteit richt zich daarom op preventie middels informatie over de risico's van het gebruik van anabole steroïden en andere dopinggeduide middelen en informeert over alternatieven om gespierder en/ of slanker te worden.

### **8.2.2 Productie en handel**

De conclusies over hoe de productie van en handel in doping in Nederland in elkaar steekt en wat de ernst van de handel is, worden in deze subparagraaf op een rij gezet.

#### *Er worden steeds meer zendingen met dopingmiddelen van buiten de EU onderschept*

Harde uitspraken over de omvang van de handel in dopingmiddelen in Nederland kunnen op basis van onderhavig onderzoek niet worden gedaan. Wat op basis van data-analyse en casestudies wel gesteld kan worden, is dat er sprake lijkt van een toenemende import van dopingmiddelen, aanverwante middelen en grondstoffen voor dopingmiddelen van buiten de Europese Unie. De Douane onderschepte in de periode 2016 tot en met 2018 ruim 8.000 zendingen met geneesmiddelen waaronder 1.000 zendingen met dopingmiddelen. Over die jaren heen is sprake van een verdrievoudiging. De meest voorkomende middelen die worden onderschept, behoren tot de categorieën stimulantia, glucocorticoïden en anabole middelen en in toenemende mate diuretica en maskerende middelen. Ook hor-

moon- en metabole modulators en bètablokkers worden in de loop der jaren vaker aangetroffen. Voor deze bevindingen geldt dat het weliswaar om dopingge-  
duide middelen gaat maar dat niet bekend is of deze voor prestatiebevorderende  
doeleinden of voor medische doeleinden op de markt werden gebracht.

Naast dopingmiddelen heeft de Douane in de periode 2016 tot en met 2018 bij-  
na 3.000 zendingen met andersoortige middelen onderschept die gebruikt kun-  
nen worden om bijwerkingen van doping te bestrijden of het gebruik van doping  
te maskeren, zoals erectiemiddelen en huid- en haarmiddelen. Ook hier is sprake  
van een forse toename van onderschepte zendingen over de jaren met meer dan  
een verviervoudiging. Het land van herkomst verschilt per type categorie mid-  
delen maar het merendeel van de dopingmiddelen en andersoortige middelen is  
afkomstig uit Zuidoost-Azië, voornamelijk India en het aandeel van India neemt  
in de loop der jaren alleen maar toe. Een kanttekening bij deze bevindingen is  
dat de toename van het aantal onderschepte zendingen ook (deels) te maken kan  
hebben met een succesvoller optreden door de Douane. Verder is het belangrijk  
te vermelden dat er in de EU het regime van vrij verkeer van goederen geldt en er  
geen zicht is op wat er vanuit andere EU-landen aan dopingmiddelen Nederland  
wordt ingevoerd.

### *Kant-en-klare middelen zijn grotendeels afkomstig uit het buitenland*

Dopingmiddelen en andere geneesmiddelen, die worden gebruikt in de topsport,  
zijn volgens literatuur en interviewbronnen vermoedelijk voor het leeuwendeel  
afkomstig van de reguliere farmaceutische kanalen. De medische entourage van  
de atleet heeft daar toegang toe.

Gebruikers en handelaren buiten de topsport hebben die toegang doorgaans  
niet en zijn aangewezen op andere kanalen om dopingmiddelen te verkrijgen.  
In landen waar een andere regelgeving geldt, kan doping legaal geproduceerd  
worden door farmaceutische bedrijven. Bekend is op basis van literatuur en  
interviews dat een aantal van dergelijke bedrijven bewust (illegaal) en groot-  
schalig levert aan de zwarte markt. Behalve bedrijven in Aziatische landen zijn  
farmaceutische bedrijven in Oost-Europa bekende aanvoerkanalen voor de  
Nederlandse markt. Naast de reguliere geneesmiddelen worden er in het buiten-  
land ook dopingmiddelen in illegale laboratoria geproduceerd en geëxporteerd  
naar Nederland. Zo blijkt ook uit de casestudies dat Nederlandse handelaren  
kant-en-klare middelen in grote hoeveelheden vanuit het buitenland via de post  
of via de weg laten komen of de partijen zelf ophalen. Met name in de EU ont-  
breekt door de open grenzen het toezicht op wat er wordt vervoerd, wat de pak-  
kans bij de distributie verkleint.

### *Illegale productie van doping in Nederland in kleine en grote UGL's*

Er zijn op basis van literatuur, interviews en casestudies aanwijzingen dat er in Nederland sprake is van illegale productie en handel in dopingmiddelen. Sinds een strengere regulering in de medische en farmaceutische sector sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw voelen dopinghandelaren zich genoodzaakt om zelf te produceren. Vanaf de eeuwwisseling heeft de ontwikkeling van *underground labs* ofwel UGL's dan ook een vlucht genomen. Vanwege het verborgen karakter is het werkelijke aantal UGL's in Nederland niet bekend maar op basis van interviews wordt geschat dat het gaat om een flinke handvol grote UGL's en tientallen en wellicht honderdtallen kleinere UGL's die verspreid over het land liggen. Er wordt door opsporingsinstanties een groei in grootschaligheid en professionaliteit van de UGL's in Nederland gesignaleerd waarbij van een kamertje in een woning wordt overgestapt op grootschaliger productie in een loods en gewerkt wordt met professionele apparatuur. Er wordt blijkens de casestudies voor tienduizenden euro's in de laboratoria geïnvesteerd en er worden duizenden gebruikerseenheden geproduceerd. Wat ook wijst op het actief zijn van UGL's in Nederland is dat de zendingen met dopingmiddelen van buiten de EU die de Douane in toenemende mate onderschept voor een belangrijk deel zuivere grondstoffen (werkzame stoffen) in poeders of vloeistofvorm bevatten. Het Douane Laboratorium ziet een beperkt deel van de zendingen voor nader onderzoek en krijgt daarmee jaarlijks honderdduizenden dagdoseringen aan alleen al anabole middelen onder ogen. Bovendien wijst een verdiepende data-analyse uit dat er sprake is van een toename van het aantal dagdoseringen per zending door een verschuiving in het type anabole middel. Met eenzelfde hoeveelheid grondstof kunnen er meer doseringen gemaakt worden van het ene middel dan van het andere.

### *De kwaliteit van producten uit UGL's is misleidend*

In UGL's wordt veel aandacht besteed aan de verpakking van de illegaal geproduceerde middelen. Uit onder andere interviews, de online analyse en casestudies komt naar voren dat de eindproducten veelal netjes verpakt zijn, voorzien van etiketten, een merk met soms zelfs hologrammen en voorzien van bijsluiters. De inhoud blijkt na nader onderzoek kwalitatief minder goed. Er is sprake van over- of onderdosering van de werkzame stoffen in de middelen met risico's voor de gezondheid van de gebruikers. Kwaliteitscontrole ontbreekt en meestal is er sprake van vervuilde opslag- en productielocaties en niet-steriele machines.

### *Gecombineerde handel in zelfgeproduceerde middelen en kant-en-klare middelen*

In de UGL's worden dopingmiddelen nagemaakt en het summum is volgens literatuur en interviews het ontwikkelen van een eigen merk voor de producten dat een goede afzet in de markt vindt. Illustratief voor de populariteit van eigen merken is dat goedlopende merken van UGL's soms worden nagemaakt. UGL's combineren vaak de verkoop van zelfgeproduceerde middelen met kant-en-klare middelen die zij hebben ingekocht. Ook zijn er handelaren die alleen in een variëteit aan kant-en-klare producten handelen. Op de opslag- en productielocaties worden blijkens de casestudies en interviews door de opsporingsinstanties vaak tientallen soorten middelen aangetroffen. Het betreft voornamelijk anabole middelen en andere groeihormonen met daarnaast andersoortige geneesmiddelen om eventuele bijwerkingen te bestrijden, zoals kalmeringsmiddelen en erectiemiddelen. De betrokkenen hebben behalve een grote variatie in middelen vaak tienduizenden gebruikerseenheden op voorraad. Vaak worden dopingmiddelen aangetroffen op locaties waar diverse soorten drugs, versnijdingsmiddelen en/of andere geneesmiddelen worden geproduceerd en/of opgeslagen voor de handel. Productie- en opslaglocaties, die exclusief gericht zijn op dopingmiddelen, worden minder vaak geconstateerd.

### *De verkoop van doping verloopt zowel offline als online*

Na inkoop of productie van dopingmiddelen verkopen handelaren hun waar offline, online of via beide kanalen. De meest klassieke vorm van verkoop van doping is de offline handel ofwel de straathandel. De casestudies en interviews bieden inzicht in de *modus operandi*. De verkoop verloopt via een persoonlijk contact per telefoon of via directe verkoop op een locatie, zoals in een winkel. Betaling wordt vaak cash gedaan bij verzending via de post of bij de fysieke overdracht door aflevering op een locatie of het plannen van een overdracht op een afgesproken plek. Tegenwoordig is het echter niet meer nodig om een netwerk te hebben voor het verkrijgen van doping. Op zowel het *clear web* als op het *dark web* bestaat een levendige en groeiende handel in doping en aanverwante middelen, zo wijst de online analyse uit. Het assortiment dat wordt aangeboden, is op beide platformen groot. Verkopers beheren vaak meerdere websites waarop zij doping aanbieden om hun kansen en risico's te spreiden. De groeiende rol van het internet maakt het ook voor verkopers, die niet uit de 'sportscene' afkomstig zijn, mogelijk om handel in doping te drijven waardoor de handel niet meer uitsluitend verweven is met de sport. Offline verkoop lijkt voor veel gebruikers uit de sportscene, blijkens de interviews en literatuur, echter nog steeds de voorkeur

te hebben omdat hen dat meer vertrouwen geeft in het product. Voor de 'nieuwe gebruikersgroepen' die minder binding hebben met de sport kan het internet een interessante verkoopbron zijn.

### *De Nederlandse dopinghandel kent een internationale afzetmarkt en organisatiegraad*

Nederland en België vormen belangrijke afzetmarkten voor de Nederlandse dopinghandelaren. Uit literatuur, casestudies en interviews komt ook naar voren dat er een levendige handel plaatsvindt met andere landen in de EU en daarbuiten. In het klein gaat het dan om een online verkoop aan een klant in Spanje maar er zijn meerdere voorbeelden van grootschaliger en structurele samenwerkingsverbanden tussen handelaren in Nederland en handelaren in andere landen. Zo vormen in een van de casestudies Nederlandse handelaren een cel van een internationaal netwerk met afzetmarkten in een groot aantal landen in en buiten de EU en ze werken met resellers, afnemers die hun eigen afzetmarkt hebben. Nederland is volgens de verschillende onderzoekbronnen zowel een doorvoerland van dopingmiddelen als een bron van de handel in internationaal georganiseerd verband.

### *Dopinghandel is lucratief maar niet zo lucratief als drugshandel*

Een investering in een grotere UGL komt al snel neer op enkele tienduizenden euro's voor de inrichting met machines en de aanschaf van benodigdheden, zoals grondstoffen en verpakkingsmaterialen. Opsporingsinformatie en casestudies leren dat er in de opslag- en productielocaties vaak tienduizenden gebruikerseenheden van ingekochte of geproduceerde middelen op voorraad liggen. De straatwaarde van de aangetroffen middelen loopt in de verschillende zaken uiteen van enkele tienduizenden, tot honderdduizenden en zelfs miljoenen euro's. Daarmee is de dopinghandel een business waar redelijk wat geld geïnvesteerd wordt en die lucratief is. De werkzame stoffen voor dopingmiddelen zijn soms zelfs vele malen meer waard dan drugs. Er zijn kleinere hoeveelheden voor een dagdosering nodig en bovendien is de doelgroep voor dopingmiddelen kleiner dan drugs. Daardoor is de verwachting dat de dopinghandel de drugsmarkt niet snel zal evenaren maar wel als een lucratieve handel naast de drugs kan bestaan.

### **8.2.3 Betrokkenen bij illegale dopinghandel**

Een belangrijke component van het onderzoek naar de illegale dopinghandel in Nederland heeft betrekking op de betrokkenen.

### *De medische entourage vormt de vitale schakel in de topsport*

Bij de topsport is het vrijwel onmogelijk om goed zicht te krijgen op het gebruik en de betrokkenen. Wat in het onderzoek op basis van literatuur en interviews wel duidelijk naar voren is gekomen, is dat atleten over het algemeen met doping in aanraking komen via hun entourage: coaches, begeleiders, voedingsdeskundigen en in het bijzonder sportartsen. Met toegang tot de farmaceutische wereld kunnen sportartsen middelen verstrekken die de sportprestatie kunnen bevorderen maar waarvoor geen medische noodzaak bestaat. Ook andere medisch professionals kunnen daar een rol in spelen. Van betrokkenheid bij grootschalige dopinghandel, zoals hiervoor geschetst, is echter geen sprake. In die zin verloopt het verstrekken van doping aan topsporters anders dan de verstrekking aan recreatieve sporters, alhoewel er op basis van interviews signalen zijn dat topsporters soms ook de zwarte markt betreden voor het verkrijgen van dopingmiddelen.

### *In de recreatieve sport vormt de bredere sportscene de schakel*

Bij de recreatieve sport, en dan met name in de bodybuildingscene, is dopinggebruik meer in de sportcultuur geaccepteerd dan in de topsport en is het gemakkelijker gebleken daar een vinger achter te krijgen. De entourage van sporters, die actief zijn in de krachtsport en bodybuildingscene, zoals coaches en instructeurs, verstrekken blijkens literatuur en interviews dopingmiddelen aan de sporter of bemiddelen hen naar anderen. Tot de sportscene behoren ook sportscholen en winkels voor voedingssupplementen. Eigenaren en medewerkers vormen de kern van dopinghandel of faciliteren het verkrijgen van middelen voor sporters. Daarnaast worden de UGL's vaak gerund door (voormalig) sporters uit de bodybuildingscene, zo blijkt ook uit de casestudies. De betrokkenen bij de handel die uit de sportscene afkomstig zijn, ervaren volgens de literatuur en interviews een nauwe binding met de sport en handelen niet uitsluitend uit winstbejag maar ook vanuit een sociale drijfveer om 'anderen te helpen aan kwalitatief goede middelen', zoals zij hun handel beschouwen.

### *Nieuwe spelers op de dopingmarkt zonder binding met de sport*

Er zijn op basis van literatuur en interviews indicaties dat de klassieke dopinghandelaren uit de (recreatieve) sportscene, zoals hiervoor geschetst, niet meer de enige groep vormen die actief is in de illegale dopinghandel. Zogenaamde generalistische handelaren mengen zich in toenemende mate op de illegale dopingmarkt. Zij hebben geen of minder binding met de sportwereld en handelen uitsluitend vanuit financiële drijfveren, zoals zij ook in andere typen illegale han-

del of andere vormen van criminaliteit actief zijn. De verwachting, die ook in de literatuur wordt uitgesproken, is dat de traditionele handelaren met een nauwe band met de sport weliswaar zullen blijven domineren gezien de sterke netwerken die van oudsher bestaan, maar dat er met deze ontwikkeling wel sprake is van een toenemende inmenging van de georganiseerde misdaad.

### *Van kleinschalige handelaren tot georganiseerde internationale netwerken*

Op het moment dat de opsporingsinstanties illegale dopinghandel ontdekken, zijn de verdachten vaak al meerdere jaren aantoonbaar actief, zo leren de casestudies. Meerdere betrokkenen bij de dopinghandel zijn 'een vast gezicht' en vallen in herhaling nadat ze eens gepakt zijn. In die zin kan gesproken worden van een beperkte en vaste groep handelaren. Literatuur, interviews en casestudies wijzen uit dat het beeld van een *inner circle* van dopinghandelaren, zoals de recreatieve scene van oudsher kent, aan het veranderen is. Nog steeds lijkt het dat de betrokkenen bij de dopinghandel min of meer alleen handelen of deel uitmaken van informele netwerken, bestaande uit een handvol personen die dezelfde sportpassie delen, familie of vrienden van elkaar zijn. In vergelijking met vroeger, voor 2000, reikt de handel nu verder dan het meenemen van een sporttas met dopingmiddelen uit een apotheek uit het buitenland. Met de opkomst van de UGL's is de productie grootschaliger geworden, is er voor de productie en handel meer organisatie vereist en kent de dopinghandel een meer georganiseerd karakter. Nederland is daarmee niet meer (alleen) afhankelijk van de buitenlandse apotheken maar verzorgt, zoals ook blijkt uit de casestudies, zelf een grootschalige handelsvoorraad voor afzet in eigen land maar ook voor de export. Het bestaan van langdurige samenwerkingsverbanden tussen betrokkenen uit Nederland en handelsnetwerken in andere landen getuigt daarvan. Er wordt ook nu nog rechtstreeks aan gebruikers geleverd maar Nederlandse handelaren voorzien ook tussenhandelaren in binnen- en buitenland van grote handelshoeveelheden.

### *Illegale dopinghandel is een vorm van ondermijnende criminaliteit*

De literatuur en casestudies leren dat er bij de illegale productie van en handel in doping vrijwel altijd sprake van een verwevenheid van de onder- en bovenwereld. Bedrijven worden door betrokkenen als dekmantel gebruikt voor de huur van een grote productielocatie, zoals een loods of als verkooplocatie, zoals een winkel. Daarnaast is er (al dan niet bewuste) betrokkenheid van andere bedrijven bij de productie van en handel in doping. Denk aan het verhuren van een locatie, leveren van grondstoffen en machines en bieden van diensten, zoals drukken van verpakkingsmateriaal en afvullen van flesjes met vloeistoffen. In een aantal case-



studies blijkt het te gaan om bewuste facilitators die de namen van bestelde producten fingeren op pakketten en facturen en zich in contanten laten uitbetalen. De handelaren gebruiken tot slot (eigen of andermans) bedrijven om de illegaal verkregen inkomsten uit de dopinghandel wit te wassen.

#### *De illegale dopingmarkt verhardt*

Het bestaan van UGL's die met elkaar concurreren, zorgt voor een verharding van de markt omdat er onderlinge concurrentie mee gepaard gaat. Ook de groeiende inmenging van generalisten die alleen vanuit winstbejag handelen, draagt bij aan een verharding van de markt. De opkomende groep van generalistische handelaren kent een langere criminele carrière en verweven de dopinghandel met andere criminele activiteiten, zoals drugshandel. Waar thans, behalve bedreigingen vanuit concurrentiebelang, geweld op de illegale dopingmarkt volgens ingewijden nog nauwelijks aan de orde is, lijkt dat met de komst van een nieuwe groep handelaren te veranderen. In Nederland is reeds een geweldsincident bekend waar de betrokkenen van een UGL werden afgeperst door nieuwe spelers op de markt.

### **8.2.4 Gevolgen van dopinggebruik en -handel**

In deze subparagraaf komen de kernbevindingen over de gevolgen van het gebruik van en de illegale handel in doping aan bod. Deze gevolgen zeggen ook iets over de ernst van het probleem. In het onderzoek is 'de ernst' een lastig te onderzoeken begrip geweest, omdat het vanuit het perspectief van de gebruiker en handelaar/producent een geheel andere lading zou krijgen dan wanneer de 'ernst' wordt benaderd vanuit een meer overkoepelend kader, namelijk vanuit de sport en volksgezondheid.

#### *De principes van fair play en spirit of sport lijden onder dopinghandel*

De impact van dopinggebruik op eerlijke sport is evident, het zorgt voor een oneerlijke strijd. Atleten die geen doping gebruiken, geven in interviews aan dat zij atleten die dat wel doen als oneerlijke concurrentie ervaren. Vanuit de prestatiedruk die in de topsport bestaat, kan het gebruik van doping als interessante optie worden gezien door atleten en hun entourage. De relatief gemakkelijke beschikbaarheid van dopingmiddelen via het reguliere circuit kan bevorderlijk werken. Bij verschillende disciplines in de recreatieve sport ontbreekt het aan regulering op het gebied van doping en onttrekken entiteiten, waaronder fitness- en sportscholen, zich aan de opsporing en sanctionering van doping.

### *Gezondheidsrisico's voor gebruikers door illegale middelen en ontbreken van medisch toezicht*

Het gebruik van doping kan gezondheidsproblemen veroorzaken, zoals een verstoorde hormoonbalans bij het gebruik van anabole middelen en schildkliermedicatie. Omdat topsporters medische begeleiding krijgen en bovendien (indien zij gebruiken) vaak reguliere middelen gebruiken, is dat risico minder aanwezig maar ook niet geheel afwezig. Er zijn voorbeelden van topsporters die in interviews aangeven dat het dopinggebruik hun gezondheid ongewenst beïnvloedt. Het gebruiken van geneesmiddelen alleen voor de prestatie en zonder dat er een medische noodzaak voor is, kan schadelijk voor het lichaam zijn.

Voor amateur- en recreatieve sporters zijn de gezondheidsrisico's veel sterker aanwezig. Niet alleen omdat dit de grootste groep gebruikers betreft maar ook door diverse andere factoren die samenhangen met gebruik door deze groep. Zo ontbreekt bij hen blijkens interviews in de basis vrijwel altijd medische begeleiding bij de keuze voor en het gebruik van middelen. Een ander aspect dat uit de interviews naar voren komt, is dat er een trend is dat met name de cosmetische gebruikers langdurig gebruiken, soms zelfs zonder tussen de kuren door te stoppen. Daarnaast zijn de doseringen die worden gebruikt in de loop der tijd alleen maar toegenomen. Het gebruik is vaak niet beperkt tot een enkel middel maar is er sprake van gecombineerd gebruik van dopingmiddelen. Een extra risicofactor is dat de dopingmiddelen uit het illegale circuit afkomstig zijn waardoor het om kwalitatief slechte producten kan gaan die onder- of overgedoseerd en vervuild kunnen zijn. Daarbij opgeteld, bestaan er gezondheidsrisico's omdat gebruikers, eveneens zonder medische begeleiding, reguliere of vervalste medicatie nemen om bijwerkingen van doping tegen te gaan en het gebruik van doping bij deze doelgroep vaak gepaard gaat met gebruik van drugs, zo blijkt ook uit literatuur. Het beoogde doel van het dopinggebruik weegt echter zwaarder dan de gezondheidsrisico's waardoor deze over het algemeen voor lief worden genomen. Daartegenover staat dat er bij de gebruikers wel behoefte bestaat aan *harm reduction* in de zin van een betere beschikbaarheid van betrouwbare informatie over doping en de risico's die daarmee gepaard gaan en de mogelijkheid om medisch advies te krijgen en middelen te kunnen laten testen.

### **8.2.5 Aanpak door de betrokken instanties**

In deze subparagraaf komen tot de slot de conclusies aan de orde die gaan over de wetgeving en instanties die een rol spelen bij de signalering en aanpak van dopinggebruik en -handel. Goed om nogmaals te benadrukken dat doping-

geduide middelen stoffen zijn die civielrechtelijk in de internationale en nationale georganiseerde wedstrijd sport zijn verboden. De Dopingautoriteit kan op basis van de Wuab als zelfstandig bestuursorgaan dopingcontroles uitvoeren. Daarnaast kunnen bepaalde dopinggeduide middelen vallen in bijzondere wetgeving, bijvoorbeeld op het gebied van geneesmiddelen, voedsel of de Opiumwet. Onder de diverse wettelijke bepalingen hebben instanties, zoals de politie, OM, Douane, IGJ, NVWA, hun eigen taken en bevoegdheden.

#### *De Dopingautoriteit kent met de Wuab een wettelijke grondslag voor haar taken*

Op de WADA-dopinglijst staan stoffen en methoden die worden aangemerkt als (mogelijk) prestatiebevorderend, (mogelijk) schadelijk voor de gezondheid en/of in strijd met de *spirit of sport*. Op 1 januari 2019 is de Wet uitvoering antidopingbeleid (Wuab) ingevoerd en daarin wordt de wettelijke grondslag voor het uitvoeren van de taken aan de Dopingautoriteit als Zelfstandig Bestuursorgaan (ZBO) gegeven. De Dopingautoriteit houdt toezicht op de vaststelling, implementatie en inbedding van het Nationaal dopingreglement (NDR). De Dopingautoriteit ziet met dopingcontroles toe op dopingovertredingen in de (top)sport. Het aantal controles is gestegen van bijna 2.800 in 2016 naar ruim 3.100 in 2018. De Dopingautoriteit kan dopinghandel signaleren maar kent geen strafrechtelijke opsporingstaak- en -bevoegdheden.

#### *Jaarlijks wordt een flinke handvol sportrechtzaken behandeld*

Het gebruik van dopinggeduide middelen is niet toegestaan voor sporters, die zijn aangesloten bij een topsportbond, die is aangesloten bij NOC\*NSF, tenzij zij het gebruiken op medische indicatie. In Nederland kan dopinggebruik in de sport niet strafrechtelijk worden vervolgd. Dit betekent dat een overtreding van het NDR civielrechtelijk wordt gehandhaafd via het verenigingsrechtelijke tuchtrecht. Het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) verzorgt voor de meeste sportbonden deze sporttuchtspraak. Tussen 2017 en begin 2020 heeft het ISR 17 sportrechtzaken behandeld.

#### *De handel in doping kan onder verschillende wetgevingen vallen*

In Nederland gelden diverse wetten, waaronder de Geneesmiddelenwet, de Opiumwet en de Warenwet, die een rol kunnen spelen bij de bestrijding van dopinggeduide middelen. Verder kunnen ook meer generieke wetten van toepassing zijn, zoals de Wet Economische Delicten. Geen van deze wetten ziet evenwel specifiek toe op de bestrijding van doping. Een dopinggeduid middel valt,

afhankelijk van het bewuste product en/of de stof, binnen de reikwijdte van een wetgeving. De meeste dopinggeduide middelen zijn, gelet op de farmaceutisch actieve stoffen die deze middelen bevatten, aan te merken als geneesmiddelen, vallend onder het toepassingsbereik van de Geneesmiddelenwet. Zo kan een middel aangeduid worden als een geneesmiddel en onder het bereik van de Geneesmiddelenwet vallen wanneer een middel bijvoorbeeld testosteron bevat. Een dopinggeduid middel kan worden aangemerkt als drugs op basis van de Opiumwet als het bijvoorbeeld gaat om cocaïne. Sommige middelen vallen zowel te kwalificeren als vallend onder de Geneesmiddelenwet als onder de Opiumwet. Het gaat dan bijvoorbeeld om amfetaminen. De Warenwet ziet toe op voedings-supplementen waarin dopinggeduide middelen kunnen voorkomen. Indien sprake is van handel in dopinggeduide middelen kan ook sprake zijn van financiële of belastingfraude en is de Wet Economische Delicten van toepassing.

### *Bij de aanpak van doping zijn verschillende instanties betrokken*

Betrokken instanties bij de signalering en aanpak van illegale dopinghandel zijn de Nationale Politie, het Openbaar Ministerie, de IGJ, de NVWA, de FIOD, de Douane en in internationaal verband Europol. Voor geen van deze instanties geldt dat dopinghandel een op zich staand onderwerp is. De instanties zijn, ieder vanuit de eigen taken en bevoegdheden, betrokken bij de handhaving van wetten die – ook – betrekking kunnen hebben op dopinggeduide middelen. Doordat er meerdere instanties bevoegd zijn op te treden tegen de illegale handel in doping is een goede samenwerking voorwaarde wil er een integrale aanpak kunnen plaatsvinden waar de instanties optimaal gebruik maken van elkaars kennis en bevoegdheden. Ook de Dopingautoriteit kan bij de aanpak van illegale dopinghandel bijdragen door het delen van haar kennis over dopingmiddelen met de opsporingsinstanties. In een landelijk intervisieoverleg delen de instanties periodiek casuïstiek en kennis om een integrale aanpak te bewerkstelligen. Ten behoeve van de samenwerking zijn samenwerkingsovereenkomsten opgesteld. Samenwerking is mogelijk binnen de grenzen die de wet stelt.

## **8.3 Slotbeschouwing**

Op basis van dit onderzoek kan worden geconcludeerd dat de illegale dopinghandel in verschillende opzichten als een serieus probleem kan worden beschouwd. Vanuit de (top)sport bezien, staat het gebruik van prestatiebevorderende middelen haaks op de principes van *fair play* en de *spirit of sport*. De grootste groep

gebruikers en de grootste gezondheidsrisico's van de illegale handel in doping bestaan echter buiten de topsport. Het gaat dan om de zogenaamde cosmetische sporters die zonder atletische ambitie dopingmiddelen gebruiken om er fysiek 'beter' uit te zien. Dit kunnen volwassen mannen zijn maar ook vrouwen en jongeren. Dopinggebruik lijkt de schaamte voorbij en is voor veel gebruikers, in lijn met het gebruik van drugs, steeds meer een *lifestyle*. De toegankelijkheid en beschikbaarheid van dopingmiddelen op de illegale online- en offlinemarkt zijn groot. De producten kunnen verkeerd gedoseerd en vervuild zijn en gedegen kennis en medische begeleiding bij het gebruik ontbreken. Vanwege mogelijke bijwerkingen gaat het gebruik van doping bovendien vaak gepaard met het gebruik van andere geneesmiddelen en ook drugs. En ook dan gaat het vaak om geneesmiddelen die uit de illegale handel afkomstig zijn met alle voornoemde risico's van dien.

Waar vraag is, is aanbod en andersom. Met de verbreding van de doelgroep van dopingmiddelen onder cosmetische sporters bestaat er een lucratieve afzetmarkt voor de illegale handel. Hoewel niet te vergelijken met de handel in drugs, is er sprake van een levendige handel in doping in Nederland en daarbuiten. Er worden in toenemende mate zendingen van buiten de EU met (zuivere grondstoffen voor) dopingmiddelen en andere geneesmiddelen die aan doping zijn gerelateerd, onderschept. In de laatste twee decennia zijn er in Nederland veel kleine maar ook een aantal grote, professionelere UGL's ontstaan. Daar worden van geïmporteerde grondstoffen gebruiksklare dopingmiddelen geproduceerd en worden van daaruit andere geneesmiddelen verhandeld. Bij deze productie van en handel in dopingmiddelen is sprake van verwevenheid tussen onder- en bovenwereld wat het tot een vorm van ondermijnende criminaliteit maakt. Bovendien blijkt het fenomeen verweven met drugshandel en kent de handel in doping een internationale afzetmarkt. Tot slot kan de handel in doping als een serieus probleem worden beschouwd omdat er nieuwe spelers op de markt actief zijn die de handel in doping verweven met andere criminele activiteiten en sommige dadergroepen tegen de georganiseerde misdaad aanschurken.



# Bronnen en referenties

## Wetenschappelijke literatuur

Antonopoulos, G. A., & Hall, A. (2016). 'Gain with no pain': Anabolic-androgenic steroids trafficking in the UK. *European Journal of Criminology*, 13(6), 696–713. <https://doi.org/10.1177/1477370816633261>.

Bakel, M. van, Schoemaker, C., Pulles, I., Tiessen-Raaphorst, A., Hertog, F. den, Vonk, R., Melse, J., Visser, K., Plasmans, M. & Vries, M. de (2017). Sport toekomst-verkenning. Een sportiever Nederland. *Den Haag: SCP; Bilthoven: RIVM*.

Bates, G., & McVeigh, J. (2016). Image and performance enhancing drugs. *National IPED INFO Survey*.

Begley, E., McVeigh, J., Hope, V., Bates, G., Glass, R., Campbell, J., & Smith, J. (2017). Image and performance enhancing drugs: 2016 National Survey Results. *Liverpool: Liverpool John Moores University*.

Berg, M. van den (2016). Doping en/of geneesmiddel. *Mens & Molecule*.

Berg, S. W. van den, Venhuis, B. J., Buurma, E. J. M., & Rompelberg, C. J. M. (2018). Gebruik en veiligheid van doping en sportvoedingssupplementen. *RIVM briefrapport 2018-0047*.

Bilard, Ninot & Hauw (2010). Motives for Illicit Use of Doping Substances Among Athletes Calling a National Antidoping Phone-Help Service: An Exploratory Study. *Substance Use & Misuse*, 46(4), 359-367.

Blouin, A.G. & Goldfield, G.S. (1995). Body image and steroid use in male body-builders. *International Journal of Eating Disorders*, 18(2), 159-165.

Brennan, R., Wells, J. & Hout, M.C. van (2017). "Raw juicing" – an online study of the home manufacture of anabolic androgenic steroids (AAS) for injection in contemporary performance and image. *Performance Enhancement and Health*, 6(1), pp. 21-27.

Bunt, J. van de (2017). Dopinghandel in Nederland. 'Een verkennend onderzoek naar de informatiepositie van de nationale politie'. Apeldoorn: Politieacademie

Causanilles, A., Nordmann, V., Vughs, D., Emke, E., de Hon, O., Hernández, F., & de Voogt, P. (2018). Wastewater-based tracing of doping use by the general population and amateur athletes. *Analytical and bioanalytical chemistry*, 410(6), 1793-1803.

Christiansen, A. V., Vinther, A. S., & Liokaftos, D. (2017). Outline of a typology of men's use of anabolic androgenic steroids in fitness and strength training environments. *Drugs: education, prevention and policy*, 24(3), 295-305.

Compton, W. M., & Volkow, N. D. (2006). Major increases in opioid analgesic abuse in the United States: concerns and strategies. *Drug and alcohol dependence*, 81(2), 103-107.

Coomber, R., Pavlidis, A., Santos, G. H., Wilde, M., Schmidt, W., & Redshaw, C. (2014). The supply of steroids and other performance and image enhancing drugs (PIEDs) in one English city: fakes, counterfeits, supplier trust, common beliefs and access. *Performance Enhancement & Health*, 3(3-4), 135-144.

Corazza, O., Bersani, F. S., Brunoro, R., Valeriani, G., Martinotti, G., & Schifano, F. (2014). The diffusion of performance and image-enhancing drugs (PIEDs) on the internet: the abuse of the cognitive enhancer piracetam. *Substance Use & Misuse*, 49(14), 1849-1856.

Cruickshank, A., & Collins, D. (2012). Culture change in elite sport performance teams: Examining and advancing effectiveness in the new era. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24(3), 338-355.

Detmar, S.B., Wiefferink, C.H., Vogels, T., & Paulussen, T.G.W.M. (2003). *Sporters en sportschoolhouders over het gebruik van prestatieverhogende middelen in de sport-school*. Capelle aan den IJssel: Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken.



Di Nicola, A., Martini, E., Baratto, G., with Antonopoulos, G.A., Boriero, D., Da Col, W., Falletta, V., & Zabyelina, Y. (2015). *FAKECARE: Developing expertise against the online trade of fake medicines by producing and disseminating knowledge, counterstrategies and tools across the EU*. eCrime Research Reports No.2. Trento: eCrime – University of Trento.

Dopheide, M., Ellling, A. & Balk, L. (2020). Antidopingbeleid in de Nederlandse topsport. Ervaringen en percepties van (oud-)topsporters. Utrecht: Mulier Instituut

Dresen, A., Kläber, M. & Dietz, P. (2014). Use of performance-enhancing drugs and the Internet. *Sportwissenschaft*, 44(3), 153-159.

Duiven, E., & Hon, O. de (2015). *De Nederlandse topsporter en het anti-dopingbeleid 2014-2015*. Capelle a/d IJssel: Dopingautoriteit.

Fincoeur, B., Van de Ven, K., & Mulrooney, J. D. (2014). The symbiotic evolution of anti-doping and supply chains of doping substances: How criminal networks may benefit from anti-doping policy. *Trends in Organized Crime*, 1–22.

Gezondheidsraad (2010). Dopinggebruik in de ongeorganiseerde sport. *Den Haag: Gezondheidsraad*.

Hall, A., Koenraadt, R., & Antonopoulos, G. A. (2017). Illicit pharmaceutical networks in Europe: organising the illicit medicine market in the United Kingdom and the Netherlands. *Trends in organized crime*, 20(3-4), 296-315.

Hon, O. de, & Coumans, B. (2013). Doping in de huisartsen praktijk. *Huisarts en wetenschap*, 56(6), 286-289.

Hon, O. de, & Kleij, R. van (2005). *Kwaliteit van illegale dopingmiddelen. Een inventarisatie van de kwaliteit van illegaal verhandelde dopinggeduide middelen en de gezondheidsrisico's bij gebruik*. Capelle aan den IJssel: Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken.

Hon, O. de, & Stoele, F. (2016). Doping, een stand van zaken. *Geneesmiddelen Bulletin*, 7(50), 75-83.

Horwitz, H., Andersen, J. T., & Dalhoff, K. P. (2019). Health consequences of androgenic anabolic steroid use. *Journal of internal medicine*, 285(3), 333-340.

Koenraadt, R.M. (2018). The illicit medicines trade from within. An analysis of the demand and supply sides of the illicit market for lifestyle medicines. Universiteit Utrecht: Proefschrift

Koenraadt, R. & Ven, K. van de (2018). The Internet and lifestyle drugs: an analysis of demographic characteristics, methods, and motives of online purchasers of illicit lifestyle drugs in the Netherlands. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 25(4), 345-355.

Koert, A.W.A., & Kleij, R. van (1998). *Handel in Doping; een verkennend onderzoek naar de handel in dopinggeduide middelen in Nederland*. Capelle aan den IJssel: Nederlands Centrum voor Dopingvraagstukken.

Kraska, P. B., Bussard, C. R., & Brent, J. J. (2010). Trafficking in bodily perfection: Examining the late-modern steroid marketplace and its criminalization. *Justice Quarterly*, 27(2), 159-185. <https://doi.org/10.1080/07418820902814013>.

Kruithof, K., Aldridge, J., Décary, D. Héту, Sim, M., Dujso, E., & Hoorens, S. (2016). *Internet-facilitated drugs trade: An analysis of the size, scope and the role of the Netherlands*. Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Leiden, I. van, Lenders, A. & Ferwerda, H. (2018). Een bittere pil. Het fenomeen en de aanpak van illegale medicijnenhandel. Den Haag: Politie & Wetenschap; Arnhem: Bureau Beke.

Llewellyn, W., & Tober, R. (2010). *Underground Anabolics*. Verenigde Staten: Body of Science.

Maycock, B.R., & Howat, P. (2007). Social capital: implications from an investigation of illegal anabolic steroid networks. *Health Education Research*, 22(6), 854-863.

McBride, J. A., Carson III, C. C., & Coward, R. M. (2018). The availability and acquisition of illicit anabolic androgenic steroids and testosterone preparations on the internet. *American journal of men's health*, 12(5), 1352-1357.

McVeigh, J. & Begley, E. (2017). Anabolic steroids in the UK: An increasing issue for public health. *Drugs Education Prevention & Policy*, 24(3), 278–285.

McVeigh, J., Bates, G. & Chandler, M. (2015). Steroids and image enhancing drugs: 2014 survey results. *Liverpool: Centre for Public Health: Liverpool John Moores University*, 1-14.

Mougiou, V. (2002). Doping abuse in recreational sports. *Peters, C., Schulz, T. & Michna, H. (Hg.): Biomedical side effects of doping. Köln*, 101-104.

Ntoumanis, N., Ng, J. Y., Barkoukis, V., & Backhouse, S. (2014). Personal and psychosocial predictors of doping use in physical activity settings: a meta-analysis. *Sports Medicine*, 44(11), 1603-1624.

Paoli, L., & Donati, A. (2014). *The Sports Doping Market: Understanding Supply and Demand, and the Challenges of Their Control*. Verenigde Staten, New York: Springer Science+Business Media.

Parkinson, A. B., & Evans, N. A. (2006). Anabolic androgenic steroids: a survey of 500 users. *Medicine & science in sports & exercise*, 38(4), 644-651.

Pieters, T., & Hon, O. de (2013). Sneller, hoger, sterker: kennis over oude en nieuwe dopingmiddelen. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, 157(28).

Rodenburg, G., Spijkerman, R., Eijnden, R.J.J.M van den & Mheen, H. van de (2007). Nationaal prevalentie onderzoek middelengebruik 2005. *Rotterdam: Stichting Instituut voor Onderzoek naar Leefwijzen & Verslaving*.

Sagoe, D., Molde, H., Andreassen, C. S., Torsheim, T., & Pallesen, S. (2014). The global epidemiology of anabolic-androgenic steroid use: a meta-analysis and meta-regression analysis. *Annals of epidemiology*, 24(5), 383-398.

Salinas, M., Floodgate, W., & Ralphs, R. (2019). Polydrug use and polydrug markets amongst image and performance enhancing drug users: Implications for harm reduction interventions and drug policy. *International Journal of Drug Policy*, 67 (2019), 43-51.

Smit, D.L. & Ronde, W. de (2018). Outpatient clinic for users of anabolic androgenic steroids: an overview. *The Netherlands Journal of Medicine*, 76(4), 167-175.

Snippe, J., Ogier, C., Naayer, H., & Bieleman, B. (2005). *Stimulerende zaken opgespoord. Evaluatie wetswijziging bestrijding doping in de sport*. Groningen, Rotterdam: IntraVal.

Sorgdrager, W., Bottenburg, M. van, Goedhart, E., Monsma, M., Verhoogt, P., Meulen, M. van der & Gerritsen, M. (2013). Meedoen of stoppen. Eindrapport van de Commissie Anti-Doping Aanpak: onderzoek naar de dopingcultuur in het Nederlandse wegwielrennen bij de heren. *Woerden: KNWU*.

Staveren, H.T. van (1993). Statuut voor de topsporter. Regeling van het fonds voor de topsporter ten behoeve van statuut voor de topsporter. Rijswijk/Amsterdam: ministerie van WVC/VU

Stubbe, J.H., Chorus, A.M.J., Frank, L.E., Hon, O. de & Heijden, P.G.M. van der (2013). Prevalence of use of performance enhancing drugs by fitness centre members. *Drug Testing and Analysis*, 6, 434-438.

Tack, R. (2014). Doping in de sport: onuitroeibaar? Onderzoek naar de dopingcultuur in het professionele wielrennen. Universiteit Gent: masterscriptie.

Thualagant, N. (2012). The conceptualisation of fitness doping and its limitations. *Sport in society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 15(3), 409-419.

Van de Ven, K. (2016). The Formation and Development of Illicit Performance and Image Enhancing Drug Markets: Exploring Supply and Demand, and Control Policies in Belgium and the Netherlands. Utrecht.

Ven, K., van de & Koenraadt, R. (2017). Exploring the relationship between online buyers and sellers of image and performance enhancing drugs (IPEDs): Quality issues, trust and self-regulation. *The International Journal of Drug Policy*, 50, 48-55. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2017.09.004>.

Ven, K., van de & Mulrooney, K. J. D. (2017). Social suppliers: Exploring the cultural contours of the performance and image enhancing drug (PIED) market among bodybuilders in the Netherlands and Belgium. *The International Journal of Drug Policy*, 40, 6–15. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2016.07.009>

Van de Ven, K., Mulrooney, K.J.D., & Townshend, H. (in press). Image and performance enhancing drug (IPED) suppliers and their motives: Following the evidence. In T. Ayres and A. Craig (eds.), *Understanding Drug Dealing and Illicit Drug Markets in the 21st Century: National and International Perspectives*. UK: Routledge.

Vogels, T., Brugman, E., Coumans, B., Danz, M.J., Hirasing, R.A., & Van Kernebeek, E. (1994). *Lijf, Sport & Middelen; Een verkennend onderzoek naar het gebruik van prestatie verhogende middelen bij jonge mensen*. Leiden: TNO Gezondheidsonderzoek.

Wassink, H., Koert, W., Hon, O. de, Coumans, B., & Palsma, A. (2014). *Doping, de nuchtere feiten*. Nieuwegein, Nederland: Arko Sports Media.

Wijk, A. van, Torre, E. van der, Barneveld, G. van & Wolsink, J. (2020). *Ondermijning op en rond luchthaven Schiphol*. Arnhem: Bureau Beke; Rotterdam: Lokale Zaken.

World Anti-Doping Agency (2017). 2016 Anti-Doping Rule Violations (ADRVs) Report.

## Geraadpleegde documenten

Bruins, B.J. (2018, 4 juli). Regels tot uitvoering van het antidopingbeleid en tot instelling van de Dopingautoriteit (Wet uitvoering antidopingbeleid). Kamerstuk 34543, nr. II.

Grapperhaus, F.B.J. (2018, 12 oktober). Wet uitvoering antidopingbeleid. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041439/2019-01-01#SlotformulierEnOndertekening>

Staatscourant (2019). Samenwerkingsprotocol tussen Dopingautoriteit en de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Staatscourant 20 juni 2019, nr. 33683.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2013, 6 maart). Dopingdealers [Kamervragen]. Geraadpleegd via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/ah-tk-20122013-2520.html>

Zwaagstra, M.E. (2016). Memo Overzicht doping gerelateerde monsteronderzoeken t.b.v. informatieverstrekking Dopingautoriteit (vertrouwelijk). Amsterdam: Belastingdienst/Douane.

Zwaagstra, M.E. (2018). Rapport Doping gerelateerde onderzoeken Douane Laboratorium 2017 (vertrouwelijk). Amsterdam: Belastingdienst/Douane.

Zwaagstra M.E. (2020). Rapport Doping gerelateerde onderzoeken Douane Laboratorium 2018 (vertrouwelijk). Amsterdam: Belastingdienst/ Douane.

## **Geraadpleegde websites**

Algemeen Dagblad (2017, 13 juli). 'Dankzij dood van Simpson worden er nu levens gered'. Geraadpleegd via <https://www.ad.nl/tour-de-france/dankzij-dood-van-simpson-worden-er-nu-levens-gered~a9cca912/>

Algemeen Dagblad (2019, 17 oktober). Illegale handel in medicijnen vanuit sport-school: spuiten en 'behandeltafel' gevonden. Geraadpleegd via <https://www.ad.nl/rotterdam/illegale-handel-in-medicijnen-vanuit-sportschool-spuiten-en-behandeltafel-gevonden~a5ff52a2/?referrer=https://www.google.com/>

De Stentor (2019, 22 augustus). Jacht op criminele dienstverleners leidt naar netwerk drugshandelaren. Geraadpleegd via <https://www.destentor.nl/binanenland/jacht-op-criminele-dienstverleners-leidt-naar-netwerk-drugshandelaren~a0ab350fa/>

De Telegraaf (2019, 12 juli). Bruynel onthult: 'Nee was geen antwoord'. Geraadpleegd via <https://www.telegraaf.nl/sport/1152875324/bruyneel-onthult-nee-was-geen-antwoord>

De Volkskrant (1998, 18 juli). Wielerploeg Festina uit Tour gezet na dopingschandaal. Geraadpleegd via <https://www.volkskrant.nl/sport/wielerploeg-festina-uit-tour-gezet-na-dopingschandaal~b8fae219/>

De Volkskrant (2019, 2 maart). Puffen voor een podiumplek: wordt astmamedicatie gebruikt als doping voor schaatsers? Geraadpleegd via <https://www.volkskrant.nl/sport/puffen-voor-een-podiumplek-wordt-astmamedicatie-gebruikt-als-doping-door-schaatsers~bbc8fed58/>

Dopingautoriteit (2008, 4 januari). Voedingssupplementen: nog steeds een dopingrisico. Geraadpleegd via <https://www.dopingautoriteit.nl/nieuws/algemeen/item/2370/Voedingssupplementen:+nog+steeds+een+dopingrisico>

Dopingautoriteit (2019, 20 december). Dopinglijst. Geldig vanaf 1 januari 2020. Geraadpleegd via <https://www.dopingautoriteit.nl/media/files/documenten/2020/Vertaling%20WADA%20dopinglijst%202020.pdf>

Dopingautoriteit (n.b. a). Enkele bekende dopingaffaires. Geraadpleegd via [https://www.dopingautoriteit.nl/wat\\_is\\_doping/geschiedenis\\_van\\_doping/enkele\\_bekende\\_dopingaffaires](https://www.dopingautoriteit.nl/wat_is_doping/geschiedenis_van_doping/enkele_bekende_dopingaffaires)

Dopingautoriteit (n.b. b). Dopinglijst. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.dopingautoriteit.nl/juridisch/dopinglijst>

Dopingautoriteit (n.b. c). Dispensatiebijlage. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.dopingautoriteit.nl/juridisch/nationaaldopingreglement/dispensatiebijlage>

Dopingautoriteit (n.b. d). Whereabouts-bijlage. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.dopingautoriteit.nl/juridisch/nationaaldopingreglement/whereaboutsbijlage>

Dopingautoriteit (n.b. e). S3. Bèta-2 agonisten ( $\beta$ -2 agonisten). Geraadpleegd via [https://www.dopingautoriteit.nl/wat\\_is\\_doping/dopingcategorien/beta\\_2\\_agonisten#:~:text=B%C3%A8ta%2D2%20agonisten%20worden%20toegepast,meteen%20na%20inhalatie%20de%20klachten.](https://www.dopingautoriteit.nl/wat_is_doping/dopingcategorien/beta_2_agonisten#:~:text=B%C3%A8ta%2D2%20agonisten%20worden%20toegepast,meteen%20na%20inhalatie%20de%20klachten.)

Dopingautoriteit (n.b. f). S5. Diuretica en maskerende middelen. Geraadpleegd via [https://www.dopingautoriteit.nl/wat\\_is\\_doping/dopingcategorien/diuretica\\_en\\_andere\\_maskerende\\_middelen#:~:text=Diuretica%20en%20maske-rende%20middelen%20kunnen,andere%20furosemine%2C%20obumetanide%20en%20chloorthiazide.](https://www.dopingautoriteit.nl/wat_is_doping/dopingcategorien/diuretica_en_andere_maskerende_middelen#:~:text=Diuretica%20en%20maske-rende%20middelen%20kunnen,andere%20furosemine%2C%20obumetanide%20en%20chloorthiazide.)

Dopingautoriteit (n.b. g). Nationaal Dopingreglement. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.dopingautoriteit.nl/juridisch/nationaaldopingreglement>

Eigen Kracht (n.b.). Geraadpleegd via <https://www.eigenkracht.nl/>

FIOD (2018, 19 juni). Verdachten aangehouden voor illegale handel in geneesmiddelen en anabolen. Geraadpleegd via <https://www.fiod.nl/verdachten-aangehouden-voor-illegale-handel-in-geneesmiddelen-en-anabolen/>

FIT.nl (2016, 31 maart). Onderzoek: 7,8% van de ondervraagde mannelijke krachtsporters gebruikt anabole steroïden. Geraadpleegd via <https://www.fit.nl/blog/gebruik-doping>

KNMP (n.b.) Opiumwet. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.knmp.nl/praktijkvoering/regelgeving/regelgeving-geneesmiddelen-en-grondstoffen/opiumwet>

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2018, 23 oktober). Wereldwijde actie-week tegen illegale handel in geneesmiddelen; aanhouding in Den Haag. Geraadpleegd via <https://www.igj.nl/actueel/nieuws/2018/10/23/wereldwijde-actieweek-tegen-illegale-handel-in-geneesmiddelen-aanhouding-in-den-haag>

Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (n.b. a). Geneesmiddelenwet. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.igj.nl/onderwerpen/wetten-in-ons-toezicht/geneesmiddelenwet>

Instituut Sport Rechtspraak (2016, 13 juni). Nationaal Dopingreglement. Geraadpleegd via <https://www.isr.nl/documents/Reglementen/Nationaal%20Dopingreglement%202016%20met%20overgangsbepaling.pdf>

NOS (2018, 2 augustus). ‘Verontrustend misbruik’ van schildklierhormoon door topsporters. Geraadpleegd via <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2244211-verontrustend-misbruik-van-schildklierhormoon-door-topsporters.html>

NOS (2019, 9 juli). 17 dopingbendes opgerold bij grootste anti-dopingactie ooit. Geraadpleegd via <https://nos.nl/artikel/2292678-17-dopingbendes-opgerold-bij-grootste-anti-dopingactie-ooit.html>



NRC Handelsblad (1998, 17 september). Illegale handel. Geraadpleegd via <https://retro.nrc.nl/W2/Lab/Profiel/Doping/illegale.html>

NRC Handelsblad (2018, 2 augustus). Topsporters misbruiken schildklierhormoon. Geraadpleegd via <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/08/02/misbruik-schildklierhormoon-door-topschaatsers-a1611906>

NVWA (2017, 26 mei). NVWA: veel voedingssupplementen bevatten farmacologisch actieve stoffen. Geraadpleegd via <https://www.nvwa.nl/nieuws-en-media/nieuws/2017/05/26/nvwa-veel-voedingssupplementen-bevatten-farmacologisch-actieve-stoffen>

O'Connor, P. (2012, september 22). Doping is now a public health issue, conference told. Geraadpleegd op 15-01-2020 van <https://www.reuters.com/article/us-doping-health/doping-is-now-a-public-health-issue-conference-told-idUSBRE88L06E20120922>

Overheid.nl (n.b. a) Opiumwet. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/2020-01-01>

Overheid.nl (n.b. b). Wet op de economische delicten. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0002063/2019-01-01>

Overheid.nl (n.b. c). Warenwet. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001969/2018-11-17>

Rijksoverheid.nl (n.b. a). Eisen aan voedselveiligheid. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voeding/voedselveiligheid-in-nederland>

Rijksoverheid.nl (n.b. b). Internationale politiesamenwerking. Geraadpleegd op 17-06-2020 via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/politie/internationale-politiesamenwerking>

RTL Nieuws (2018, 6 april). Rioolonderzoek: amateursporters gebruiken levensgevaarlijk afslankmiddel. Geraadpleegd via <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/4141396/rioolonderzoek-amateursporters-gebruiken-levensgevaarlijk>

Runner's World (2019, 9 mei). Ketonen: legale doping voor duursporters? Geraadpleegd via <https://www.runnersworld.com/nl/voeding/a27414016/ketonen-sportdrink-hardlopen-legale-doping-duursporters/>

Trouw (2016, 8 maart). Meldonium, de paracetamol van Oost-Europa. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/nieuws/meldonium-de-paracetamol-van-oost-europa~b9259757/>

Trouw (2019, 17 januari). Tramadol: vanaf 1 maart verboden voor wielrenners. Geraadpleegd via <https://www.trouw.nl/nieuws/tramadol-vanaf-1-maart-verboden-voor-wielrenners~b79d5daa/>

SportknowhowXL (2017, 16 november). 'Dopinggebruik valt onder medisch beroepsgeheim'. Geraadpleegd via <https://www.sportknowhowxl.nl/nieuws-en-achtergronden/nieuwsberichten/nieuwsbericht/111243/-e2-80-98dopinggebruik-valt-onder-medisch-beroepsgeheim-e2-80-99>

Wetboek van Strafrecht (n.b.). Tweede boek. Misdrijven. Titel XXV. Bedrog. Geraadpleegd op 27-05-2020 via <https://maxius.nl/wetboek-van-strafrecht/artikel337>

Wielierkrant (2019, 4 mei). Nog veel onduidelijk omtrent overlijden Michael Goolaerts: Frans Parket zet onderzoek nog altijd verder. Geraadpleegd via <https://www.wielierkrant.be/nieuws/2019-05-04/nog-veel-onduidelijk-omtrent-overlijden-michael-goolaerts-frans-parket-zet-onderzoek-nog-altijd-verder#:~:text=Meer%20dan%20een%20jaar%20na,de%20gevolgen%20van%20een%20hartaanval.>

# Bijlagen



# Bijlage 1: Topiclijst Interviews

## **ACHTERGROND**

- Taken en rol
- Deskundigheid en informatiepositie

## **GEBRUIK EN GEBRUIKERS**

- Typen dopingmiddelen
- Typen gebruikers
- Omvang gebruik in Nederland

## **PRODUCTIE EN HANDEL**

- Omvang productie in Nederland
- Internationale positie Nederland in handel (doorvoerland)
- Kanalen voor import en export
- Verloop contacten met topsport en breedtesport
- Verwevenheid met andere (illegale) activiteiten
- Ontwikkelingen

## **DADERS/NETWERKEN**

- Structuren van handelsnetwerken
- Schakels en functies
- Vitale schakels, kennis en middelen
- Verwevenheid bovenwereld
- Dadertypologieën
- Modus operandi

## **ERNST EN RISICO'S**

- Impact gebruik en handel op eerlijke sport
- Impact gebruik en handel op volksgezondheid
- Impact gebruik en handel op regelnaleving
- Grootste risico's bedreiging belangen

## **TOT SLOT**

- Suggesties voor opsporingsonderzoeken
- Toestemming vermelding naam in rapport

## Bijlage 2: Respondenten casestudies en interviews

| <b>Naam</b>             | <b>Instantie</b>                        |
|-------------------------|---|
| Wesley van Arendonk     | Nationale Politie                       |
| Jan van den Boeynants   | Federale Politie België                 |
| Bertrand Fincoeur       | University of Lausanne                  |
| Ron van Geffen          | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd      |
| Liane Grooters          | Openbaar Ministerie                     |
| Olivier de Hon          | Dopingautoriteit                        |
| Astrid Meulenberg       | Nationale Politie                       |
| Thees Rijkhold Meesters | Openbaar Ministerie                     |
| Koos Plooi              | Openbaar Ministerie                     |
| Herman Ram              | Dopingautoriteit                        |
| Marco Reitsma           | Nationale Politie                       |
| Pim de Ronde            | Spaarne Gasthuis                        |
| Hugo van Rosmalen       | Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd      |
| Gianluca Sabatino       | Europol                                 |
| Chris van Steenkiste    | Europol – Belgische Federale Politie    |
| Katinka van de Ven      | University of New England               |
| Bastiaan Venhuis        | RIVM                                    |
| Rob de Vrij             | Nationale Politie                       |
| Tara de Wolf            | Katholieke Universiteit Leuven          |
| Inspecteur              | Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit |
| Rechercheur             | Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit |
| Rechercheur             | Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit |
| Rechercheur             | Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit |

# Bijlage 3: Analyseformat casestudies

## ANALYSEFORMAT DOPING

### Algemeen

Instantie

Datum interview

Onderzoekers

Respondenten

Bronnen

### Zaakgegevens

Naam zaak

Datum feit

Onderzoekperiode

Officier van Justitie

Korte samenvatting

### De opsporing

Constatering feit

Bron, melding, aangifte, bijvangst

Overwegingen voor de opsporing

Bv. gezondheidsrisico's, kansrijkheid

Opsporingsteam

Capaciteit, TGO, district, bijzondere opsporingsdienst (BOD)

Interne expertise

Kennis, ervaring met soortgelijke zaken

Betrekken specialismen

Bv. LFO, milieu, digitaal, NFI, IGJ, NVWA, RIVM, buitenland

Verloop onderzoek

Startpunt en chronologie

## Modus operandi en routing

### Middelen en omvang

#### **Productie en herkomst**

Bv. locatie, middelen, betrokkenen

#### **Distributie**

Bv. locatie, vervoer, middelen, betrokkenen

#### **Handel**

Bv. handelaren, locaties, internet, apotheken, betrokkenen

#### **Verkoop**

Bv. locaties, internet, straathandel, apotheken, betrokkenen

#### **Doelgroep**

Afnemers, op aanvraag, op aanbod

#### **Rol van intimidatie en geweld**

Bedreiging, afpersing in de keten

#### **Opbrengsten**

Kapitaal, ruilmiddelen, motivatie

#### **Samenhang criminaliteitsvormen**

Bv. witwassen, drugshandel

#### **Ondermijnende karakter**

Bv. economisch, maatschappelijk, gezondheid

#### **Reactie op opsporing / aanpak**

Bv. aanpassen strategie, opnieuw starten

## Verdachten / daders

### **Aantal verdachten in beeld**

Hoofdverdachten, overige verdachten

### **Relatie tussen verdachten**

Bv. familie, vrienden, criminele organisatie

### **Typering verdachten(groep)**

Herkomst, criminele carrière, prof/amateur

### **Structuuroopbouw**

Schakels en functies, hiërarchie, internationale karakter

### **Vitale schakels**

Personen en positie in de keten

### **Kennis en middelen**



**Verwevenheid onder- en bovenwereld**

**Verwevenheid andere vormen van criminaliteit**

## **Resultaten en toekomst**

### **Effectiviteit opsporing**

Aspecten waar wel/geen zicht op is gekregen, frustreren handel, kansen voor verder rechercheren

### **Strafzaak en vonnissen**

Veroordelingen, bewijslast

### **Belangrijkste leerervaringen**

Bv. kennis fenomeen, (on)mogelijkheden onderzoek, samenwerking

### **Aandacht voor dopinghandel**

Prioritering, capaciteit, ruimte en tijd

### **Ontwikkelingen fenomeen**

Bv. toe- of afname, verschijningsvormen

### **Kansen voor de aanpak**

Effectief, repressief, preventief

## Bijlage 4: Middelen en delictcategorieën BVH-analyse

Tabel 1 geeft een overzicht van het type middel dat in de registraties in BVH voorkomt. Aangezien het om meer soorten dopingmiddelen per registratie kan gaan, telt het totaal op tot meer dan 100 procent.

*Tabel 1 – Registraties waarin zoektermen in relatie tot dopingmiddelen voorkomen in de periode 2017-2018 (n=92)*

| Type middel | n  | %   |
|-------------|----|-----|
| Steroïden   | 47 | 51% |
| Anabolen    | 45 | 49% |
| Testosteron | 40 | 43% |
| Viagra      | 25 | 27% |
| Stanozolol  | 21 | 23% |
| Clenbuterol | 11 | 12% |
| Winstrol    | 11 | 12% |
| Deca        | 9  | 10% |
| Insuline    | 7  | 8%  |
| Doping      | 7  | 8%  |

In tabel 2 staat een overzicht van de delictcategorieën waarbinnen voornoemde middelen aan relateren.

Tabel 2 – Registraties met dopingmiddelen naar delict-categorie binnen BVH in de periode 2017-2018 (n=83)<sup>1</sup>

| Delict-categorie                         | n  | %   |
|--|----|-----|
| Drugsmisdrijven                          | 38 | 46% |
| Geweldsmisdrijven                        | 10 | 12% |
| Verkeersmisdrijven                       | 6  | 8%  |
| Vermogensmisdrijven                      | 5  | 6%  |
| Wapenmisdrijven                          | 4  | 5%  |
| Vernielingen en misdrijven openbare orde | 4  | 5%  |
| Seksuele misdrijven                      | 3  | 4%  |
| Overige misdrijven                       | 16 | 19% |

- 
- i. In negen registraties is onbekend om welke delict-categorie het gaat. In de overige 83 registraties kan het om meerdere misdrijven per registratie gaan waardoor het totaal aantal misdrijven niet optelt tot 100 procent.

## Bijlage 5: Onderschepte middelen

Tabel 1 – Onderschepte stimulantia (n=386 registraties)

|   | n   | %   |
|---|-----|-----|
| Modafinil <sup>1</sup>                                | 312 | 81% |
| Sibutramine   | 29  | 8%  |
| Fonturacetam (4phenylpiracetam, carfedon)             | 11  | 3%  |
| Pseudo-efedrine                                       | 7   | 2%  |
| Selegiline  | 6   | 2%  |
| Lisdexamfetamine                                      | 4   | 1%  |
| Methylfenidaat  | 3   | 1%  |
| Nafazoline  | 3   | 1%  |
| Amfetamine (speed) <sup>2</sup>                       | 2   | 1%  |
| Fentermine  | 2   | 1%  |
| 4-Methylhexaan-2-amine (methylhexanamine, geranamine) | 1   | 0%  |
| Adrafinil   | 1   | 0%  |
| Adrenaline (epinefrine) (6)                           | 1   | 0%  |
| Amfepramon  | 1   | 0%  |
| Clobenzorex   | 1   | 0%  |
| Efedrine  | 1   | 0%  |
| Propylhexedrine                                       | 1   | 0%  |

Tabel 2 – Onderschepte glucocorticoiden (n=374 registraties)

|                          | n   | %   |
|--------------------------|-----|-----|
| Prednisolon <sup>3</sup> | 145 | 39% |
| Clobetasol               | 84  | 22% |
| Betamethason             | 45  | 12% |
| Dexamethason             | 27  | 7%  |

|                        | n  | %  |
|------------------------|----|----|
| Methylprednisolon      | 14 | 4% |
| Hydrocortison          | 11 | 3% |
| Fluticason proprionaat | 10 | 3% |
| Triamcinolon           | 8  | 2% |
| Mometason              | 5  | 1% |
| Omnacortil             | 4  | 1% |
| Fludrocortison         | 3  | 1% |
| Fluocinolonacetonide   | 3  | 1% |
| Triamcinolonacetonide  | 3  | 1% |
| Desonide               | 2  | 1% |
| Fluticason             | 2  | 1% |
| Neotincol              | 2  | 1% |
| Budesonide             | 1  | 0% |
| Cortison               | 1  | 0% |
| Deflazacort            | 1  | 0% |
| Desoximetason          | 1  | 0% |
| Fluormetholon          | 1  | 0% |
| Halometason            | 1  | 0% |

*Tabel 3 – Onderschepte anabole middelen (n=279 registraties)*

| <b>Androgene anabole steroiden</b> | n   | %   |
|------------------------------------|-----|-----|
| Testosteron                        | 101 | 36% |
| Stanozolol                         | 26  | 9%  |
| Methandiënon                       | 18  | 6%  |
| Nandrolon (19-nortestosteron)      | 17  | 6%  |
| Boldenon                           | 16  | 6%  |
| Trenbolon                          | 15  | 5%  |
| Oxymetholon                        | 14  | 5%  |
| Mesterolon                         | 12  | 4%  |

| <b>Androgene anabole steroïden</b>       | <b>n</b> | <b>%</b> |
|--|----------|----------|
| Oxandrolon                               | 11       | 4%       |
| Androgene anabole steroïden <sup>4</sup> | 9        | 3%       |
| Drostanolon (dromostanolon/masteron)     | 6        | 2%       |
| Metenolon                                | 6        | 2%       |
| Danazol                                  | 2        | 1%       |
| Clostebol                                | 1        | 0%       |
| Oxabolon                                 | 1        | 0%       |
| Prasteron (DHEA, dehydroepiandrosteron)  | 1        | 0%       |
| <b>Overige anabole middelen</b>          | <b>n</b> | <b>%</b> |
| Clenbuterol                              | 10       | 4%       |
| Tibolon                                  | 1        | 0%       |
| <b>SARM's</b>                            | <b>n</b> | <b>%</b> |
| Enobosarm (ostarine, MK-2866)            | 5        | 2%       |
| LGD-4033                                 | 4        | 1%       |
| RAD140                                   | 2        | 1%       |
| Andarine (S4)                            | 1        | 0%       |

*Tabel 4 – Onderschepte diuretica en maskerende middelen (n=99 registraties)*

| <b>Diuretica en maskerende middelen</b> | <b>n</b> | <b>%</b> |
|---|----------|----------|
| Furosemide                              | 62       | 63%      |
| Hydrochloorthiazide                     | 13       | 13%      |
| Spironolacton                           | 13       | 13%      |
| Torasemide                              | 3        | 3%       |
| Amiloride                               | 2        | 2%       |
| Glycerol                                | 2        | 2%       |
| Indapamide                              | 2        | 2%       |
| Acetazolamide                           | 1        | 1%       |
| Triamteren                              | 1        | 1%       |

Tabel 5 – Onderschepte hormoon- en metabole modulators (n=101 registraties)

| <b>SERM's</b>                             | <b>n</b> | <b>%</b> |
|---|----------|----------|
| Clomifeen                                 | 41       | 41%      |
| Tamoxifen                                 | 35       | 35%      |
| Anastrozol                                | 7        | 7%       |
| Letrozol                                  | 5        | 5%       |
| Exemestaan                                | 4        | 4%       |
| Raloxifeen                                | 3        | 3%       |
| Arimistaan (androsta-3,5-diene7,17-dione) | 1        | 1%       |
| <b>Metabole modulators</b>                | <b>n</b> | <b>%</b> |
| Meldonium                                 | 3        | 3%       |
| Insuline Glargine                         | 1        | 1%       |
| SR9009                                    | 1        | 1%       |

Tabel 6 – Onderschepte bètablokkers (n=79 registraties)

| <b>Bètablokkers</b> | <b>n</b> | <b>%</b> |
|---------------------|----------|----------|
| Propranolol         | 55       | 70%      |
| Atenolol            | 9        | 11%      |
| Metoprolol          | 8        | 10%      |
| Bisoprolol          | 4        | 5%       |
| Nebivolol           | 3        | 4%       |

Tabel 7 – Onderschepte peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica (n=83 registraties)

| <b>Peptide hormonen en hormoonmodulators</b> | <b>n</b> | <b>%</b> |
|--|----------|----------|
| Choriongonadotrofine (hCG)                   | 17       | 20%      |
| GHRP-2 (pralmoreline)                        | 3        | 4%       |
| hGH 176-191                                  | 2        | 2%       |
| Triptoreline                                 | 2        | 2%       |
| Examoreline (hexareline)                     | 1        | 1%       |

| Groeihormonen, groeifactoren en groeifactormodulatoren | n  | %   |
|--|----|-----|
| Groeihormoon (GH/Somatropine)                          | 52 | 63% |
| Ibutamoren (MK-677/MK-0677/L-163,191/Oratrope)         | 3  | 4%  |
| Insuline-achtige Groeifactor 1 (IGF-1)                 | 3  | 4%  |

Tabel 8 – Onderschepte bèta-2 agonisten (n=25 registraties)

| Bèta-2 agonisten | n  | %   |
|------------------|----|-----|
| Salbutamol       | 24 | 96% |
| Salmeterol       | 1  | 4%  |

## Eindnoten

1. Geneesmiddelen in het rood worden door experts en WADA 2017 Anti-Doping Testing Figures als 'extra belangrijk' beschouwd.
2. Dit product zou feitelijk niet op de geneesmiddelenlijst maar de opiumlijst van de Douane moeten staan.
3. Of Prednison.
4. Dit zijn de registraties die als 'anabolen', 'steroiden', et cetera worden geduid.



## Bijlage 6: Herkomstlanden onderschepte zendingen

Tabel 1 - Land van herkomst zendingen met anabole middelen (n=183)

| Land   | n  | %   |
|--|----|-----|
| Hongkong                                       | 66 | 36% |
| Verenigde Staten                               | 17 | 9%  |
| China  | 14 | 8%  |
| Singapore                                      | 13 | 7%  |
| Turkije  | 12 | 7%  |
| India  | 11 | 6%  |
| Nederland                                      | 10 | 5%  |
| Thailand                                       | 8  | 4%  |
| Bulgarije                                      | 6  | 3%  |
| Brazilië                                       | 3  | 2%  |
| Curaçao  | 3  | 2%  |
| Maleisië                                       | 3  | 2%  |
| Rusland  | 3  | 2%  |
| Australië                                      | 2  | 1%  |
| Onbekend                                       | 2  | 1%  |
| Zuid-Afrika                                    | 2  | 1%  |
| Canada   | 1  | 1%  |
| Griekenland                                    | 1  | 1%  |
| Israël   | 1  | 1%  |
| Kenia  | 1  | 1%  |
| Kirgizië                                       | 1  | 1%  |
| Niet nader bepaald                             | 1  | 1%  |
| Polen  | 1  | 1%  |
| Verafgelegen eilandjes van de Verenigde Staten | 1  | 1%  |

Tabel 2 - Land van herkomst zendingen met Bèta-2 agonisten (n=25)

| Land                            | n  | %   |
|---------------------------------|----|-----|
| India                           | 19 | 76% |
| Bonaire, Sint Eustatius en Saba | 1  | 4%  |
| Marokko                         | 1  | 4%  |
| Peru                            | 1  | 4%  |
| Rusland                         | 1  | 4%  |
| Singapore                       | 1  | 4%  |
| Verenigde Staten                | 1  | 4%  |

Tabel 3 - Land van herkomst zendingen met Bètablokkers (n=77)

| Land                            | n  | %   |
|---------------------------------|----|-----|
| India                           | 53 | 69% |
| Verenigde Staten                | 5  | 6%  |
| Curaçao                         | 3  | 4%  |
| Hongkong                        | 3  | 4%  |
| Brazilië                        | 2  | 3%  |
| Iran                            | 2  | 3%  |
| Rusland                         | 2  | 3%  |
| Singapore                       | 2  | 3%  |
| Bonaire, Sint Eustatius en Saba | 1  | 1%  |
| China                           | 1  | 1%  |
| Filipijnen                      | 1  | 1%  |
| Onbekend                        | 1  | 1%  |
| Polen                           | 1  | 1%  |

Tabel 4 - Land van herkomst zendingen met diuretica en maskerende middelen (n=96)

| Land                         | n  | %   |
|------------------------------|----|-----|
| India                        | 66 | 69% |
| Verenigde Staten             | 7  | 7%  |
| Singapore                    | 4  | 4%  |
| Thailand                     | 3  | 3%  |
| China                        | 2  | 2%  |
| Curaçao                      | 2  | 2%  |
| Hongkong                     | 2  | 2%  |
| Australië                    | 1  | 1%  |
| Brazilië                     | 1  | 1%  |
| Canada                       | 1  | 1%  |
| Filipijnen                   | 1  | 1%  |
| Iran                         | 1  | 1%  |
| Myanmar                      | 1  | 1%  |
| Onbekend                     | 1  | 1%  |
| Rusland                      | 1  | 1%  |
| Verenigde Arabische Emiraten | 1  | 1%  |
| Zwitserland                  | 1  | 1%  |

Tabel 5 - Land van herkomst zendingen met glucocorticoïden (n=298)

| Land     | n   | %   |
|----------|-----|-----|
| India    | 168 | 56% |
| Brazilië | 14  | 5%  |
| Ghana    | 14  | 5%  |
| Thailand | 12  | 4%  |
| Turkije  | 7   | 2%  |
| Iran     | 6   | 2%  |
| Rusland  | 6   | 2%  |

| Land                            | n | %  |
|---------------------------------|---|----|
| Verenigde Staten                | 6 | 2% |
| Aruba                           | 5 | 2% |
| China                           | 5 | 2% |
| Nigeria                         | 5 | 2% |
| Hongkong                        | 4 | 1% |
| Indonesië                       | 4 | 1% |
| Vietnam                         | 4 | 1% |
| Curaçao                         | 3 | 1% |
| Filipijnen                      | 3 | 1% |
| Taiwan                          | 3 | 1% |
| Colombia                        | 2 | 1% |
| Egypte                          | 2 | 1% |
| Irak                            | 2 | 1% |
| Onbekend                        | 2 | 1% |
| Saoedi-Arabië                   | 2 | 1% |
| Singapore                       | 2 | 1% |
| Suriname                        | 2 | 1% |
| Azerbeidzjan                    | 1 | 0% |
| Bangladesh                      | 1 | 0% |
| Bolivia                         | 1 | 0% |
| Bonaire, Sint Eustatius en Saba | 1 | 0% |
| Burkina Faso                    | 1 | 0% |
| Canada                          | 1 | 0% |
| Chili                           | 1 | 0% |
| Israël                          | 1 | 0% |
| Japan                           | 1 | 0% |
| Jordanië                        | 1 | 0% |
| Marokko                         | 1 | 0% |

| Land                         | n | %  |
|------------------------------|---|----|
| Mexico                       | 1 | 0% |
| Peru                         | 1 | 0% |
| Verenigde Arabische Emiraten | 1 | 0% |
| Zuid-Afrika                  | 1 | 0% |

*Tabel 6 - Land van herkomst zendingen met hormoon- en metabole modulators (n=89)*

| Land             | n  | %   |
|------------------|----|-----|
| India            | 42 | 47% |
| Turkije          | 9  | 10% |
| Hongkong         | 8  | 9%  |
| Singapore        | 5  | 6%  |
| Rusland          | 4  | 4%  |
| Verenigde Staten | 4  | 4%  |
| Zwitserland      | 3  | 3%  |
| Bulgarije        | 2  | 2%  |
| Nigeria          | 2  | 2%  |
| Thailand         | 2  | 2%  |
| Brazilië         | 1  | 1%  |
| Curaçao          | 1  | 1%  |
| Hongarije        | 1  | 1%  |
| Iran             | 1  | 1%  |
| Israël           | 1  | 1%  |
| Kenia            | 1  | 1%  |
| Nederland        | 1  | 1%  |
| Oeganda          | 1  | 1%  |

Tabel 7 - Land van herkomst zendingen met peptide hormonen, groeifactoren, verwante stoffen en mimetica (n=75)

| Land               | n  | %   |
|--------------------|----|-----|
| Hongkong           | 19 | 25% |
| China              | 18 | 24% |
| Turkije            | 10 | 13% |
| Verenigde Staten   | 6  | 8%  |
| Onbekend           | 4  | 5%  |
| India              | 3  | 4%  |
| Nederland          | 3  | 4%  |
| België             | 2  | 3%  |
| Israël             | 2  | 3%  |
| Rusland            | 2  | 3%  |
| Bulgarije          | 1  | 1%  |
| Hongarije          | 1  | 1%  |
| Niet nader bepaald | 1  | 1%  |
| Singapore          | 1  | 1%  |
| Thailand           | 1  | 1%  |
| Zuid-Afrika        | 1  | 1%  |

Tabel 8 - Land van herkomst zendingen met stimulantia (n=373)

| Land             | n   | %   |
|------------------|-----|-----|
| India            | 272 | 73% |
| Zwitserland      | 21  | 6%  |
| Singapore        | 16  | 4%  |
| Thailand         | 12  | 3%  |
| Verenigde Staten | 10  | 3%  |
| Hongkong         | 9   | 2%  |
| Indonesië        | 7   | 2%  |
| Brazilië         | 6   | 2%  |
| China            | 4   | 1%  |
| Nederland        | 4   | 1%  |
| Canada           | 2   | 1%  |
| Aruba            | 1   | 0%  |
| Curaçao          | 1   | 0%  |
| Ecuador          | 1   | 0%  |
| Israël           | 1   | 0%  |
| Maleisië         | 1   | 0%  |
| Peru             | 1   | 0%  |
| Sierra Leone     | 1   | 0%  |
| Taiwan           | 1   | 0%  |
| Turkije          | 1   | 0%  |
| Vietnam          | 1   | 0%  |

## Bijlage 7: Merken van dopingproducten op het clear web

Tabel 1 - De voorkomende merken op de 15 geanalyseerde websites op het clear web

| Merk                         | frequentie | Merk                       | frequentie |
|------------------------------|------------|----------------------------|------------|
| Pfizer (medicijn)            | 5          | Takeda (medicijn)          | 2          |
| Malay Tiger                  | 4          | Testim (medicijn)          | 2          |
| Mutant Gear                  | 4          | Organon (medicijn)         | 2          |
| Sandoz (medicijn)            | 4          | DNA                        | 1          |
| PCH (medicijn)               | 4          | Hardcore Labs              | 1          |
| Mylan (medicijn)             | 4          | GG                         | 1          |
| Probolan 50                  | 3          | EPL                        | 1          |
| Mass Extreme                 | 3          | Platinum Pharmaceuticals   | 1          |
| GH Balance                   | 3          | XAVA Labs                  | 1          |
| Metadrol                     | 3          | Shield Pharma              | 1          |
| Muscle Booster               | 3          | SIS Labs                   | 1          |
| Mactropin                    | 3          | Monster Labs               | 1          |
| Unipharma (o.a. medicijnen)  | 3          | Erectiepil                 | 1          |
| Roche (medicijn)             | 3          | Vigrax                     | 1          |
| Actavis (medicijn)           | 3          | MaleXL                     | 1          |
| TEVA (medicijn)              | 3          | GSK (medicijn)             | 1          |
| Eurogenerics (medicijn)      | 3          | Sopharma (medicijn)        | 1          |
| Long Yi Yao                  | 2          | Milpharm (medicijn)        | 1          |
| Dutch Blend                  | 2          | Rotexmedica (medicijn)     | 1          |
| Gen Tech                     | 2          | Winthrop (medicijn)        | 1          |
| Balkan Pharmaceuticals & SPL | 2          | Shree Venkatesh (medicijn) | 1          |
| Metahuman Gear               | 2          | Novo Nordisk (medicijn)    | 1          |
| Genesis                      | 2          | Cooper Pharma (medicijn)   | 1          |
| Somatodrol                   | 2          | Accord (medicijn)          | 1          |
| Zion Labs                    | 2          | Edex (medicijn)            | 1          |
| Baltic Pharmaceuticals       | 2          |                            |            |





# Verschenen in de Bekereeks

2008

## **Ambtscriminaliteit aangegeven?**

Een onderzoek naar het opvolgen van en kennis over de wettelijke verplichting tot aangifte van artikel 162 Sv misdrijven

## **Verborgene problemen**

Een onderzoek naar (de aanpak van) criminaliteit onder Antillianen in Nederland

## **Bont en Blauw**

Een onderzoek naar de strafrechtelijke behandeling van geweldszaken tegen politieambtenaren en de bejegening van slachtoffers daarvan door de politie en het openbaar ministerie

## **Uitstel van behandeling?**

Een verkennend onderzoek naar TBS-gestelden met en zonder een combinatievonnis en de mogelijke effecten van detentie

2009

## **Huwelijksdwang: Een verbintenis voor het leven?**

Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland

## **Inpakken niet nodig**

Een profiel van straatrovers en straatrovers in Almere

## **Back on Track?**

Een evaluatieonderzoek naar de onthemende projecten van de Bijzondere Jeugdbijstand in Vlaanderen

## **CoVa volgens plan?**

Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining

## **Achter de schermen**

Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno

2010

## **Tot de dood ons scheidt**

Een onderzoek naar de omvang en kenmerken van moord en doodslag in huiselijke kring

## **Kwetsbaar beroep**

Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam

## **Cameratoezicht in beweging**

Ervaringen met nieuwe vormen van cameratoezicht bij de Nederlandse politie

2011

## **Los van drank**

Procesevaluatie Haltafdoening Alcohol

## **Lastige verhalen**

Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar

## **Wapenfeiten**

Een onderzoek naar overvallen en overvallers in Nijmegen

## **Snelle jongens**

Een onderzoek naar drugsrunners en daaraan gerelateerde problematiek in Limburg-Zuid

2012

## **De schade hersteld?**

Een onderzoek naar herstelbemiddeling bij jeugdige delinquenten in Vlaanderen

## **Onder Controle?**

Een procesevaluatie van de gedragsinterventie 'Korte Leefstijltraining voor verslaafde justitiabelen'

## **Planmatig en flexibel**

Procesevaluatie gedragsinterventie CoVa+

## **Oosterse Teelt**

Vietnamezen in de hennepcultuur

## **Dierenwelzijn in het vizier**

De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland

## 2013

### **Over leven na de moord**

De gevolgen van moord en doodslag voor de nabestaanden van de slachtoffers en de ondersteuning door Slachtofferhulp Nederland

### **Met scherp schieten**

Een onderzoek naar een aantal veiligheidsrisico's met betrekking tot de schietsport in Nederland

### **Georganiseerde voertuigcriminaliteit in Nederland**

Een beeld van de omvang, kenmerken, werkwijzen en aanpak anno 2013

### **Het warme bad en de koude douche**

Een onderzoek naar misstanden in nieuwe religieuze bewegingen en de toereikendheid van het instrumentarium voor recht en zorg

## 2014

### **Portretten van notoire ordeverstoorders**

Kenmerken en achtergronden van notoire ordeverstoorders binnen het voetbal

### **Gelegenheidsordeverstoorders?**

Analyse van rondom grootschalige rellen aangehouden verdachten

### **Ondergaan of ondernemen**

Ontwikkelingen in de aard en aanpak van afpersing van het bedrijfsleven

### **Raak geschoten?**

Een onderzoek naar de werking van maatregelen tegen geweld en overlast rondom het betaald voetbal

### **Doordringen of doordrinken**

Effectevaluatie Halt-straft Alcohol Prostitutie in Nederlandse gemeenten  
Een onderzoek naar aard en omvang, beleid, toezicht en handhaving in 2014

## 2015

### **Aangifte onder nummer**

Implementatie, toepassing en eerste resultaten van de nieuwe regeling 'Aangifte onder nummer'

### **Papier en werkelijkheid**

Een hypothesevormend onderzoek naar de invloed van registratie-effecten op de omvang van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

### **Grensoverschrijdend slachtofferschap**

Een inventarisatie van aard, omvang en aandachtspunten in verband met de effectuering van slachtofferrechten

## 2016

### **Dieren Verboden**

De toepassing van het houdverbod als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke straf

### **Kijk op jeugdcriminaliteit**

Handvatten voor het opstellen van een periodieke trendrapportage jeugd- en jongerencriminaliteit en een overzicht van veelbelovende aanpakken

### **Stijging meldingen verwarde personen in de regio Rotterdam**

Een onderzoek naar mogelijke verklaringen en wenselijke oplossingen

### **Missen we iets?**

Een gebiedsanalyse in Rotterdam naar de omvang en aanpak van de jeugdcriminaliteit en eventuele 'witte vlekken' in dat beeld

### **De draad weer oppakken**

Een follow-up onderzoek onder nabestaanden van slachtoffers van levensdelicten

### **Hoe lopen de hazen?**

De stand van zaken in de aanpak van dierenmishandeling en dierenverwaarlozing

### **Focus op heling**

Een onderzoek naar het functioneren van de helingmarkt, het beleid tegen en de gevolgen van heling

### **Van cijfers naar interpretatie**

Een duiding van de kwantitatieve ontwikkelingen van de jeugdcriminaliteit

### **Wie is het slachtoffer?**

Kenmerken van de doelgroep van het Schadefonds Geweldsmisdrijven en strategieën voor een beter doelgroepbereik

### **Radicalisering in de gemeente Arnhem**

Resultaten van onderzoek onder mentoren, welzijnswerkers en jongeren

2017

**Duiding van problematisch jeugdgroepengedrag**

Een theoretische verkenning en een praktische handreiking voor het veld

**Prostitutie in beeld gebracht**

Een onderzoek naar aard en omvang van zichtbare en onzichtbare prostitutie in Arnhem

**De achterblijvers**

Een evaluatie van het maatwerk voor achterblijvers van vermiste personen

2018

**Realiteit of registratie-effect?**

De invloed van registratie-effecten op de daling van de geregistreerde jeugdcriminaliteit

**Links-extremisme in beeld**

Een verkennend onderzoek naar links-extremistische groeperingen in Nederland

**Na het beslag**

Een onderzoek naar door RVO inbeslaggenomen voorwerpen onderdeel Natuur en de afhandeling daarvan

**Slachtoffers zoeken en vinden**

Een onderzoek naar het werk van de kinderpornorechercheurs

**Straatprostitutie in Nijmegen**

Een evaluatie van de tippelzone en huiskamer aan de Nieuwe Marktsrtaat in Nijmegen

**Opschakelen**

Onderzoek naar ongewenste gedragingen in de wielersport

**Betonrot**

Een kwalitatief onderzoek naar het fenomeen ondermijnende criminaliteit in Brabant-Zeeland, de effecten van en richtingen voor de overheidsaanpak

2019

**Hoog-risico honden, een bijtend probleem?**

Een fenomeenonderzoek naar bijtincidenten en hondengevechten

**De politieaanpak van etnisch profileren in Amsterdam**

Een onderzoek naar effecten, criteria en meetbare indicatoren

**Zo ziek als een hond?**

Gezondheids- en socialisatieproblemen bij puppy's in Nederland in relatie tot de herkomst

**Minderjarige slachtoffers van zedenmisdrijven gehoord**

Een kwalitatief onderzoek naar de verhoorpraktijk

**Downloaders van kinderporno; een literatuuronderzoek**

**Criminelen achter het stuur**

Aard en omvang van het gebruik van huurmotorvoertuigen voor criminele activiteiten

**Asielzoekers in het gareel?**

Plan-, proces en effectevaluatie werking extra begeleiding- en toezichtlocaties

2020

**Afspraak is afspraak?**

Evaluatie van de eenduidige landelijke afspraken rondom opsporing en vervolging van geweld tegen werknemers met een publieke taak

**Panden met een luchtje**

Een inventarisatie van aanpakken om verhuur van panden voor criminele doeleinden tegen te gaan

**Ondermijning op en rond luchthaven Schiphol**

**Black Box?**

Een onderzoek naar opslagboxen in relatie tot criminaliteit: fenomeen en aanpak

**Fietsdiefstal in Nederland**

Van fenomeen naar aanpak

Voor meer informatie over uitgaven in deze reeks: [bureaubeke.nl](http://bureaubeke.nl).

In de media duiken met enige regelmaat berichten op over het gebruik van doping in de sport. Niet alleen in de topsport, ook daarbuiten worden middelen gebruikt om de (sport)prestaties te vergroten. Maar wat gaat er achter het dopinggebruik en de -handel schuil?

Onderzoek naar de handel in dopingmiddelen is nog relatief onderbelicht en om tot een effectieve aanpak te komen, is meer inzicht in dit fenomeen noodzakelijk. In deze publicatie wordt verslag gedaan van de bevindingen uit een studie naar de aard, omvang en ernst van dopinghandel in Nederland. Deze studie is uitgevoerd door Bureau Beke en de Vrije Universiteit Amsterdam in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. De beschikbare kennis is vergaard door het raadplegen van internationale literatuur en documentatie, het voeren van interviews met professionals en praktijk- en ervaringsdeskundigen, het analyseren van geregistreerde data, het uitvoeren van online en offline veldwerk en het bestuderen van opsporingsonderzoeken.

In 'Sterk spul' komen profielen van gebruikers van dopingmiddelen aan bod en welke risico's er met het gebruik gepaard gaan. Daarnaast wordt ingegaan op de vraag hoe de handel in dopingmiddelen in elkaar steekt, hoe grootschalig deze handel is en in hoeverre er in Nederland ook dopingmiddelen worden geproduceerd. Een relevante vraag hierbij is wie er bij het produceren, verstrekken en verhandelen van dopingmiddelen betrokken zijn. Tot slot wordt aandacht besteed aan de betrokken partijen bij de aanpak van de illegale handel in dopingmiddelen.



Bureau **Beke**



ISBN 978-94-92255-40-2



9 789492 255402 >

[bureaubeke.nl](http://bureaubeke.nl)